
V
B
J
C
C.R. BIBLIOTHECA
UNIVER. IAGELL.
CRACOVIENSIS

V
B J
C

BIBLIOTHECA
UNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS

DE ARTE
RHETORICA
LIBRI QUINQUE,

LECTISSIMIS VETERUM

Auctorum Ætatis Aureæ

Perpetuisque

EXEMPLIS JLLUSTRATI;

AUCTORE

. DOMINICO DECOLONIA

SOC. IESU

PRESBYTERO.

VILNÆ

TYPIS ACADEMICIS

M. D. CC. XCVI.

AUCTOR

LECTORI

Præceptis paucis brevibusquè, exemplis verò benè multis constat hæc Ars Rhetorica: Præcepta hausimus ex vetustissimis Græcorum Latinorumqué Rhetorum fontibus; Aristotélem dico, Ciceronem, Quintilianum, Demetrium Phalereum, Hermogenem, atque Longinum. Exempla, quæ lectissima sunt perpetuaquè, summo studio, singulariquè diligentia selegimus ferè ex elegantissimis ætatis aureæ Scriptoribus. Atquè hoc exquisito veterum exemplorum delectu, copiaquè, nostrum hunc qualemcumquè laborem speramus posse commendari, si cætera omnia desunt; illumquè etiam politioribus, & urbanis hominibus nec inutilem, nec injucundum, hoc saltem nomine, fore confidimus.

ELE.

ELEMENTA RHETORICÆ.

CAPUT PRIMUM.
DE FABULA.

QUid est Fabula?

R. est Oratio falsa veritatem effingens. Talis est apud Horatium elegantissima illa Fabella equi, hominis opem adversus cervum implorantis.

Cervus equum, pugnâ melior, communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frænumque recepit.
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frænum depulit ore.

Vide quam solerter Horatius sub illis Fabulæ involucris, & quasi integumentis, verum ac rectum nos doceat; & nos repentè à levi illa in speciem narratiun-

cula, ad veritatem traducat, tribus illis, qui fequuntur verfibus:

Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus, atquè
Serviet æternum, quia parvô nefciet uti.

§ I. De variis Fabularum generibus.

Quot funt genera Fabularum?

R. Tria numerantur ab Aphthonio, & à Theone Sophifta, qui Rhetoricas exercitationes, feu progymnafmata (fic enim appellant) Tyronibus admodum utilia, nobis fcriptô reliquêre. Tria igitur ftatuunt genera Fabularum. Aliæ funt Rationales, aliæ Morales, aliæ Mixtæ.

§. II. De Fabula Rationali, sive Parabola.

Quid eft Fabula Rationalis, feu Parabola?

R. Fabulæ Rationales funt illæ, quibus ad mores inftruendos, fingimus ab homine dictum, vel factum quidpiam, quod tamen reipfa nequè dictum fuit, nequè factum, fed tamen dici vel fieri omninò potuit. Hujufmodi funt Divinæ, illæ Parabolæ de Virginibus decem, de Divite, & Inope, de Filio Prodigo, aliæquè, quibus Chri-

stus

ſtus Dominus Apoſtolos, & circumfuſam plebem ad omnem virtutem erudiebat: *Sine Parabolis non loquebatur eis*, inquit Sacra Pagina; tum ut ſe ad rudem populi captum accommodaret, tum etiam inprimis, ut ſerviret Palæſtinorum moribus, ac conſuetudini, apud quos nimirum hujuſmodi Parabolæ majorem in modum erant uſitatæ, & undè in reliquas Orientis partes dimanârunt.

Rationales id genus Fabulas, ſeu Parabolas circiter duodecim habes in aureolo Phædri libello. Exemplum eſto hæc, quam hic offero.

Æſopus, & petulans.

Æſopo quidam petulans lapidem impegerat: Tanto, inquit, melior; aſſem deinde illi dedit.

Sic profecutus: plus non habeo mehercule:

Sed undè accipere poſſis, monſtrabo tibi.

Venit ecce dives, & potens: huic ſimiliter

Impinge lapidem, & dignum accipies præmium.

Perſuaſus ille fecit quod monitus fuit, Sed ſpes fefellit impudentem audaciam: Comprehenſus neque pœnas perſolvit cruce

§.

§. III. De Fabula Morali, sive Apologo.

Quid est Fabula Moralis, seu Apologus?

R. Est illa, quæ belluarum mores, & indolem exprimit ad mores hominum informandos. Morales hujusmodi Fabulæ dicuntur *Æsopicæ;* non quod Æsopum auctorem habeant, ut vulgus existimat, cum longissimè ante Æsopi tempora ab Homero, & Hesiodo fuerint usurpatæ, sed quod valdè fuerint in deliciis Æsopo, qui illas admodum ingeniosè tractavit. Interdum etiam non solum feræ, sed arbores quoquè, & plantæ, mallei, incudes, aliæquè res hujusmodi, loquentes inducuntur. Exquisitissimum Fabulæ Moralis exemplum habes in hoc Phædri Apologo;

Rana rupta, & Bos.

Inops, potentem dum vult imitari, perit.
In prato quodam Rana conspexit bovem;
Et tacta invidiâ tantæ magnitudinis,
Rugosam inflavit pellem; tum natos suos
Interrogavit, an bove esset latior?
Illi negârunt: rursus intendit cutem
Majore nisu; & simili quæsivit modo;
Quis major esset? illi dixerunt bovem.
Novissimè indignata, dum vult validius
Inflare sese, rupto jacuit corpore.

Quantoquè valeat hic Apologus ad nostros.

ſtros mores emendandos, ſatis liquet ex primo verſiculo:

Inops, potentem dum vult imitari, perit.

Quapropter vir antiquis comparandus Julius Cæſar Scaliger ait in ſua Poëtica, Apologum ſic appellari, quaſi *apo Logu logon*, quaſi ſi aliud palàm, & apertè dicat, aliud clam innuat, doceatquè, quemadmodùm Allegoria.

Quid interest inter Apologum, & parabolam?

R. Hoc intereſt, quod Apologus ſit earum rerum, quæ fieri omninò nequeunt; nequè enim belluæ loqui poſſunt; Parabola verò eſt earum rerum, quæ ſi reipſa non ſunt, eſſe certè quidem potuerunt.

§. IV. De Fabula Mixtà.

Quid est Fabula Mixta?

R. Eſt ea, quæ ex Rationalis, & Moralis admixtione componitur, ſeu in qua homines cum brutis ſermocinari finguntur. Eximium Fabulæ Mixtæ exemplum reperies apud Juſtinum, Hiſtoriarum libro XLIII. cap: IV. Hanc opportunè adhibuit Regulus quidam ad concitandos veterum Gallorum animos contra Maſſilienſes, qui ex Aſia nuper in Ligurum regionem advecti, locique amœnitate capti,

con-

condendæ urbis locum ab incolis precariò impetraverant.

Canis, & Pastor. Fabula Mixta.

Canis aliquando partu gravida locum à Pastore precariò petiit, in quo pareret: quo obtento, iteratò petiit, ut sibi educare eodem in loco catulos liceret. Ad extremum adultis catulis fulta domesticô præsidiô proprietatem loci sibi vindicavit. Non aliter Massilienses, qui nunc inquilini videantur, quandoquè dominos regionum futuros.

Quantum porrò valuerit hæc fabula, continuò subjungit Justinus: *His:* inquit, *incitatus Rex insidias Massiliensibus struxit.*

§ V. De legibus, & artificio Fabulæ.

Quænam est prima, ac præcipua Fabulæ lex?

R. Prima hæc est lex, ut Fabula quælibet adjunctam habeat suam interpretationem, quâ moralis illius sensus breviter explicetur: quam interpretationem quasi Fabulæ animam ausim appellare. Hæc interpretatio, si ponatur post Fabulam, vocatur *Apomythion*, sive *Affabulatio*, si vero ponatur initio, vocatur *Promy-*

mythion, quasi *Præfabulatio*, si ita loqui fas esset. Cæterum initionè ponas, an fine, non refert maximoperè.

Quænam est altera lex Fabulæ?

R. Secunda lex hæc est, ut Fabulæ narratio sit perspicua, probabilis, brevis, & jucunda. Verum de illis quatuor narrationis cum Fabulosæ, tum Historicæ virtutibus, itémquè de Figuris, quibus utraquè potest illuminari, capite subsequenti dicturi sumus.

Quomodo nam probabilis reddi potest, veroquè similis Fabula, quæ nimirum ficta semper res est, & commentitia, ac persæpè etiam incredibilis, fideiquè prorsus absona, quales sunt Apologi, qui belluis humanum sermonem affingunt?

R. Fabulæ, quantùmvis fictitiæ, quamdam tamen inesse probabilitatem, ac verisimilitudinem, si sua cuilibet animanti servetur indolès, ac suum ingenium: si Vulpem facias versipellem & subdolam; Lupum rapacem, & truculentum; Agnum mitem, & simplicem; ac cæteræ demum belluæ germanis propriisque suis coloribus depingantur. Hinc sapientes monet Horatius in arte Poëtica; Poëtæ mendacia ad veritatem accedere omnino debere:

Ficta voluptatis causâ ſint proxima veris,
Et alio loco ejusdem Poëticæ:
Atque ita mentitur, ſi veris falſa remiſcet;
Primo né medium, medio në diſcrepet imum.

§. VI. De utilitate Fabulæ.

Quænam eſt utilitas Fabulæ?

R. Mirabiles quoſdam uſus habet Fabula, ſi in loco, ac tempore adhibeatur, ut par eſt. Primò enim mirum in modum valet ad exhilarandos, recreandosque auditorum animos, & ad conciliandam attentionem, quæ delectationi ſolet eſſe conjuncta. Hac arte ſibi paravit olim attentionem ſummus Orator Demoſthenes. Cum enim, licet de rebus graviſſimis, agens, faſtidioſè tamen, & oſcitanter audiretur ab Athenienſibus, hac eleganti Fabella repentè illorum aures, & animos ad audiendum convertit.

Aſini umbra Fabula.

Adoleſcens æſtivo tempore Athenis Megaram profecturus, aſinum conduxit, cumque effervescente jam meridie, ſolis ardor cœpiſſet eſſe vehementior, vitandi caloris causâ, ſub aſini ventrem ſe conjecit, ut um

umbram inde captaret. Ast Agaso, qui locaverat asinum, hinc hominem seriò proturbare, asserens se nihil nisi asinum, non verò asini umbram locâsse: alter contra affirmare, se cum asino pariter illius umbram conduxisse: Cum autem vidisset Demosthenes captos hac Fabula Judices risu corruere, ac pene emori, discessum repentè paravit, vel parare se finxit: sed rogantibus enixè Atheniensibus, ut Fabulæ quod reliquum erat, perficeret, *Itàne verò*, mutata voce inquit, *de asini umbra audire vultis, de rebus gravibus, & seriis non vultis?* & illos hôc artificiô ab oscitantia, tædioquè ad summam quamdam audiendi alacritatem traduxit.

Quænam est altera utilitas Fabulæ?

R. Fabula non solùm valet ad delectandum, sed, quod caput est, facit etiam in primis ad docendum, ad movendum, & ad corruptos hominum mores corrigendos. Hic etenim est, quemadmodum Philosophiæ, sic etiam Fabulæ laudabilis scopus, ut utraquè Mortales ad honestatis, ac virtutis studium, à vitiorum fœditate traducat. Sed Philosophus, & Fabulator diversis itineribus eodem contendunt. Philosophus objurgat vitia palàm, & apertè, sinè ambagibus, & integumentis;

un-

unde offenſi perſæpè improborum animi ſalutare monitum aſpernantur ac reſpuunt, *caſtigatiquè remordent*, ùt inquit Juvenalis.

At Poëta vitium impugnat, quaſi aliud agens, ac veluti per cuniculos, & monitorum auſteritatem Fabularum condimentô mitigat: ut nempè captus, ac delinitus innoxiæ voluptatis illecebris animus ſalutarem medicinam libenter admittat, ùt ſapienter monet Lucretius *lib*: 3. & 4.

Ac veluti pueris abſinthia terra medentes
Cùm dare conantur, priùs oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flavoquè liquore.
Ut puerorum ætas improvida ludificetur;
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Abſinthi laticem, deceptaquè non capiatur:
Sed potiùs tali facto recreata valeſcat.

Quid enim aptiùs, v. gr: ad inanium promiſſorum tumorem ſinè cujuſquam offenſione caſtigandum, quàm hæc lepidiſſima Phædri de monte parturiente Fabella?

Mons Parturiens.

Mons parturibat, gemitus immanes ciens

Erát-

Erátque in terris maxima expectatio;
At ille murem peperit. Hoc ſcriptum eſt tibi,
Qui magna cùm minaris, extricas nihil.
Quò etiam ingeniosè alludit Horatius in arte Poëtica:
Quid dignum tanto ferat hic promiſſor hiatu?
Parturient montes: naſcetur ridiculus mus.
Ad hanc Fabulæ utilitatem pertinet etiam quod ait idem Horatius in Sat. 1. l. 1.
Tantalus à labris ſitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine, de te Fabula narratur.

Quo veterum exemplô probari poteſt, Fabulam ad docendos animos & affectus concitandos utilem eſſe?

R. Exemplô Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ graviter offenſa in montem Aventinum aliquando ſeceſſerat, ad Patrum auctoritatem, concordiamquê revocavit narratiuncula Apologi de membris humanis adversùs ſtomachum conſpirantibus; & quod nec legum, nec magiſtratûs auctoritas potuerat, id fictitiæ narrationis blandimentô perfecit. Apologum ſic narrat T. Livius *Lib. 2.*

Venter, & reliqua humani corporis membra. Apologus.

Tem-

Tempore quo in homine, non ut nunc, omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuiquè consilium, suus sermo fuerat, indignatus reliquas partes, suâ curâ, suo labore, ac ministerio ventri omnia quæri, ventrem in medio quietum nihil aliud quàm datis voluptatibus frui, conspirâsse indè, ne manus ad os cibum ferrent, nec os accipere datum nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem famæ domare vellent, ipsa unà membra, totùmque corpus ad extremam tabem venisse; indè apparuisse, ventris quoque haud segne ministerium esse; nec magis ali, quàm alere eum reddentem in omnes corporis partes hunc, quo vivimus, vigemusque divisum pariter in venas, maturè confecto cibo, sanguinem. Comparando hinc: quàm intestina Corporis seditio similis esset iræ plebis in Patres, flexit mentes hominum.

CAPUT II.

De Narratione.

Quid est Narratio?

R. eft rei geftæ, vel quafi geftæ expofitio. Dicitur *rei gestæ, vel quasi gestæ*, ut nempe Narrationem tum Hiftoricam, tum Fabulofam complectatur hæc noftra definitio.

§.

§. I. De virtutibus Narrationis.

Quænam ſunt virtutes Narrationis?

R. Quatuor á Tullio recenſentur: perſpicuitas, probabilitas, brevitas, & ſuavitas.

Quomodo perſpicua fiet Narratio?

R Fiet perſpicua. 1. Si temporum ſervetur ordo, adeò, ut quod primum geſtum eſt, primum etiam referatur.

2. Si verbis propriis, & uſitatis utamur.

3. Si res non interruptè narretur.

4. Deniquè ſi diligenter vitetur omnis verborum ambiguitas, qualis eſſet iſta, v. gr *Ajunt Regem Pyrrhum Romanos viciſſe.* Quis enim inde victor, qui victus intelligi poſſit.

Quantum porro eniti, ac contendere debeat Orator, ut perſpicuè narret, & apertè; facilè intelligere poteris ex aureo illo Fabii Quintiliani præcepto: *Prima ſit Orationis virtus perſpicuitas.* Quò ſpectat etiam, quod eodem capite inculcat idem Fabius: *Dilucida & negligenter quoquè audientis aperta ſit .... ut in animum, tamquam ſol in oculos etiamſi non intendatur, incurrat. Quare non ut intelligere poſſit auditor, ſed nè omnino poſſit non intelligere, curandum.*

Quod ſi obſcuritatis vitiô laboret Narratio,

tio, jure, ac meritò cadet in illius aucto-rem, quod de obſcuriſſimo quodam Scriptore jactatum eſt à nobiliſſimo Poëta:

Quid juvat obſcuris involvere ſcripta latebris,
Nè pateant animi ſenſa? tacere potes.

Cedo ex veteribus Exemplum aliquod Narrationis perſpicuæ?

R. Inſtar omnium eſſe poteſt laudatiſſimum illud Epigramma Auſonii de Venere armata, & de Pallade.

In Venerem armatam.

Armatam vidit Venerem Lacedæmone Pallas,
Nunc certemus; ait, judice vel Paride.
Cui Venus: Armatam cur me, temeraria, temnis,
Quæ, quo te vici tempore, *Inermis eram?*

Quomodo fiet probabilis narratio?

R. 1. Si is, qui narrat, ſit notæ probitatis & fidei.

2. Si rei geſtæ ſeriem exponat ſinè fuco; qua ſimplicitate nimirùm atquè candore plus multo valebit ad perſuadendum, quàm alii calamiſtris, lenociniis, & hyperbole.

3. Si nihil afferat fidei abſonum, &

quod

quod abhorreat à communi hominum sensu; quia, út rectè admonet Horatius in arte Poëtica

Quodcumquè ostendis mihi sic, incredulos odi.

Quod si fortè rei veræ, sed incredibili fidem, facere velis, usurpare poteris sapiens illud cujusdam Veteris dictum: *Multa esse vera, quæ tamen non sint verisimilia; & probabile omninò esse, quamplurima contra probabilitatem contingere.*

4. Deniquè si clarè, apertéquè exponas rerum circumstantias, & adjuncta personarum, locorum, ac temporum; undè vel maximè pendet facti probabilitas. Ità Cicero in mirabili illa Narratione Milonians, probabile reddit à circumstantiis personarum, quod narrat de insidiis Miloni à Clodio paratis. *Cur igitur*, inquit, *victus est?* (Clodius) *Quia non semper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur: quià quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.*

Quid facto est opus, ut brevis sit Narratio?

R. Brevis erit, si narrandi initium altiùs non repetas, & *ab ovo*, ùt ajunt, quemadmodum ineptus ille, quem ridet Horatius: Qui

Qui gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.

Sed si indè sumas exordium, undè necessè est, 2 Si non inutiles; putidásque circumstantias, quæ nihil faciant ad rem in Narrationem tuam infarcias. Quid enim opus est dicere; v gr. *In portum veni, novem paratam aspexi, de pretio conveni, sublatæ sunt anchoræ, è portu solvi?* Satis erat dixisse: *è portu solvi.*

Vide tamen etiam, atque etiam, nè nimia brevitas obscuritatem afferat orationi: ut observat Fabius. *Vitanda*, inquit, *illa Salustiana brevitas, & abruptum orationis genus* Et alio loco: *Narratio*, inquit, *præcisa non tam Narratio vocari potest, quàm confusio.* Audi rursus Horatium nostrum:

—— Brevis esse laboro,
Obscurus fio.

Qua ratione suavis reddetur Narratio?

R. Svavis erit. 1 Si utamur verbis leniter, & numerosè sonantibus. 2. Si ità collocentur verba, ut nec hiulcus, nec asper sit illorum concursus. 3. Si, quæ narramus, sint magna, nova, & inexpectata. 4. Si adhibeantur certæ quædam narrandi formulæ Tullio perfamiliares; cùm, v. gr. pro tempore præterito præsens usurpat..r; itèm cùm plures infinitivi

sub-

ſubauditô verbô iunguntur, ùt cùm ait: *Rex primò nihil metuere, nihil ſuſpicari, dies unus, & alter intercedere.* Ità etiam Cæſar, lib: 1. de Bello Gallico: *Divitiacus multis cum lacrimis Cæſarem complexus obſecrare cœpit, nè quid gravius in fratrem, ſtatueret: Scire ſe illa eſſe vera, nec quemquam ex eo plus, quàm ſe doloris capere,* Supple, *dixit.* Ità Virgilius in mirificis hiſce verſibus Lib. VI. Æneidos.

At Danaum Proceres, Agamemnoniæquè Phalanges.
Ut videre virum, fulgentiaquè arma per umbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiêre rates: pars tollere vocem
Exiguam: incœptus clamor fruſtratur hiantes.

5. Deniquè ſuavis erit Narratio, ſi diverſis figuris illuminetur, & ſi habeat admirationes, expectationes, ſuſpenſiones, exitus inopinatos, & interpoſitos motus animorum, dolorem, lætitiam, metum, cupiditatem.

Harum omnium rerum admirabile quoddam exemplum habes in jucundiſſima illa Naratione de Dionyſio Syracuſarum Tyran-

ranno, & de Damocle quodam illius Parasito, in quam intueri satis non poterunt Tyrones, ut suaviter, & festivè narrare discant.

Dionysius Syracusarum Tyrannus, & Damocles.

Jucundæ Narrationis Exemplum ex Tuscul. lib: 5.

Cum quidam ex ejus assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negarètque unquam beatiorem quemquam fuisse. Visnè igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandem degustare, & fortunam experiri meam? Cùm se ille cupere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto, abacosque complures ornavit argento, auroquè calato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos jussit consistere, eosquè nutum ejus intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronæ, incendebantur odores; mensæ conquisitissimis epulis extruebantur, Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari, seta equina aptum dimitti jussit, ut impenderet

ret illius beati cervicibus. Itaquè nec pulchros illos ministratores aspiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat ad mensam: jam ipsæ defluebant coronæ: deniquè exoravit Tyrannum, abire liceret, quòd jam beatus nollet esse. Satis nè videtur declarasse Dionysius, nihil ei esse beatum, cui semper aliquis terror impendeat?

Ad hanc svavissimam Narrationem allusit Horatius, cùm ait Odarum lib: 3.

Districtus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem.
Non avium, citharæque cantus
Somnum reducent, &c.

§. II. De Schematis, seu Figuris, quibus illuminari potest Narratio.

Quid est Figura?

R. Figura, seu Schema est ornamentum quoddam orationis, seu loquendi modus illustrior, & à communi consuetudine remotus, cujusmodi sunt hæc Ciceronis verba: *O Dii immortales, ubinam gentium sumus! . . . O scelus, o portentum in ultimas terras amandandum!* Itèmquè illa Virgilii verba in Ecloga II.

Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit? Vel

Vel cùm idem Virgilius Æneid. VI. Sibyllam ità loquentem inducit:

—Bella, horrida bella,
Et multo Tibrim spumantem sangvine cerno.

Quis enim non videt, hæc orationis lumina, & illas dicendi quasi faces in quotidiano communiquè sermone adhiberi nequaquam solere?

Quibus potissimùm Figuris erit illuminanda narratio, ut sit suavis?

R. Præcipuæ Narrationis Figuræ sunt Hypotyposis, Suspensio, sive Sustentatio, Exclamatio, Communicatio, & Sermocinatio, sive Dialogismus.

Quid est hypotyposis?

R. Est figura, qua aliquid tam vivis, spirantibùsque, ut ità loquar coloribus pingitur, atque narratur, ut non tam audiri, vel legi, quàm spectari, & oculis quasi subijci videatur. Ità Cicero V. in Verrem Gavi cujusdam Civis Romani supplicium narrat per Hypotyposim: *Cædebatur virgis in medio foro Messanæ Civis Romanus; cùm interea nullus gemitus, nulla alia vox istius miseri, inter dolorem, crepitùmque plagarum audiebatur, nisi hæc; Civis Romanus sum.*

Sic etiam Virgilius narrator, & rerum imitator planè mirificus, Didonis, & Æ-

neæ

neæ venationem deſcribens, rem quaſi ſub oculos ponit his verſibus egregiis :

———Oſtroque inſignis, & auro.
Stat ſonipes, ac fræna ferox ſpumantia mandit.

Idêmque Poëta libro quinto, Entelli, & Daretis pugnam pæné ſub aſpectum ità ſubjicit:

Hæc fatus duplicem ex humeris dejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertóſque
Exuit, atque ingens mediâ conſiſtit *Arenâ.*

. . . .

Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiàque ad ſuperas interritus extulit auras.

. . . .

Præcipitémque Daren ardens agit æquore toto.
Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtrâ
Nec mora, nec requies; quàm multa grandine nimbi
Culminibus crepitant, ſic denſis ictibus Heros
Creber utrâque manu pulſat, versàtque Dareta

. . . .

Aſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantémque utroque caput craſſumque cruorem
Ore rejectantem, mixtoſque in ſanguine dentes;
Ducunt ad naves.

Quid eſt Suſpenſio?

R. Suſpenſio, ſeu Suſtentatio, eſt Figura, qua Orator ad ſibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, atque arrigendos auditorum animos, illos tenet aliquandiu ſuſpenſos, & incertos quid dicturus ſit. Ità Tullius contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini judices, quid deinde factum ſit . . . Expectate facinus quàm vultis improbum, vincam tamen expectationem veſtram.*

Quid eſt Exclamatio?

R. Eſt vocis elatio, ſivé contentio, qua interjectione, vel adhibita, vel ſubaudita, vehementiorem animi motum ſignificamus, & rei magnitudinem exprimimus. Ità Tullius, poſt narratum indigniſſimum illud Gavii, licèt Civis Romani, ſupplicium, de quo pauiò ſuprà, in has doloris, & indignationis voces ſubitò erumpit: *O nomen dulce libertatis! O jus eximium noſtræ civitatis! O lex Porcia, legeſque Semproniæ, ò graviter deſiderata, & aliquan-*

quando reddita plebi Romanæ Tribunitia poteſtas! huccine tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus in Provincia populi R in oppido Fœderatorum, ab eo, qui beneficio populi R. faſces, & ſecures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? Quid cùm ignes, ardentesquè laminæ, ceterique cruciatus admovebantur? ſi te illius acerba imploratio, & vox miſerabilis non inhibebat, nè civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu, & gemitu maximo commovebâre? In crucem tu agere auſus es, quemquam, qui ſe civem Romanum eſſe diceret?

Eodem planè modo Æneas apud Virgilium lib: 2. equi Trojani fatalem ingreſſum primo narrat:

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.

Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum

Subjiciunt lapſus, & ſtupea vincula collo

Intendunt. Scandit fatalis machina muros

Fœta armis: circum pueri, innuptæque puellæ

Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.

Illa ſubit, mediæque minans illabitur urbi.

Deinde per ſummum dolorem repentè ſic exclamat:

O patria! o divum domus Ilium, & inclita bello
Mœnia Dardanidum! quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedêre.
Inſtamus tamen, immemores, cæcique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.

Quid eſt communicatio?

R. Eſt figura, qua Orator cauſæ confidens deliberat cum iis ipſis, apud quos, vel contrà quos dicturus eſt, illos nimirum conſulens, quid acturus ſit, vel etiam quid ipſimet in ſimili cauſa eſſent acturi. Ità Cicero per ſummam fiduciam videtur conſilia ſua communicare cum adverſario ſuo Verre, illumque quaſi conſulere in hunc modum; *Si tu apud Perſas, aut in extrema India deprehenſus Verres, ad ſupplicium ducerêre, quid aliud clamitares, niſi te civem eſſe Romanum? & ſi tibi ignoto apud ignotos, apud Barbaros, apud homines in extremis, atque ultimis gentibus poſitos, nobile, & illuſtre apud omnes nomen tuæ civitatis profuiſſet; ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas*

bas, qui tibi eſset ignotus, cum Civem ſe Romanum eſse diceret, apud te Prætorem, ſi non effugium, nè moram quidem mortis mentione, atque uſurpatione civitatis aſsequi potuit?

Quid denique eſt Sermocinatio, ſeu Dialogiſmus?

R. Eſt Figura, quâ duo, vel plures homines inducuntur loquentes, aut ſecum ipſi, aut cum aliis. Lepidum illius exemplum habes in hac perelegan̄ti Narratione Ciceroniana libri primi Tuſculanarum quæſtionum.

Diogenes, & amici. Narratio per Dialogiſmum.

Cum ab amicis rogaretur Diogenes, ubi vellet inhumari. Projicite me, inquit, inhumatum. Tum amici: Volucribusne, & feris? Minimè verò, inquit, ſed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris? illi; *non enim ſenties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil ſentienti?*

Nec minus feſtivum videbitur, quod hic ſubijcio, aliud exemplum ex eodem Tull. l. 2. de Orat.

Scipio Naſica, & Ennius Poëta.

Scipio Naſica cùm ad Poëtam Ennium veniſset, eique ab oſtio quærenti Ennium, ancilla dixiſset, domi non eſse, Naſica ſen

ſit illam domini juſſu dixiſſe, & illum intus eſſe. Paucis poſt diebus cùm ad Naſicam veniſſet Ennius, & cum à janua quæreret, exclamat Naſica ſe domi non eſſe. Tum Ennius, Quid? ego non cognoſco vocem, inquit, tuam? Hic Naſica: Homo es impudens: ego cùm te quærerem, ancillæ tuæ credidi te domi non eſſe: tu mihi non credis ipſi?

§. III. Varia Narrationum genera, & Selecta illarum exempla.

Quotuplex eſt Narrationis genus?

R. Triplex, alia eſt enim Narratio Poëtica, alia Hiſtorica, alia Civilis, & Oratoria. Narratio Poëtica rem fictam exponit; Hiſtorica rem geſtam; Civilis, & Oratoria rem exponit, quæ in controverſiam adducitur.

Quid differt inter hæc tria Narrationum genera?

R. Hoc potiſſimùm intereſt, quód Hiſtoricus, & Orator ordinem temporis & rei geſtæ ſeriem in narrando ſequantur, & ſervent; contra quam facit Poëta, qui etiam à fine, aut à medio, rém ſolet ordiri, quomodo Virgilius ab anno ſeptimo excidii Trojani ſuam Æneidem auſpicatur, ùt liquet ex hiſce Didonis verbis ad Æneam, ad calcem libri primi:

—— Nam te jam ſeptima portat

Omni-

Omnibus errantem terris, & fluctibus æstas.

2 Hoc interest, quòd Historicus veritatem consectetur, Orator verisimilitudinem; Poeta verò commentitiis etiam fabulis veritatem aspergat.

3. Denique hoc interest. quòd Historica Narratio sit fermè simplex, brevis, ac nuda: Oratoria sit ornatior, & fusior; Poëtica verò ornamentis abundet, & omnibus artis coloribus picta sit atque polita.

Affer ex veteribus illustre quodpiam exemplum Norrationis poëticæ?

R. Instar omnium esto Ovidiana illa Narratio de Dædalo, & de infelici Icaro in qua omnes, quas diximus, virtutes, dotesque optimo jure miraberis.

Dædalus, & Icarus. Narratio Poëtica.
Metamorph. l. 8.

Dædalus interea Creten, longumque perosus
Exilium. tactusque loci natalis amore,
Clausus erat pelago. Terras licèt, inquit, & undas
Obstruat, at cælum certè patet; ibimus illac.
Omnia possideat, non posside taëra Minos.
Dixit, & ignotas animum dimittit in artes,
Naturamque novat: nam ponit in ordine pennas,

Ami-

A minima cœptas, longam breviore ſequente,
Ut clivo creviſſe putes: ſic ruſtica quondam
Fiſtula diſparibus paulatim ſurgit avenis.
Tum lino medias, & ceris alligat imas,
Atque ità compoſitas parvo curvamine flectit,
Ut veras imitetur aves. Puer Icarus unà
Stabat, & ignarum ſua ſe tractare pericla,
Ore renidenti, modò quas vaga moverat aura,
Captabat plumas, flavam modo pollice ceram
Mollibat, luſûque ſuo mirabile patris
Impediebat opus. Poſtquam manus ultima cæpto
Impoſita eſt, geminas opifex libravit in alas
Ipſe ſuum corpus, motâque pependit in aura,
Inſtruit & natum; Medioque ut limite curras,
Icare, ait, moneo: nè, ſi demiſſior ibis,
Unda gravet pennas; ſi celſior, ignis adurat.
Inter utrumque vola: nec te ſpectare Booten,
Aut Helicem jubeo, ſtrictumque Orionis enſem.

Me

Me duce carpe viam pariter præcepta volandi
Tradit, & ignotas humeris accommodat a- (las.
Inter opus monitùsque genæ maduêre seniles,
Et patriæ tremuêre manus, dedit oscula nato
Non iterum repetenda suo; pennisque levatus
Antevolat, comitique timet (velut ales, ab alto
Quæ teneram prolem produxit in aëra nido)
Hortaturque sequi; damnosasque erudit artes;
Et movet ipse suas, & nati respicit alas.

: . . . . .

Cùm puer audaci cæpit gaudere volatu;
Deseruitque Ducem Cœlique cupidine tactus
Altiùs egit iter. Rapidi vicinia solis
Mollit odoratas pennarum vincula ceras.
Tabuerant ceræ; nudos quatit ille lacertos,
Remigioque carens non ullas percipit auras;
Oráque cærulea patrium clamantia nomen
Excipiuntur aquâ, quæ nomen traxit ab illo.
At pater inflexis, nec jam pater, Icare, di- (xit,

Ica-

Icare, dixit, ubi es ? qua te regione requiram ?
Icare, dicebat, pennas aſpexit in undis;
Devovitque ſuas artes, corpusque ſepulchrô
Condidit; & tellus à nomine dicta ſepulti eſt.

Cedo vetus quoddam exemplum Narrationis Hiſtoricæ ?

℟. Habes in veteribus Hiſtoriæ Romanæ ſcriptoribus Narrationes bene multas tam ſingulari operâ, artificiôque elaboratas, ut nihil ſupra; in T. Livio 1. Sabinarum raptum; 2. Horatiorum, & Curiatiorum pugnam; 3. Lucretiæ mortem exactos à Bruto Tarquinios, interemptosque à patre proprios filios; 4. Audax Mucii Scævolæ facinus adversùs Regem Porſenam; 5. Varios Coriolani eventus; 6. Pugnam Cannenſem; 7. Hannibalis cum Scipione congreſſum Epheſi apud Antiochum Regem; 8. Supra cætera verò omnia, mirificum illud ejuſdem Hannibalis iter in Italiam, per Hiſpaniam, per Pyrenæos, per Gallias, per Alpes, & Appenninum; quod exquiſitiſſimum quoddam artis opus exiſtimo.

Habes præterea in Saluſtio pugnam adversùs Catilinam; in Q. Curtio Tyri obſidionem, ſingularem Abdalonymi eventum

tum, Alexandri Magni mortem, conſternationem, & Reginæ Siſygambis dolorem, ac interitum, &c.

Verùm ſat eſto ex omnibus illis Narrationibus unam, aut alteram hoc loco commemorare. Tu ex duabus illis diſce omnes.

Horatiorum pugna cum Curiatiis.

Narratio Hiſtorica Ex Livii Hiſt: Lib. I.

Datur ſignum, infeſtisque armis, velut acies, terni juvenes Magnorum exercituum animos gerentes concurrunt. Nec his, nec illis periculum ſuum, ſed publicum imperium ſervitiumque obverſatur animo, futuraque ea deinde patriæ fortuna, quam ipſi feciſſent. Ut primò ſtatim concurſu increpuêre arma, micantesque fulſêre gladii, horror ingens ſpectantes perſtringit, & neutro inclinata ſpe, torpebat vox, spiritusque.

Conſertis deinde manibus, cùm jam non motus tantùm corporum, agitatioque anceps telorum armorumque, ſed vulnera quoque, & ſanguis ſpectaculo eſſet, duo Romanni ſuper alium alius, vulneratis tribus Albanis, expirantes corruerunt. Ad quorum caſum cùm clamâſſet præ gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones jam ſpes tota, nondum tamen cura deſeruerat, exanimes vices unius quem tres Curiatii circumſteterant. Fortè is integer fuit, ut

universis solus nequaquam par, sic adversùs singulos ferox. Ergo ut segregaret pugnam eorum, capessit fugam, ità ratus sequuturos, ut quemque affectum vulnere corpus sineret: Jam aliquantum spatii ex eo loco, ubi pugnatum est, aufugerat; cùm respiciens videt magnis intervallis sequentes; unum haud procul ab sese abesse, in eum magno impetu redit; & dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, ut opem ferant fratri, jam Horatius cæso hoste, victor secundam pugnam petebat. Tunc clamore (qualis ex insperato faventium solet) Romani adjuvant militem suum, & ille defungi prælio festinat. Priùs itàque quam alter, qui nec procul aberat, consequi posset, & alterum Curiatium conficit.

Jamque æquato marte singuli supererant sed nec spe, nec viribus pares: Alterum intactum ferro corpus, & geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant: Alter fessum vulnere fessum cursu trahens corpus victorsque fratrum ante se strage, victori objicitur hosti: nec illud prælium fuit Romanus exultans, Duos, inquit fratrum Manibus dedi; tertium causam belli hujusce, ut Romanus Albano imperet, dabo: Malè sustinenti arma gladium supernè jugulo defigit, jacentem spoliat. Romani ovantes, ac gratulantes Horatium

ac-

accipiunt, eò majore cum gaudio, quò propiùs metus rei fuerat.

Abdalonymus ex Olitore rex Sidoniorum factus ab Alexandro Magno.

Ex Lib: IV. Q Curtii,

Erant Hephæstiani hospites clari inter suos juvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, negaverunt quemquam patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. Admiratus Hephæstion magnitudinem animi spernentis, quod alii per ferrum, ignesque peterent, Vos quidem macti virtute, *inquit*, estote, qui primi intellexistis, quantò majus esset regnum fastidire, quàm accipere. Certum date aliquem regiæ stirpis, qui meminerit à vobis acceptum habere se regnum. *At illi cùm multos imminere tantæ spei cernerent singulis amicos Alexandri, ob nimiam regni cupiditatem, adulantibus, statuunt neminem esse potiorem, quàm Abdalonymum quemdam, longa quidem cognatione stirpi regiæ annexum, sed ob inopiam suburbanum hortum exigua colentem stipe. Causa ei paupertatis, sicut plerisque, probitas erat Intentusque operi diurno, strepitum armorum, qui totam Asiam concusserat, non exaudiebat.*

Su-

Subitò deinde, de quibus ante dictum est, cum regiæ vestis insignibus hortum intrant: quem fortè steriles herbas eligens Abdalonymus repurgabat. Tunc rege eo salutato, alter ex his, Habitus, inquit, is, quem cernis in meis manibus, cum isto squallore permutandus tibi est. Ablue corpus, illuvie, æternisque sordibus squallidum: Cape regis animum, & in eam fortunam, quâ dignus es, istam continentiam profer. Et cùm in regali solio resídebis, vitæ, necisque omnium civium dominus, cave obliviscaris hujus status, in quo accipis regnum; imò Hercule propter quem.

Somnio similis res Abdalonymo videbatur. Interdum satisne sani essent, qui tam protervè sibi illuderent, percontabatur? Sed ut cunctanti squallor ablutus est, & injecta vestis purpurea, auroque distincta, & fides à jurantibus facta; seriò jam rex, iisdem comitantibus in regiam pervenit. Fama, ut solet, strenuè tota urbe discurrit. Aliorum studium, aliorum indignatio eminebat. Ditissimus quisque humilitatem, inopiámque ejus apud amicos Alexandri criminabatur. Admitti eum rex protinus jussit; diúquè contemplatus, Corporis, *inquit,* habitus famæ generis non repugnat: sed libet scire, inopi-

opiam qua patientia tuleris. *Tum ille*, Utinam, *inquit*, eodem animo regnum pati pofsim. Hæ manus fuffecerunt defiderio meo: nihil habenti nihil defuit. *Magnæ indolis fpeciem ex hoc fermone Abdalonymi cæpit.*

Cedo denique Exemplum Narrationis Oratoriæ?

℟. Laudatur ab omnibus; & in primis à Quintiliano celebris illa Miloniana Narratio, qua Cicero fuspicionem infidiarum à Milone in Clodium tam callidè, tàmque ingeniosè detorquet Sic autem rem aggreditur....

Narratio Miloniana

Milo autem, cùm in Senatu fuifset eo die quoad Senatus dimifsus eſt, domum venit, calceos, & veſtimenta mutavit, paulisper, dum fe uxor (ùt fit) comparat, commoratus eſt. Deinde profectus eſt id temporis, cùm jam Clodius, fiquidém eo die Romam venturus erat, redire potuifset. Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nullá rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ùt folebat; finè uxore, quod nunquam ferè: cùm hic infidiator, qui iter illud ad cædem faciendum apparafset, cum uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum puerorumque comitatu. Fit

Fit obviàm Clodio ante fundum ejus, hora ferè undecima, aut non multò secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiori impetum: adversi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de rheda, rejecta penulá, desiluisset, seque acri animó defenderet, illi qui erant cùm Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ùt à tergo Milonem adorirentur; partim, quòd hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus servos, qui post erant, ex quibus animó fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cúm ad rhedam pugnari viderent, & domino sucurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ità esse putarent, fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causa, sed ùt factum est) nèque imperante, neque sciente, nèque præsente domino; quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

Hæc, sicut exposui, ità gesta sunt, judices: insidiator superatus; vi victa vis, vel potiùs oppressa virtute audacia est.

Miloniana illa Narratione nihilo inferiorem existimo hanc alteram Narrationem lepidissimam, qua Tullius ostendit in libr. 3. de Officiis, quàm sint perfidi, impro-

pro-

probique, qui aliud agunt, aliud ſimulant.

Malus Pythii cujusdam dolus
Narratio oratoria.

C. Canius, eques Romanus nec infacetus, & ſatis litteratus, cùm ſe Syracuſas otiandi, ùt ipse dicere ſolebat, non negotiandi causâ contuliſſet, dictitabat ſe hortulos aliquos velle emere, quò invitare amicos, & ubi ſe oblectare ſinè interpellatoribus poſſet. Quod cùm percrebuiſſet, Pythius ei quidam qui argentariam faceret Syracuſis, venales ſe quidem hortos non habere, ſed licere uti Canio, ſi vellet uti ſuis, & ſimul ad canam hominem invitavit in hortos in poſterum diem Cùm ille promiſiſſet, tum Pythius, qui eſſet, ùt argentarius, apud omnes ordines gratiosus, piscatores ad ſe convocavit & ab his, petivit, ut ante ſuos hortulos poſtridie piscarentur, dixitque quid eos facere vellet

Ad canam tempore venit Canius, opiparè à Pythio apparatum convivium, cymbarum ante oculos multitudo: pro ſe quisque quod ceperat, offerebat: ante pedes Pythii pisces abjiciebantur.

Dum Canius, Quæso, inquit, quod eſt hoc, Pythi? tantumne piscium? tantum cymbarum? & ille. Quid mirum? inquit

hoc

hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium Hic aquatio: hac villa isti carere non possunt.

Incensus Canius cupiditate contendit á Pythio, út venderet. Gravatè ille primò: quid multa? impetrat, emit homo cupidus, & locuples tanti qanti Pythius voluit, & emit instructos: nomina facit; negotium conficit.

Invitat Canius postridie familiares suos. Venit ipse maturè, scalmum nullum videt; quærit ex proximo vicino, num feriæ quædam piscatorum essent, quòd eos nullos videret. Nullæ (quòd sciam) inquit ille; sed hic piscari nulli solent. Itaque heri mirabar quid accidisset. Stomachari Canius. Sed quid faceret? Nondum enim Aquilius Collega, & familiaris meus protulerat de dolo malo formulas. ,. Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud simulantes, improbi, & malitiosi sunt.

CAPUT III.

§. I. De Chria.

Quid Chria?

℟. Est brevis commemoratio facti; vel dicti cujuspiam utilis, & memoriâ digni: undè etiam *Chria* suum nomen invenit à

Græ-

Græco vocabulo *Cheria* quod uſum, utilitatem, commodum ſignificat.

Quotuplex eſt Chriarum genus?

℟. Triplex Aliæ verſantur in verbis, aliæ in actione; aliæ in utroque conſiſtunt. Seu, ùt vulgus Rhetorum loqui ſolet, aliæ ſunt *Verbales*, aliæ *Activæ*, aliæ *Mixtæ*,

Quid eſt Chria Verbalis?

℟. Ea eſt, quæ explicat verba graviter ab aliquo, & ſententiosè prolata: qualis eſt v. gr. Virgilii verſus:

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Vel hoc effatum Senecæ: *Nulla eſt honeſta avaritia, nisi temporis*; itémque hi Horatii verſus:

Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas,

Regùmque turres

Aut denique ſapientiſſima illa Juvenalis ſententia.

Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano.

Quid eſt Chria activa?

℟. Ea eſt, quæ memorabile aliquod factum exponit, & verbis exornat, ùt: *Sapiens Pythagoras interrogatus, aliquando, quàm longa eſset hominum vita, ſeſe pauliſper conſpiciendum exhibuit tum ſubitò ex ſpectantium oculis evolavit; ut ni-*

nimirum cæteri illa fuga, caducæ, & fugacis mortalium vitæ brevitatem designaret.

Sic etiam Cotys Thraciæ Rex, cùm quidam pardalim, seu pantheram, ferocissimum animal, illi dono misisset; ipse vicissim leonem misit, nè verbum quidem addens; sed malam bestiam sic malè pensando, re ipsa hominem prudenter admonuit par pari, ùt est veteri proverbio, esse omninò referendum.

Memorabile quoque in primis, & omnibus notum, quòd referunt Livius, & Florus de duobus Tarquiniis patre, & filio. Cùm enim Sextus Tarqinius Tarquinii Superbi regis ultimi Romanorum filius, acceptam à patre contumeliam, & injuriam simulans, ad Gabios transfugisset, brevique ad summam apud illos, regiæque pœnè parem potestatem pervenisset, misit clanculùm Romam unum è suis, sciscitatum à patre, quidnam demum se facere vellet Rex ad hæc nihil voce respondit, sed veluti deliberandus in hortum ædium transiit, sequente filii nuntio. Ibi inambulans tacitus eminentia papaverum capita baculô decussit, & per hasce ambages filium admonuit, primores civitatis esse interficiendos. Quòd cùm à filio non ità multo post variis arti-

tibus factum esset, brevi, & consiliô, & præsidiô orbata civitas fuit in Tarquinii potestatem nullo labore redacta.

Rem sic narrat Ovidius nativo quodam, ùt solet, simplicique candore, libro secundo de Fastis.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injustus, fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias; alias everterat urbes,
Et Gabios turpi fecerat arte suos.
Nàmque trium minimus proles manifesta superbi,
In medios hostes nocte silente venit.
Nudarunt gladios; occidite, dixit, inermem
Hoc cupiunt fratres, Tarquiniusque pater,
Qui mea crudeli laceravit verbere terga.
(Dicere ut hoc posset, verbera passus erat)
Luna fuit, spectant juvenem, gladiosque recondunt,
Tergaquè deducta veste notata vident.
Flent quoque, & ùt secum tueatur bella precantur;
Callidus ignaris annuit ille viris
Jàmquè potens misso genitorem appellat amicô,
Perdendi Gabios quod sibi monstret iter.

Hor-

Hortus odoratis ſuberat cultiſsimus herbis,
Septus humum rivo lene ſonantis aquæ;
Jllic Tarquinius mandata latentia nati
Accipit; & virgâ lilia ſumma metit.
Nuntius ùt rediit, decussaque lilia dixit,
Filius, agnoſco juſſa parentis, ait.
Nec mora, principibus cæſis ex urbe Gabinâ,
Traduntur ducibus mœnia nuda ſuis.

Quid est Chria mixta?

℟. Eſt ea, quæ Factum aliquod ſermoni conjunctum exponit. Exempla ſi quæris, aliquot ſelecta hic damus.

Exempla Chriæ mixtæ I.

Marmoream statuam cùm aliquando vidiſset in foro Diogenes Philoſophus, ad illam ſupplex acceſſit, & manum illi quaſi ad stipem diu multumque porrexit. Mirantibus valde amicis, & interroganti-bus quid porrò faceret, respondit, Ad repulsam me experior

II Exemplum.

Idem Diogenes cum aliquando confertiſſimam populi turbam ſese è theatro eſſundentem vidiſset, adverſûs illam ſolus ingredi totis viribus cæpit, & objurgantibus respondit: Hoc in omni vita facere ſtudeo.

III,

III: Exemplum.

Miles Spartanus intempesta nocte tumulum præteriens, cùm horribile quoddam spectrum vidisset, stricta lancea, in illud audacter irruit, ità verbis compellans: Quò me fugis anima bis moritura? *Hoc singulari facto docemur, Faunorum terriculamenta, & inania larvarum, ac lemurum ludibria â cordatis, fortibusque omninò rideri.*

Quot sunt Chriæ partes, seu Capita?

℟. Chria sive Verbalis sive Activa, sive Mixta, continetur partibus octo, inquit Aphthonius in *Progymnasmatis.* Sunt autem partes illæ, *Encomium. Paraphrasis, Causa, Contrarium, Simile, Exemplum, Testimonium veterum, & Epilogus.*

Sive ùt trita illa, usitataque formula potius utamur: Chria tractanda est.

1. A. Laudativo.
2. A. Paraphrastico.
3. A. Causa.
4. A. Contrario.
5. A. Simili.
6. Ab exemplo.
7. A. Testimonio veterum.
8. A. brevi Epilogo.

Quæ singula Capita sigillatim enucleare necesse est.

Quid

Quid sibi vult à Laudativo?

℞. Significat, in ipso Chriæ initio laudandum esse dicti, vel facti auctorem; ut scilicet ex auctoris laudatione major illius seu dictis, seu facts auctoritas, ac veluti pondus accedat.

Quid hoc sibi vult à Paraphrastico?

℞. Idem prorsus ac si diceres, *Ab expositione dicti, vel facti, de quo agitur.* Paraphrasis enim, ùt vox Græca satis indicat; est liberior, ac copiosior rei explanatio.

Quid illud est à Causa?

℞. Indicat, diligenter investigandam esse, & asserendam causam illius seu dicti, seu facti; quod pertractandum, & amplificandum suscepimus: v. gr Chriæ verbalis argumentum esto hæc sapiens sententia: *Ferenda sunt amicorum vitia:* erit in promptu hæc causa justissima, quod scilicet *vitiis sinè nemo nascitur: optimus ille est qui minimis urgetur*, ut ait Horatius.

Quid est à Contrario?

℞. Admonet, sententiam nostram ex contrariarum rerum conflictione esse confirmandam, v. gr. postquam probaveris *dulce, ac decorum esse pro patria mori*, dices è contrario rem esse, turpissimam ac propudiosam, si miles pro patria pugnans in-

inhonesta mortis formidine. terga fugæ convertat; itèm postquam ostenderis, otium, & desidiam omnium vitiorum fontem, ac fomitem esse, dices è contrario laborem, & vigilias esse firmissimum murum integritatis, innocentiæque præsidium.

Quid à simili?

℟. Monet, propositam sententiam apta quapiam similitudine exornandam, ac illustrandam esse. Ità si laborem, & diligentiam commendare velis, dices cum Tullio: *Ut ad cursum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis; sic homo ad intelligendum, & agendum natus est.*

Quid vocas ab Exemplo?

℟. Hujusce vocis sensus est, rem, quam pertractamus, illustris cujuspiam exempli appositione confirmandam esse. Sit tibi v. gr. amplificandum illud: *Dulce, & decorum est pro patria mori*, afferes exemplum Codri Atheniensium regis, de quo cecinit Horatius ode 14. lib. 3. *Codrus pro patria non timidus mori*: vel afferre poteris exemplum Decii Consulis Romani, qui se velato capite, certisque verbis pro patriæ salute ultrò devovit.

Quid à testimonio veterum?

℟. Ostendit: nostram sententiam veterum auctorum verbis, ac testimonio com-

pro-

probandam esse. Sit hoc argumentum v. gr. *Injurias esse condonandas potiùs, quàm ulciscendas:* usurpabis autem illud Taciti verbum: *Multa contemptu curantur*; vel hanc ejusdem sententiam homine Christiano dignissimam: *Convicia spreta exolescunt.*

Quid demum sibi vult á Brevi Epilogo?

℞. Indicat, apta quadam, & rotunda verborum conclusione comprehendenda esse, quæcumque fusiùs dicta sunt. Est enim Epilogus brevis, & artificiosa clausula, qua colligimus in pauca, quæ fusiùs commemorata fuêre.

Sed quoniam, ùt initiò diximus, per præcepta longum est iter, per exempla verè expeditum, & facile, idcircò operæ pretium est aliquod Chriæ exemplum hoc loco subjicere.

§. II. Chria verbalis in hanc Virgilii sententiam. Æneid. 10.

——Breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ . . . ,

A Laudativo.

Cum optimo cuique Poëta propositum illud fuerit semper, ut misceat utile dulci, hoc est, ut delectando doceas, & docendo delectes; neminem tamen adhuc legi Poëtam hac in re Poëtarum principi Virgilio com-

comparandum: Ille enim non solùm cæteros omnes ante se, & post se Græcos Latinosque Poëtas facilè vincit elegantiâ, suavitate, judiciô, splendore, numerô, delectuque verborum; non solùm hoc habet, ùt illius versibus perfectis ingeniô, elaboratis industriâ nihil addi possit, nihil detrahi, nihil mutari, verissimèque de illo dictum olim fuerit, Musas, & Apollinem non aliter in suo choro loqui, Jovemque ipsum, si sit Poëta, non alio modo loquuturum, verùm etiam, quod caput est, sententiarum gravitate & frugiferorum, quibus abundat, præceptorum sapientia, hoc assequutus est, ut optimus vitæ, virtutisque magister jure merito possit à nobis appellari.

Inter cætera verò documenta, ad vitam instituendam, & ad mores informandos idonea, quibus aspersum est passim divinum illiùs Poëma, saluberrimum in primis est, atque laudabile quod ait Æneidos libro decimo de brevitate temporis, fluxaque, & caduca mortalium vita:

——Breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ.

A Paraphrastico.

Ità est profectò; tâm exiguum, tàmque arctum vivendi curriculum nobis a natura circumscriptum est, ùt vix benè lucem in-

greſſis ſit de hujus mortalis mundi ſtatione decedendum, & vita cum morte commutânda. Nihil niſi temporis punctum quoddam eſt caduca hæc, quam tantopore deperimus, vita, minimùmque eſt ac pænè nullum intervallum illud, quod ortum inter, & occaſum noſtrum interjacet. Fugit retrò levis hora, truditur dies die, præcipiti caſu fugaces anni ſeſe mutuò pellunt, & adoleſcentiæ ſenectus, ſenectuti mors obrepit impròviſa ſemper, & inopinata: quòdque gravius eſt, cum ſemel effluxit breviſſimum hoc vitæ tempus, tam irreparabilis eſt illius lapſus, ut nulla deinde poſſit ratione revocari.

A Cauſa.

Neque verò eſt cur adeo parvam temporis uſuram nobis ad vivendum conceſſam jure merito conqueramur. Præterquam quod enim vita, ſi ſcias uti; ſatis longa eſt, præterea, ea certa ſtabilique lege natos nos eſſe ſcimus, ut denique moriamur. Quis enim tam vecors eſſe poteſt, qui neſciat hanc eſſe triſtiſſimam peccati mercedem, pænamque juſtiſſimam: hanc eſſe mortalium conditionem, ac ſortem: humana omnia caduca eſſe, & fluxa atque mobilia; nihil, quòd ortum ſit, ſempiternum eſſe poſſe: definitum eſſe cuilibet certum quoddam, breveque tempo-

ris

ris ſpatium ad felicem in cœlo vitam promerendam? Cùmque olim amplioribus terminis circumſcripta eſſet noſtra hæc mortalis vita; & in ſæcula benè multa propagaretur, eam noſtris flagitiis, ſceleribusque breviorem effecimus; *Remotique prius tarda neceſſitas lethi corripuit gradum.*

A Contrario;

Contra verò cum ſemel poſt miſeriæ hujuſce vitæ decurſum terreni corporis contagione ſolutus erit noſter animus, cùm demum inter felices ſpiritus ævo ſempiternô perfruemur in cœlo: nulla jam ampliùs pertimeſcenda nobis neque viciſſitudo rerum, neque converſio temporum, nec ætatum commutatio; nullus jam erit neque horarum lapſus, nec fluxus dierum, nec annorum ſibimet mutuò ſuccedentium curſus. Sed eodem ſemper hærentes, & felicitatis, & temporis veſtigio ſtabili, certaque beatitate, æternis ſæculorum ætatibus cum DEO ipſo potiemur.

A Simili

O nos igitur malè cautos! O nunquam ſatis deplorandam ſortem noſtram! ſi æterna hæc, ſolidaque obliti, nihil niſi umbras, imaginesque conſectemur. Si enim ex veritate magis, quàm ex opinione res velimus æſtimare, quid demum aliud eſt

fragilis hæc. fugaxque vita, nisi levis quidam fumus, qui puncto temporis evanescit? nisi præceps torrens, qui cùm vano strepitu celeriter effluit? nisi flosculus brevi marcescens, qui manè oritur, vespere floret, & nocte cadit? nisi umbra quædam, & larva inanis, quæ nostras effugit manus.

Par levibus ventis, volucrique simillima somno.

Ab Exemplo.

Testes hoc loco possem appellare ab omni memoria Christianos illos Heroes, virosque sapientissimos, qui mirificam fugacis vitæ brevitatem tot laboribus, tot vigiliis, tot indefessis curis redemptam compensârunt. Testes appellare possem tot virgines, tot viros principes, tot nobiles adolescentes, qui fragilem hanc rerum humanarum mobilitatem, atque inconstantiam pertæsi, quæcumque apud cæcos mortales prima putantur, pro nihilo duxêre, & voluptatum illecebras, ac perniciosa rerum caducarum blandimenta generosa quadam alacritate conculcârunt.

A Testimonio veterum.

Hoc inculcare Corinthiis voluit Divus Paulus, cùm dixit: *Tempus breve est.* Hoc ipsum nos remonet summus ille vir Jobus, dum afflatus divino Spiritu sic loquitur;

tur: *Breves dies hominis sunt*: Hæc eadem erat mens vel ipsi quoque Horatio, profano licèt homini, cùm amicum sapienter sic admonet;

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum

Et alio loco: *Quid brevi fortes jaculamur ævo multa?*

Hoc denique sentiebat Phædrus, cum in elegantibus suis fabulis hanc verissimam protulit vocem;

Abiturus illuc, quò priores abierunt,

Quid mente cæca miserum torques spiritum?

A Brevi Epilogo,

Cûm igitur adeò breve tempus sit, adeoque irreparabile, relinquitur id unum, ut cogitemus etiam atque etiam nihil esse loci socordiæ, neque segnitiæ; nobis inter tantas angustias nequaquam licere esse otiosos; miseros esse, qui se, per summam incuriam, re una omnium pretiosissima defraudari patiuntur. Restat denique id unum, ut cum celeritate temporis utendi celeritate certemus, & tamquam ex torrente quodam, qui rapidè dilabitur, celeriter hauriamus.

§. III. Argumenta Chriarum verbalium ex Horatio.

1. Omnes eodem cogimur. 2. Vivitur parvo benè: 3. Levius fit patientia quidquid corrigere eſt nefas. 4 Magnas inter opes inops. *De avaro.* 5. Ira furor brevis eſt. 6. Multa ſenem circumveniunt incommoda. 7 Fortes creantur fortibus 8, Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum. 9. Quanto quisque ſibi plura negaverit, à Diis plura feret.

Ex Virgilio.

10. Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?
11. Facilis deſcenſus Averni.
12. Labor omnia vincit.

Ex Ovidio.

13. Principiis obſta: ſerò medicina paratur:
14. Otia ſi tollas, periêre cupidinis arcus,
15. ——— Dicique beatus
Ante obitum nemo, ſupremaque funera debet.
16.——— Paupertatemque ferendo
Effecêre levem.
17. Livor, iners vitium, mores non exit in altos.

Ex Juvenali.

18. Fronti nulla fides: 19. Creſcit amor nummi quantum ipsa pecunia creſcit 20. Nemo repentè fit turpiſſimus. 21. Res eſt ſacra miſer. 22. Nobilitas ſola eſt, atque unica virtus. *Ex*

Ex Seneca,

23. Tota vitâ discendum eſt mori. 24. Etiam ſinè magiſtro vitia diſcuntur. 25. Qui genus jactat ſuum, aliena laudat. 26. Sequitur ſuperbos ultor à tergo DEUS.

Ex Perſio.

27. O curas hominum! O quantum eſt in rebus inane! 28. Virtutem videant, intabescantque relicta. *De ſceleratis.*

Ex Martiali.

29. Extra fortunam eſt quidquid donatur egenis.

Quas dederis ſolas ſemper habebis opes:

30. Non eſt, crede mihi, ſapientis dicere, vivam:
Sera nimis vita eſt craſtina: vive hodie

Ex Terentio.

31. Creſcit in adverſis virtus.

Hæc igitur, aut alia id genus argumenta pertractare ſi velis, facies ſedulò quod ſuprà dictum eſt.

1. Laudabis breviter auctorem Sententiæ. 2. Planius, & copioſiùs explicabis ſententiam, illamque variis verborum coloribus pictam bono, ùt ajunt, lumine collocabis. 3. Afferes cauſam aliquam quamobrem res ità ſe habeat 4. Ex contrariorum conflictione, & quaſi concurſu illam confirmabis. 5. Illuſtrabis eam ſimi-

ſimilitudine, quæ in rem aptiſsimè quadret. 6. Probabis illam ſingulari quodam exemplo. 7. Veteris auctoris teſtimonio & auctoritate illam confirmabis. 8. Denique ex omnibus hisce capitibus rem ità ſe habere concludes.

Quomodo tractanda eſt Chria activa?

℟. Eadem prorſus ratione, qua Chria verbalis. Eadem enim éſt utriusque ars, eædemque planè regulæ. Itaque actum ageremus, ſi de Chria activa ſeparatim, ac ſeorſim tractaremus.

Idem planè dicito de Chria mixta.

CAPUT IV.

De Amplificatione,

Quid eſt Amplificatio?

℟. Ineptè prorsùs, ac ridicule facere mihi videntur, qui perperam interpretantes Isocratis verba, Amplificationem cum vulgo ità definiunt: Amplificatio, inquiunt, eſt oratio, quæ ex parvis magna facit; ſeu quæ res exiguas verbis exaggerat, & in majus attollit. Puerilis, inquam, & præſtigiatore, ac Sophiſta potiùs, quàm Oratore digna mihi ſemper visa fuit hæc vulgaris definitio, quæ res mendacio fallacibusque pigmentis ſuprà meritum velit augeri. Ut enim facetè ajebat Spar-

tanorum Rex Agefilaus: Ego pefsimum eum futorem arbitrabor femper, qui magnos calceos pedibus parvis inducat.

Nos igitur cum Tullio fic Amplificationem commodiùs longè definimus: *Amplificatio est gravior quædam affirmatio, quæ motu animarum conciliat in dicendo fidem.* Quia verò fubobscura cuipiam fortè videri pofset hæc definitio: & quia vis, & facultas Oratoris potifsimùm in amplificando confiftit; idcircò definitionem illam & totam amplificandi artem planiùs, & apertiùs explicare operæ pretium exiftimamus.

Quid igitur fibi volunt hæc verba; Gravior quædam affirmatio?

℞. Gravifsima illa affirmatio, de qua hic agitur, nihil aliud eft, quàm vehementius quoddam, copiofiusque dicendi genus, quo rei dignitatem, & amplitudinem, vel indignitatem, & atrocitatem pondere verborum, & enumeratione circumftantiarum ità demonftramus, ut non animos, aurefque prætervolet, ùt ferme fit cùm res leviter, ac ftrictim attinguntur, fed ut feriat animos, permoveat, & audientium memoriæ penitus infideat.

Cedo illustre quodpiam exemplum Amplificationis hujusmodi?

℞. Habes luculentiffimum in atrocifsima

ma illa Didonis adversus Æneam abeuntem querela: Poterat Dido ſimpliciter, & nudè Æneam appellare *durum*, *inhumanum*, *ferreum*, ſed querimoniam illam ſic amplificat mirificè Virgilius Æneidos Lib. IV.

Talia dicentem jamdudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, & ſic accensa profatur:
Nec tibi Diva Parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide, ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæque admôrunt ubera tigres.

Sic etiam Libro 2. poterat Æneas exiliter, & jejunè dicere ſe amiſſam conjugem Creusam clamoribus maximis per noctis tenebras appellâſse: verùm rem ità verbis exaggerat:

Auſus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, mœſtusque Creusam,
Nequidquam ingeminans iterùmque iterumque vocavi

Quotuplex eſt Amplificatio?

R.

℞. Duplex: Alia eſt verborum, alia rerum: ſeu quod idem eſt, alia fit rebus, ac ſententiis, alia verbis tantùm. De utroque genere ſeorſim agendum nobis eſt.

§. I. De Amplificatione rerum.

Quot modis fit amplificatio rerum?

℞. Octo præcipuis fit: 1. Per congeriem definitionum, ſeu per definitiones conglobatas. 2. Per congeriem adjunctorum. 3. Per congeriem, ſeu per enumerationem partium. 4. Per congeriem cauſarum, & effectuum. 5. Per congeriem conſequentium. 6. Per congeriem ſimilium, comparationum, & exemplorum. 7. Per contrariorum, diſsimilium, & inter ſe pugnantium conflictionem. 8. Denique per incrementum. Singula hæc capita ſigillatim perſequamur.

§. II. De Amplificatione per congeriem Definitionum.

Quid eſt Definitio?

℞. Eſt brevis, & circumſcripta rei explicatio: ſeu, ùt ajunt Philoſophi, eſt oratio, quæ rei naturam breviter explicat.

Quid eſt Amplificatio per congeriem definitionum, ſive á definitionibus conglobatis?

℟. Eſt ea, in qua variæ ejusdem rei definitiones congeruntur, & quaſi coacervantur, ut cùm ait Cicero: *Hiſtoria eſt teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis.* Ex iisdem definitionibus conglobatis, Curiæ, ac Senâtus Romani majeſtatem ſic amplificat idem Orator in oratione pro Milone: *Curia templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii publici, caput urbis, ara ſociorum, portus omnium gentium, ſedes ab universo populo R. conceſſa uni Ordini.*

Poteris tu viciſsim, ad illarum definitionum conglobatarum imitationem dicere, quid ſit eloquentia, quid Poëſis, quid amicitia, quid vita hominis, quid Deus ipse.

§. III. De Amplificatione per congeriem adjunctorum.

Quid eſt Amplificatio per congeriem adjunctorum?

℟. Eſt ea, quæ ducitur ab omnibus ſeu rerum, ſeu perſonarum adjunctis, ac circumſtantiis ſimul coacervatis. Cicero 2. Agraria. *Ego qualem Kalendis Januariis acceperim Remp. Quirites, intelligo plenam ſollicitudinis, plenam timoris, qua nihil erat mali, nihil adverſi, quod*

non

non boni metuerent, improbi expectarent: omnia turbulenta consilia contra hunc Reip: statum, & contra vestrum otium partim iniri, partim, nobis Consulibus designatis, inita esse dicebantur: sublata erat de foro fides, non ictum aliquo novæ calamitatis. sed suspicione, ac perturbatione judiciorum, infirmatione rerum judicatarum novæ dominationes, extraordinaria non imperia; sed regna quæri putabantur.

Virgilius sub finem libri primi Georgicorum de Julii Cæsaris interitu luguбriter admodum, & tragicé lamentatur, coacervando funestissima prodigia, monstraque, quæ vel antecessêre, vel mox subsecuta sunt.

Jlle etiam extincto miseratus Cæsare Romam

Cùm caput obscura nitidum ferugine texit,

Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.

. . . . . .

Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes

Ingens: & simulacra modis pallentia miris

Visa sub obscurum noctis, pecudesque locutæ:

In-

Infandum; ſiſtunt amnes, terræque dehiscunt,
Et mœſtum illacrymat templis ebur, æraque ſudant.

Totum hunc locum, ùt eximium amplificationis exemplar, & ad excitandam commiserationem in primis idoneum, tu consulito, ſi me audis.

§. IV. De Amplificatione per congeriem, seu enumerationem partium,

Quid eſt Amplificatio ab enumeratione partium?

℟. Eſt illa, quæ fit, dum totum aliquod in ſuas partes diſtribuitur; ſeu dum rei alicujus partes vel omnes, vel præcipuæ certè quidem ſigillatim enumerantur. Ità Cicero funeſtum Piſonis Conſulatum deſcribit. *Omnes memoriam conſulatûs tui, mores, faciem denique, ac nomen à Rep. deteſtantur. Legati, qui unà fuêre, alienati Tribuni militum, inimici, Centuriones, & ſi qui ex tanto exercitu reliqui milites exiſtunt, non dimiſſi abs te, ſed diſſipati, te oderunt, tibi peſtem exoptant, te exſecrantur. Achaia exhauſta, Theſſalia vexata, laceratæ Athenæ; Apollonia exinanita: Ambracia direpta; Bullienſes illuſi; Epirus excîſa, Locri exuſti: Athamanum gens vendita; Macedonia condo-*

donata barbaris; Ætholia amissa; Dolopes, finitimique montani oppidis atque agris exterminati; Cives Rom. qui in iis locis negotiantur, te unum solùm suum depeculatorem, vexatorem, prædonem, hostem venisse senserunt. Ovidius lib: II. Metamorph. dilatat sententiam hanc:

Rex Midas omnia quæcumque tangit, in aurum convertit.

Lætus abit, gaudetque malo Berecynthius heros,
Pollicitique fidem tangendo singula tentat
Vixque sibi credens, non alta fronde virentem
Illice detraxit virgam, virga aurea facta est:
Tollit humô saxum; saxum quoque palluit aurô:
Contigit & glebam; contactu gleba potenti
Massa fit: arentes Cereris decerpsit aristas,
Aurea messis erat. Demptum tenet arbore pomum;
Hesperidas donâsse putes: si postibus altis
Admovit digitos, postes radiare videntur:
Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
Unda fluens palmis Danaen eludere possit.

Sic etiam Maffejus Latinæ linguæ elegantiâ munditiaque nulli inferior, urbis

Ve-

Venetiarum pulchritudinem, præstantiamque per partium enumerationem describit in vita S. Ignatii, omnibus picta, & polita artis coloribus

Venetiarum descriptio per enumerationem partium

Venetiarum urbis in recessu intimo sinûs Adriatici, ea regio, ac situs est, ut leniter stagnantes ex alto aquæ, illam omni ex parte circumluant. Ea inclytæ urbi, & ad merces copiasque invehendas opportuna receptacula & contra hostiles incursus munimenta firmissima sunt. Ex iis porrò æstuariis majores minoresquè Euripi totam urbem inter cursantes, variis mæandris, ac flexibus itá distinguunt, ut quot in partes pedibus, in totidem férè mari aditus sit, egregiô sanè vel artis, vel naturæ miraculô. Indè vicorum, insularum, & pontium ingens numerus: ut qui diutiùs ibi versati non sunt, viarum, locorumque modò varietate, modò similitudine sæpè fallantur. Sed contra ejusmodi ambages certum, paratumque remedium est maxima multitudo cymbarum, quæ usquequaque dispersæ, nominatim ad omnia & publica & privata loca quemlibet haud ità magna mercede, trajiciant.

§.

§. V. De Amplificatione per congeriem causarum, et effectuum.

Quid est Amplificatio per congeriem causarum, & effectuum?

℞ Est ea, in qua multæ simul unius rei causæ, & effectus multi conglobantur; ut si diceres cum celebri artis magistro, *Quereris multis modis vexatam esse provinciam, sed ad causas calamitatis attende. Vigebat in ea ambitus, luxuria dominabatur, segnes erant magistratus, populus ipse molli, otiosaque segnitie diffluebat. Expecto igitur damna longè graviora: exhaurientur pecuniæ, jacebit spreta Religio, fures impunè grassabuntur, &c.* Ex hoc eodem loco immanissimam Mezentii crudelitatem amplificat rex Evander apud Virgilium Æneid. 8.

Quid memorem infandas cædes, quid facta Tyranni

Effera? Dî capiti ipsius, generique reservent.

Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,

Componens manibusque manus, atque oribus ora,

(Tormenti genus) & sanie, taboque fluentes,

Complexu in misero, longa sic morte necabat,

§. VI. De Amplificatione per congeriem consequentium.

Quid est Amplificatio per congeriem consequentium?

R. Est ea, in qua plura ponuntur acervatim ex eadem re consequentia. Ex hoc loco Virgilius noctem egregiè describit Æneidos 4. amplificando res varias, quæ noctem fermè consequuntur.

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, silvæque, & sæva quiêrant
Æquora: cùm medio volvuntur sidera lapsu,
Cúm tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis
Rura tenent; somno positæ, sub nocte silenti,
Lenibant curas, & corda oblita laborum

§. VII. De Amplificatione per comparationes, similitudines. et exempla.

Quid est Amplificatio per comparationes similitudines, & exempla?

R. Est ea, quæ fit per unam, vel per multas comparationes, ac similitudines, & per

per unum exemplum, vel per plura. Fiet Amplificatio per plures comparationes, ſi dicas, v. gr. cum Tullio in Piſonem: *Ego non te vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorem putem?* Vel ſi dicas cum Martiali, in improbum quemdam Gaurum, qui ſua lutulenta vitia magnorum virorum exemplô ſolebat excuſare.

In Gaurum.

Quod nimiô gaudes noctem producere vinô,
Ignoſco; vitium, Gaure, Catonis habes.
Càrmina quòd ſcribis Muſis, & Apolline nullo
Laudari debes: hoc Ciceronis habes.
Quod vomis, Antoni; quòd luxuriaris, Apici:
Quòd fures; vitium, dic mihi, cujus habes?

Fit Amplificatio per unam tantùm ſimilitudinem in hoc Virgilii loco, ubi fortiſſimam Amazonem Cammillam de imbelli hoſte nullo labore triumphantem ſic exprimit Æneid. II.

Quàm facilè accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitùr pennis ſublimem in nube columbam;
Comprenſamque tenet, pedibusque eviſcerat uncis.

Tum

Tum cruor, & vulsæ labuntur ab æthere plumæ:

Itèmque in Libro septimo, ubi Reginæ Amatæ furorem, ac circumcursationes depingit lepidissima turbinis verbere à pueris agitati similitudine.

Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro, vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curvatis fertur spatiis: stupet inscia turba,
Impubesque manus mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ, Non cursu segnior illo,
Per medias urbes agitur, populosque feroces.

Adde denique pulcherrimam istam juvenis Pallantis à Turno occisi cùm flosculo decerpto comparationem, quàm Scaliger quovis nectare dulciorem non veretur appellare.

Hic juvenem agresti sublimem in stramine ponunt.
Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, necdum sua forma recessit.

§. VIII- DE AMPLIFICATIONE PER CONFLICTIONEM CONTRARIORUM.

Quid

Quid est Amplificatio per conflictionem contrariorum, & inter se pugnantium?

℟ Est ea, qua plura contraria per antitheses opponuntur, ut illa Ciceronis in Catilinam: *Hoc verò quis ferre possit inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus?* In idem est illud ejusdem Ciceronis in Pisonem, & Gabinium Consules: *Qui latrones igitur, siquidem vos Consules? qui prædones? qui hostes? qui proditores? qui Tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna majestas Consulis. Non capiunt angustiæ pectoris tui: non recipit levitas ista, non egestas, non infirmitas ingenii sustinet, non insolentiæ rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam severam.*

Sic etiam Seneca in Thyeste;

Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentèm.

Tale est etiam incerti auctoris, sed tamen antiqui in Alexandri Magni tumulum.

Sufficit huic tumulus, cui non suffecerat orbis;
Res brevis huic ampla est, cui fuit ampla brevis.

Ex hoc eodem loco magni nominis Poëta Santolius Victorinus admirabiles Sancto-

ctorum virtutes amplificat per congestas antitheses

Illis summa fuit gloria despici,
Illis divitiæ pauperiem pati,
Illis summa voluptas
Longo supplicio mori.

§ IX De Amplificatione per incrementum.

Quid est Amplificatio per incrementum,

℞. Est ea, qua oratio velut per gradus videtur augeri, & ascendere, donec ad summum pervenerit. Ità Tullius Verris crudelitatem eò per incrementum deducit, ut verba explanando crimini non ultrà suppeditent: *Facinus est*, inquit. *vincire civem Romanum; prope parricidium necare: quid dicam, in crucem tollere? Nihil addi jam videtur ad hanc amentiam, improbitatem, crudelitatemque posse.*

Vide etiam quomodo per gradus, & per incrementum assurgat oratio in hac sapientissima Senecæ sententia in Epistola ad Lucilium: *Magnæ vitæ pars elabitur malè agentibus: maxima nihil agentibus: tota aliud agentibus.*

De Amplificatione verborum

De hoc toto Capite tametsi sumus propediem accuratissimé dicturi; postulat tamen instituti nostri ratio, ut cursim illud in antecessum delibemus.

Quo-

Quomodo fit Amplificatio verborum?

℟. Fit ſex præcipuè modis, 1. Per verba translata, ſeu metaphorica, 2. Per verba ſuperlata 3 Per verba ſynonima. 4. Per verba gravia, & illuſtriora 5. Per periphraſim, ſeu circumlocutionem. 6. Per repetitionem.

§ X.

Fit igitur primùm Amplificatio verborum per verba metaphorica, quæ nempè mirum in modum valent ad excitandos animos, & ad orationem grandiorem efficiendam.

Quid eſt Metaphora, ſeu translatio?

℟. Eſt quoddam loquendi genus, quo vox aliqua à propria ſua ſignificatione transfertur ad aliam, v. gr. ſi dicas: *Prata ridere, parietes geſtire gaudiô, aliquem eſſe irâ incenſum, inflammatum cupiditate, errore lapſum*: voces illæ omnes ſunt metaphoricæ, quia tribuunt pratis, & parietibus riſum, & gaudium, quæ propria ſunt hominis ſolius. Idem planè dicito de cæteris locutionibus, quæ tribuunt homini flammam, & incendium ignis proprium, &c. Fiet igitur Amplificatio per Metaphoram, ſi cum Virgilio dicas de Ænea irato:

—— Irarumque omnes effundit habenas.

Vel

Vel ſi dicas de Didone.

—Magnoque irarum fluctuat æſtu.

Quia habenas, & æſtum, quæ propriè conveniunt equis, ac fluctibus, tribuit Æneæ, & Didoni. Itèm ſi de homine impavido, & imperterrito dicas cum Horatio in Odis:

Jlli robur, & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commiſit pelago ratem
Primus.

§ XI.

2. Fit Amplificatio per verba ſuperlata hoc eſt, quæ veritatem ſuperant, & plùs dicunt, quàm reipsa eſſe poſsit. Ut cùm ait Tullius de Julio Cæsare, in oratione pro Marcello *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes.* Itèmque cùm dicit de Pompejo in oratione pro lege Manilia: *Qui ſæpiùs cum hoſte conflixit, quàm quisquam cum inimico concertavit: plura bella geſſit, quàm alii legerunt; plures Provincias confecit, quàm alii concupiverunt: cujus adolescentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis: non offenſionibus belli, ſed victoriis, non ſtipendiis ſed triumphis eſt erudita.*

Hanc

Hanc amplificandi artem adhibuit Virgilius Æneidos librô 12 cùm de Turni equis dixit per Hyperbolem:

Qui candore nives anteirent, curſibus auras.

Itèm cùm de equo Trojano dixit:

Inſtar montis equum divina Palladis arte Ædificant.

Sed nusquam magis indulsiſse videtur huic ſchemati, quàm cùm Amazonem Camillam laudans librô ſeptimô dixit per veriſsimam hyperbolem:

Jlla vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramína, nec teneras cursu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium, fluctu ſuspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

§. XII.

Quomodo fit Amplificatio, per verba ſynonyma?

℞. Fit per congeriem verborum & ſententiarum idem pænè ſignificantium: ut cûm ait Cicero pro Ligario: *Quid enim, Tubero, tuus ille diſtrictus in acie pharſalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui ſensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus?*

nus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Vide quàm multa ſint hic verba idem pæné ſignificantia; *gladius, mucro, arma, ſensus, mens, animus, cupiebas, optabas* Quæ ſanè Synonymorum coacervatio acrem in primis, & illuſtrem reddit orationem, ùt liquet ex hoc alio ejusdem Ciceronis exemplo in Catilinam: *Non feram, non patiar, non ſinam*; & ex duobus hisce Virgilii verſibus Æneidos Librô primô, ubi Jlioneus Æneæ fortis adhuc ignarus, ſic de illo ad Didonem:

Quem ſi fata virum ſervant; ſi veſcitur aurâ
Æthereâ; nec adhuc crudelibus occubat umbris.

§. XIII.

Quomodo ſit Amplificatio per verba graviora, & illuſtriora?

℞. Fit cùm adhibentur verba ſplendida, quæ rem ſignificantiùs exprimant, & in quibus plenum quiddam, numeroſum, & ſonans eſſe videatur: cujusmodi ſunt iſta: *Polluerat ſtuprô ſanctiſſimas religiones; Senatûs graviſſima decreta perfregerat* Itèmque illa in Verrem: *Non enim furem, ſed ereptorem; non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ; non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum, religionumque; non ſicarium, ſed crudeliſ-*

ſi-

ſimum carnificem civium, ſociorumque in veſtrum judicium adducimus

Ejusdem etiam generis ſunt magnifica illa Virgilii verba de Didone moritura.

At trepida, & cœpit immanibus effera Dido,

Sanguineam volvens aciem, maculisque trementes

Interfusa genas, & pallida morte futura,

Interiora domûs irrumpit limina, & altos

Conscendit furibunda rogos, ensemque recludit

Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus:

§ XIV

Quomodo fit Amplificatio per periphraſim ſeu circumlocutionem?

℞ Fit, cùm longiori verborum ambitu circuituque dicimus, quod brevius, ac ſimpliciùs dici poterat. Itá Cicero pro Milone, cùm gravius videretur dicere Clodium à Milone fuiſse occiſum; maluit illud hac verborum circuitione mollire: *In quos incensos irâ, vitamque domini desperantes cùm incidiſset, hæſit in iis pœnis, quas ab eo ſervi fideles pro domini vita expetierunt.*

Circumlocutione Virgilius utitur Æn. 12. cùm pro hac una voce *Moritur*, ſic ait.

Olli dura quies oculos, & ferreus urget Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.

Et in ecloga prima, ubi pro hac una voce *Jam advesperascit*, longiori hac, tritaque utitur periphrasi:

Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,

Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

Nota Periphraſim apud Poëtas eſſe frequentiorem, quàm apud Oratores. Quòd ſi non idonea ſit vel ſi nimis redundet, jam non appellabitur *Periphraſis*; ſed *Periſſologia*

§. XV. De Amplificatione per repetitionem.

Quomodo fit Amplificatio per repetitionem?

℟. Fit cùm verbum idem, ſive ornatûs causâ ſive ad motus excitandos iteratur, duplicaturque vel in principio, in fine, vel in medio dictionis. Ut cùm ait Tullius: *vidi enim, vidi, penitusque perſpexi*. Sed utitur in primis hoc Amplificationis genere in exordio Orationis pro Roſcio Amerino, cùm ait: *Accusant ii, qui in fortunas ejus invaserunt; Causam di-*

dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. Accusant ii, quibus occidi patrem Sexti Roscii bono fuit. Causam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit, verùm etiam egestatem. Accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summè cupierunt: Causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum judicium cum præsidio venit, nè hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. Denique accusant ii quos populus poscit; Causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde restat.

Quantoperè verò valeat Repetitio ad addendam vim, pondusque orationi, & ad affectus ciendos, discere poteris ex sequentibus exemplis, priora tria sunt ex heroicis Ovidii Epistolis, in quibus, si quid judico, præ cæteris omnibus illius operibus, elegantiæ, ingenii, & eloquentiæ lumen quoddam elucet: in primo sororem Annam sic compellat infelix Dido:

Anna soror, soror Anna, meæ malè conscia culpæ

In altero Demophoontem itá compellat Phyllis:

Credidimus blandis quorum tibi copia, verbis:

Credidimus generi, nominibusque tuis.

Credidimus lacrymis: an & hæ simulare docentur.

Hæ

Hæ quoque habent artes, quaque jubentur, eunt. In

In tertio conjux Herculis Dejanira, cùm illi per imprudentiam mortem intulisset, in has justi doloris voces erumpit identidem;

Impia quid dubitas Dejanira mori?
Hei mihi quid feci? quò me furor egit amantem?
Impia quid dubitas Dejanira mori?
Illita Nessejo misi tibi texta veneno,
Impia quid dubitas Dejanira mori?

Quibusnam potissimùm figuris varianda erit, & distinguenda Amplificatio?

℟. Præcipua, quæ Amplificationem ornant, Schemata sunt Hypotyposis, & Exclamatio, de quibus suprà dictum à nobis est. Quibus addito tria alia, nempé Prosopopœjam, Apostrophem, interrogationem, cæterasque id genus vehementiores figuras, de quibus agendum nobis erit in Libro de Elocutione.

§. XVI Quid sit in Amplificatione vitandum

Duo sunt in primis vitia, ac veluti scopuli quidam duo, in quos incurrere solent Tyrones, dum orationem amplificant. Primus scopulus est illorum, qui minutissima quæque singulatim, exiliter, & perexiguè consectantur; quod certè est in Oratore

Vi-

vitium vel maximum. Ut enim rectè monet Cicero, in Amplificationibus nihil eſt nimis tenuiter enucleandum, quia hic locus grandia potiùs, quàm exilia, minutaque requirit.

Alter ſcopulus eſt illorum, qui ad explendum orationis numerum, nihil nisi vacuas voces, & inanem verborum ſonitum in illam inſarciunt. Hoc vulgare vitium fugies, ſi nihil prorsùs dicas quôd vim, & pondus non addat orationi, & ſenſum non augeat *Quid eſt enim tam furioſum,* (inquit Tullius Libro I. de Oratore) *quàm verborum vel optimorum ſonitus inanis, nulla ſubiecta ſententia?* Et ut ſapientiſſimè præcipit Horatius in Arte Poëtica, ſi ſint tibi proviſæ, paratæque, & ad manùm, ùt itâ dicam, ſententiæ; voces ipſæ ultro ſeſe offerent; & ad exprimenda animi ſenſa nullo labore ſuccurrent:

Verbaque proviſam rem non proviſa ſequentur.

Quanquam, ut dicam id, quod res eſt, ſi Tyroni peccandum ſit in alterutram partem, malim certè, ùt inſtar Ovidii, peccet potiùs ubertate quadam, copiaque verborum; quàm eorundem jejunitate, atque inopia: quia, ùt optimè notat Tullius, nimia hæc, & redundans verborum ubertas, & quaſi luxuries stylô, atque exercitatione brevi depaſcetur. AP-

APPARATUS,
Seu Prooemium
RHETORICÆ.

Rhetoricæ Procemium, five Apparatum appellamus ea omnia, quæ pertinent univerfim ad Artem Rhetoricam. Quinque autem funt, quæ de Rhetorica generatim, & universè; prolufionis more, quæri posfunt.

1, Quæ fit natura, & finis Rhetoricæ,
2 Quæ fit illius materia.
3 Quæ fint illius partes.
4 Quæ fit dignitas, vis, & utilitas Rhetoricæ.
5 Quibus rebus, ac fubfidiis poffit facilè comparari.

§. I. De natura et fine Rhetoricæ,

Quid est Rhetorica?

℟ Eft ars, feu difciplina benè dicendi; hoc eft ornatè, graviter, & copiosè loquendi, *Ità Quintilianus, lib:* 2.

Unde nomen fuum traxit Rhetorica?

℟. A voce græca *Rheo, dico, loquor*, unde *Rhetor* Orator, & *Rhetorike, ars Oratoria.*

Quare vocatur ars?

℟ Quia certis quibufdam. & nunquam fallentibus præceptis continetur.

Quare dicitur ars benè dicendi?

℟.

℟. Quia docet quomodo optimis ſententiis verbiſque lectiſſimis dici poſſit.

Undenam orta eſt ars illa benè dicendi?

℟. Notatio naturæ, & animadverſio peperit artem. Cùm enim aliqui nativa quadam facultate, ſinè ullo artis ſubſidio, benè dixiſſent, alii contra inſulsè omnino, & malè; extitit aliquis, qui diſcrimen illud obſervaret attentiùs; qui cauſas illius indagaret ſedulò: atque ità rem ſenſim ad artem, ac præcepta revocaret, & quaſi viam traderet, quæ ad eloquentiam tutò ferret, Unde liquet, non eſſe eloquentiam natam ex artificio; ſed potiùs artificium ex eloquentia natum, atque profectum.

Quid differunt inter ſe Rhetor, & Orator?

℟. Hoc differunt, quòd Rhetor ſit, qui benè dicendi præcepta tradit, Orator verò ſit is, qui accomodate ad perſuadendum dicere poteſt: tametſi erretur perſæpe in nomine, & aliud pro alio indiſcriminatim accipiatur

Quisnam eſt finis ultimus Artis Oratoriæ?

℟. Eſt perſuadere dictione: hoc eſt, diſerta oratione quempiam impellere ad aliquid vel credendum, vel agendum, vel omittendum,

Quodnam eſt Officium Oratoris?

℟. Eſt dicere appoſitè ad perſvadendum;

 quòd

quod fiet docendo, delectando, & movendo. Docemus argumentis, & argumentatione: delectamus ornato, illustri, & apto dicendi genere; flectimus amplificatione & affectibus. Docere necessitatis est, delectare suavitatis; movere verò seu flectere victoriæ: atque hic demum est verissimus eloquentiæ triumphus.

Unde erit ille summus, & perfectus Orator, cûm appositè dixerit ad persuadendum, hoc est, ad docendum, delectandum; & movendum; re ipsa tamen, sive auditoris vitiô, sive quacumque demum alia de causa, non persuaserit.

§. II. De Materia Rhetoricæ.

Quænam est materia cujusque artis in genere?

℟. Ea est, circa quam versatur Ars; ut Medicinæ materiæ sunt morbi, quia in iis curandis Medicina versatur.

Quænam est speciatim materia Rhetoricæ?

℟. Nihil omninò est in rerum natura, de quo ornatè, eleganter, & copiosè disputare non possit Orator. Ut enim observat Cic: 2. de Orat: *Benè dicendi Ars non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur.* Unde ajo cum Aristotele, Rhetoricæ materiam esse

quam-

quamlibet quæſtionem ad dicendum propoſitam.

Quotuplex eſt quæſtio, quæ Oratori ad dicendum proponi poteſt?

℞. Duplex: alia eſt infinita, ſeu univerſalis, alia finita, ſeu ſingularis. Quæſtio infinita, quæ vocatur etiam *Theſis*, ea eſt, quæ nullis alligatur temporis, loci, & perſonæ circumſtantiis: ùt, ſi quæratur generatim atque universè *Sitne bellum gerendum, vel pax facienda?*

Quæſtio finita, quæ etiam vocatur *Hypotheſis*, & *cauſa*, ſive *controverſia;* ea eſt, quæ univerſalem quæſtionem reſtringit, ac revocat ad certas quaſdam perſonæ, temporis, loci, reique circumſtantias, ùt, ſi quæratur: *Sitne hoc anno nobis pax facienda, iis, quæ ab hoſtibus feruntur, legibus ac conditionibus?*

Quæſtio autem, ſive ſinita ſit, ſive infinita; dividitur quadrifariam; primò in quæſtionem cognitionis, & actionis. Quæſtio cognitionis ea eſt, quæ inſtituitur ſolius ſcientiæ gratiâ: ùt, *Quæ ſit cauſa defectus ſolis .... ſitne terra major quàm luna?* Quæſtio actionis eſt, cujus finis eſt aliquid efficere; ùt, *An liceàt vim vi repellere? an ſit inimicis ignoſcendum?*

Præatereà quæſtio vel eſt principalis, vel in

incidens. Principalis ea dicitur, quæ præcipuè venit in controversiam; Incidens vocatur; quæ tractatur propter aliud.

Quot sunt universim genera quæstionum, sive causarum, in quibus versari potest Orator?

℣. Tria, Genus judiciale, genus deliberativum, & genus exornativum, seu demonstrativum, quòd a Græcis vocatur Epidicticum.

Quid spectatur in genere judiciali?

℟. Acusatio, & defensio.

Quid spectatur in genere deliberativo?

℟. Suasio, & dissuasio.

Quid in exornativo?

℟. Laus, & vituperium. Unde generis judicialis finis est *æquitas*; Deliberativi *utilitas*; Demonstrativi *honestas*. Judiciale genus versatur circa tempus præteritum; Deliberativum circa tempus futurum: Demonstrativum verò circa præteritum simul, & præsens.

§. III. De Partibus Rhetoricæ.

Quæ, & quot sunt primariæ partes Rhetoricæ?

℟. Quatuor: Inventio, Dispositio, Elocutio & pronuntiatio, quemadmodum sunt præcipuæ quatuor Oratoris partes: 1, Argumenta invenire: 2. Inventa disponere:

3 Diſpoſita verbis exornare: 4. Exornata pronuntiare. Sunt qui pro quinta parte memoriam ſtatuant; ſed nos cum Ariſtotele illam ad pronuntiationem revocamus.

Quid est inventio?

℞ Eſt excogitatio rerum verarum, aut veriſimilium; quæ valeant tum ad faciendam fidem, tum ad motus excitandos.

Quid est diſpoſitio?

℞. Eſt rerum inventarum in ordinem diſtributio.

Quid est elocutio?

℞ Eſt idoneorum verborum, & ſententiarum ad res inventas accommodatio.

Quid est Pronuntiatio?

℞ Eſt vocis, ac corporis ea moderatio, quam res inventæ, ac verba requirunt.

§ I. De dignitate, et utilitate Rhetoricæ.

Quænam est Rhetoricæ dignitas, vis, & utilitas?

℞ Nihil addi poteſt ad hæc illuſtria Tullii verba, libro I. de Oratore: *Quid est,* inquit *aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine existere unum, qui id quod omnibus naturâ ſit datum, vel ſolus, vel cum paucis facere poſſit? aut tam jucundum cognitu, atque auditu, quàm ſapientibus ſententiis, gravibusque verbis ornata o-*

ra-

ratio, & perpolita? aut tam potens, tamque magnificum, quàm populi motus, judicum religiones. Senatus gravitatem unius oratione converti?

Quid majus, quid ſplendidius dicere poſſet eloquentia, ſi pro ſe ipſa loqueretur?

De ſubſidiis Rhetoricæ.

Quibus potiſſimùm ſubſidiis omnes illæ, quas diximus, Rhetoricæ partes comparari poterunt?

℟. Quatuor: natura, arte, exercitatione, & imitatione.

Quid natura confert ad eloquentiam?

℟. Ex parte animi confert celeres motus, ad excogitandum acutos, ad ornandum uberes, ad memoriam firmos, ac diuturnos. Ex parte verò corporis confert latera firma, canoram vocem, ſolutam linguam, aptamque oris, & totius corporis conformationem,

Quid facit ars ad eloquentiam?

℟. Excolit quæ dedit natura; ſupplet quæ illi deſunt: quæ verò redundant, luxuriantque caſtigat, atque coërcet. Uno verbo: certiſſimam, veluti digitô, monſtrat viam, qua ad eloquentiam tutò perveniatur.

Quid affert exercitatio?

℟. Conſervat, & auget, quæ ars expolivit, aut emendavit in natura. Multi enim natu-

naturæ vitium exercitatione ſuſtulêre, ùt olim Demoſthenes, aliique ſexcenti.

Quid eſt exercitatio?

℟. Eſt aſſiduus uſus, & conſuetudo dicendi, vel ſcribendi; quod quidem valdê facit ad eloquentiæ laudem adipiſcendam. Ut enim ait Cicero: *Stylus eſt optimus dicendi effector, & magiſter.* Triplex eſt autem exercitationis genus, nempè *Scriptionis, actionis, & memoriæ.*

DE IMITATIOTE,

Quænam eſt Imitationis utilitas?

℟. Facit imitatio, ut optimo cuique auctori ſimiles in dicendo evadamus, & quæ ſunt in eo ſumma, diligenter perſequamur. Et quoniam imitatio, ſi rectè fiat, multum affert ad eloquentiam, & pauci admodum imitari ſciunt, ùt par eſt; ideo de imitandi ratione fuſius aliquid, & uberiùs diſputandum nobis eſſe exiſtimavimus.

Quænam igitur eſt vera, rectaque imitandi via, & ratio?

℟. Multiplex

1 Cave vulgare quoddam ac mediocre tibi proponas exemplar. *Mox daturus progeniem vitioſiorem.* ſed deligatur imitandus ſummus aliquis, & excellens auctor, in quem tota mente intuearis. Is

autem

autem erit, in Poëtis fermè Virgilius, qui cæteros omnes Poëtas longè post se reliquit, & ùt ipse loquitur de Turno, *toto vertice supra est.* In oratoria verò arte deligatur unus Cicero, de quo, quàm tritum, ac pervulgatum, tam verum est illud Quintiliani dictum: *Ille sciat se profecisse, cui Cicero valdè placere cœperit;* & in quem bellissimè cadit magnifica illa Senecæ de illo vox; *Ingenium solum populus R. par imperio suo habuit,* & út non minùs splendidè de eodem Tullio dictum fuit à Vellejo paterculo: *Vir ingenio maximus, qui effecit, nè quorum arma viceramus, eorum ingeniis vinceremur.*

2: Non optimos solùm auctores imitaberis, verùm etiam quæ in illis optima sunt, ac præstantissima; Si, v gr scribenda tibi sit oratio latina, habebis præ oculis loca illa eximia, in quibus se plurimùm amavit Cicero, & in quibus se se ipse videtur quodammodo vicisse, cujusmodi sunt illius pleræque perorationes. Illas inter scribendum lectitabis identidem, ùt illarum assidua lectio Tulliani styli germanum tibi saporem, & gustum aspergat.

Ut verò semper habeas in promptu selectissima, quæ subinde possis imitari, luculentissimorum auctorum loca; copiosum,

sum-

ſummaque curâ elaboratum illorum indicem tibi ad noſtræ Rhetoricæ amplioris calcem exhibemus

3. Illuſtria hæc, quæ dixi, loca neque pueriliter imitaberis, neque ſerviliter putidèque, ùt ſolent homines illi, quos jure optimo ridet Horatius, dum ait: *O imitatores, ſervum pecus*; & ùt à benè multis fieri video, qui cùm picarum, aut pſittacorum more eaſdem omnino voces reddiderint, tum demum magnos ſe veterum imitatores arbitrantur. Tu verò quæcumque imitaberis, ſic facies tua, ut eruditis, & emunctæ naris hominibus appareat imitatio; ſed tamen res omninò alia, tibique propria facta jam eſſe videatur.

Tua autem facies hæc veterum ſcriptorum loca, tibique illa quaſi jure tuo poteris vindicare:

Primó, ſi vim, ac pondus ſententiæ retineas: verba verò vel omnia, vel magna ex parte ſaltem immutes. Dixerat olim Tullius: *Virtus eſt una altis defixa radicibus, quæ nulla unquam vi labefactari poteſt*. Hanc egregiam Tullii ſententiam vide quàm ſcienter, mutatis omnino verbis, exprimat Horatius, cùm dicit de homine probo, & in colenda virtute conſtanti.

Si

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Sic etiam cùm dixiſſet idem Cicero Philippica nona: *Vellem, Dii immortales fecisſent ut vivo potiùs ſervo Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus.* Hanc eandem ſententiam, mutatis omninò verbis, ingeniosè admodum expreſſit Ovidius Lib: 13. Metamorphoſeon, ubi Ulyſſem de Achillis mortui armis certantem cum Ajace, & pro ſe ità loquentem inducit:

Si mea cum veſtris valuiſſent vota Pelasgi,
Non foret ambiguus tanti certaminis hæres:
Tuque tuis armis, nos te potiremur, Achille.

Secundò, ſi eadem fermé ſervando verba transferas illa ad alium ſenſum, vel ſimilem, vel contrarium: v. gr. dixit Tullius in Antonium: *O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare? tu illarum ædium Diis Penatibus os importuniſſimum oſtendere?* Poteris verba hæc paululùm immutata in Judam, hortos ad Chriſtum prodendum ſubeuntem, opportunè transferre.

Sic etiam Catillinariæ primæ exordium

ae

ad aliud argumentum nullo labore ità convertent vel ipſi mehercule tyrunculi: Quouſque tandem, homo nequam atque improbe, intemperanter abutère divina patientia? Quamdiu illam eludet vita iſta tua omni ſcelerum genere cooperta? Quem ad finem ſe inveterata tua jactabit impietas? Nihilne te impendentis mortis pericula, nihil inferorum pœnæ, nihil in te Divinæ Juſtitiæ gladius, nihil terror conſcientiæ, nihil ſeveriſſimi judicis tribunal, nihil illius os, vultusque movebunt? Patere tua flagitia non ſentis, &c.

Tertiò, rectè imitaberis, ſi figuras, ſi poriodos, ſi tranſitiones, ſi commiſſuras, inciſaque, & totum orationis ductum, ac filum potiùs imiteris, quàm verba ipſa, vel ipſas ſententias. Dixit. v. gr. Cicero Philippica II. *Non placet Antonio conſulatus meus; at placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis conſularibus, qui primus mortuus eſt: Placuit Quinto Lucatio Catulo, cujus ſemper in hac Republica vivet auctoritas: Placuit duobus Lucullis, M. Craſſo, Q. Hortenſio, C. Curioni Maximè verò Conſulatum meum Cn. Pompejus probavit.* Hanc figuram transferre poteris eleganter in eos, quibus non placent humaniores Litteræ, quas omnium ordinum, ac

æ ta-

ætatum viri ſapientiſſimi in delic*i*is habuerunt.

Quartò, laudem habebit imitatio, ſi propoſitum exemplar vel in pauca contrahas, vel amplificando fuſiùs uberiusque dilates. Ità cùm Virgilius dixiſſet 1. Georgicorum.

Prima Ceres ferrô mortales vertere terram Inſtituit.

Hunc eundem locum imitando fuſius, more ſuo, amplificavit Ovidius V Metamorph.

Prima Ceres uncô glebam dimovit aratro:

Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris:

Prima dedit leges; Cereris ſunt omnia munus.

Contra verò cùm à Tullio fuſiùs, ac uberiùs dictum fuiſſet de Cæſare, in oratione pro Marcello.

Bellicas laudes ſolent quidam extenuare verbis. easque detrahere ducibus, communicare cum militibus nè propria ſint Imperatorum Et certê in armis, militum virtu., locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus multùm juvant. Maximam vero partem quaſi jure ſuo fortuna ſibi vindicat, & quidquid est est proſperè geſtum, id planè omne ducit

ſuum

suum. At verò hujus gloriæ, C. Cæsar, quam es paulò ante adeptus, socium habes neminem. Totum hoc quantumcunque est quod certè est maximum totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipsa rerum domina Fortuna in istius se gloriæ societatem non offert; tibi cedit; tuam, esse totam ac propriam fatetur. Totam hanc ornatissimam laudationem in duos versiculos ità collegit Poëta egregius:

Gloria vincendi juncta est cum milite, Cæsar;
Cæsar, parcendi gloria tota tua est.

Quintò, laudabitur imitatio, si quæ ab Oratoribus scripta fuêre, solerter transferas in orationem adstrictam. Ità facilé crediderim cum M. Antonino Mureto, perfectissimo talium rerum æstimatore, Virgilianum illum versum.

Quamquam animus meminisse horret, luctuque refugit:

Ciceronem imitatum fuisse. Ità enim ille Philippicâ XVI. scripserat in Antonium: *Refugit animus P. C, eaque dicere reformidat, quæ Lucius Antonius in Parmensium liberis, & conjugibus gesserit.*

Sexto, bonus imitator eris, si vel ex Græcis Latina facias, vel ex Latinis, aut

teiam

etiam Græcis vernacula. Ità Tullius tam multa singulari quodam artificio expressit ex Demosthene, quem mirabatur, & quo nè Athenas quidem ipsas magis Atticas fuisse, urbano quodam, & liberali joco dictitabat. Sic etiam Virgilius, acer, & diligens Græcorum imitator, in Æneide Homerum est imitatus, & in Bucolicis Theocritum. Sic Terentius ex Menandro, & ex Aristophane tam multa invexit in Latium. Ità Horatius Pindari Callimachique vestigia persecutus est in suis Odis, & nominatim in tertia quarti libri.

Quem tu Melpomene semel
Nascentem placido lumine videris, &c.

Quam quidem tantis laudibus ornavit summus ille vir Julius Cæsar Scaliger, ùt mallet à te similem scriptam fuisse, *Quàm esse totius Tarraconensis Rex*. Sic enim (per ludum opinor) dictitare consveverat.

Atque ut hisce elementis tandem aliquando finem imponamus, laudem maximam habitura est imitatio, si quos imitaris, eos non dicam adæquare, sed vincere etiam omni ope coneris; ùt ait Quintilianus; Lib: 10. *Conandum est aliquid supra eos, quos imitaris*; & ut etiam admonet vetus proverbium: Invenire, rem admodum difficilem esse: perfacilem verò, inventis addere,

Ità

Ità Virgilius cùm exiliter admodum ac jejune de Hectore dictum fuiſſet à veteri Poëta Ennio;

O lux Trojæ, germane Hector.
Quid ità cum tuo lacerato corpore miſer?

Verſus eoſdem, vel potiùs eamdem ſententiam ex plumbea fecit auream Æneid. Libro ſecundo.

O lux Dardaniæ, ſpes o fidiſſima Teucrûm
Quæ tantæ tenuêre moræ? Quibus, Hector, ab oris,
Expectate venis? ùt te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque, urbiſque labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? Aut cur hæc vulnera cerno?

Hunc eumdem Ennii, Virgiliique de Hectore locum apertiſſimè imitari conatus eſt Seneca in Troade, ubi viduam illius Andromachen ità loquentem inducit:

Cùm ſubitò noſtros Hector ante oculos ſtetit:
Non qualis ultro bella in Argivos ferens,
Grajas petebat facibus Idæis rates:
Nec cæde vaſta quali in Danaos furens,

Vera ex Achille ſpolia ſimulata tulit.
Non ille vultus, flammeum incendens jubar;
Sed feſſus, ac dejectus, & fletu gravis,
Similiſque noſtro, ſqualidâ obtectus comâ.

Quæ imitatio, quamquam non infelix, tu vide tamen quantum à Virgiliana diſtet. Verùm quantò inferior Virgiliô videtur in hoc loco Seneca, tantô sané jure videbitur Ennio ſuperior in hac altera ejuſdem imitatione in eadem Troade:

Columen patriæ, mora fatorum.
Tu præſidium Phrygibus feſſis,
Tu murus eras, humeriſque tuis
Stetit illa decem fulta per annos:
Tecum cecidit, ſummuſque dies
Hectoris idem patriaque fuit.

Hanc Ennianam imitationem aliquando mirantibus amicis feſtivè admodum respondit Virgilius, *ſe ex Ennii ſtercore gemmas, aurumque colligere.* Cùm verò aſſidua hæc deligensque veterum imitatio vitio illi verteretur, ùt ab invidis, & obtrectatoribus, cumque illi malevolentiæ livore ſuffuſi palam jactarent in vulgus, illum pleraque ab Homero ſumpſiſſe, hoc uno responſo calumniatoribus os obſtruere, illoſque penitus elingues reddere conſueverat Virgilius: *Cur non ipſi quoque eadem furta tentarent? Verùm intel-*

tellecturos, facilius eſse Herculi clavam detrahere, quàm Homero vel unum eripere verſum, illumque ad rem ſuam accomodare.

Ratio tamen quædam eſt tyronibus præſertim adhibenda, nè dum propoſitum ſibi exemplar conantur vincere, & dum ab illo paulutùm, ſed in melius aberrare ſatagunt, prava quadam imitatione ab illo prorſus deficiant, & in pejus aberrent, quod Lucano præſertim contigiſſe videmus.

Cùm enim mirificè, ſed ſobriè tempeſtatem ità deſcripſiſſet Virgilius Æneidos primô:

Incubuêre mari, totumque à ſedibus imis
Una Eurusque, Notuſque ruunt, creberque procellis
Africus, & vaſtos volvunt ad littora fluctus.
Eripiunt ſubitò nubes cœlumque, diemque
Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra;
Intonuêre poli, & crebris micat ignibus æther,
Præſentemque viris intentant omnia mortem

Hunc Virgilii locum cùm ſibi vel imitandum, vel ſuperandum propoſuiſſet Lucanus, immodico quodam calore raptus, ſuoque nimium velificatus ingenio, & laxatis illi velut habenis, ſic aberravit in peius:

Ah, quoties frustra pulsatos æquore montes
Obruit illa dies! quam celsa cacumina pessum
Tellus victa dedit. non ullo littore surgunt
Tam validi fluctus, alioque ex orbe voluti
A magno venêre mari; mundumque coërcens
Monstriferos agit unda sinus,

ARTIS *RHETORICÆ*, LIBER PRIMUS.

De Elocutione.

Quid est Elocutio?

℞. Elocutio, inquit Tullius; est idoneorum verborum, & sententiarum ad res inventas accommodatio.

Cur tandem, & quorsum ab Elocutione, contra quam fieri solet, exordimur?

℞. Tametsi ex quatuor Rhetoricæ partibus, ordine naturæ, prima sit Inventio; quia tamen plusculum difficultatis habet; idcircò eam Elocutioni postponendam esse cum erudito Vossio, aliisque artis Rhetoricæ magistris benè multis, judicavimus.

Cùm enim verborum delectus origo sit eloquentiæ, ùt ait Julius Cæsar in suo de analogia, seu de ratione Latinè loquendi Libro, quem Ciceroni nominatim nuncu-

pa-

pavit; & cùm verborum cura, quæ ad Elocutionem pertinet, ſit longè facilior, quàm cura rerum, quæ ſpectat ad Inventionem: liquet profectò nos Tyronum commodis, utilitatique ſervire, dum Ariſtotelis ordine nonnihil immutato, ab Elecutione ducimus initium, & in primo artis oratoriæ quaſi limine, veſtibuloque pauliſper hæremus, priusquàm in intima illius penetralia pedem auſimus inferre.

Ut huic eidem Tyronum utilitati conſulatur, noſtrum hunc de Elocutione librum, trifariam dividimus, Agendum nobis eſt primò de Figuris, in quibus nullo fermè negotio ſe ſolent exercere vel ipſi Tryunculi. Secundò dicetur de Periodo, in qua videtur pluſculum eſſe negotii. Tertiò tractabimus de Stylo, a facilioribus, ùt par eſt, ad difficiliora ſenſim progrediendo.

CAPUT I.

De Figuris, seu schematibus.

Figura, ùt diximus in Elementis, eſt ornamentum quoddam Orationis, ſeu loquendi modus illuſtrior; & à communi conſuetudine remotus; cujusmodi ſunt hæc Ciceronis verba in Catilinam: *Vivis, & vivis non ad deponendam, ſed ad confirman-*

dam audaciam. Itèmque illa Didonis morientis verba.

——Moriemur inultæ?

Sed moriamur, ait. Sic juvat ire sub umbras.

Aut hæc ejuſdem Didonis:

Littora litoribus contraria, fluctibus undas

Imprecor, arma armis pugnent, ipſique nepotes.

Quot ſunt genera Figurarum?

℟. Duo: aliæ enim verſantur in ſententiis, & ſenſu ipſo; aliæ in verbis tantùm. Quia verò res priùs animô, menteque concipiendæ ſunt, quàm verbis exprimantur; ideò de figuris ſententiarum, quæ ad mentem pertinent, antè dicendum nobis eſt, quàm de figuris verborum.

§. I. De Figuris Sententiarum.

Inter Figuras Sententiarum aliæ videntur aptiores ad movendum, aliæ ad docendum, aliæ ad delectandum. Initium faciamus ab his: quæ ad movendum, ſeu ad animos flectendos præcipuè valent.

§. II. De Figuris ad movendum idoneis.

De Exclamatione.

Cur ex omnibus figuris Exclamationem

nem primam ordine collocamus?

℞ Primam collocamus, quòd vehementiores animi motus exclamando soleamus exprimere.

Quid est exclamatio?

℞ Est vocis elatio, seu contentio, qua interjectione vel adhibita, vel subaudita, vehementiorem animi affectum significamus, reique magnitudinem exprimimus. Ità Tullius oratione 1. in Catilinam: per summam indignationem sic exclamat: *O tempora! o mores! Senatus hæc intelligit, Consul videt: hic tamen vivit. Vivit? Imò verò etiam in Senatum venit.* Et oratione 2. in Antonium: *O miserum me! consumptis enim lacrymis, infixus tamen animo hæret dolor.*

Exclamatio adjunctam fermè habet aliquam ex hisce interjectionibus, *o! heu! vah! proh Superi! proh Superûm, atque hominum fidem!* Persæpè tamen subauditur interjectio, ùt si dicas, *Miserum me!* vel *Hoccine Sæculum!* Veteres pro interjectione, o sæpe adhibebant voces istas *Ædepol! Hercle! Mehercule! Jupiter! Mecastor! Medius fidius!* Catullus.

Chartis
Doctis, Jupiter! & laboriosis.

Heu. & *Eheu* triste aliquid, & molestum indicant. Ità Cicero: *O domus antiqua e-*

heu

heu quàm dispari domino dominaris! Virgilius verò Æneidos 4.

—— Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exstruis; heu regni, rerumque oblite tuarum!

Proh adhibetur sæpè ad obtestandum. Ità Terentius! *Proh Deùm! atque hominum fidem, quid est si non hæc contumelia est?*

Mirum in modum facit exclamatio ad significandam indignationem, doloremque ex re atroci conceptum, ùt Tullius pro Cœlio: *Proh Dii imortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis aut connivetis, aut præsentis fraudis pænam in diem reservatis?*

Servit etiam misericordiæ. Ità pro Sylla: *O miserum, & infelicem diem illum quo Consul omnibus centuriis P. Sylla renunciatus est! O fallacem, ò volucrem fortunam! O cæcam cupiditatem! præposteram gratulationem! quàm citô illa omnia ex lætitia, & voluptate ad luctum, & lacrymam redierunt!* Et pro Milone: *O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit; hanc ingratam, si ejecerit; miseram si amiserit!* Sic etiam perfidus ille Sinon Trojanorum misericordiam exclamando captat;

Heu,

Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora pòſſunt
Accipere? aut quid jam miſero mihi denique reſtat.

Aliquando etiam lætitiam, animique hilaritatem exprimit Exclamatio, v. gr. Cicero ad Atticum: *O ſuaves epiſtolas tuas, uno tempore mihi datas duas! quibus evangelia quæ reddam, neſcio; deberi quidem planè fateor.* Evangelia veró (ſi quæris) erant merces allati jucundi nuntii; vel etiam ſacrificia, & ſupplicationes, quæ pro læto nuntio decerni olim à Romanis conſueverant. Unde non immeritò Chriſtianis *Evangelium* appellatum eſt ſalutiferum illud nuntium à Christo veraciſſimo Patris Nuntio nobis allatum.

Denique Exclamatio ſervit interdum Ironiæ; ità Tullius: *O præclarum cuſtodem ovium, ùt ajunt, lupum! & in Piſonem: O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amentem Paulum: ruſticum Marium: nullius conſilii patres iſtorum amborum conſulum qui triumphârunt!*

Quibus potiſſimùm in locis utendum eſt Exclamatione?

℟ Adhibenda eſt præſertim in Amplificatione, in Perorationibus, & ubi res ma-

gnas

gnas auditori perſuaſeris. Exclamare enim in rebus minutis frigidum eſſet, ac puerile.

§. III. De Dubitatione.

Quid eſt Dubitatio?

℞. Dubitatio eſt Schema, quo Orator fluctuans, animique pendens dubitat aliquamdiu, quid ſibi àgendum, dicendumvè ſit. Ità Scipio apud Livium milites alloquitur quaſi dubitans: *Apud vos quemadmodum loquar, nec conſilium, nec oratio ſuppeditat, quos nè quo nomine quidem appellare debeam, ſcio Cives? qui à patria veſtra deſciviſtis. An milites? qui imperium, auſpiciumque abnuiſtis, Sacramenti religiònem rupiſtis. Hoſtes? corpora, ora, veſtitum, habitum civium agnoſco; facta, dicta, conſilia, animos hoſtium video.*

Illuſtre omninò Dubitationis exemplum ſuppeditat nobis Virgilius, cùm Didonem ita dubitantem inducit:

En quid agam? rurſusne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties jam dedígnata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque ultima Teucrûm Juſſa ſequar. - - -
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum

In-

Infequar? Et quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurfus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?

Deinde fequitur electio, quæ fit nimirum; cùm is, qui dubitat, fubitô confilium capit, quafi oborta fibi nova quadam luce:
Quin morere, ùt merita es, ferroque, averte dolorem.

Eft Itèm apud Ciceronem egregium aliud ejufdem Schematis exemplum in Oratore: *Utrùm difficilius, aut majus effet negare tibi fæpiùs idem roganti, an efficere id quod rogares, diu, multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei quem unicè diligere, cuique me chariffimum effe fentirem: præfertim, & jufta petenti, & præclara cupienti, durum admodùm mihi videbatur, & fufcipere tantam rem, quantam non modò facultate confequi dificile effet; fed etiam cogitatione complecti vix arbitrabar effe ejus qui vereretur, reprehenfionem doctorum, atque prudentium.*

Habes etiam breve, fed luculentum Dubitationis exemplum in illis Tiberii verbis apud Tacitum in Annalibus: *Quid fcribam, P. C. aut quomodo fcribam, aut quid omnino non fcribam hoc tempore? Dii me Deæque pejus perdant, quàm perire quotidie fentio, fi fcio-*

§. IV. De Obsecratione.

Quid est Obſecratio?

℟. Obſecratio, ut nomen ipſum per se ſatis indicat, fit cùm alicujus ſive Dei ſive hominis opem imploramus. Hoc Schemate mirum in modum utitur Tullius pro Rege Dejotaro: *Quamobrem hoc nos primùm metu C. Ceſar, per fidem, & conſtantiam, & clementiam tuam libera, nè reſidere in te ullam partem iracundiæ ſuſpicemur; Per dexteram te iſtam, oro, quam Regi Dejotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti, iſtam inquam dexteram, non tam in bellis, & in præliis, quàm in promiſſis, & fide firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hoſpitium renovare voluiſti: te ejus Dii pœnates acceperunt: te amicum, & placatum Dejotari regis aræ, focique viderunt.*

Vehemens eſt etiam, atque flexanima Palinuri ad Æneam obteſtatio apud Virgilium Æneid. 6.

Quod te per cæli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Juli,
Eripe me his, invicte, malis. Aut tu mihi terram,
Injice, namque potes, portuſque require Velinos:

Aut

Aut tu, si qua via est, si quam tibi Diva creatrix
Ostendit (neque enim credo sine numine divûm.
Flumina tanta paras, stygiamque innare paludem)
Da dextram misero; & tecum me tolle per undas,

Hæc figura, præ ceteris, vehemens est, & in perorationibus potissimum solet adhiberi.

§ V. De Imprecatione.

Quid est Imprecatio ?

℟. Est execratio quædam, quâ malum imprecamur alicui, vel etiam nobismetipsis. Tale est illud Ciceronis pro Dejotaro: *Dii te perdant, fugitive Ità non modo nequam, & improbus, sed etiam fatuus, & amens es* Et in Antonium: *Quin tu abi in malam rem, malumque cruciatum.* Tale est etiam illud Didonis :

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat.
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam,
Ante pudor, quàm te violem, aut tua, jura resolvam.

§.

§. VI. De Interrogatione et Subjectione.

Quid est Interrogatio?

℞. Fit cùm interrogamus aliquem, non tam ad rem dubiam quærendam, quàm ad urgendum, instandumque, & ad vehementiorem affectum exprimendum. Ità Cicero Catilinam urget hisce verbis: *Patere tua consilia non sentis? Constrictam jam horum omnium conscientiâ teneri conjurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?*

Quibus sanè interrogationibus Catilinam multò acriùs pungit Cicero, quàm si frigidè diceret: Patent, Catilina, tua consilia, conjuratio tua omnium conscientiâ constricta tenetur; quid egeris, nemo ignorat. Similiter poterat dicere Virgilius:

Ipse ego te vidi Damonis, pessime, Caprum
Excipere insidiis, mùltum latrante Lycisca,

Sed plus spiritûs, nervorumque habet hæc interrogatio:

Non ego, te vidi, Damonis, pessime, Caprum
Excipere insidiis?

Quid

Q. Quid e Subjectio?
R. Subjectio e figura qua Orator
v interrogat se ipsum v respon-
det sibi v eum alium interrogabit
n expectat ejq responsum d aliqd

addit de suo
Q. Quid Hyperbole?
R. Est tropus qui rem auget v. minuit sup. v. infra veritatem sta
Cic. pro. Mar.

Quid si interrogationi subjiciatur responsio, Subjectio vocabitur. Sic Tullius pro lege Manilia: *Quid tam novum, quàm adolescentulum privatum exercitum difficili Reipublicæ tempore conficere? Confecit; huic præesse? Præfuit: rem optimè ductu suo gerere? Gessit, Quid tam præter consuetudinem, quàm homini adolescenti, cujus à Senatorio gradu ætas longè abesset, imperium, atquè exercitum dari, Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandum? Fuit in iis. Provinciis singulari innocentia, æquitate, virtute, bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit.*

§. VII. De Præteritione, et Reticentia.

Quid est Præteritio?

℟. Præteritio, quæ Ciceroni videtur in amore, & in deliciis fuisse, fit cúm simulamus nos vel nescire, vel nolle dicere id, quod vel maximé dicimus. Ità Tullius suum Pompejum magnificè laudat pèr præteritionem:

Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terrâ, marique quantaque felicitate gesserit; ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socii obtemperârint, hostes obe-

die-

dierint? sed etiam venti, tempestatesque obsecundarint; hoc brevissimé dicam. . .

Habes etiam luculentam ejusdem Tullii præteritionem in Vatinium: *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere: Licet impunè per me, parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilâris, matrem verberâris. Habet hoc præmium tua indignitas, ut adolescentiæ turpitudo obscuritate, & sordibus tuis tegatur.*

Præteritioni vicina est, & affinis Reticentia, aposiopesis Grecè dicta, quæ fit cum orationem abrumpimus subitò, & reticemus aliquid, ut majora auditoribus cogitanda relinquamus, quia nimirum quæ latent, graviora putantur. Tale est illud Juvenalis:

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.

Illustre omnino hujusce Schematis exemplum nobis suppeditat Virgilius Æneid. 1. ubi Neptunus ventos tumultuantes sic increpitat:

Jam cœlum, terramque meo sinè numine venti
Miscere & tantas audetis tollere moles?
Quos ego . . . . sed motos præstat componere fluctus.

Post

Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa luetis:

Apoſiopeſi utimur ob pudorem, ùt Virgilius in ecloga 3.

Novimus, & qui te . . .

§ VIII. De Expolitione.

Quid eſt Expolitio?

℞. Expolitio, ſive Commoratio, & Exornatio (nam tria hæc vocabula unum, atque idem ſonant) eſt figura ad motus excitandos valdè inſignis.

Fit autem, cùm eamdem ſententiam variis modis verſamus, ut altiùs in auditorum animis defigatur. Ità Cicero pro Sextio; *An mihi ipſi, ùt quidam putant, fuit mors æquò animò oppetenda? quid tuam? mortemne fugiebam? an erat res ulla; quam mihi magis optandam putarem? tam eram rudis? tam ignarus rerum, tam expers conſilii, aut ingenii? nihil audieram, nihil videram, nihil ipſe legendo, quærendoque cognoveram? neſciebam vitæ brevem eſſe curſum, gloriæ ſempiternum? quam eſſet omnibus definita mors, optandum eſſet, ut vita, quæ neceſſitati deberetur patriæ potiùs donata, quàm reſervata naturæ videretur? Neſciebam, inter ſapientiſſimos homines hanc contentionem fuiſſe, ut alii dicerent, animos hominum ſenſusque mor-*

te

te reſtingui; alii autem tum maximè mentes ſapientum, ac fortium virorum, quum è corpore exceſſiſsent, ſentire, ac vigere? quorum alterum fugiendum non eſſe, carere ſenſu; alterum etiam optandum, meliore eſſe ſenſu.

§ IX: De Epiphonemate.

Quid eſt Epiphonema?

℟. Eſt exclamatio ſententioſa, quæ fieri ſolet poſt rem aliquam inſignem vel narratam, vel probatam. Ut cùm Virgilius, poſt narratos claſſis Trojanæ labores, ſic exclamat ſententiosè.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Sic etiam Lucretius lib: 1. poſt commemoratum exemplum Agamemnonis, filiam ſuam Iphigeniam immolantis, hac gravi ſententia claudit narrationem:

Tantum Religio potuit ſuadere malorum.

Simile eſt illud Ciceronis in libro de Senectute: *Senectutem ut adipiſcantur, omnes optant; eamdem accuſant adeptam: tanta eſt inconſtantia, ſtultitia, atque perverſitas.* Sic etiam Virgilius, poſtquam apum in melle, conficiendo, induſtriam, laboresque deſcripſit, hoc addit Epiphonema:

Tan-

Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.

Itèmque hoc 2. Georgicorum.

——Adeò à teneris consuescere multum est.

Et alio in loco, de crudeli, atque impio Polymnestore loquens,

Fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat, & aurô.
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

CAPUT III.

De Figuris ad delectandum magis idoneis.

§ I. De Apostrophe.

Quid est Apostrophe?

℞. Est Schema, quo sermonem ad aliam personam, vel quasi personam convertimus, quàm instituta oratio requirat. Ità Cicero pro Milone: *Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro Republica sanguinem effudistis: vos in viri, & civis invicti appello periculo, Centuriones, vosque milites; vobis non modô inspectantibus, sed etiam armatis, & huic judicio præsidentibus hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur.*

Apo-

Apoſtrophe ſit aliquando ad Superos ad invocandum. Ità Tullius 1 in Catilinam: *Tum tu, Jupiter, qui iiſdem, quibus hæc urbs, auſpiciis à Romulo es conſtitutus, quem ſtatorem hujus urbis, atque Imperii verè nominamus? hunc, & hujus ſocios ſuis aris, cæteriſque templis à tectis urbis, à mœnibus, à vita fortuniſque omnium civium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones Italiæ, ſcelerum fœdere inter ſe, ac nefaria ſocietate conjunctos, æternis ſuppliciis vivos, mortuoſque mactabis.*

Nec tantùm ad perſonas fit Apoſtrophe; ſed etiam ad res inanimes, ſenſuque carentes, aut aliquando etiam ad belluas. Ejusmodi eſt apud Virgilium notiſſima illa Mezentii Apoſtrophe ad equum ſuum, nomine Rhœbum:

Rhœbe, diu (res ſi qua diu mortalibus ulla eſt)
Viximus . . .

Ità Cicero pro Milone: *Vos enim jam Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque obteſtor, voſque Albanorum obrutæ aræ, ſacrorum Populi Romani ſociæ, & æquales.* Poëtis porrò nihil familiarius eſt, quàm illa ad res ſenſu carentes Apoſtrophe. Ità Dido moriens Æneid. 4.

Dul-

Dulces exuviæ, dum fata', deusque sinebant,

Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis.

Quænam sunt Apostrophes regulæ?

R. Tres. 1. Raro est usurpanda. Si enim crebriùs adhibeatur, inepta erit, & frigidiuscula.

2. Tametsi multis videatur; Apostrophen in ipso dicendi principio nequaquam adhiberi posse, interdum tamen Orationem inchoat egregiè, ut docet initium primæ Catilinariæ: *Quousque tandem abutère, Catilina, patientiâ nostrâ?*

3. Fas est Poëtis, solius metri causâ, Apostrophen adhibere. Ità Ovidius lib: 3. Tristium:

Nunc ego jactandas optarem sumere pennas,

Sive tuas, Perseu; Dedale, sive tuas.

§ II. De Hypotyposi.

Quid est Hypotyposis?

R. Est figura, qua res ità graphicè describitur, ut non tam audiri, vel legi, quàm ante oculos versari videatur. Splendidum in primis, ac illustre illius exemplum habes in septima Verrina, ubi Tullius Verris inhumanitatem oculis ità subjicit. *Ipse inflammatus scelere, & furore in forum venit*

nit. Ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat. Expectabant omnes: quò tandem progressurus, aut quidnam acturus esset; cùm repentè Hominem corripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri jubet. Clamat ille miser se civem esse Romanum.

Nihilo inferior est Virgiliana illa de Mezentii equo Hypotyposis, quam meritò mirantur omnes:

Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effusumque equitem super ipse secutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.

Hypotyposim creberrimè solent usurpare Poëtæ, ac præsertim Virgilius, qui res adeò vivis, & spirantibus, ut ità dicam, coloribus describit, ut pænè sub oculos cadant, ità Cyclopes depingit Æneid: 8.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro
Brontesque, Steropesque & nudus membra Pyracmon.

. . . .

—Alii ventosis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alii stridentia tingunt
Æra lacu, gemit impositis incudibus antrum.

Illi

Illi inter ſeſe, multa vi, brachia tollunt.
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.

§. III. De Prosopopoeja.

Quid eſt Proſopopœja?

℞. Proſopopæja eſt fictio perſonæ, ſeu Schema, quo perſonæ mortuæ, vel abſenti, aut etiam rei ſenſu carenti ſermonem tribuimus, perquamdam licentiam oratoriam; v. g. cùm inducimus loquentem Urbem, Provinciam, Angelum, Beatum, parietem; aliaque id genus Talis eſt apud Lucanum celebris illa Proſopopœja patriæ, quæ Julio Cæſari juxta fluvium Rubiconem apparens, illum à civili bello dehortatus:

Jam gelidas Cæſar curſu ſuperaverat Alpes,
Jngentesque animo motus, bellumque futurum
Cæperat. Ut ventum eſt parvi Rubiconis ad undas,
Ingens viſa Duci Patriæ trepidantis imago
Clara, per obſcuram, vultu mœſtiſſima, noctem.
Turrigero canos effundens vertice crines,
Cæſarie lacera, nudisque adſtare lacertis,
Et gemitu permiſſa loqui: Quò tenditis ultra?

Quo

Quo fertis mea ſigna viri? Si jure venitis,
Si cives hucuſque licet

Sic etiam Tullius in prima Catilinaria Ità loquentem patriam inducit: *Quæ (patria) tecum, Catilina, ſic ait, & quoddammodo tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus exſtitit, niſi per te: nullum flagitium ſinè te. Tibi uni multorum neces, tibi vexatio, direptioque ſociorum impunita fuit, ac libera. Tu non ſolùm ad negligendas leges, & quæſtiones, verùm etiam ad evertendas, perfringendasque valuiſti. Superiora illa quamquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli: Nùnc verò me totam eſſe in metu, propter te unum quidquid increpuerit, Catilinam timeri: nullum videri contra me conſilium iniri poſſe, quod à tuo ſcelere abhorreat, non eſt ferendum. Quamobrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe: Si verus, nè opprimar; ſin falſus, ut tandem aliquando timere deſinam, Hæc ſi tecum, ùt dixi, patria loquatur, &c.*

Venuſtiſſimum eſt, & Aurea Auguſti ætate digniſſimum Epitaphium hoc, in quo viventem maritum per Proſopopæjam ſic alloquitur uxor mortua;

Immatura perii; ſed tu felicior annos
Vive tuos, conjux optime vive meos

§.

§. IV. De Ethopoeja.

Quid est Ethopœja?

R. Ethopœja eſt expreſſio morum, ſeu Schema, quo alicujus ſtudia, mores, indolem, ingenium verbis exprimimus: Ità Salluſtius Catillinam omnibus artis coloribus egregiè pingit in illa Ethopœja, tantoperè omnium conſenſione laudata.

Ethopœja Catilinæ.

Lucius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi, & animi, & corporis, ſed ingeniò malo pravoque. Huic ab adoleſcentia, bella inteſtina, cædes, rapinæ, diſcordia civilis grata fuêre; ibique juventutem ſuam exercuit. Corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, ſupra quàm cuique credibile eſt; Animus audax, ſubdolus, varius, cujuslibet rei ſimulator, ac diſſimulator, alieni appetens, ſui profuſus, Ardens in cupiditatibus: ſatis eloquentiæ, ſapientiæ parùm, Vaſtus animus immoderata, incredibilia, nimis alta ſemper cupiebat.

Sic etiam Plautus ſenis avari, ſordidique mores mirabiliter exprimit, dum ilum inducit hæc ſervo ſuo mandata dantem:

Senex Avarus.

Cave quemque alienum in ædem intromiſeris.

Si

Si quispiam ignem quærat, extingui volo,
Nè causæ quid ſit, quòd te quisque quæritet.

. . . . . .

Tum aquam effugiſſe dicito: ſi quis petet
Cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium,
Quæ utenda vaſa ſemper vicini rogitant:
Fures veniſſe, atque abſtuliſſe dicito.

Mulierum mores graphicè pingit Terentius, dum ait: *Novi ingenium mulierum; Nolunt, ubi velis: ubi nolis, cupiunt ultrò.* Et alio loco *in Heaut 2 2. 11. Noſti mores mulierum; dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt.*

Ethopæja dividitur in Proſopographiam, & in Ethopœjam propriè dictam, de qua jam egimus.

Quid eſt Proſopographia?

℞. Eſt expreſſio vultûs, ac corporis totius, ſeu Schema, quo alicujus vultum, os, lineamenta, inceſſum, cultum habitumque omnem exprimimus. Ità Martialis deformem Zoilum lepidè pingit:

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læſus,
Rem magnam præſtas, Zoile, ſi bonus es

Sic etiam Franciſcus Vavaſſor in ſuo illo eximio *de ludicra dictione* libro Socratis habitum, os, figuramque depingit.

Socrates Æſopo non abſimilis deformi-

tate

tate corporis fuit: utpote ſimis naribus, extantibus & prominentibus oculis, recalva fronte, piloſis humeris, obeſo ventre, repandis cruribus, quem propterea recte Alcibiades cum Sileno & Satyris etiam forma & ſpecie contulit. Ac licuit, ſemper animadvertere, luſcos, gibboſos ventrioſos, claudos, ſimilesque eorum eò ferè dicaciores eſſe hominibus certis, quò ſunt vitiis corporis inſigniores, materiamque præbent ad jocandum majorem, ſive quòd ſæpiùs laceſſiti propter ſuam fœditatem, aſueſcant viciſsim adverſarios repungere, atque ita exercitatiores in eo ipſo genere fiant: ſive quòd priores occupent nè feriantur, aut ut feriantur leviùs.

Feliciter admodum miſcentur Proſopographia, & Ethopœja propriè dicta, & ex tali mixtura Schema gratiſſimum effloreſcit, ut liquet in exemplo ſequenti, ubi M. Calphurnium ſic pingit Tullius; *Conſul ipſe parvô animô, & pravô: tantùm cavillator genere illo moroſo, quòd etiam ſinè dicacitate ridetur facie magis quàm facetiis ridiculus: à quo nihil ſperes boni Reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet.*

CAPUT III.

De Figuris ad docendum idoneis.

§. I. De Antithesi.

Quid est Antithesis.

℞. Antithesis, sive oppositio est Schema, quo verba verbis, sententiæ sententiis opponuntur; cujus rei splendidum in primis, & illustre exemplum habes in 2. Catilinaria: *Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc honestas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido. Denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus; postremò copia cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit.*

Sic Martialis in amicum quemdam morosum, sibique imparem facilè ludit per Antitheses,

Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idem:
Nec tecum possum vivere, nec sinè te.

Ità Ovidius:

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis
Mollia cum duris, sinè pondere habentia pondus:

Sic etiam Justinus Agatoclem, Syracusis

ſis obſeſſis, bellum nihilominus in Africam transferentem, laudat per Antitheſes: *Mira prorſus audacia, ut quibus in ſolo urbis ſuæ par non erat, eorum urbi bellum inferret; & qui ſua tueri non poterat, impugnaret aliena, victusque victoribus inſultaret.* Ejuſdèm etiam generis eſt memorabile illud dictum Auguſti, jam ætate valdè provecti, ad nobiles quoſdam juvenes, qui fortè tumultuabantur: *Audite juvenes ſenem, quem juvenem ſenes audivêre.*

Hoc etiam modo Horatius in Odis: *Privatus illi cenſus erat brevis, commune magnum*; & poſt illum Seneca:

Curæ leves loquuntur, ingentes ſtupent.

§ II. De Sustentatione.

Quid eſt Suſtentatio?

℟ Eſt figura, qua Orator, ad ſibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, arrigendosque auditorum animos, illos tenet aliquandiu ſuſpenſos, incertosque quid dicturus ſit; ùt cùm Tullius agit contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini, judices. quid deinde factum ſit. . . . expectate facinus; quàm vultis improbum? vincam tamen expectationem omnium.*

Habes falſum, & facetum Suſtentationis exemplum in Martialis Libro 6.

In Lupercum.

Quod convivaris sinè me tam sæpè, Luperce,
Inveni, noceam qua ratione tibi.
Irascar, licèt usque voces, mittasque, rogesque
Quid facies? inquis, quid faciam? veniam.

§. III. De Communicatione.

Quid est Communicatio?

℟ Est figura, qua Orator, causæ suæ confidens, deliberat cum iis ipsis, apud quos, vel contra quos dicturus est, illos nimirum consulens, quid acturus sit. Egregium hujusmodi exemplum habes in Verrina 2. ubi Cicero summam causæ suæ fiduciam ità demonstrat: *Nunc ego vos consulo, quid mihi faciendum putetis, Id enim consilii profectò taciti dabitis, quod ego mihi necessariò capiendum intelligo.* Et pro Cæcina: *Quæro, si te hodie domum tuam redeuntem homines armati, non modò limine, tectoque ædium tuarum; sed primo aditu, vestibuloque prohiberent, quid acturus sis?*

§ I. De Correctione.

Quid est Correctio?

℟. Correctio, seu Retractatio, est Schema,

ma, quo Orator ſententiam, aut vocem à ſe prolatam retractat, ac veluti corrigit. Ità Cicero pro Cœlio: *O ſtultitia! Stultiamne dicam, an impudentiam ſingularem?* Et prima Catalinaria: *Quamquam quid loquor? Te ut ulla res frangat? Tu ut unquam te corrigas? Tu ut ullam fugam meditêre? Tu ut ullum exilium cogites? Utinam tibi iſtam mentem Dii immortales donarent!*

Sic etiam Terentius in comœdia, quæ inſcribitur *Heautontimorumenos.* miserum ſenem Menedemum ſic loquentem inducit.

Filium unicum adoleſcentulum
Habeo, Ah! quid dixi habere me? Imò habui, Chreme:
Nunc habeam, necne, incertum eſt.

CAPUT IV.

De Figuris verborum

Figuræ verborum aliæ ſunt tropi, aliæ non ſunt tropi. Figuræ quæ ſunt tropi, fiunt tantùm in verbis translatis, hoc eſt à ſenſu ſibi proprio in alienum ſenſum traducti ùt cùm dicimus; *Lætas ſegetes, Prata rident. Geminos duo fulmina belli Scipiadas, &c.* Figuræ verò quæ non ſunt tropi, fiunt etiam in verbis propriis, ùt

cùm

cùm ait Tullius: *O tempora! O mores!* Et alio loco, *Abiit, excessit, evasit erupit,*

§. I. De Tropis.

Quid est Tropus?

R. Tropus est verbi, vel Orationis è propria significatione in alienam immutatio, cum virtute, ac dignitate; ùt cum dicitur: *Mulus* pro *Stupido*, vel *Laterem lavare*, pro *Frustra laborem suscipere*, instar laterem lavantis. Ista porrò immutatio, sive conversio fit cum virtute, ac dignitate, hoc est ad addendum orationi pondus, majoremque illi venustatem, ac dignitatem conciliandam. Porrò Tropus sic appellatur à voce Græca *trepo verto*; ut ad verbum *Inversionem* sonet.

Hæc autem Inversio fit multiplici, variàque ratione, sed quatuor potissimum modis; unde existunt primarii quatuor, nobilissimique Tropi, nempe Metaphora, Metonymia, Synecdoche, & Ironia, de quibus sigillatim tractandum est.

§ II. De Metaphora.

Quid est Metaphora?

R. Metaphora, seu Translatio est tropus, quo vox aliqua à propria significatione ad alienam transfertur, ob similitudinem: Ut cùm ait Tullius ad Cæsarem: *Parietes hujus curiæ tibi gratias agere gestiunt.* Vox

illa,

illa, *Gestire*, quae est hominis propria, transfertur ad parietem; cujus non est propria; sed cum quo tamen habet hoc loco quamdam similitudinem & affinitatem:

Hunc porrò usum, ac modum verba transferendi necessitas genuit, cùm scilicet verba propria deessent, postéa veró delectatio jucunditasque celebravit. Quemadmodum enim vestis depellendi frigoris causà primùm reperta, posteà etiam adhiberi cæpta est ad ornatum corporis, & dignitatem; sic verbi translatio, solius inopiæ causâ primùm instituta, deinde etiam fuit ad delectationem; & ad ornatum orationis frequentata.

Undenam potissimum ducuntur Metaphoræ?

R. Ex omnibus omninó rebus duci possunt, à divinis, à Cœlestibus, ab elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, bestiis, hominibus, eorùmque operibus: adeó ut non minus laté pateat Metaphora, quám similitudo, quæ á re qualibet duci potest.

Metaphora ducitur: 1. á Divinis, út apud Ciceronem, *Deus ille noster Plato*. Itèmque apud Martialem magnificentissima illa Romæ laudatio.

Terrarum Dea, gentiumque Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.

2.

2. Sumitur ab Elementis ùt cùm dicitur à Tullio, *Nullius tantum est flumen ingenii, nulla scribendi, aut dicendi tanta vis, tantàque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare, Cæsar, res tuas gestas, possit.*

3 Metaphora sumitur è ftipitibus, plantis, & arboribus. Ita Cicero; *Virtus est una altissimis defixa radicibus, quæ nulla umquam vi labefactari potest.*

4. Sumitur à rebus arte, manuque factis Ita Appion ille, contra quem Josephus scripsit, vocabatur, *Cymbalum mundi* Longinus verò Rhetor eximius, appellabatur *Viva Bibliotheca*, & *Museum ambulans*; quod etiam de Origene dictum accepimus Imperator autem Helvius Pertinax *Fortunæ Pila* fuit vulgó nuncupatus, quòd nempé variis fortunæ casibus fuisset exercitus. Denique Augustus homines illos, qui solerti, promptóque erant ingeniô ad res ex tempore conficiendas, lepidè ajebat, *Argentum habere in numerato*, Metaphora à pecuniis ducta

5 Metaphora ducitur ab homine; ut cum ait apud Virgilium Palinurus:

Mène salis placidi vultum, fluctusquæ quietos

Ignorare jubes?

Reliqos Metaphorarum fontes, qui innume-

merabiles sunt, & cuilibet obvii, persequi sigillatim, hominis esset otiô intemperanter abutentis Quatuor tamen præcipua capita Quintilianus enumerat, ad quæ omnes Metaphoræ commodé possunt revocari.

Primò fit Methaphora, cùm à re quapiam animata ad rem aliam animatam verbum transferimus: ùt cùm ait Titus Livius: *Scipionem à Catone solitum allatrari*; quæ vox, *Allatrare*; cùm propria sit solius canis, tribuitur tamen homini non inconcinné. Sic etiam Christus ipse Herodem, ob mores vulpinos, hoc est ob calliditatem, atque versutiam, vulpem appellavit. Lucæ cap: 13 *Ite, & dicite vulpi illi*

Secundò fit Metaphora, cùm inanima pro aliis inanimis ponuntur, ut *habena* pro *Gubernaculo*; *Frænum* pro *Lege*; *Vinculum* pro *Communitate*: vel si dicas cum Tullio: *Hic orationis vela contrahamus.*

Tertiò, cum inanima transferuntur ad animata; ut cùm ipsa civitatis lumina extincta dicuntur in morte præstantium virorum; & cùm ait Catullus!

O qui flos es juvenculorum.

Quartò denique. præcipuam quamdam venustatem habet, cùm rebus inanimis,

ſenſuque carentibus ſenſum quemdam, animosque, ac veluti vitam damus; ùt cùm ait Virgilius:

——— Pontem indignatus Araxes.

Sic etiam Cicero pro Ligario. *Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum?*

§. III Quid vitandum in Metaphora.

Quænam Metaphoræ dicuntur vitioſæ?

1. Vitioſæ dicuntur Metaphoræ illæ, quæ humiliores ſunt, ſordidæque, & ab re quapiam abiecta, deformique deſumptæ. Talis eſt iſta, quam damnant Tullius, & Quintilianus; *Stercus curiæ Glaucia:* itèmque iſta: *Saxa mundi verrucæ,* id eſt *rupes.* Horatius quoque ob eamdem cauſam notavit verſum illum cujusdam M. Furii Bibaculi:

Jupiter hibernas cana nive conſpuit Alpes.

Quid enim ſordidius, ac turpius quàm Metaphoram à ſputo mutuari? Hoc eodem humilitatis, & ut ità dicam, ignobilitatis vitio laborare videtur celebris illa Tertulliani Metaphora, qua diluvium appellat *Naturæ generale lixivium.*

2. Vitioſæ dicuntur Metaphoræ, quæ

duri-

duriores ſunt, vel longiùs accerſitæ, vel quæ rem nimis amplificant; ùt ſi dicas: *Syrtim Patrimonii, Charybdim bonorum*; quod profectò duriuſculum eſt, & à Tullio jure damnatum. Quòd ſi verearis, né durior pauló, & audacior videatur Metaphora, poteris illam mollire, ac mitigare illis, aut ſimilibus vocabulis: *Ut ità dicam .... quaſi .... pœnè ...., Si ità loqui fas eſt*, &c. ùt ſi dicas, *Mortuo M Catone pupillum relictum eſse Senatum*, poterit audacior videri hæc translatio: ſi veró díxeris cum Tullio, *Pupillum, ut ità dicam, relictum eſse Senatum*, duriuſcula Metaphora, hoc velut appoſito condimento, miteſcet. Nam, ùt ſapienter admodùm monet idem Tullius, *Verecunda debet eſse translatio*, ut deducta eſſe in alienum locum, non irruiſſe, atque ut precariò, non vi veniſſe videatur.

3 Vitium eſt in Metaphora, ſi nimis poëtica ſit; v. gr. ſi Orator dicat cum Virgilio *Volucres pennis remigare*; aut ſi cum Horatio dicat de Euro:

Per Siculas equitavit undas.

Neque enim quæcumque Poëtis licent, ea omnia Oratoribus licere exiſtimandum eſt

4. Metaphorarum vitium eſt immoderata quædam illarum coacervatio. Etſi enim nullus

nullus eſt florentior tropus, & qui plus luminis afferat orationi, non tamen frequentari nimiùm debet; nam ùt modicus illius uſus maximopere delectat, ita immodicus non parùm affert ſatietatis, atque faſtidii, & in ænigma tranſit, aut in allegoriam.

5. Denique vitioſa eſt Metaphora, quæ ſibi non conſtat, res nimirum omnino diſſimiles inter ſe conjugendo. Quippe, ùt docet Fabius; *Id in primis eſt cuſtodiendum, ut quo ex genere cœperis translationis, hoc deſinas. Multi enim cùm initium á tempeſtate ſumpſerint; incendio, aut ruina finiunt, quæ eſt inconſequentia rerum fœdiſſima.* Quamquam, ut loquar ingenuè, huic de perpetua, ſibique conſentanea translatione Rhetorum præcepto non adeò ſeveré á ſummis viris obtemperari video. Scimus enim diverſas omninò Methaphoras eleganter ſæpè fuiſſe conjunctas à Virgilio, ab Horatio, à Catullo, &c. ſic triplex eſt Metaphora in duobus hiſce verſibus Horatii:

Nemo adeò ferus eſt, ut non miteſcere poſſit,
Si modò culturæ patientem commodet aurem.

Prima eſt de feris, quæ propriè manſueſcunt, & cicurantur. Altera eſt de fructibus,

bus, qui acerbi sunt, & propriè mitescunt, Tertia est ab agris, quorum propria est cultura.

§ IV De Allegoria.

Quid est Allegoria?

℟: Allegoria est Metaphorarum continuatio, seu figura, quâ aliud verbis dicitur, aliud re ipsa intelligitur, unde non absurdè vocatur *Diversiloquium*; quod nimirùm aliud dicatur, aliud sentiatur.

Hujusmodi est insignis illa Ciceronis in Pisonem Allegoria: *Neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus, ac fluctibus, Reipublicæ navem gubernassem, salvámque in portu collocâssem: frontis tuæ nubeculam, aut collegæ tui contaminatum spiritum perhorrescerem. Alios ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas; aliis impendentibus tempestatibus non cessi; sed unum me pro omnium salute obtuli.*

Illustris est, & omnibus nota illa Horatii Ode Allegorica de bello civili, Lib: 1.

O navis, referent in mare te novi
Fluctus O quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne vides ùt
Nudum remigiô latus?
Et malus celeri saucius Africo,
Antennæque gemant? ac sinè funibus
Vix

Vix durare Carinæ
Possint imperiosius
Æquor? Non tibi sunt integra lintea &c.

In hac eximia Allegoria navim pro Republica; fluctus pro civili bello; portum pro pace, concordiaque; remigium pro Militibus; nautas pro Magistratibus; malum pro præcipuis Ducibus usurpat Horatius; & ab initio ad finem egregiè sibi constat, quod in Allegoria præcipuum est.

§. V. De Metonymia.

Quid est Metonymia?

℟. Metonymia, quæ etiam vocatur Hypallage, seu Transnominatio, est troporum omnium vastissimus, atque usitatissimus. Fit autem quatuor potissimùm modis. 1 cùm causa, vel quasi causa ponitur pro effectu, & cum rerum inventor, & auctor usurpatur pro rebus ipsis, quas invenit; ùt Mars pro bello; Ceres pro frugibus; Vulcanus pro igne, Cicero, aut Virgilius pro scriptis illorum; dux exercitûs pro exercitu ipso. Sic dicimus, vario Marte pugnatum est, hoc est vario belli eventu; & Virgilius, *Onerantque canistris dona laboratæ cereris*; id est *panis*. Et Georgicorum librô 2

Bacchus amat colles; Aquilonem, & frigora taxi.

Sic

Sic etiam dicimus, ab Hannibale apud Cannas cæſa fuiſſe ſexaginta Romanorum millia; hoc eſt ab Hanibalis exercitu. Fit itèm hoc primo modo Metonymia, cùm poſſeſſor uſurpatur pro re poſſeſſa, ùt cùm ait Virgilius Æneid; 2.

Jam proximus ardet
Ucalegon.

Hoc eſt domus Ucalegontis.

2. Fit Metonymia cùm ſumuntur effecta pro cauſis, aut ſcelus pro ſcelarato ipſo: Ità Comicus: *Ubi eſt ſcelus ille, qui me perdidit?* Ità Virgilius 2 Æneid:

Accipe nunc Danaum inſidias, & crimine ab uno
Diſce omnes.

Ubi *Crimen* ponitur pro perfido Sinone criminis auctore, & hic eſt germanus illius loci ſenſus: ex uno Sinone diſce Græcos omnes eſſe perfidos. Ità Cicero 1. in Verr. *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in ſupplicis, avaritia in rapinis, ſuperbia in contumeliis efficere potuiſſet, eas omnes ſese hoc uno Pratore per triennium pertuliſſe.* Fit etiam, cùm id, quod proprium eſt effectui, tribuitur cauſæ, & hoc Poëtis valdè familiare eſt: ita timor dicitur fugax; mors dicitur pallida; morbi dicuntur pallentes, quia fuga eſt effectus timoris, & pallor eſt effectus morborum,

&

& mortis. Sic Horatius: *Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, Regumque Turres* Sic Virgilius:

Pallentes habitant morbi, tristisque senectus.

3 Fit Metonymia, cum res quæ continet, usurpatur pro re contenta, ùt Roma pro Romanis, cœlum pro cœlestibus, terra pro terræ incolis Huc pertinet illud Ciceronis pro lege Manilia. *Testis est Italia quam ille ipse victor Sylla hujus virtute, & consiliô confessus est fuisse liberatam. Testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicavit Testis est africa, quæ magnis oppressa hostium copiis eorum impiorum sanguine redundavit. Testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione, patefactum est.* Ubi *Italiam* pro *Italis*, *Siciliam* pro *Siculis*, &c. usurpavit.

4 Cùm signum usurpatur pro re significata, ùt toga pro pace, fasces pro magistratu Ità Cicero in Pisonem:

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ

Huc refer, cùm hæc vox *nomen* ponitur pro re ipsa: Ità Livius lib: 1. *Ad singula oppida circumferendo arma, nomen omne Latinum domuit.* §

§ VI. De Synecdoche.

Quid est Synecdoche?

℟ Synecdoche est tropus apud Oratores æquè ac Poëtas valde usitatus, & tritus. Fit autem modis quatuor.

1 Cùm pars ponitur pro toto, v. gr. mucro pro ense; tectum pro domo; pupis, vel carina pro navi integra: ità Virgilius Æneid.

Non anni domuêre decem, non mille carinæ.

Est autem *carina* ima pars navis. Sic etiam hominis anima sæpè usurpatur pro homine ipso. Ità Tullius: *Vos meæ charissimæ animæ sæpissimè ad me scribite.* Eodem refert vulgares illas locutiones, quibus *Unus* accipitur pro *Pluribus*, ùt cùm dicit. Virgilius: *Hostis habet muros.*

2. Fit Synecdoche; cùm totum usurpatur pro parte: ùt in hoc decantato Virgilii versu.

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Et rursum Æneid: 12.

—— Fontemque, ignemque ferebant.

Ubi fons accipitur pro parte fontis. Huc pertinet etiam, cùm *Plures* usurpantur pro *Uno*; ùt, cùm ait Tullius: *Nos populo imposuimus, & Oratores visi sumus;* licèt de se tantum loquatur.

℟.

3. Synecdoche fit, cùm materia, ex qua facta res eſt, accipitur pro re ipſa, v. gr. ferrum pro gladio, pinus pro navi, argentum pro pecunia, quæ fit ex argento.

4. Denique fit Synecdoche, cùm vel ſpecies ſumitur pro genere, vel genus pro ſpecie, ut Eurus, vel Aquilo, pro quolibet vento; Sabellicus ſus, pro quolibet ſue, Myrtoum, vel Carpathium mare, pro mari quocunque. Sic Maro;

Dentesque Sabellicus exacuit ſus.

Itá Juvenalis pro quolibet homine frugi, Curium appellat;

Qui Curios ſimulant & Bacchanalia vivunt.

Contra verò genus uſurpabitur, pro ſpecie, ſi dicatur cum Virgilio *Ales* pro *Aquila*

——Prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio.

§. VII. De Ironia.

Quid eſt Ironia?

℞ Ironia, quæ Socrati adeô fuit in deliciis; eſt figura, qua aliud planè dicimus, quàm verba ipſa ſignificare videntur. Quando v. gr. quempiam ſimulata laudatione falsè, ac ingeniosè perſtringimus; nimirum aliud apertè dicendo aliud verò innuendo: unde recte vocatur à Quintili-

ano

ano, *Diverſiloquium, diſſimulatio, & illuſio*, ut ſonat Græca ipſa Ironiæ vox

Intelligatur autem Ironia: vel ex ipſa re, quæ dicitur, vel ipſa pronunciatione certè quidem; ut ſi dicas: *O Præclarum ovium cuſtodem lupum!* Ità Juvenalis impiam æquè ac ſtolidam Ægyptiorum ſuperſtitionem, qui non quadrupedes ſolùm colebant, uti canem, ſimiam, felem, bovemque: ſed plantas etiam ipſas, uti porrum, & cepe, divinis proſequebantur honoribus, salsè cavillatur hac faceta, & eleganti Ironia Satyræ 14.

Oppida tota canem venerantur; nemo Dianam;

Porrum, & cepe, nefas violare, aut frangere morſu.

O ſanctas gentes, quibus hæc naſcuntur in hortis

Numina!

Eximia eſt Ciceronis Ironia in Miloniana: *Sed ſtulti ſumus, inquit, qui Druſum, qui Africanum, Pompejum, noſmetipſos cum ublio lodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: Clodii mortem æquô animô ferre nemo poteſt: luget Senatus, mæret Equeſter ordo; tota civitas confecta ſeniô eſt; ſquallent municipia; affictantur Coloniæ; agri denique ipſi tam beneficum, tam ſalutarem, tam manſuetum civem deſiderant.* Iro-

Ironiæ exemplum exquisitius apud veteres nullum habemus, quod sciam, quàm lepidam illam Apocolocyntosim, in qua Seneca Claudium Imperatorem, qui vulgò bardus, & imbellis habebatur, facetissimè ludit. Est autem Apocolocyntosis Satyra quædam Menippæa, qua fatuum Claudii caput multo urbanitatis sale defricatur. Apocolocyntosis porrò vocatur, quasi si dicas Metamorphosim in cucurbitam: ad significandam hominis insulsitatem: est enim Colocynte Græcè *cucurbita.* In hac igitur eleganti Ironia Poëtas in funere Claudii ità jocosè cantantes inducit Seneca Philosophus.

Fundite fletus,
Edite planctus,
Funditè luctus;
Resonet tristi
Clamore forum:
Cecidit pulchre
Cordatus homo,
Quo non alius
Fuit in toto
Fortior orbe...
Deflete virum,
Quo non alius
Potuit citius
Dicere causas,
Una tantùm
Parte audita,
Sæpé, & neutra.
Quis nunc judex
Toto lites
Audiet anno?
Tibi jam cedet,
Sed relicta,
Qui dat populo
Jura silenti,
Cræta tenens
Oppida centum,
Cædite mœstis
Pectora palmis,
O Causidici,

Ve-

Venale genus,	Vosque Poëtæ
Lugete novi;	Vosque in primis
Qui concusso	Magna parâstis
Lucra fritillo.	

De Regulis Ironiæ.

Quænam sunt Ironiæ Regulæ.

℞. Duæ, 1 Enim, quæ ambigua voce continentur Ironiæ, eæ præcipuum quemdam leporem, ac venustatem habent Acuta quippe, jocosaque videri solent, quæ dicuntur ex ambiguo. Ità Neronem Matricidam, qui sese ab Ænea oriundum gloriabatur, non infacetè lusit Poëta Romanus, teste Svetonio

Quis neget Æneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem: sustulit ille patrem

Ità Plagiarium ridet Martialis librô secundô:

Carmina Paulus emit, recitat sua Carmina Paulus:
Nam quod emas, possis dicere jure tuum.

Sic etiam in virum & uxorem eidem patibulo suspensos eximiè lusit Poëta recens

Ecce jugo nexi pendet vir & uxor eodem:
Hoc meritò possis dicere conjugium.

2. Ironia fieri solet adhibendo voces illas, *Scilicet*, *nimirum*, *si Superis placet*, *nempe*; illas, inquam, adhibendo cum amara quadam, & falsa vocis inflexione. Ità Terentius: *Id populus curat scilicet*, & apud Virgilium Dido Æn: 4.

Scilicet is Superis labor est; ea cura quietos
Sollicitat.

§. VIII. De Sarcasmo.

Quid est Sarcasmus, seu Subsannatio?

℞ Sarcasmus, qui ad Ironiam pertinet, est amarulenta quædam irrisio, & truculentum genus Ironiæ, quæ fit cum magna quadam acerbitate, & contumelia, qua quispiam hosti crudeliter insultat: ùt apud Virgilium Trojano à se interfecto per Sarcasmum insultat victor Turnus.

En agros, & quam bello, Trojane, petisti,
Hesperiam metire jacens Hæc præmia, qui me
Ferrô ausi tentare, ferunt: sic mœnia condunt.

Potèstne Ironia inter Sententiarum figuras numerari, ut quibusdam placet?

℞. Nequaquam, Liquet enim perspicuû Ironiam semper esse Tropum, cùm semper voces à propria significatione traducat ad alienam.

Fal-

Falſamne, & mendacem orationem efficit Ironia?

℟. Nequaquam; quia neque fallendi eſt animus Oratori, dum utitur Ironia; neque eſt juſta cauſa, cur fallatur auditor, ſi paulùm modò intelligat, quod dicitur, quemadmodum falli non ſolet, cùm homo callidus, & verſipellis per Metaphoram *Vulpes* appellatur

Suntne alii Tropi, præter iſtos, de quibus egimus?

℟. Sunt aliqui alii, ſed qui ad ſuperiores hòſce quatuòr omnino revocantur, ut Metalepſis ad Metonymiam; Antonomaſia, & Syllepſis ad Synecdochem.

CAPUT V.

De Figuris verborum propriè dictis, seu quæ non sunt Tropi.

Quid ſunt Figuræ verborum propriè dictæ?

℟. Eæ ſunt, quæ ſic in verbis continentur, ut, mutatis illis, figura tollatur v. gr. hæc ſententia *Amantes ſunt amentes*, eſt figura verborum, quia perierit figura, ſi pro *Amentes* dicas *Stulti*, aut aliud ſimile. Sed eſt figura ſententiæ, ſi quis patriam inducat loquentem, aut ſi utaris ſimilitu-

litudine, quia quæcumque demum hic usurpes verba, aut quocumque ea colloces ordine, manet Schema.

Quot modis fiunt figuræ verborum?

℞ Fiunt tribus potissimùm modis: 1 Per adjectionem: 2 Per detractionem, 3 Per similitudinem.

§ I. FIGURÆ PER ADJECTIONEM.

Quænam verborum Figuræ fiunt per Adjectionem?

℞ Octo præcipuæ; nimirum Repetitio, Conversio, Complexio, Conduplicatio, Gradatio, Synonymia, Traductio. Polysyntheton.

Quid est repetitio?

℞ Est figura, in qua ab eodem vocabulo sæpiùs inchoatur oratio, ùt 1 Catilinaria: *Nihil ne te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi Senatûs locus, nihil horum ora, vultusque moverunt?*

Quid in repetitione cavendum est?

℞ Valet mirum in modum in exagerandis virtutibus, ac vitiis, estque Schema planè venustum. Sed quia statim incurrit in oculos, propterèa non est diutiùs continuandum; sed satius est, ut alio-

rum

rum Schematum admixtione temperetur.

Quid est Conversio?

℞. Est Figura Repetitioni prorsus contraria, in qua sæpiùs eodem vocabulo clauditur oratio, ut in Antonium Cicero: *Doletis tres exercitus P. C. interfectos? interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives? Eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.*

Quid est Complexio?

℞. Est figura, quæ Repetitionem simul, & Conversionem complectitur, cùm nimirum ab eodem verbo, vel ab iisdem verbis incipiat, atque clauditur. Ità Tullius; *Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem partem populi sufragiis privavit. Rullus. Quis comitiis præfuit? Rullus.* Sic etiam Martialis invidum quemdam per complexionem insectatur. Lib: 9.

Rumpitur invidiâ quidam, charissime Juli,
Quod me Roma legit; rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, quòd turba semper in omni
Monstramur digitò; rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, tribuit quòd Cœsar uterque
Jus mihi natorum: rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, quòd rus mihi dulce sub urbe est,

 Par-

Parvàque in urbe domus, rumpitur invidiâ,
Rumpitur invidià, quòd ſum jucundus amicis,
Quòd conviva frequens, rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidia, quòd amamur, quòdque probamur:
Rumpatur, quisquis rumpitur invidiâ.

Verùm figura hæc, quia maxime ferit oculos, uti præcedentes; idcircò parcè admodum, & in loco eſt adhibenda.

Quid eſt Conduplicatio?

℟. Eſt ejuſdem vocabuli, vel plurium iteratio, ſive initio orationis, ſive in fine, ſive alibi. Ut cùm ait Maro;

Nunc, nunc inſurgite remis
Hectorei ſocii:

Et Libro nonô, cùm ait Niſus:

Me me; * adſum qui feci, in me convertite ferrum
O Rutuli. Mea fraus omnis,

Quid eſt gradatio?

℟. Gradatio ſive Klimax eſt figura, qua per quosdam gradus vel aſcenditur ad ſummum vel deſcenditur ad infimum Quale eſt illud Ciceronis in Catilinam; *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò non audiam, ſed etiam non videam, planeque ſentiam.* Magnum eſt enim

* Subaudi: *occidite.*

enim, quidquid agat Catilina, ſcire Ciceronem: maius, quidquid moliatur: longè maximum, quidquid etiam cogitet. Lepidum eſt illud ejuſdem Ciceronis ad Atticum; *Si dormis expergiſcere; ſi ſtas, ingredere; ſi ingrederis, curre; ſi curris, advola.* Ejuſmodi eſt etiam ille Virgilii locus in eclogis:

Torva leæna lupum ſequitur: lupus ipſe capellam.

Florentem cithyſum ſequitur laſciva capella

Quid eſt Synonymia?

℞. Eſt verborum idem fermè ſignificantium coacervatio, ad rei magnitudinem demonſtrandam, ùt in Miloniana: *An verò vos ſoli ignoratis? vos hoſpites in hac urbe verſamini? veſtræ peregrinatur aures? neque in hoc pervagato civitatis ſermone verſantur?* Hoc Schema Poëtis eſt valde uſitatum. Ità Plautus:

Quicumque ubique ſunt, qui fuêre, quique futuri ſunt

Stulti, ſtolidi, fatui, fungi, blenni, buccones,

Solus ego omnes longè anteeo ſtultitiâ, & moribus indoctis;

Quid eſt traductio?

℞. Traductio, ſeu Polyptoton ùt ajunt Græci, eſt variata caſibus, aut generibus,

aut modis, aut temporibus, ejusdem vocabuli repetitio; ùt cùm ait Tullius pro Archia: *Pleni sunt omnes libri, plenæ sapientium voces, plena exemplorum vetustas.* Vel cùm ait Ovidius.

Spectatum ornatæ veniunt, spectentur ut ipsæ.

Quid est Polysyntheton?

℟. Polysyntheton, seu ùt alii malunt, Polysyndeton, est Schema conjunctionibus abundans, ùt *& justitiâ, & liberalitate, & fortitudine cæteros omnes Imperatores superavit* Itèmque apud Virgilium:

Ascaniumque, patremque meum, juxtàque Creusam

Alterum in alterius mactatum sangvine cernam.

§. II. De Figuris per Detractionem.

Quot sunt Figuræ, quæ fiunt per Detractionem?

℟. Tres: Reticentia, Adiunctio, & Disjunctio.

Quid est Reticentia?

℟. Est figura, quæ fit, quando verbum aliquod subauditur, ut cùm ait Tullius in Verrinis: *Hunccine hominem? hanccine impudentiam? hanccine audaciam?* Supple *feremus.* Et apud Virgilium:

At verò Rutulis impar ea pugna videri

Jam

Jamdudum, & varia misceri pectora motu. Ubi profectò vides intelligi *cœpit* & *cœperunt*. Itèmque libro 1. *Sed vos qui tandem?* subauditur *estis*. Eodem pertinet illud Maffei: *Ex eo tempore tyro vanis agitari terroribus, dies noctèsque fletibus jungere, nullam capere partem quietis*; supple *cœpit*.

Quomodo fit Adjunctio?

℟. Fit adjunctio, quando uni verbo plurima nomina substantiva respondent. Ità Cic: *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* Sic etiam Virgilius Æneid. 3.

Trojugena interpres Divûm, qui numina Phœbi,
Qui tripodas Clarii lauros, qui sidera sentis
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.

Quomodo fit disjunctio?

℟. Disjunctio, seu dissolutio fit, quando conjunctiones, & particulæ tolluntur, ut incitatior feratur oratio, ità Tullius: *Hæc studia literarum adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium, ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.*

§. III. De Figuris per similitudinem.

Quot sunt Figuræ per similitudinem?

℟. Tres, in primis numerantur, nempe Paronomasia, similiter cadens, & similiter desinens.

Quid est Paronomasia?

℟. Paronomasia, seu annominatio, est Figura, qua voces pænè similes, ac colludentes usurpantur in sensu dissimili. Ut cùm ait Tullius ad Atticum: *Consul ipse parvo animo, & pravo; facie magis quàm facetiis ridiculus.* Et alibi *Ex aratore factus orator.* Ita Martialis qui in hoc genere frequens est:

Litigat, & podagrâ Diodorus, Flacce, laborat:
Sed nil patrono porrigit; hæc chiragra est.

Sic etiam ludit Ausonius in illo celebri Epigrammate de Venere

Orta salo, suscepta solo, patre edita cœlo,
Æneadum genitrix hic habito alma Venus.

Græcis quoque admodum usitata est Paronomasia, ùt apud Herodotum Lib: I. Pathemata Mathemata *Quæ nocent docent.* Ejusdemque generis erat illud quod Apollodorus pictor præclarus inscripserat operi suo.

Fa-

Facilius erit ridere, quàm imitari,

Delectat in primis, & ferit hoc Schema, si parcè, ac in loco adhibeatur, & sententiarum gravitate sustentetur. Si verò frigidas allusiones, ùt non raró fit, venetur orator, ineptus nimiùm erit, & putidus.

Quid est similiter cadens?

℟. Est vocabulorum per eosdem casus, & per eadem tempora expressorum consensus quidam, & quasi concentus: ùt, cùm ait Cicero: *Quid tam commune quàm spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis?* Ubi vides quatuor nomina in dativo plurali posita.

Ejusdem generis sunt illi triti Imperatoris Hadriani versiculi, quos moriens fecit:

Animula vagula, blandula
Hospes, comesque corporis;
Quæ nunc abibis in loca?
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ùt soles dabis jocos.

Quid est similiter desinens?

℟. Fit, cùm orationis vel membra, vel articuli eodem modo terminantur; ùt apud Quintilianum; *Ejusdem non est, & facere fortiter, & vivere turpiter.* Ità Cicero Pompejum laudans *Bellum extrema hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit.*

§.

§. IV. Appendix de Transitione.

Quid est Transitio?

R. Transitio quam alii Figuram esse volunt, alii cum Fabio negant, est orationis quidam nexus, quo fit ut aptè copulata inter se illius membra concinnè cohæreant, & unum quasi corpus efficiant.

Quot sunt Transitionis genera?

R. Duo: Transitio enim vel est perfecta, vel imperfecta. Transitio perfecta est, qua breviter monemur quid dictum sit, & quid dicendum restet: cujusmodi est ista pro lege Manilia: *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.*

Transitio imperfecta ea est, qua alterum tantum eorum exprimitur, ut in hoc Ciceronis pro Roscio: *Age nunc illa videamus, judices, quæ consecuta sunt.* Utriusque indiscriminatim generis selecta ex Tullio præsertim afferemus exempla. Quoniam videmus in inveniendis hujusmodi Transitionibus solere Tyrones non mediocriter laborare.

Transitionum Ciceronianarum exempla selecta.

1. *Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum. Restat ut de Imperatore ad id Bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse videa-*

deatur. 2. Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod proposui, de periculo, 3. Uni epistolæ respondi:. venio ad alteram . . . 4 Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus . . 5. Verùm ubi rerum testimonia adsunt, nihil opus est verbis. 6. Sed hæc vetera: illud recens, Cæsarem meó consilió interfectum, 7. Sed nè fortè ex multis rebus gestis M. Antonii, rem unam pulcherrimam transiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. Non dissimulat, Patres conscripti, apparet esse commotum, sudat, pallet 8 Sed arrogantiam hominis, insolentiamque cognoscite. 9. At etiam ausus es (Quid autem est, quod tu non audeas)? 10. Sed jam satis multa de causa: extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat. nisi ut orem, obtesterque vos Judices, ut misericordiam tribuatis fortissimo viro? 11 Quæstura illius demonstrata, reliqua attendite. 12. Atque ut indè oratio mea proficiscatur, unde hæc omnis causa ducitur 13 Atque ut faciliùs intelligere possitis Judices, quæ facta sunt, indigniora esse quàm hæc sunt, quæ diximus; initio res quemadmodum gesta sit. vobis exponam. 14. Sed hæc robustioris improbitatis scelera omittamus, loquamur potiùs de iniquissimo genere levitatis. 15. Id

quò faciliùs facere possitis, dabo operam, ut à principio res quemadmodum gesta sit, cognoscatis. 16. Sed finis sit: neque enim præ lacrymis jam loqui possum; & hic se lacrymis defendi negat 17 Sed quoniam emersisse jam è vadis, & scopulos prætervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur. 18. Accipite nunc aliud ejus facinus nobile, & multis locis sæpè commemoratum, & ejusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse videantur. Invenietis id facinus natum à cupiditate, auctum per stuprum, crudelitate perfectum, & conclusum. 19. Plura de illo Archipirata dixi quàm volui, & tamen ea, quæ certissima sunt hujus criminis argumenta prætermisi. 20. Age verò, nè semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditemur. 21. Ad ejus Tribunatum, qui ad sese jamdudum vocat, & quodammodo absorbet orationem meam, contentô studiô, cursuque veniamus. 22. Atque hæc oblectationis, illa necessitatis. 23. Hæc mihi ferè in mentem veniebant, quæ dicenda putarem de natura Deorum. 24. Quibus rebus expositis, satis docuisse videor, homines naturâ quantò omnes anteirent animantes 25 Longa est oratio, multæque rationes, quibus doceri potest. 26 Sed quid ego longiqua comme-

memoro? 27. Intelligo quàm ſcopuloſò, difficilique loco verſer. 28. Sed quid ego his argumentis utor, quasi res dubia, aut obſcura ſit? 29. Magna ſunt hæc, vel potiùs maxima. Jam verò quantò majus videbitur? 30. Multa hujuſmodi proferre poſſem: ſed genus ipſum videtis. 31. Nolo in hac re multus videri. 32. Sed quid ego hæc aut tam levia, aut tam minima recorder? 33 Itaque fateamur necesſe est, nihil difficilius eſſe. 34. Quid loquar, quanta ratio in beſtiis appareat? 35 Jam verò iſta etiam notiora, quanto ſe opere cuſtodiant beſtiæ 36. Multa prætereunda ſunt, & tamen multa dicuntur. 37. Vereor ut hoc quod dicam; perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio. 38. Sinite me illa minora, ac quotidiana prætermittere. 39 Illud tamen, quamquam ad exitum feſtinet oratio, prætermittere nullo modo poſſum. 40. Verùm hæc miſſa facio; illud quæro 41 De exordio ſatis dictum eſt: deinceps ad narrationem tranſeamus. 42. Quod ad definitiones, hactenus; reliqua videamus. 34. Nunc reliquorum Oratorum ætates perſequamur. 44 Tempus eſt ad cæteras partes orationis proficiſci. Deinceps igitur de diſpoſitione dicemus. 45. De ſtatutis dictus dixi: nunc

de

de Annalibus dicam. 46. Hæc de hero; quod ſequitur de pecore 47. De multitudine quondam quod ſatis eſt, admonui, de obſcuritate pauca dicam 48. Sed ut omiſsô principiô, rem ipſam aggrediamur. 49. Hactenus de principe: quod ſequitur de monſtro. 50. Jam quantum illud eſt, quod in occupationibus ſummis nunquam intermittis ſtudia doctrinæ? 51. Utinam verò mihi ſatis eſſet ad dicendum vel facultatis, vel temporis. 52. Hic hìc, Auditores, animos ad inſignis facti memoriam ſempiternam erigite. 53 Sed hæc utcumque ferenda; hoc verò quis ferat. 54. Audîſtis graviſſima: audite nunc graviora. 55 Sed hæc privatim nunc quæ publicè geſta ſunt, videamus. 56. Verùm hæc miſsa facio illud quàm . . . . 57. Nihil jam dico de iſto ſcelere. 58. Poſtularet hìc locus, ut dicerem de . . .

Variis hisce, quas attuli Tranſitionibus addito breviores haſce formulas particulasque connectentes.

His adde, accedit his; huc accedit quod; Huc pertinet; Eodem pertinet; Jam verò quid dicam? Age verò explicemus nunc; His ſimillimum eſt; Poſtularet hic locus, ut dicerem; Reſtat, ut dicam Nunc verò ſupereſt; Ex quo debet intelligi; Quid quòd auſus eſt etiam? Omitto do-

me-

mesticas sordes; Nam illud quid attinet commemorare? Ita est quemadmodum dixi.

CAPUT VI.

De Periodo.

Quid est Periodus?

℞. Periodus est sententia brevis, & absoluta, quæ certis partibus, sive membris à se invicem pendentibus, & quodam veluti vinculo connexis numerosè comprehenditur. Nomen traxit à voce Græca, Periodos, quæ significat ambitum, atque circuitum.

Quid sibi vult celebris illa Aristotelis definitio lib: 3. Rhetoricæ, ubi ait. Periodum esse orationem. quæ habeat principium, & finem, & magnitudinem, quæ uno quasi aspectu perlustrari facilè possit?

℞. Definitionem in nostram perbelle quadrare. Principium enim illud, de quo loquitur Aristoteles, nihil aliud est nisi primum Periodi membrum, quod ità suspensum ferri debet, ut aliud quidpiam subsequi omninò debeat; unde etiam vocatur principium. Medium verò, ac finis sunt reliqua periodi membra, quæ brevi quodam, contractòque verborum ambitu debent

bent illa circumscribere. Unde verè dicitur, illam uno conspectu facilè cerni debere, unòque spiritu pronuntiari.

§ I. De partibus Periodi.

Quænam sunt Periodi partes?

℟. Periodus constat certis quibusdam partibus, quarum majores appellantur *Membra* Græcè *Cola:* minores verò appellantur *Incisa*, Græcè *Commata.*

Quid est membrum Periodi?

℟. Membrum, sive Colon est pars Periodi continens sensum aliquem sed suspensum, ac imperfectum; v. gr: *Antequam de republica Patres conscripti, dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror:* ecce tibi Periodi membrum: neque enim hic sensus orationis conquiescit. Habebis Periodum absolutam, si ad primum illud membrum accedat hoc alterum: *Exponam vobis breviter consilium, & profectionis, & reversionis meæ.*

Quid est incisum?

℟. Incisum, sive Comma est pars membri quemadmodum enim in Periodo membrum, sic in membro continetur incisum; v. gr. *Nihil est, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius;* ex tribus hisce incisis membrum unum efficitur Itaque dicere incisim: est crebris

id

id genus incifis, & articulis fuam orationem diftinguere.

Quandonam potiffimùm ufurpanda funt crebra illa incifa?

℟. Incifa mirum in modum valere, cùm adverfario vehementiùs, & acriùs inftat orator. Ità Cicero per incifa Pifonem increpat, illùmque cæfim, ac punctim, ut ità loquar objurgat, & ferit: *Non enim nos color ifte fervilis, non pilofæ genæ, non dentes putridi deceperunt, oculi, fupercilia, frons, vultus denique totus qui fermo quidam tacitus mentis eft hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit. Pauci tua ifta lutulenta vitia noveramus, pauci tarditatem ingenii, ftuporem, debilitatemque linguæ*

§. II De variis Periodorum generibus.

Quot funt genera Periodorum?

℟. Tria. Alia eft periodus bimembris, five dicolos, alia trimembris, five tricolos; alia quadrimembris, five tetracolos. Plura enim, vel pauciora membra, aut vix, aut nullo modo patitur germana, finceraque Periodus. Singula porro hæc membra, fi vel paria fint, vel non valdè difparia, multò gratior, & venuftior erit oratio.

Er-

Periodus bimembris.

Ergo, & mihi meæ pristinæ vitæ consuetudinem C. Cæsar, interclusam aperuisti, & his omnibus ad benè de republica sperandum, quasi signum aliquod sustulisti.

Trimembris exemplum eximium esse potest illa Ciceronis Periodus, numeris, ùt mihi videtur, omnibus absoluta: in exordio Manilianæ:

Nam cum antea per ætatem hujus auctoritatem loci contingere non auderem; statuerèmque nihil huc nisi perfectum ingeniô, elaboratum industrià afferri oportere: Omne meum tempus amicorum temporibus trasmittendum putavi.

Periodi quadrimembris, quæ, & quadrata dici solet, absolutissimum exemplum habes in orat: pro A. Cæcinna: *Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest * tantum in foro; atque judiciis impudentia valeret, * non minùs in causa cederet. A Cæcinna Sex Æbutii impudentiæ * quàm tum in vi facienda cessit audaciæ.*

§ De legibus, ac regulis Periodi.

Quænam sunt Periodi leges?

℟. Tres præcipuæ: Prima est, ut illius membra nexibus quibusdam inter se quàm aptissimè cohæreant: alioqui enim jam non

esset

esset Periodus, sed oratio dissipata, dissolutáque, & ut ajunt, *Arena sine calce.* 2. Regula hæc est, ut sensus non sit nisi in omnium membrorum fine perfectus 3. Ut pleniore verborum ambitu, & circulo Periodus concludatur.

Possetne fieri Periodus, quæ contineret membra vel minùs quàm duo, vel plura quàm quatuor?

℞ Posse fieri Periodum unius membri: atque hæc est illa, quæ vocatur ab Aristotele Periodus * *simplex*, sive *monocolos*: Posset etiam omnino usque ad quinque, aut sex, vel plura etiam membra produci. Verùm perfecta, de qua hic tantùm sermo est, Periodus, nec ultra quatuor membra procurrit, nec infra duo contrahitur. Atque hæc est unanimis sententia Demetrii Phalerei Hermogenis, ac Terentiani quoque Mauri, cùm ait:

Quatuor è membris plenum formare videbis

Rhetora circuitum, sive ambitus ille vocetur.

Atque in primis nobiscum ità sentit ipse Tullius, cùm ait in Oratore: *Constat ille ambitus, & plena comprehensio è quatuor ferè partibus, quæ membra dicuntur, ut & aures impleat, & nè brevior sit, quàm satis sit, nec longior.*

Quòd

Quòd si, ùt aliquando contingit, ultra quatuor procedatur, ac nihilo tamen minùs orbe quodam, circuitùque conclusa feratur oratio, vocabitur *Ambitus*, sive *Oratio periodica*. Ità Cicero pro Archia Poëta:

Si quid est in me ingenii, Judices, quod sentio quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis, & disciplina profecta, à qua ego confiteor nullum ætatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium vel in primis hic A Licinius fructum à me repetere propè suo jure debet.

§. IV. De artificio Periodi amplificandæ.

Quænam est prima ratio amplificandæ Periodi?

℞. Tyrones nullo negotio Periodos fundent; si habeant ad manum, & in promptu particulas, vel locutiones quasdam conficiendis Periodis mirum in modum idoneas; cujusmodi sunt voces illæ omnes, quæ necessariam quamdam habent cum aliis subsequentibus affinitatem, v. gr: *Et si, quamvis, quamquam, quemadmodum, sicut, cùm, quoties, quantùm, qualis,*

non

non minùs : quibus respondent , *tamen, verumtamen , nihilominus, ità, tum, toties, tantum, talis, eo, quàm.*

In quavis enim Periodo partes, duæ sunt, Protasis nimirum , & Apodosis. Est autem Protasis prima Periodi pars, ex qua secunda pendet, & in qua oratio crescit quodammodo , & attollitur.

Apodosis verò est altera periodi pars, in qua oratio perfectè conquiescit. Illæ porrò, de quibus loquimur, particulæ suspensæque locutiones mirum in modum idoneæ sunt ad Protasim cum Apodosi connectendam, ùt videre est in allatis exemplis, illo præsertim Pro Cæcinna suprà §. II.

Quænam est secunda. & tertia ratio amplificandæ Periodi?

℟. Periodus pulcherimè dilatatur, cùm brevis quædam sententia in suas quasi partes distribuitur. Ità Tullius paucula hæc verba (*lugent Clodium*) amplificat per enumerationem partium , cùm ait ironicé nimirum Clodium defleri à Senatu, ab Equestri ordine, à municipiis, à Coloniis, ab Agris denique ipsis.

3. Facilè dilatatur Periodus per definitiones, quas vocant conglobatas, per circumlocutionem, & per interpretationem, quæ fit, cùm res eadem aliis, atque aliis ele-

elegantioribus verbis exprimitur. Vide quæ ſuprà in Elementis diximus de Amplificatione.

§. V. De numero, et ceteris virtutibus Periodi.

Quid est numerus Periodicus?

℞. Numerus Periodi, de quo hic agitur, non eſt numerus arithmeticus; ſed eſt numerus ille in harmonia, & concentu poſitus, de quo Virgilius in Ecloga 4.

———— Numeros memini, ſi verba tenerem.

Et rurſum in Ecloga 6.

Tum verò in numerum Faunòsque, ferasque videres
Ludere . . . .

Numerus autem Oratorius eſt harmonia quædam non exquiſita, neque canora; qualis eſt in poëmatibus, & canticis; ſed ità diſſimulata, latenſque, ut tamen ſentiatur, & aures mirifica quadam voluptate permulceat.

Atque ut exemplo res illuſtretur, ſvavis admodum eſt, auribusque pergratus verborum numerus in hac Tullii ſententia pro Marcello: *Nulla eſt tanta vis, tantaque copia, quæ non ferrô, ac viribus debilitari, frangique poſſit.* Peribit funditus omnis venuſtas, ſi inversô numerô dicas

cas; *Nulla est vis tanta, & copia tanta, quæ non possit debilitari, frangique viribus, ac ferró.* Quid item suavius hac altera Ciceronis sententia in Philippica 2. *Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere?* Quæ quidem verba tam apté mihi videntur constructa, ut præclari cujusdam numeri absolutissimum exemplar esse possint. Abibit veró decor omnis, si sublato tam eleganti numero, dixeris: *Te miror, Antoni, non perhorrescere exitus eorum, quorum imiteris facta.* Tanti nimirum est certa quadam moderatione numerorum explere sententias: ideòque ùt optimè notat Quintilianus *Neque Demosthenes fulmina vibrasse diceretur, nisi numeris vibrata fuissent.*

§. VI. Regulæ sex, quibus reddi potest numerosa Periodus.

Quæ de varia collocatione pedum ac mensurarum, & de optima ratione miscendi inter sese Dactylos, Spondeos, Anapæstos, Jambos, Creticos, Molossos, Choreos, & Dichoreos tradunt Aristoteles, Tullius, Quintilianus, cæterique artis magistri; sunt egregia illa quidem, & Oratori perfecto numquam satis commendanda; verumtamen, ut apertè, & ingenuè loquar, ani-

animadverti jam dudum difficilioribus hiſce, & ſalebroſis, ut ità dicam, præceptionibus valdè defatigari tyronum animos, & illorum induſtriam retardari ſolere potiùs, quàm adjuvari.

Quapropter, ut animorum ſatietati, faſtidioque occurratur, operæ pretium me factùrum exiſtimavi, ſi ex laborioſis illis præceptionibus quemdam quaſi ſuccum exprimerem, & faciliores aliquot, breveſque regulas ad omnium captum, & quotidianum uſum accommodatas hoc loco proponerem.

Quænam eſt Prima regula Periodi numeroſæ reddendæ?

℟. Numeroſa fiet Periodus, ſi ſyllabæ breves ac longæ ſic temperentur, alterneuturque quodammodo, ut neque copia brevium incitatior, ac celerior feratur oratio, neque longarum multitudine retardata langveſcat. Concinnam hanc brevium, & longarum ſyllabarum temperationem vides in illis Tullii verbis ad Cæſarem: *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes &c,*

Aliquando tamen, ex arte, & induſtria ſyllabæ breves, vel longæ, ſinè illa, quam dixi, mixtura coacervantur, ad rei de qua agi-

agitur, vel celeritatem vel tarditatem exprimendam, & oculis quodammodo subijciendam. Itá Virgilius Æneid. 5 remigantium naturarum impetum, naviumque velocitatem, Dactylorum crebritate depingit.

Indè ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
Haud mora prosiluêre suis, ferit æthera clamor
Nauticus. . . .

Itemque celeritatem equorum in hoc versu, etiam pueris noto:

——It clamor, & agmine facto:
Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Tarditatem contra egregiè imitatur hic versus lib: 1

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras.

Quænam est secunda regula numerosam efficiendi periodum?

℟. Voces unius, duarum, aut plurium syllabarum si commisceantur, nascetur indè oratio valde numerosa; v. gr. *Vivis, & vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* Contrà verò crebriore monosyllabarum iteratione quasi exilit, atque subsultat oratio, v. gr. *Hac in re nos hic non feret.*

Quæ.

Quænam est tertia regula?

℞. Cadet numerosè Periodus, si magnificis, & bene sonantibus verbis terminetur; ùt in hisce exemplis ex Cicerone desumptis: *Quos amisimus cives, eos non Martis vis perculit, sed ira victoriæ. Nam qui locus quietis, ac tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maximæ molestiarum, & turbulentissimæ tempestates extiterunt.*

Quænam est quarta regula?

℞. Nulla res magis facit ad numerum oratorium, quàm verborum splendor, non solùm in periodi clausula, sed etiam in toto illius quasi contextu. Ità Tullius in Pisonem: *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil præter colorem.* Et in eloquentissima illa peroratione pro Fontejo: *Nolite pati, judices, aras Deorum immortalium, Vestæque Matris, quotidianis Virginis lamentationibus, de vestro judicio commoveri.* Et in 4. Catill: *Id est initum consilium, ut interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen, & ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur.*

Cedo quintam regulam?

℞. Ut leniter, æquabiliterque fluat perio-

riodus, fugiendus eſt aſperior literarum, & vocabulorum concurſus, quod eſt in oratione vitium vel maximum. Incurritur autem in illud vitium multis modis.

1, Cùm duriùs, ac crebriùs concurrunt inter ſe conſonantes, quæ ſtridorem efficiunt, ut *Ars ſtudiorum*. , .. *Rex Xerxes*.

2 Cùm verbi prioris ultimæ ſyllabæ fiunt primæ ſequentîs, ùt vel ipſi Ciceroni aliquando excidit, cùm ait; *Res mihi inviſæ viſæ ſunt.* Itemque cùm dixit in Carmine:

O fortunatam natam me Conſule Romam!

3. Cùm eadem litera, vel etiam, quod pejus eſt, eadem ſyllaba crebriùs iteratur; quale eſt illud Ennii Poëtæ:

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itemque illud adeò tritum.

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tuliſti.

4. Cùm ſimiliter cadentibus, ac deſinentibus frequenter utimur, ut *Amatrices, adjutrices, præſtigiatrices fuerunt.*

Tria tamen ſunt, quæ Tyrones etiam atque etiam cavere debent: Primum ne, dum numerosè loqui volunt, inferciant ùt perſæpè fit, inania quædam complementa, & ramenta numerororum, quaſi ſi

rimas explere vellent. Alterum eſt, nè, dum oratorium numerum quærunt, incidant in metricum, & periodi finis ſit finis alicujus verſus, præſertim Heroici, vel elegiaci: quod non ſemel Ciceroni ipſi excidiſſe Hieronymus Lagomarſinus è Soc: JEſu in opuſculo, quod ſic inſcribitur: *Riſposta ei Golmario Pepugies Marſigliano:* allatis locis ipſis præclarè docet n. 19. p. 45.

Tertium eſt, nè, dum numero ſerviunt diligentiùs, & aurium voluptati morigerantur, omnis intereà retardetur impetus, visque orationis, & animus ab iis, quæ potiora ſunt, penitùs avertatur. Quapropter hæc, aliaque hujusmodi in numero vitia, non ùt ingens crimen expaveſcenda ſunt; ac neſcio hac in re negligentiane an nimia ſolicitudo ſit pejor.

Quænam eſt ultima numeroſæ periodi regula?

℞. Caput illud eſt, non in periodo ſolùm, ſed etiam in omni oratione, ut Latina conſtructio quam maximè diſtet à vernacula, hoc eſt; ut verba per inverſam, quam vocant, conſtructionem itá trajiciantur; ut quod reipſa prius eſt, fiat artificioſa quadam verborum collocatione poſterius.

Et quoniam trajecta illa conſtructio itâ eſt propria Latinæ Linguæ, ut omnis illius

vis

vis, atque elegantia, ac quasi natura, & indoles in eo potissimùm sita esse videatur; visum est aliquot illustria illius exempla hoc loco ad imitandum proponere.

Exempla selecta constructionis trajectæ.

1. Quos omisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ. Cic:

2. Habet magnum dolorem, unde cum honore discesseris, eodem cum ignominia reverti. Cic:

3. Frater tuus quanti me faciat, semperque fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem. Cic:

4. Quod cuique temporis datum est ad vivendum, eo benè utatur.

5. Mea lenitas si cui solutior visa est; hoc expectabat, ut id, quod latebat, erumperet, Cic:

6. Quam quisque novit artem, in hac se exerceat

7. Fac, quæso, qui ego sum, esse te

8 Quæ res in civitate duæ plurimùm possunt, hæc ontra nos, ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia. Cic:

9. Ferè quem quisque locum pugnando ceperat, eum, amissâ animâ, corpore tegebat Saluft

10. Id sibi negotii credidit solùm dari, populo ut placerent, quas fecisset fabulas. Terent.

11. *Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ.* Terent.

12 *Quam rem vitio dent, quæso, animum advertite.*

§. VII. Quomodo parari possit Facultas numerose dicendi.

Quæ de Periodis, numerisque, post Aristotelem, Ciceronem, & Fabium accuratè præcepimus hactenus, non eò dicta sunt á nobis, quo tyro in dinumerandis pedibus, syllabisque dimetiendis consenescat; quod sanè nec magni, nec felicis foret ingenii. Verum hæc aptè, numerosèque dicendi facultas non est profectò tanti labo-boris, quanti prima fronte videtur esse. Nihil est enim non tam flexibile, & quod tam facilè sequatur quocumque ducas, quàm oratio; atque ùt mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, ac fingimus, sic planè dictionis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem, motumque animorum facilè mutatur, ac vertitur.

Qua ratione, viaque numerosè scribendi facultas parabitur?

℟. Duplici potissimùm, Si Tyro numerosas aliquot, & volubiles Tullii sententias non legere modò, sed elata etiam voce pronuntiare assuescat: cujusmodi sunt

illæ,

illæ, quas ſuprà attulimus, vel illæ, quas affert Quintilianus: *Omnes prope civitates: virtute, gloriâ, dignitate ſuperabat.* Itemque iſta: *Patris dictum ſapiens temeritas filii comprobavit*: qui numerus ità placuit populo, inquit idem Tullius, ut hac audita periodi clauſula, clamorem ingentem ſuſtulerit.

2. Parabitur numerosè dicendi facultas, ſi numerum illum, & quaſi concentum imitatione, ac ſtylô coneris exprimere; quod quidem exercitatione, atque uſu, qui eſt optimus dicendi magiſter, non ità difficulter conſequetur. *Ut enim qui in ſole ambulat, ſenſim coloratur,* inquit Tullius: *ità cùm iſtos libros lego, ſentio orationem meam illorum quaſi cantu colorari.* Sed de periodo ſatis hactenus dictum. Nunc ad majora veniamus.

CAPUT VII.

De Stylo oratorio.

Omnem hanc de Stylo doctrinam hauſimus in primis ex aureolo illo libello Demetrii, cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur, & ex egregia Longini commentatione de Stylo magnifico: Quod utrumque opuſculum Tyrones, ſi me audiant, nocturna, ut cum Horatio loquar, diurnaque

que manu verſabunt. Verùm quæ illi præcepta, quamvis egregia, confusé tamen, ac permixte tradunt, ea nos faciliori, ac commodiori ordine digeſta ſic diſpoſuimus, ut ad omnium captum, & communem intelligentiam ſint accommodata.

Quid eſt Stylus?

℞. Stylus ſi primam vocis vim, & originem ſpectes, eſt acus, ſeu inſtrumentum, quo in ceratis tabulis ſcribebatur antiquitus. Hinc factum eſt, ut Stylus pro ipſa ſcriptione, ſeu dictione, & ſermonis conformatione uſurparetur.

Quot ſunt Stylorum genera?

℞. Stylus, ſeu orationis Character triplex eſt, 1 Magnificus, ſive ſublimis. 2. Humilis ſive tenuis, qui etiam infimus dicitur: 3. Mediocris, ſive æquabilis.

§ I, De Stylo Sublimi.

Quid eſt Stylus ſublimis?

℞. Stylus ſublimis ille eſt, qui conſtat verbis ſplendidis, magnificisque ſententiis, quique ſua nobilitate rapit quodamodo extra ſe audientium animos, & admirationem extorquet etiam ab invitis; quale eſt illud morientis Didonis:

Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios, ferrôque ſequare colonos.

Id genus ſunt etiam verba Illa ejuſdem Didonis in Æneam;

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.

Vel, ut ait Ovidius in eamdem ſententiam:

Te Lapis, & montes, innatáque rupibus altis
Robora; te ſævæ progenuêre feræ.

Laudatur plurimùm in hoc genere celebris illa Alexandri magni reſponſio, cûm ſuam illi filiam cum decem talentorum millibus, & Aſiæ media parte, Perſarum Rex Darius obtuliſſet. *Ego verò*, inquit Parmenio, *acciperem ſi Alexander eſſem. Et ego,* inquit Alexander, *ſi Parmenio eſſem.*

Tale illud ejuſdem Alexandri ad Darii legatos; *Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hoſtem ſupervacaneam eſſe: me, quæ fecerim clementer & liberaliter, non amicitiæ ejus tribuiſſe ſed naturæ meæ. Bellum cum captivis & fœminis gerere non ſoleo. Armatus ſit oportet, quem oderim.*

Eòdem pertinent egregia illa ejuſdem Alexandri verba ad ſuos milites: *Nondum* *ſe-*

Fœminam æquavimus gloriâ; & jam nos laudis ſatietas tenet.

Magnificæ locutionis exempla paſſim apud Tullium reperies: ùt cùm ait: *Faſces lictorios januæ Poſſidonii ſubmiſit Pompejus, cui ſe Oriens, Occidensque ſubmiſerat.* Habes etiam in paucis hiſce Ovidii verbis, aliisque ſimilibus non paucis:

Jam ſeges eſt, ubi Troja fuit. . . . .

§. II. De Arte comparandi Styli Sublimis.

Quonam pacto conciliari poterit?

℞. Duobus potiſſimum modis. 1. Si nobiliſſima quæque rei, de qua loqueris, adjuncta, ſeu circumſtantias conſideres, illamque inſpicias, qua parte illuſtrior eſt atque ſpecioſior; cætera vero ſileas, atque diſſimules: ut olim Apelles, teſte Plinio, imaginem amici ſui Antigoni latere tantum altero oſtendit, ut amiſſi oculi deformitas lateret. Sic etiam Homerus tempeſtatem admodum magnificè pingit, illuſtriſſima illius adjuncta mira quadam arte ſeligendo. Eadem arte Neptunum curru invectum, perambulantem maria, ſoloque nutu fluctus iratos pacantem, deſcribit Virgilius Æneid. 1.

Sic ait, & dictô citiùs tumida æquora placat;

Col:

Collectasque fugat nubes, solemque reducit:

- - - - - - -

Atque rotis summas levibus perlabitur undas.

2. Metaphoræ, præsertim ex rebus illustribus desumptæ, mirum in modum faciunt ad styli granditatem, atque magnificentiam; ùt cùm Virgilius ait de Augusto Cæsare.

——\ Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello.

Et cùm ait Cicero pro Marcello: *Nullius est tantum flumen ingenii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis tantaque copia, quæ, non dicam exornare, sed enarrare, Cæsar res tuas gestas possit.* Aut cùm ait Horatius: *Curas laqueata circum tecta volantes.*

3. Styli magnificentiam facilè consequèris, si legas assiduè auctores eos, qui grandiloqui, ut ità dicam, fuêre, cum ampla sententiarum gravitate, & majestate verborum; cujusmodi sunt Cicero Catilinaria secunda, secunda Philippica, in Verrem, in Pisonem, pro Milone, præcipue sub finem: Virgilius, præsertim Æneid: lib: 2 4 &6 Lucanus, Cornelius in Gallicis Tragœdiis: &c.

§. III. De Stylo simplici.

Quid est Stylus ſimplex?

℞, Stylus ſimplex, qui etiam nuncupatur tenuis & infimus, ille eſt qui in rebus tenuioribus, & exilibus; cujuſmodi ſunt epiſtolæ, dialogi, præceptiones, & ſermo familiaris, ſolet uſurpari.

Quænam ſunt dotes Styli ſimplicis?

℞. Præcipuæ illius dotes ſunt perſpicuitas, nitor, atque munditia. Verecundus, ac parcus in illo debet eſſe troporum, ac Schematum uſus; vehementiores verò figuras, cujuſmodi ſunt Apoſtrophe, Proſopopœja, aliæque id genus, omnino repudiat. Selectiſſima Styli ſimplicis exempla paſſim invenies in Phædri fabellis, & in Virgilii Bucolicis: ùt cùm ait Ecloga I.

Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi.
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpè ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hædos
Nôram, ſic parvis componere magna ſolebam.

§. IV. De Stylo mediocri.

Quid est Stylus mediocris?

℞. Hic eſt, qui medium quemdam locum obtinet ſublimem inter & infimum. Hoc di-

dicendi genus neque majeſtatem verborum habet, aut gravitatem illam ſententiarum, quæ in ſublimi eſt; neque eſt ſubtili ac preſſa oratione limatum, quemadmodum genus infimum, ac ſimplex: ſed ùt ait Tullius; *Eſt ſtylus quidam interjectus, intermedius, & quaſi temperatus, nec acumine inferioris, nec fulmine utens ſuperioris, vicinus amborum; in neutro excellens, utriusque particeps.*

Vocatur autem ab eodem Tullio, *Stylus floridus, atque politus,* quòd nimirum in hunc præcipuè mediocrem Stylum omnis verborum venuſtas, omnes ſermonis deliciæ ſoleant illigari. Abſolutum hujuſce Styli mediocris exemplum habes in Virgilii Georgicis: v. gr. cùm ait Lib: 1.

Sæpè etiam ſteriles incendere profuit agros.
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis;
Sivè indè occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt, ſive illis omnes per ignem.
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quà ſuccus in herbas;
Seu durat magis, & venas adſtringit hiantes.

Nè

Nè tenues pluviæ, rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

§. V. De usu triplicis Styli, seu Characteris.

Quandonam utendum Stylo ſimplici, aut mediocri, aut ſublimi?

℞. Cùm tria ſint Oratoris Officia, docere, delectare, & movere; Stylo ſimplici utetur ad docendum, mediocri ad delectandum, magnifico verò ad movendum, & ad effectus concitandos.

Præterà Stylus ſimplex, ſeu infimus convenit comœdiis; magnificus aptus eſt tragœdiis; mediocris verò in hiſtoria eſt adhibendus: quamquam Cæſar ſimplicem potiùs, quàm mediocrem Stylum uſurpavit; quòd nempe Commentarios potiùs ſcripſerit quàm Hiſtoriam, ùt notat Tullius in Libro de Claris Oratoribus.

Itèm Bucolicis, & Eclogis accommodatus eſt Stylus ſimplex; Georgicis convenit Stylus mediocris; Epico verò poëmati, cujusmodi eſt Maronis Æneis, aptus eſt Stylus magnificus: quod triplex diſcrimen in Virgilio licet animadvertere, Quamquam hæc omnia genera non raró miſcet in ipſa Æneide, & ſimplicem Stylum adhibet in libro quinto, ubi de ludis agit, & me-

& mediocrem in libro primo. Idem planè dicito de Comœdiis, quæ altiùs assurgunt aliquando, ùt monet Horatius in arte Poetica:

Interdum tamen, & vocem comœdia tollit.
Iratusque Chremes tumido delitigat ore.

Quinam Stylus cæteris duobus est anteponendus?

℟. Stylum illum esse ceteris anteponendum, non qui sublimis sit, aut cujuslibet alterius generis; sed qui ad rem de qua agitur, maximè sit aptus: ità, ut quemadmodum loquitur Tullius. *magna graviter, mediocria temperatè, humilia sublimiter efferat.*

§. VI. De Stylo vitioso.

Quænam sunt præcipua vitia in Stylo vitanda?

℟ Vitiosum esse Stylum: 1 Tumidum, & inflatum: 2. Puerilem, ac frigidum: 3. Fluctuantem, & dissolutum: 4 Denique siccum, & exanguem.

Quid est Stylus tumidus & inflatus?

℟ Ille est, qui verbis, ac sententiis suprà modum intumescit. Id genus sunt illi Imperatoris Neronis inepti versiculi, quorum tumorem jure ridet Persius Satyrâ 1.

Torva Mimalloneis implêrunt cornua bombis,

Et

Et raptum vitulo caput ablatura ſuperbo
Baſſaris, & lyncem Mænas flexura corymbis
Evion ingeminat: reparabilis adſonat echo.

Quid eſt Stylus frigidus?

℞. Stylus frigidus, ac puerilis (ſunt enim valdè affinia hæc duo vitia) ille eſt, qui puerilia quædam ornamenta, frigidos lepores, ineptas alluſiones, affectatas, ac luxuriantes deſcriptiones, frivolaque hujusmodi crepundia putidiùs aucupatur; cujuſmodi ſunt iſtæ ſententiæ, quæ meritò repudiantur à magiſtris artis: *Centaurus ſe ipſum equitans.... Aurô magis aurea, &c.*

Poteſt autem vitium illud eſſe vel in verbis, vel in ſententiis. Erit in verbis, ſi ſint vel molliora, quale eſt illud. Mœcenatis; *Fæmina cirro criſpat, & labris columbatur, incipitque ſuſpirans; ut cervice laxa feratur*; vel ſi ſint indecorè translata, qualia ſunt iſta, quæ damnat Cornificius: *Montes belli fabricatus eſt. Campos ſuſtulit pacis:* vel ſi juncta fuerint more dithyramborum, ut in illo Publii Syri de ciconia.

Pietatis cultrix, gracilipes, crotaliſtria,
Avis exul hiemis.

Erit

Erit vitium in ſententiis, ſi nimis tumidæ ſint, & hyperbolicæ, qualis eſt iſta lippis, ac tonſoribus nota, quam referunt Plutarchus, & Caſſius: *Minimè mirandum eſt, ſi Dianæ Epheſiæ templum conſlagraverit, qua nocte natus eſt Alexander. Quippe Dea in ipſo Olympiæ matris Alexandri partu, obſtetricandi laboribus, & curis diſtricta, ignem non valuit reſtinguere.*

Sic etiam nimis frigide, ac pueriliter dictum fuit à Plauto, de ſene avaro, in Aulularia:

Suam rem periiſſe, ſeque eradicarier:
Quin Divûm, atque hominum clamat continuò fidem,
De ſuo tigillo fumus ſi quà exit foras.

Quid eſt Stylus fluctuans, ac diſſolutus?

℟. Ille eſt, qui ſinè articulis, ſinè numero, ſinè artè fluctuat huc illuc, neque ſibi ullo pacto cohæret; quod ſane vitium Tyronibus eſt valdè familiare Hujusmodi autem affert Cornificius: *Socii noſtri cùm belligerare nobiſcum vellent, profectò ratiocinati eſſent etiam atque etiam quod poſſent facere, ſiquidem ſua ſponte facerent, & non haberent hinc adjutores multos, & malos homines, & audaces. Solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.*

Quid

Quid est Stylus siccus, & exangvis sive aridus?

℟. Ille est, qui nihil fermè habet neque ornamenti, neque fuci. Hoc styli genus vulgò Frontoni tribuitur.

§. VII. De Stylo Laconico, et Asiatico.

Quid est Stylus Laconicus?

℟. Est Stylus argutus, perbrevis, & acutus, quo multa paucis dicuntur. Nomen porrò traxit à Laconibus, qui etiam Spartani dicebantur ac Lacedæmonii, quibus Stylus ille erat in deliciis, & quibus prolixa loquacitate nihil erat odiosius.

Profer selecta aliquot exempla Styli Laconici?

℟. 1. Hosti aliquando per atroces, ac longiores litteras ferrum, flammamque minitanti, hac una syllaba Græca responderunt Spartani *ai si*; hoc est, *Si potest, si per nos tibi licet.*

2. Philippo Regi Macedonum injustum nescio quid flagitanti responderunt hac unica littera: *me non.*

3. Ejusdem generis est responsum Cleomenis Spartanorum ducis ad Samios: *Eorum quæ dixistis, prima non memini; media non intelligo, ultima non probo.*

His adde Laconicam illam epistolam Archi-

chidami ad Eleos bellum parantes: *Archidamus Eleis; Bonum est quiescere.*

Itemque illam Philostrati literam ad amicum: *Mitto ad te ficus hibernas. Mirare in illis vel quòd jam sunt, vel quòd adhuc sunt.*

Laconicam illam breviloquentiam mirificè expressit Cæsar in laureatis suis ad Senatum literis, victo Pharnace Ponti rege, Mitridatis filio: VENI, VIDI, VICI.

Porrò brevitas illa loquendi imperiosum quiddam habet, ideoque aptissima est minantibus mirificeque prodest ad animos perterrefaciendos. Nam ùt in tenebris magis timentur omnia, quàm in luce: sic illæ orationis quasi tenebræ terribiliora reddunt ea, quæ proponuntur, inquit Muretus in variis lectionibus. Idque, ùt opinor, secuti sunt Lacedæmonii, cùm ad Philippum, interposita nescio qua offensione, bellum minaciter intentantem ità scripserunt: *Lacedemonii Philippo: Dionysius Corinthi.* Multò enim fortior, & ut Lucretii verbô utar, penetralior ille brevitas fuit, quàm si ità dixissent: Memento Dionysium Tyrannum, tui prorsus similem regnô fuisse pulsum ob ambitionem, ac turbulentum ingenium, & nunc privatam vitam agere Corinthi. Videto nè tibi quoque contingat idem, dum aliorum libertatem studes opprimere. Ne-

• Neque diſſimile illud Demetrii ad Locrenſes: *Faxo, cicadæ apud vos humi canant*; cùm ſignificare vellet totam illorum regionem à ſe devaſtatum iri.

Quid eſt Stylus Aſiaticus ?

℞ Ille eſt, qui fuſiori quodam orationis ambitu circumſcribitur, multisque verbis pauca dicit. Aſiatici nomen traxit ab Aſiæ populis, qui diffuſiorem illum Stylum habebant in deliciis. Illius exemplum quotidie vides in verboſis illis hominibus, qui tam multis pauca dicunt. Hunc porrò ſtylum Aſiaticum tu fugies, ſi ſapis. Quid enim tam inſulſum eſt, quàm verborum vel optimorum ſonitus inanis, nullà ſubjectâ ſententiâ ?

De ratione Styli comparandi.

Stylus, qui aliud nihil eſt, quàm certa quædam ſcribendi ratio cujuſque propria, ex duabus maximè rebus coaleſcit: 1. Ex ſententia: 2 Ex ſententiæ conformatione, ſeu quod idem eſt, ex verbis, quibus ornatur, & quodammodo veſtitur ſententia.

De ſententia id generatim & univerſè dici poteſt, in ea ſpectandum eſſe primùm, ut ſit vera; deinde ut ſit perſpicua; poſtremò ut ſit argumento idonea, & ad rem, de qua agitur, accommodata. In conformatione verò ſententiæ, qua una maximè

Sty-

Stylus continetur, quatuor sunt observanda; 1. Verborum proprietas; 2. Eorundem elegantia: 3. Nexus: 4 Collocatio.

Quomodo cognosci, & comparari poterit verborum proprietas, & elegantia?

Ad verborum proprietatem, & elegantiam penitùs cognoscendam, adjumenti multùm afferent, 1 Aureus Hadriani Cardinalis Liber, *de sermone Latino, & modis latinè loquendi.* 2 Libellus à Scoto editus de verbis Ciceronianis 3. Alius à Manutio scriptus, quem *Elegantiæ latinæ locutionis* appellat 4. Liber à Laurentio Valla elaboratus, *De latini sermonis elegantia.* 5. *Delectus Latinitatis* Mureti, & *Flos Latinitatis* Pomey. 6. Non omittendus Liber ab Henrico Stephano editus, *De latinitate falsò suspecta*: nec opus posthumum Vavassoris, *de vi, & usu quorumdam verborum*

Præcipuè verò, & suprà cætera omnia adhibendus erit laudatissimus Nizolii Apparatus in Ciceronem, cum Francisci Sylvii Progymnasmatis ad illius calcem editis.

Sunt autem Sylvii Progymnasmata tercentæ observationes eximiæ, de incorrupta Latini sermonis integritate, quas ego Tyronibus pernecessarias semper existimavi.

Quo

Quo pacto intelligi poterit, & edisci verborum nexus, & apta eorumdem collocatio?

℟. Verborum nexus, & Ciceroniana collocatio continetur particulis quibusdam, seu commissuris, quæ vim habent hujusmodi, ut nihil sit abruptum in Stylo, nihil hians, & absonum, nihil dissolutum, & fluctuans, hoc est, quod sinè nervis, articulisque fluctuet huc illuc: sed ut omnes sententiæ, singulæque earum partes certo inter se modo, numeroque cohæreant.

Valde profuerit in eam rem legere aureum Horatii Turselini libellum. *De Particulis Latinæ locutionis* Habebit etiam utilitatem aliquam *Flos latinitatis* in tertia parte, quæ est *de Particulis*: sed Turselino longè, multumque inferior.

Denique ad verborum collocationem Ciceronianam faciliùs noscendam, consulenda erunt Sylvii Progymnasmata, de quibus suprà dictum. Vide etiam quæ paulò ante diximus de regulis, quibus reddi poterit numerosa periodus.

Quibus rebus comparari facile poterit Stylus optimus?

℟. Duabus maximè rebus: primò, diligenti bonorum librorum lectione. 2. assidua eorumdem imitatione. Diximus in Elementis de imitatione; nunc verò super-

est

eſt, ut de Lectione, & de Librorum delectu videamus.

De Scriptorum Latinorum Delectu.

Quæcumque diximus hactenus, & poſt hac dicturi ſumus vel nullam, vel perexiguam habebunt utilitatem, niſi exquiſitiſſimum quemdam delectum in Latinis auctoribus legendis, & imitandis adhibeamus.

Sunt autem Scriptorum Latinorum ætates quatuor, nempe uti hominum apud Pöetas. Sed Pöetas, ut verbis ipſorum utar.

Aurea prima sata eſt ætas.....
——————Subiitque argentea proles,
Aurô deterior, fulvo pretioſior ære.
Tertia poſt illam ſucceſſit ahenea proles.
——— De duro eſt ultima ferro.

Latinæ verò linguæ ætates ordine contrario procedunt. Nam à ferreâ, deinde ab æneâ ad argenteam, & mox ad auream ventum eſt.

Quænam nuncupanda eſt ferrea Linguæ Latinæ ætas?

R. Ad ferream ætatem refer Leges duodecim tabularum, & Columnam roſtratam C Duilli, quæ hodieque viſitur Romæ; itèmque Saliares hymnos Numæ Pompilii, vix tandem à ſacerdotibus ſuis intellectos, cujusmodi eſt v. gr; rancidulum illud fragmen-

gmentum, quod à Varrone citatur! *Omnia dapatilia comisse Jani cusiones.... Duonus Ceroufes Deivos Janas venet.* Porrò *dapatilia commisse* significat, si quæris, opipara comedisse; *Jani* verò *Cusiones sunt* curriones, seu sacerdotes Jani: *Duonus Cerufes* est bonus creator: *Deivos* adhibetur pro Divos, ùt nemo non videt, & *Venet* pro venit.

Eodem refer vetustissimum illum versum de Saliorum exultationibus.

Præsul ùt amptruat, & vulgu' redamptruat olli.

Hoc est, cùm Saliorum antistes, & magister saltans, atque tripudians motum aliquem edidit, eumdem omnino motum decompacto referat Saliorum chorus omnis. Et vulgu' redamptruat olli,

Amptruare enim erat olim motum aliquem saltando edere. Porrò ferream illam Latinæ Linguæ ætatem jure poteris illius quasi pueritiam appellare.

Quænam est ænea Linguæ Latinæ ætas?

℞. Ænea ætas incipit à Livio Andronico, qui omnium primus Latinos versus scripsit. Ad eamdem ætatem pertinet.

Ennius ingeniô maximus, arte rudis:

Ut de illo scribit Naso; itémque Cælius: *Malus Latinitatis auctor*, inquit Tullius. Totum porrò tempus illud, quo floruêre

Andro-

Andronicus, Ennius, Nævius, Cæcillius, Pacuvius, &c. quasi crescentem Latinæ Linguæ ætatem poteris nuncupare.

Quænam est ætas argentea?

℟. Ad ætatem argenteam pertinent Plautus in suis Comœdiis, & Cato de re rustica. Terentium verò ad auream ætatem omnino referendum esse judicamus: quamquam nonnullis, ob illius *Archaismos* secùs visum fuerit; sed immeritò. Hanc verò argenteam ætatem quasi adolescentiam Latinæ Linguæ possumus appellare.

Quænam demum est aurea Latinæ Linguæ ætas?

℟. Auream ætatem appello tempus illud annorum fermè centum, quod vulgo Augusti ætas dicitur, estque magni Ciceronis ortum inter, & ejusdem Jmperatoris Augusti mortem interjectum. Hac aurea ætate floruerunt inter Oratores, ac Rhetores, Cicero, & Cornificius, auctor, ut ver simillimum est, quatuor librorum ad Herennium, qui vulgò adscribuntur Ciceroni; inter Historicos Julius Cæsar; A Hirtius, qui scripsit Commentarios de bello Alexandrino, de bello Africano, & de bello Hispaniensi; Salustius, Vellejus vulgô dictus Paterculus, Cornelius Nepos, & Quintus Curtius. Jnter Pòétas Virgilius, Horatius, Catullus, Tibullus, Properti-

us

us, Phædrus, Ovidius, Lucretius, & Publius Syrus, quorum poſtremi duo ceteros ætatis aureæ Poëtas aliquantum ætate anteceſſêre. Inter Medicos, Philoſophos reique ruſticæ, aut Architectonicæ Scriptores, Varro, Columella, Cornelius Celſus, & Vitruvius. Aureum verò illud tempus quaſi virilem Latinæ linguæ ætatem vocare jure poterimus.

Eos igitur maximè legere, & imitari oportet, qui hac aurea ætate vixerunt, ac ante omnes Tullium, *Cœleſtem in dicendo virum*, ùt eum Fabius appellat, *quippe*, ùt ait idem Fabius *apud poſteros id conſecutus eſt, ùt Cicero jam non hominis nomen, ſed eloquentiæ habeatur, Hunc igitur ſpectemus; hoc propoſitum ſit exemplum. Ille ſe profeciſſe ſciat, cui Cicero valdè placuerit.*

Quantâ verò curâ, ac religione ſermonis proprietatem obſervaverit Cicero, ſatis magno argumento erit quod dicam, Fuit cum exiſtimaret *inhibere remos* idem eſſe ac retinere; & ùt auriga equos inhibet, ut curſum ſiſtant, ſic etiam remos inhiberi, dum ſuſtinentur. Poſteà verò ex nauticis didicit inhiberi remos, cùm remiges alio navigantes modo, navim ad puppim convertunt. Quod edoctus, minimè ceſſandum putavit, donec Atticus, & Varro

ro monerentur, ut in primo de Oratore libro, quem jam transmiserat, locus ille emendaretur. Quod ita esse indicant hæc Tullii verba ad Atticum: *Inhibere illud tuum, quod mihi arriserat, vehementer displicet: est enim verbum totum nauticum: quamquam id quidem sciebam; sed arbitrabar sustineri remos, cùm inhibere essent remiges jussi. Id non esse ejusmodi didici hèri, cùm ad villam nostram navis appelleretur: non enim sustinent; sed alio modo remigant? Id ab* epochis (etentione) *remotissimum est. Quare facies, ùt ità sit in libro, quemadmodum fuit. Dices idem Varroni, nisi fortè mutavit.*

Quòd side vocula una ità laboravit Tullius, nihil mirum si viro, ùt omnium eloquentissimo, ità etiam proprietatis adeò amanti, omnium doctissimus Varro mitteret libros suos de Lingua Latina; si itèm omnium fortissimus Julius Cæsar, nec vel eloquentiâ, vel doctrinâ illi minor futurus, si totum his se studiis tradidisset, eidem dicaret libros suos de Analogia. Qua de re sic Tullius in Bruto: *In maximis occupationibus ad me ipsum de ratione Latinè loquendi accuratissimè scripsit Cæsar.*

Quisnam Ciceroni proximus est incorrupta Latini sermonis integritate, & elegantiâ?

R. Primum post Ciceronem damus locum Cæsari, atque Terentio. Sanè quàm præclare de utroque senserit Tullius, liquet ex his, quæ de utroque scripsit. Ac de Terentio quidem sic loquitur ad Atticum: *Secutus sum, non dico Cæcilium (malus enim auctor Latinitatis est) sed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam putabantur à C. Lælio scribi.*

De Cæsare verò sic idem in Bruto: *Etiam Commentarios quosdam scripsit rerum suarum valdè quidem probandos: nudi enim sunt, recti, & venusti. omni ornatu orationis, tamquam veste detracta: sed dum voluit alios habere parata unde sumerent qui vellent scribere historiam; ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere; sanos quidem homines à scribendo deterruit.*

Quinam Latinitatis Auctores, post tres hos, legendi sunt?

R. Cum Fabio, *ùt quisque erit Ciceroni simillimus*; Quales sunt Phædrus, Cornelius Nepos, Livius, Curtius, & alii, quos recensuimus, qui vel Ciceronis ævô vixêre, vèl non ità magnô distant intervallô.

Degustari etiam poterunt, sed parce, & sero, recentiores nonnulli, qui Ciceronem diligenter sunt imitati; & quomodò sit imitandus, ipsi exemplo esse poterunt

runt. Quales sunt Muretus, Manutius in epiſtolis illis, quas ante senium scripſit, nam cæteræ frigidam ſapiunt ætatem. Sadoletus, Bembus, Maffeus pictus, atque politus, Bunellus, Turſellinus, Longolius, Perpinianus, Vavaſſor, Petavius.

Poſt obitum Auguſti, incorrupta illa, quam dixi, Latini ſermonis integritas ſenſim adulterari cæpta eſt, & quaſi ex auro in argentum iterum commutari,ùt ex Senecæ, Fabiique, & aliorum querimoniis liquet. In decrescente illa ætate sunt inter Oratores, ac Rhetores, Fabius Quintilianus, Plinius junior, &c. Inter Hiſtoricos Suetonius, Tacitus, Juſtinus, &c. Inter Pòëtas, Lucanus, Perſius, Silius, Iuvenalis, Statius, Martialis, Seneca: Inter Philosophos verò Seneca, Plinius Veronenſis: inter Grammaticos denique Asconius, Agellius &c.

Denique à temporibus Severi auspicari licet æneam ætatem, quæ tandem, in ferream deſiit, poſtquam variarum gentium irruptione ipſi Romani facti sunt barbari, & in hac ætate decrepita ſunt Symmachus, Capella, Sidonius Appollinaris; quos omnes tu vitabis ſummoperè, si ſapis.

Finis Libri Primi.

ARTIS RHETORICÆ

LIBER SECUNDUS.

DE INVENTIONE

Egimus hactenus de Figuris, ac Tropis, de Periodo & de Stylo. Postulat nunc instituti nostri ratio, ut agamus de Inventione, sinè qua, teste Tullio, frivola erit, & puerilis omnis locutio.

Quid est Inventio.

R. Est excogitatio argumentorum, quæ valeant tum ad fidem faciendam, tum ad motus excitandos. Primùm igitur agendum nobis erit de argumentis, deinde de motibus, seu affectibus excitandis.

De Argumentis, & locis Oratoriis.

Quid est Argumentum?

R. Est probabile inventum ad faciendam fidem: ùt, si probare velis expetendam esse Rhetoricam, invenies, quòd sit ars benè dicendi.

Undenam sumuntur Argumenta sive rationes ad aliquid probandum?

R. Sumuntur ex locis oratoriis, quos Tulli-

Tullius appellat *Argumentorum sedes, in quibus latent, & ex quibus sunt depromenda.* Quapropter, si vis Orator esse, in promptu tibi esse debent loci illi, & ut ità loquar, ad manum; ut in illis uberrimam Argumentorum segetem facilè possis invenire.

Quot sunt genera locorum?

R. Duo. Alii enim petuntur ab ipsa re, & idcirco vocantur *Intrinseci:* seu *Insiti:* alii sunt extra ipsam rem, de qua quæstio est; unde etiam vocantur *Extrinseci* seu *Remoti.* De utroque illo genere, ac de primo præsertim, quod maius quoddam momentum habet ad eloquentiam, accuratissimè nobis est hoc loco tractandum.

CAPUT I.

De Locis Intrinsecis.

Quot sunt loci Oratorii Intrinseci?

R. Sexdecim: Definitio, Enumeratio partium, Notatio, Conjugata, Genus, Forma, Similitudo, Dissimilitudo, Comparatio, Repugnantia, Adjuncta, Antecedentia, Consequentia, Causæ, Effecta, Comparatio.

§ I. Definitio.

Quid est Definitio?

R. Est brevis, & circumscripta rei explicatio,

catio, inquit Tullius; vel ùt Philosophi malunt, Definitio eſt oratio, quæ rei naturam explicat.

Quomodo ſit recta definitio?

R. 1. Accipito aliquid rei, quæ definitur, commune cùm aliis: deinde addito aliquid illi unicè proprium, ac peculiare, & tum demum habebis optimam definitionem: v. gr. *Rhetorica eſt ars bene dicendi*: quòd ſit ars, hoc illi commune eſt cum aliis artibus: quòd verò ſit ars benè dicendi, hoc eſt illi omnino proprium. Quòd ſi manca ſit, & mutila tua definitio, jurè, ac meritò poterit tibi contingere, quod olim Platoni contigit. Definierat aliquando Plato hominem. *Animal bipes, & implume.* Diogenes Cinicus, homo dicax, & Academicorum irrisor, gallum implumem, ac nudum in mediam Platonis ſcholam projiciens, *En.* inquit, *hominem Platonis.*

Eſtne eadem definiendi ratio Logicis, & oratoribus?

R. Longè diversa. Logici enim jejunè, breviter, ac ſiccè rem definiunt per genus, & differentiam: v. gr. *Homo eſt animal rationale*: Orator verò liberiùs, & ornatiùs hominem ità definiet per locos Rhetoricos; *Homo eſt eximium opus à Deo efformatum, rationis particeps, ad Dei imaginem*

ginem

3º p Causas, quando exprimit
rei natura p eas res, a quibq
habet ut sit et talis sit vg. &c.

ginem conditum, atque ad immortalitatem natum. Hoc autem Oratorium definiendi genus, si rectè appellare velimus, *Descriptio* potiùs appellari debet, quàm *accurata Definitio.*

Quot modis fieri solet Descriptio, seu oratoria Definitio?

R. Sex potissimùm modis fieri solet. 1. Per partes, ex quibus res ipsa constat; ùt si dicas; *Ars oratoria est ars, quæ constat inventione, dispositione, elocutione, & pronuntiatione.*

2. Fit per effectus, ùt cùm dicitur: *Peccatum est pestis animæ, conscientiæ labes, vitæ pernicies, naturæ dedecus, orbis ruina, odium Dei, &c.*

3. Definitio fit per negationem, & affirmationem; cùm nempe primùm dicimus, quid non sit res, ùt deinde melius intelligatur quid sit, & hæc definiendi ratio Ciceroni perfamiliaris fuit. Ita Pisonem probat, nòn fuisse Consulem. Tu *in lictoribus, in toga, & prætexta esse consulatum putas? Quæ ornamenta etiam in Sex. Clodio, te consule. esse voluisti Hujus tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas? Animò consulem esse oportet, consiliò fide, gravitate vigilantiâ, toto denique munere consulatus.* Et pro domo sua: *An tu Populum Rom. esse illum putas, constat qui ex iis,*

iis, qui mercede conducuntur, qui compelluntur, ut vim afferant magistratibus? obsideant senatum? optent quotidie cædem, incendia, rapinas? . . . . . O speciem dignitatemque populi Rom, quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimescant! Multitudinem hominum ex servis conductis, ex facinorosis, ex egentibus congregatam. Illa fuit pulchritudo Populi Rom. illa forma, quam in campo vidisti, tum cùm etiam tibi contra Senatûs, totiusque Italiæ auctoritatem, & studium, dicendi potestas fuit.

4. Definitio fit ab adjunctis. Ità Chymicam artem non minùs verè, quàm lepidè definies: *Chimia est ars sinè arte, cujus principium est mentiri, medium laborare; finis mendicare.* Ita Virgilius famam describit ab adjunctis.

Fama malum, quo non aliud velocius ullum
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.
Parva metu primo, mox se se tollit in auras,
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit
. . . .
Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)

Tot

2: Similitudo ē quando res a-
liqua p id cui similis ē describit
ut Vita hūa in pueritia est ver
floridū i adoleā fervida aestas
in virili aetāe autumnq frigidq

in decrepita senectute mole=
sta hyems.

Tot linguæ, totidem ora sonant, tot ſubrigit aures,

. . . .

Tam ficti, pravique tenax, quàm nuntia veri.

5. Definitio fit venuſtè per ſimilitudinem atque Metaphoras, ùt ſi dicas cum Petrarcha, *Pulchritudinem eſse blandum hoſtem, dulcem raptorem, tortorem fraudulentum laqueum pedibus, oculis velum, &c.* Observa tamen, Metaphoricis id genus definitionibus caute admodum utendum eſſe, & cum mica salis, ùt ait Catullus.

§. H. Enumeratio Partium.

Quid eſt enumeratio partium?

R. Eſt oratio, qua totum in ſuas partes diſtribuitur; unde locus ille vocatur etiam *Diſtributio*: ùt ſi diſtribuas, ac dividas vitam humanam in pueritiam, adolescentiam, virilem ætatem, & ſenectutem.

Quæ sunt Regulæ, ac leges Enumerationis partium?

R. Tres præcipuæ 1 Regula hæc eſt: affirmatis omnibus partibus, affirmatur totum, Ità Tullius probat Pompejum esse ſummum Jmperatorem, omnes, & ſingulas optimi Jmperatoris virtutes ſic enumerando: *Ego enim exiſtimo, in ſummo Imperatore quatuor has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris virtutem, auctorita-*

ritatem, felicitatem. Pergit deinde, & quatuor hæc in suo Pompejo summa esse sic probat: *Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit. qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello maximo atque accerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est?* Deinde de ejus justitia: *Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modò manus tanti exercitûs, sed nè vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.* Et de temperantia sic loquitur: *Non avaritia ab instituto cursu ad prædam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem, &c.*

Jtà etiam Lactantius Dominicæ mortis acerbitatem, singularum partium cruciatu, piè æquè, ac eleganter probat:

Compressos speculare oculos, & luce carentes.
Afflictasque genas, arentem suspice linguam
Felle venenatam, & pallentes funere vultus;
Cerne manus clavis fixas, tractòsque lacertos
Atque ingens lateri vulnus: Cerne indè cruorem
Purpureum, fossosque pedes, artusque cruentos,

Fle-

Flecte genu, lignumque Crucis venerabile adora.

Sic Juvenalis Sat. 3. per Partium enumerationem, ridet quemdam, qui se omnia ſcire profitebatur:

Grammaticus, Rhetor, Geometres, Pictor, Aliptes,
Augur, Schœnobates, Medicus,* Magus; omnia novit
Græculus esuriens: in cœlum, juſſeris, ibit.

Quænam est secunda regula?

R. 2. Regula hæc eſt, ut negatis omnibus, & ſingulis partibus, negetur totum. Sic probat Tullius Antonium non eſſe Consulem: *Negat hoc D. Brutus Imperator: negat Gallia; negat cuncta Italia, negat Senatus, negatis vos. Qui igitur illum consulem, niſi latrones, putant?*

Cedo ultimam regulam enumerationis partium?

R. Ut negatis partibus rectè negetur totum, nulla tibi erit prætermittenda pars, quoad ejus fieri poterit Ità Martialis vetulam quamdam probat eſſe edentulam:

Si memini, fuerant tibi quatuor, Ælia, dentes,
Expuit una duos tuſſis, & una duos.
Jam ſecura potes totis tuſſire diebus:
Nil iſtic, quod agat, tertia tuſſis habet.

§. III.

§. III. Notatio nominis, & Conjugata.

Ad unum, & idem caput duos hosce locos propter affinitatem revocamus. Quamvis porrò uterque ille locus propter levitatem, non adeò valere videatur ad persuadendum; quia tamen non parùm valet ad delectandum, & ad orationem lepore aliquo, ac sale condiendam; idcirco ab oratoribus interdum summis adhibetur.

Quid est Notatio?

R. Notatio, seu Etymologia, est locus, qui verborum originem, & significationem inquirit, ùt *Senatus* nomen traxit, à *Senibus*: *Consul* vocatur is, qui *consulit patriæ*: ergo Piso nihil minùs quàm consul est: & Ovidius in Fastis *Victimam* sic appellari dicit *à vincendo*, *& hostiam ab hoste*.

Victima, quæ dextra cecidit victrice,
vocatur.
Hostibus à domitis hostia nomen habet.

Quandonam potissimùm utendum est Notatione nominis?

R. Quando in nomine aliquo laudem, vel dedecus, aut locum aliquem, non scurrilem, ac mimicum, sed liberalem, & urbanum invenit Orator, Sic in nomine *Ver-*

ris

ris jocosè lusit Cicero, quasi ità dictus fuisset, quòd omnia *verreret*; hoc est omnia raperet homo furacissimus: *Quam tu*, inquit, *domum, quod fanum adisti, quod non eversum, atque extersum reliqueris?* Sic etiam Chrysogonum in avaritiæ suspicionem vocavit ab ipsius nomine, quod *aureum* significat, aut quasi *auro genitum*.

Ad notationem nominis pertinent Anagrammata, cujusmodi sunt ista: *Amor*, Roma, Maro: *Logica*, Caligo: *Ursula*, Laurus; *Prudentia*, tardè puni. *Maria Virgo*, mira Virago: *Divus Alexius*, diu exul à suis: *Quid est veritas*, est vir qui adest: *Maria Magdalena*, grandia mala mea: *Sacramentum Eucharistiæ*, Chara Ceres mutata in Jesum &c.

Quamquam, ut ingenuè dicam, quod sentio, perpusilli ingenii est, frivolis hujusmodi nugis immorari, quæ scilicet laborantis magis sunt quàm elegantis ingenii partus. Et, si me audis, vana hæc crepundia relinques Judæis, qui multi sunt in observandis ex.l bus literulis, & apud quos nata opinor Anagrammata & ab illis ad nos usque, infelici contagione, derivata.

Quid sunt conjugata?

R. Sunt ea, quæ ab uno orta vocabulo variè conjunguntur, seu commutantur, ùt

Sa-

Sapiens, ſapientia, ſapienter; Imperium, imperator, imperare, Ex hoc Conjugatorum loco Cæsarem ingeniosè admodum ità laudat Tullius: *Cæteros quidem omnes* victores *bellorum civilium, jam ante æquitate, & misericordiâ viceras: hodierno verò die te ipsum viciſti.... Nam cùm ipſius victoriæ conditione jure omnes victi occidiſsemus, clementiæ tuæ judiciô conseruati ſumus Rectè igitur unus invictus es, à quo ipſius etiam victoriæ conditio, visque devicta eſt.*

Ex hac verborum Conjugatione ſic etiam argumentatur Ovidius;

Aurea nunc verè ſunt ſæcula. Plurimus aurô
Venit honos, aurô conciliatur amor

In hoc idem genus facetè luſit Martialis Epig. lib 2.

Hoſtem cùm fugeret, se Fannius ipse peremit:
Hic (rogo) non furor eſt, nè moriare, mori?

Ad eumdem locum pertinet illud in Piſonem; *Cùm enim eſſet omnis causa illa mea consularis, & ſenatoria, auxiliô mihi opus erat, & Consulis, & Senatûs,*

Eſt illud Terentianum elegans in primis in hoc eodem genere: *Homo ſum; humani nihil à me alienum puto.*

Eodem quoque pertinet venuſtiſſimum

illud Epigramma inscriptum Ludovici M. Statuæ in hortulo Simplicium Collegii Parisiensis S. J.

Vitales inter succos, herbasque *salubres*
Quam benè ſtat populi *vita, ſaluſque* sui.

§. IV. Genus, & Species, seu Forma.

Quid eſt Genus?

R Genus apud Rhetores dicitur illud, quod eſt commune multis; & quod multa sub se complectitur, ùt virtus ſub se continet juſtitiam, temperantiam, fortitudinem, prudentiam.

Facito, ſodes, argumentum a genere?

R. Præſto eſt: *Temperantia eſt virtus, ergo eſt amanda*

Qua potiſſimùm ratione tractatur ille locus?

R. Tractatur in primis, cùm à ſpecie fit tranſitus ad genus, seu, ùt vulgò loquuntur, cùm hypotheſis revocatur ad theſim. Hujusce loci luculentum habes exemplum in Oratione pro Archia Pòëta, ubi Cicero cùm laudandum Archiam Magiſtrum ſuſcepiſſet (quod eſt hypotheſis) rem ad theſim revocavit, hoc eſt, Pòëſim, & ſtudia humanitatis generatim. & universè laudavit, ut latiorem orationi ſuæ campum aperiret.

ret. Adverte igitur quo artificio ab hypothesi transit ad thesim.

Laus Archiæ Pòetæ à Genere.

Sit igitur sanctum apud vos humanissimos homines hoc Pòetæ nomen, quod nulla unquam barbaries violavit. Saxa, & solitudines voci respondent, bestiæ sæpè immanes cantu flectuntur, atque consistunt; nos instituti rebus optimis non Pòetarum voce moveamur? Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi verò suum esse confirmant. Itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt. Permulti alii præterea pugnant inter se, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Pòeta fuit, post mortem etiam expetunt,. Nos hunc vivum qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus?

Quod vitium in genere tractando vitandum est?

R. Hoc loco solent intemperantiùs abuti Tyrones, dum thesim longiùs trahunt, quòd nempe res sit communior, faciliorque, & multorum trita vestigiis; v. gr. si de Justitia, vel de Charitate sermo sit, illi, se se in virtutis laudes universè ac generatim effundent, & miseram crambem, ùt ajunt, tædium affectis auribus, ac fasti-

ſtidium usque ad ſatietatem ingerent. Tu igitur, ſi ſapis, hoc vulgare vitium fugies:

Nec circa vilem, patulumque morabe-
ris orbem.

Ne in te jure cedat lepidum illud Martialis dictum:

Jam dic, Poſthume, de tribus capellis.

Ubinam præcipuè locum habet argumentum á genere?

R. Locum habet præcipuum in orationis exordio, ubi præmitti ſolet aliquod univerſale principium, à quo ad hpotheſim, hoc eſt ad ſingularem propoſitionem deſcenditur.

Quid eſt ſpecies, ſeu forma?

R. Ex his, quæ dicta ſunt de genere, facilè intelliges ſpeciem eſſe id, quod minùs late patet; seu eſſe rem particularem, quæ ſub univerſali continetur. Vocatur autem apud Rhetores, *Hypotheſis*; v. gr. *Virtus eſt amanda*, eſt Genus, ſive Theſis: *Temperantia hic & nunc eſt in convivio ſervanda*: en Species, ſive Hypotheſis.

§. V. Similitudo, & Dissimilitudo.

Quid eſt Similitudo?

R. Similitudo eſt rerum cæteroqui diſparium collatio atque convenientia in aliqua re; v. gr. eſt ſimilitudo inter ava-

rum,

rum, & hydropem; quia licèt avarus, & hydrops sint duæ res longè diversissimæ, in eo tamen conveniunt, quòd neuter satiari possit. Itèm homo iratus dicitur esse similis Leoni rugienti; quia homo iratus, & Leo rugiens sunt duæ res valdè inter se dispares, quæ tamen in aliqua re conveniunt, nempe in furore. Sic etiam umbra, & gloria sunt res diversissimæ: in hoc tamen conveniunt, quòd umbra corpus, gloria virtutem comitetur. Unde ait Cicero; *Gloria est umbra virtutis.*

Quomodo fit argumentum à similitudine.?

R. Facies in hunc ferè modum cum Tullio: *Quidam morbô aut sensûs stupore cibi suavitatem non sentiunt; sic libidinosi, avari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent.* Sic etiam argumentari poteris à simili cum Ovidio:

Scilicet ùt fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Quid est discriminis inter similitudinem, & comparationem?

R. Similitudinem propriè pertinere ad id, quod *qualitatem* vocant; comparationem verò pertinere ad *quantitatem*. Fit enim comparatio vel â pari, vel a majori

ad

ad minus, vel à minori ad majus, ut dicetur postea: in similitudine verò nulla fit mentio neque paris, neque majoris, neque minoris.

Quomodo facilè poterit inveniri argumentum à simili?

R Quæres statim, quænam res sit similis cujusdam naturæ cum ea, quam explicandam sumis. Ità si agatur de constantia: quæres quid vel maximè resistat, & occurret tibi *rupes, adamas*, dicesque cum Virgilio de rege Latino.

Ille, velut pelagi rupes immota, resistit.

Vel ut idem Virgilius de Didone lib. 6.

Illa solo fixos oculos aversa tenebat.
Nec magis incæpto vultus sermone movetur,
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Quid est dissimilitudo?

R Est oratio, quæ ex re dissimili dissimile colligit; ut cùm ait Tullius: *Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.* Et lib. 2. de Oratore: *Artes reliquæ ab eloquentia differunt quòd hæc non habeat definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur: cæteræ verò artes suis se certis quibusdam finibus contineant.* Hunc locum a

Dissi-

Dissimili lepidissimè tractat Catulllus, cùm ait Carmine 5.

Soles occidere, & redire, possunt:
Nobis, cùm semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.

Ad hunc eumdem locum pertinet hæc Horatiana sententia:

Damna tamen celeres reparant cœlestia lunæ:
Nos ubi decidimus,
Quò pius Æneas, quò Tullus dives, & Ancus.
Pulvis, & umbra sumus.

§. VI. Contraria & Repugnantia.

Quid sunt contraria, seu opposita?

R. Sunt ea, quæ in eodem subjecto esse non possunt; vel si fuerint in eodem, necessariò inter se pugnant.

Quot sunt contrariorum genera?

R. Quatuor omnino numerantur, nimirum Adversa, Relata, Privantia, & Contradicentia.

Quid sunt Adversa?

R. Sunt ea, quæ in eodem plurimùm inter se differunt, ùt *virtus, & vitium; bellum, & pax; sapientia, & stultitia* Cicero Philip 2. *Attende paulisper, cogitationem que sobrii hominis in punctum temporis suscipe....Nego quidquam esse medium. Confiteor,*

teor, eos nisi liberatores Populi Rom, conservatoresque Reip. sint plus quàm sicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quam parricidas esse; siquidem est atrociùs Patriæ parentem, quàm suum occidere. Tu, homo sapiens, & considerate quid dicis? Si parricidæ, cur honoris causa à te sunt & in hoc ordine, & apud populum Rom: semper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus quàm decem dies absfuisset? cur provinciæ Cassio, & Bruto datæ? &c. Non igitur homicidæ. Sequitur, ut liberatores tuô judiciô sint.

Quid sunt Relata?

R. Sunt ea, quæ se invicem ità respectant, ut alterum sinè altero esse non possit, ut *Pater & Filius, dux & miles; magister & discipulus, dominus & servus; qui dat, & qui accipit*. Jtà Martialis lib. 1. ex hoc Relatorum loco facetè jocatur in Sosibianum quemdam, qui suum Patrem *Dominum* ineptè omnino vocitabat:

E servo scis te genitum, blandéque fateris,
Dum dicis dominum Sosibiane, patrem.

Ex hoc eodem loco Cæsarem ità laudat Cicero, in oratione pro Marcello: *Ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cùm in accepto tanta sit gloria.*

ria. Huc denique pertinent hæc verba Veneris, arma pro filio ſuo Ænea poscentis à Vulcano:

Arma rogo genitrix nato.

Quid sunt privantia?

R Sunt habitus, & ejus privatio: ùt *vitá, & mors; lux, & tenebræ. ſcientia, & inſcitia; pauperies, & divitiæ.* Ex privantibus ingeniosè argumentatur Martialis in quemdam:

Ebrius es: nec enim faceresid ſobrius
umquam.

Hinc etiam ingeniosum illud ejusdem
Pòétæ lib. 5

Semper eris pauper, ſi pauper es, Æmiliane,
Dantur opes nullìs nunc, niſi divitibus.

Quid ſunt contradicentia?

R. Sunt ea, quorum alterum negat, alterum affirmat idem de eodem: Ut, *Milo inſidiatus est Clodio, Milo non est inſidiatus Clodio.*

§ VII. Adjuncta.

Quid ſunt Adjuncta?

R. Sunt ea, quæ cum re, de qua agitur, non neceſſariò, sed probabiliter conjuncta sunt.

Quot ſunt adjunctorum genera?

R. Tria vulgo numerantur: I. Adjuncta rei,

rei, ùt *locus, tempus, &c* 2. Adjuncta animi, ùt *vitia, virtutes*; 3. Adjuncta corporis; ùt *pulchritudo, deformitas, robur, vestis, habitus*: Uno verbo omnia, quæ rem quoquo modo circumſtant, ſive præcedant, ſive comitentur, ſive consequantur, appellantur Adjuncta, ſeu res circumſtantes. Unde liquet quam longè lateque pateat locus ille, & quam uberem dicendi ſegetem Oratori ſuppeditet.

Quomodo ſumi poteſt argumentum ab Adjunctis?

R. Cùm ex loco, tempore, facultate, aliisque id genus, quæ rem circumſtant, persuadendi occaſionem idoneam captat Orator. Sic Hannibal Jtaliam ingreſſus, militibus suis eloquenter admodum facit animos ex loco, unde fugere non liceat,

ORATIO HANNIBALIS MILITES SUOS AD PUGNAM ADHORTANTIS.

Liv: bib. 21.

Dextrâ, lævâqe duo maria claudunt. Nullam nè ad effugium quidem navem habemus. Circa Padus amnis major, ac violentior Rhodanô: à tergo Alpes urgent, vix integris vobis, ac viventibus tranſitæ. Hic vobis vincendum, aut moriendum, Milites, eſt . . . . Nihil usquam nobis relictum eſt, niſi quod armis vindicaverimus. Illis timidis, & ignavis

vis licet esse, qui receptum habent, quos ager suus, quos sua terra, per tuta, ac pacata itinera fugientes, accipi nt. Vobis necesse est fortibus viris esse, & omnibus inter victoriam mortemque certa desperatione abruptis, aut vincere, aut si fortuna dubitabit, in præ io potiùs, quàm in fuga mortem oppetere. Si hoc benè fixum omnibus, destinatumque in animo est, itèrum dicam, vicistis. Nullum incitamentum ad vincendum homini à Diis immortalibus acrius datum est.

Cicero autem ab adjunctis Antonii levitatem, ac turpitudinem exagitat: *Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus; loquamur potiùs de iniquissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauseras, ut tibi necesse est in populi Rom. conspectu vomere postridie. O rem non modò visu fœdam, sed etiam auditu! Si inter cœnam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? In cœtu verò populi Rom. negotium publicum gerens, Magister equitum, cui ructare turpe esset: is vomens frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum, & totum tribunal implevit.*

Porrò memoriæ juvandæ causâ præcipua

pua octo Adjunctorum genera hoc vulgari versiculo fuêre comprehensa:

Quis, quid, ubi, per quos, quoties, cur
quomodo, quando,

Quis significat personam, & quæ ad illam pertinent, cujusmodi sunt genus, educatio, indoles, ætas, sexus, patria, cognatio, fama, virtus, ingenium, &c.

Quid negotium designat, sive rem, de qua agitur: *Ubi* locum demonstrat: *Per quos* indicat adjutores, & socios, quorum operâ facta res est *Quoties* docet, quàm sæpê res facta fuerit. *Cur* causam, finem designat *Quomodo* modum, ac seriem ostendit rei gestæ. Denique *Quando* denotat tempus, quo gesta res est.

§. VIII. Antecedentia, & Consequentia.

Quid sunt Antecedentia?

R. Sunt ea, quibus positis, necesse est alia consequi; ùt Ortus est sol; ergo dies est. Tu natus es homo, ergo dubio procul morieris. Jlle gravissimi sceleris reus est; ergo gravissimè plectetur à justo judice.

Quid sunt consequentia?

R. Sunt ea, quæ rem necessariò consequuntur. Sic autem argumentum duces à consequentibus; *Est copia fructuum; er-*

K go

go, & florum fuit. Cicatricem gerit: ergo plagam accepit. Cicatrix enim & fructus plagam & flores consequuntur. Quia verò locus ab Antecedentibus, & Consequentibus non maximoperè differt ab Adjunctis, ideo diutiùs in illo immorari non est operæ pretium.

§. IX. Causæ.

Quid est Causa?

R. Est id, unde aliquid est, vel id, vi cujus aliquid fit ùt vulnus est causa mortis, cruditas est causa morbi, &c.

Quotuplex est Causa?

R. Quadruplex numeratur à Philosophis, efficiens, materialis, formalis, & finalis.

Quid est Causa materialis?

R. Ea est, exqua aliquid fit, aut componitur; ùt marmor est materia, seu causa materialis statuæ, lapides sunt materia domûs. corpus est hominis quasi materia.

Quid est Causa formalis?

R. Est ratio rei ac nota, per quam res est *id*, quod est, & à rebus aliis distinguitur; unde anima est forma hominis. quia per animam fit rationalis, & à cæteris animantibus distinguitur.

Quid est Causa finalis?

R, Est id, cujus gratià aliquid fit; ùt finis

nis belli eſt victoria, & pax; cùm propter victoriam, & pacem bellum ſuſcipiatur. Beata in Cœlo vita eſt causa finalis hominis, quandoquidem homo agit omnia, vel agere debet certè quidem, ut beatam in Cœlo vitam tandem aliquando consequatur.

Quomodo argumentari debemus à Cauſa efficienti?

R. Sic argumentaberis cum Tullio; *Intemperantia effœtum corpus tradit ſenectuti; ergo diligenter vitanda eſt.* Ab hoc loco ſenectutem contra vituperatores ità defendit idem Tullius: *Caret epulis; ajunt. extructisque menſis, & frequentibus poculis, caret ergo vinolentiâ, crudelitate, & inſomniis.* Jta Ovidius Ægyſthi adulterium culpat à causa efficiente, nempe ab otio:

Quæritur Ægyſthus quare ſit factus adulter?
Jn promptu causa eſt, deſidioſus erat.

Sic etiam & felicem inter mortales vitam eleganter commendat Martialis libro 10. à cauſis præcipuis, quæ illam efficiunt.

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Jucundiſſime Martialis, hæc ſunt:
Res non parta labore, ſed relicta;
Non ingratus ager; focus perennis;
Lis numquam; toga rara; mens quieta;

Vires ingenuæ: ſalubre corpus;
Prudens ſimplicitas; pares amici;
Convictus facilis; ſinè arte mensa;
Nox non ebria, ſed ſoluta curis,
Non triſtis thorus; attamen pudicus:
Somnus qui faciat breves tenebras:
Quod ſis, eſſe velis, nihilque malis;
Summum nec metuas diem, nec optes.

Quomodo argumentamur à materia?

R. Jtá ferme dices: corpus hominis eſt mortale; ergo æquum eſt, ut illi dominetur animus immortalis. Jtà Ovidius Solis regiam commendat à materia, Metamorph. lib. 2.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante aurô, flammasque imitante Pyropo:
Cuius ebur nitidum faſtigia ſumma tegebat:
Argenti bifores radiabant lumine valvæ.
Materiam ſuperabat opus.

Quomodo ſumitur argumentum à cauſa formali?

R. Sic dices: animus hominis eſt immortalis; ergo mors non eſt timenda. Excellens eſt animi natura; ergo voluptatibus ſervire non debet. Jtà Cicero: *Si conſiderare*

rare volumus, quæ ſit in hominis natura excellentia,& dignitas; intelligemus,quàm ſit turpe diffluere luxuriâ,& delicatè,ac molliter vivere; quamque honeſtum parcè, continenter, ſeverè, ſobriè.

Quomodo denique argumentandum eſt a causa finali?

R. Jtà probabis cum Tullio, inſidias Miloni ſtruxiſſe Clodium, quod nempe multas ex illius interitu ſibi polliceretur utilitates: *Quonam igitur pacto probari poteſt inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem in illa tam audaci,tam nefaria bellua,docere magnam ei causam,magnam ſpem in Milonis morte propoſitam,magnas utilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianum:* Cui bono fuerit? *in his perſonis valeat:& ſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpe parvô. Atqui Milone interfecto Clodius hoc aſſequebatur, non modò ut Prætor eſſet,non eo Consule, quo ſceleris nihil facere poſſet; ſed etiam ut his Consulibus prætor eſſet,quibus,ſi non adjuvantibus at conniventibus certè, ſperàſſet se poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus*, &c.

Denique ex quatuor illis cauſis ſimul junctis commendare poteris celeberrimum Templum Jerosolymitanum: Causa efficiens eritSalomon,Sapientiſſimus idem,

at-

atque ditissimus, & alii peritissimi artifices, qui in illo elaborârunt. Causa materialis erunt pretiosi lapides, ligna cedrina, aureæ laminæ, &c. Causa formalis erit ipsa structura, & pulchritudo Templi. Finalis erit summi Dei cultus, in cuius honorem fuit extructum.

§. X. Effecta.

Quid sunt Effecta.

R. Effecta seu effectus sunt ea, quæ oriuntur ex causis. Hunc locum mirificè tractat Tullius librô de Senectute, ubi funestos voluptatis effectus ità describit:

Voluptatis Incommoda ab Effectis.

Accipite optimi adolescentes veterem orationem Architæ Tarentini, magni in primis & præclari viri, quæ mihi tradita est, cùm essem adolescens Tarenti cum Quinto Maximo. Nullum capitaliorem pestem, quàm voluptatem corporis hominibus dicebat á natura datam: cuius voluptatis avidæ libidines temerè, & effrænate ad potiundum incitarentur.

Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum eversiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci dicebat, nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quam suscipiendam non libido vo-

voluptatis impelleret. Stupra verò, & adulteria, & omne latè flagitium, nullis aliis illecebris excitari, nisi voluptate. Cumque homini sive natura, sive quis Deus, nihil mente præstabilius dedisset; huic divino muneri, ac dono nihil tam esse inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante, temperantiæ locum esse omnino, nec in voluptatis regno virtutem posse consistere ... Quocirca nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quàm voluptatem.

§ XI. Comparatio.

Quid est Comparatio?

R. Est oratio, qua duo, vel plura in tertio aliquo conferuntur, quod illis commune est; ut *Catoni licuit sequi bellum civile; igitur, & Ciceroni licebit.* Commune est enim ambobus sequi bellum civile.

Quot sunt Comparationum genera?

R. Tria. Primum est à majori ad minus. Secundum est à minori ad majus. Tertium est à pari.

Quomodo argumentamur à Comparatione majoris ad minus?

R. Cùm contendimus, ut id, quod valet in majori, valeat etiam in minori; ùt cùm ait Cicero in Antonium: *Quid faceres domi tuæ, cùm alienæ tam sis insolens?*

Sic

Sic etiam Terentius: *Quem ferret, si parentem non fert suum?*

Ex hoc eodem loco probat Ovidius leniri posse

Augustum, quòd vel ipsi Dii leniantur.

Cur ergo posse negem leniri Cæsaris iras,

Cùm videam mites hostibus esse Deos?

Quomodo fit argumentum à Comparatione minoris ad majus?

R. Quando contendimus, ut quod valet in minori, valeat etiam in majori; ùt Cicero pro lege Manilia: *Majores nostri sæpè, mercatoribus, ac naviculatoribus injuriosiùs tractatis bella gesserunt: vos tot Civium Romanorum millibus uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis?* Huc pertinet etiam Horatianum illud epist: 2.

Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones:

Ut te ipsum serves; non expergisceris?

Quomodo fit argumentum à Comparatione parium?

R. Fit, cùm contendimus, id, quod valet in una re, valere etiam debere in alia pari: ùt lex est, qui occiderit patrem, insutus in culeum deijciatur in profluentem: ergo, & qui matrem occiderit, eodem suppli-

plicio dignus eſt. Jtà Cicero licere ſibi Syl-lam defendere, qui fuerat ante ab Horten-ſio defenſus, probat orat. pro L. Syl: *Si conjuratio patefacta per me eſt, tam patet Hortenſio, quàm mihi. Quem quum videas honore hoc, auctoritate, virtute, conſiliô præditum, non dubitâſse, quin innocentem Syllam defenderet: quæro, cur, qui adi-tus ad cauſam Hortenſio patuerit, mihi in-terclusus eſſe debuerit? Quæro illud etiam, ſi me, qui defendo, reprehendendum putas eſſe, quid tandem exiſtimes de his ſummis viris, & clariſſimis civibus, quorum ſtudio, & dignitate celebrari hoc judicium, & ornari, cauſamque defendi hujus inno-centis vides?*

CAPUT II.

De Locis Extrinsecis seu Remotis.

Quinam ſunt loci extrinſeci?

R. Loci extrinſeci, qui etiam vocantur *remoti, & aſſumpti*; ſunt ii, qui nullo mo-do pendent ab arte, ingenioque Oratoris, ut excogitentur, quique extra rem ipſam poſiti ſunt, quapropter ab Ariſtotele rectè vocantur *Argumenta inartificialia, ſeu ar-te carentia* non quòd artis omnis ſint ex-pertia; cùm potiùs illorum tractatio ſum-

mum requirat artificium, ſed quòd non eruantur ex rebus ipſis, & ex cauſæ viſceribus; quippe quæ foris eruuntur, & auctoritate ſola nituntur, itaque ſunt inartificioſa, quòd attinet ad Inventionem; non verò quod ſpectat ad uſum, atque tractationem.

Quot ſunt Loci extrinſeci?

R. Sex aſſignantur à Quintiliano: Leges, ſeu Præjudicia, Fama, Tabulæ, Jusjurandum, Tormenta, Teſtes.

Quomodo argumentandum eſt à legibus, ac Præjudiciis?

R 1. Dices, præjudicia, ac leges eſſe vincula reipublicæ, regnorum fundamenta, juſtitiæ nervos, omnis æquitatis fontem, libertatis aſylum, ſapientiorum virorum oracula 2 Commendabis eos, à quibus latæ ſunt leges 3. Recenſebis damna, quæ conſequuntur, ſi leges impunè violentur; juvabit interdum afferre ipſa legis verba, conceptamque, ac ſolemnem formulam; v. gr. *Si quis hominem, dolô malô, morti duit, (pro det) parricida eſto.*

Si lex tibi adverſetur, illam ità refutabis, & infringes; Dices 1. Vel antiquatam fuiſſe legem, & ampliùs non valere. Jtà Cicero pro Rabirio; *Tune mihi etiam legis Porciæ mentionem facies?* 2. Vel legem legi oppones. 3. Vel dices ſtandum

eſſe

eſſe non legis litteræ, quæ nimirum occidit, ſed ipſius legislatoris menti. 4. Dices majoris cujuspiam utilitatis gratiâ, licere interdum à legibus diſcedere. Sic olim cùm Virgilius moriens, teſtamentô juſsiſſet ſuum pòëma comburi, ſupremæ huic illius voluntati (quamquàm id leges jubent) noluit tamen obtemperari Imperator Auguſtus, ùt ipsemet teſtatur hiſce verſiculis:

Frangatur potiùs legum veneranda potestas,
Quàm tot congeſtos noctèſque, dièſque labores
Hauſerit una dies.

Quid eſt Fama, ſeu Rumor?

R. Fama, ùt hic accipitur, eſt ſermo vulgi, ſine ullo auctore, ac capite diſperſus; ſeu, ùt ait Quintilianus, eſt *Sermo multitudinis, qui habet auctoritatem, niſi irrepſerit malitia, vel nimia quædam, ùt ſit, credulitas.*

Quomodo tractandus eſt locus á Fama?

R. Si tibi, cauſæque tuæ faveat fama, dices: magnam eſſe vim, atque auctoritatem Famæ, cui optimus quiſque tam impenſè ſtudet: Dices populi vocem eſſe quoddam quaſi oraculum, quod vix unquam fallere poſsit. Uſurpabis in primis aureum illud Plinii dictum ad Trajanum: *Sin-*

Singuli decipere, ac decipi possunt; nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.

Contra verò, si tibi, causæque tuæ rumor adversetur, erit amplificanda verbis Famæ levitas, atque inconstantia, quæ sæpè viris integerrimis maculas amet aspergere, Dices, ex opinione magis, quàm ex veritate res æstimari solere. Usurpabis auream Senecæ, opinor, sententiam: *Pessimi argumentum turba est.* Dices cum Juvenali Sat: 1.

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Addere denique poteris de fama cum Virgilio Æneid. 4. & cum Tertuliano etiam, in Apologetico, quòd nimirum sit:

Tam ficti, pravique tenax, quàm nuntia veri.

Jtâ Tullius pro Plancio judices obsecrat, nè disseminatis rumorusculis fidem habeant; *Illud unum vos magnopere oro atque obsecro, cum hujus, quem defendo, cum communis periculi causa, ne fictis auditionibus, ne disseminato, dispersoque sermoni fortunas innocentium subjiciendas putetis.. .... Nihil est tam volucre, quàm maledictum; nihil faciliùs emittitur; nihil citiùs excipitur; nihil latiùs dissipatur.*

Quid sunt Tabulæ?

R. Nomine Tabularum intelliguntur omnia

mnia testimonia scriptô exarata, quibus pacta conventa, contractus, codicilli, stipulationes, testamenta, & alia id genus continentur.

Quid est Jusjurandum?

R. Est affirmatio, vel negatio rei alicujus, ritu religioso facta, & Deo Optimo Maximo in testem appellato. Sic olim Scipio apud Livium, lib: 23. *Si sciens fallo, tu me Jupiter Opt. Max. domum, familiam, remque meam pessimò locô afficias,* Quod si forte juramenti fidem velis infirmare, dices cum eloquentissimo illo Massiliæ Sacerdote Salviano; *Plures invenias; qui sæpius pejerent, quam qui omnino non jurent.* Et rursus idem Salvianus librô 4. *Si pejeret Francus, quid novi facit? Qui perjurium ipsum sermonis genus putat esse, non criminis.*

Quid sunt Tormenta, sive quæstio?

R. Sunt cruciatus, vi quorum veritas extorquetur a Reis. Valet autèm plurimùm locus ille ad faciendam fidem, si post quæstionem reus in facti confessione perseveret, Facit itèm maximopere ad probandam ejus, qui accusatur, innocentiam, si tormentis adduci non potuit, ut crimen fateretur.

Quomodo infirmari poterit locus ille?

R. Dices periculosam esse, fallacemque confes-

confessionem, quæ tormentorum vi exprimitur, quandoquidem compertum est, benè multos innocentes vi tormentorum ac metu doloris, ad falsa dicenda persæpe fuisse adactos; poterisque hoc loco usurpare sapientissimam illam viri clarissimi Hugonis Grotii sententiam: MENTIETUR, *qui ferre poterit*; MENTIETUR, *qui ferre non poterit.* Jtà etiam Cicero pro Sylla:

Quæstiones, inquit, *servorum, ac tormenta nobis accusator minitatur, in quibus quamquam nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujusque cùm animi tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes infirmat metus, ut in tantis rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur.*

Quid sunt Testes?

R. Sunt qui de re, quæ vocatur in controversiam, voce, vel scriptô testimonium ferunt. Accedit huic testificationi majus pondus, atque auctoritas: 1. Si testes sint oculati: 2 Si sint jurati: 3. Si sint viri probi, atque integerrimi; 4. Si sint viri illustres, ac primarii: 5. Si nulla nec spe, nec cupiditate impulsi testimonium dicant.

Porrò Testimonium potest esse vel humanum, vel divinum. Humanum est illud

lud, de quo ſupradictum eſt. Ad divinum referebantur olim Oracula, ſeu voces Dei ipſius; Auſpicia, ſeu Auguria, quæ erant teſtimonia ex avium volatu, cantu, paſtuque duci ſolita, Vaticinationes, quæ erant reſponſa Vatum; reſponſa denique Sacerdotum, & Haruſpicum, qui vel interpretabantur ſomnia, vel ex extorum inſpectione, futura conjiciebant; unde vocabantur *Conjectores*. Ad divinum, humanumque Teſtimonium ſpectat vulgaris illa, ſed egregia Lucani ſententia de Cæſare, ac Pompejo.

... Quis juſtiùs induit arma,
Scire nefas. Magno ſe judice quiſque tuetur:
Victrix cauſa Diis placuit; ſed victa Catoni.

Quomodo infirmatur locus a Teſtibus?

R. Infirmabitur locus ille, ſi dicas, Teſtes eſſe homines vel infames, vel leves, ac futiles, vel ſervos, domeſticos, amicos, aut quomodocumque ſuſpectos 2. Si oſtendas illos non ſecum ipſis cohærere, ſed pugnantia loqui. 3 Si graviores Teſtes illis opponas. 4 Si conjecturis, & argumentis, illorum teſtimonii futilitatem demonſtres. 5 Denique ſi dicas, Teſtes illos eſſe homines infimæ ſortis, atque egenti-

gentissimos, qui facile subornari potuerint.

CAPUT III.

De Secunda Inventionis Parte, Seu De Motibus Excitandis.

Oratoris munus, ac partes sunt, primùm ut persuadeat, doceatque audientium animos: deinde ut eosdem moveat, inflammet, ac flectat. Diximus in prima hujusce libri parte de argumentis ad docendum, & ad fidem faciendam idoneis. Postulat nunc instituti nostri ratio, ut motum, sivè affectuum concitandorum fontes aperiamus; dicamusque qua ratione faces, ac stimuli sint auditorum animis subjiciendi, quod est in Oratore præcipuum. Siquidem homines affectu magis, quàm ratione ducuntur, & quod approbant bonum, non semper amplectuntur, exemplô Medeæ illius Ovidianæ:

. . . Video meliora, proboque:
Deteriora sequor . . .

Sed antequam affectus omnes sigillatim persequamur, pauca quædam, ùt fit, de illorum natura, numeroque præmittamus.

Quid est Affectus?

R. Est animi sentientis, ex opinione boni, vel mali, nata commotio, Vel ut clarius dicam,

cam, *est quidam animi impetus, quo impellimur vehementiùs ad aliquid vel appetendum, vel aversandum.*

Quot sunt Affectus?

Sunt qui cum Stoicis, quatuor tantùm statuunt affectus: duos circa bonum, nempe *spem & gaudium*: & duos circa malum, scilicet *tristitiam, & metum.* Quatuor hosce motus eleganter expressit Virgilius Æneid, 6. cùm ait: *Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.* Eosdem Boëthius hisce quatuor versiculis est complexus:

Gaudia pelle,
Pelle timorem:
Spemque fugato:
Nec dolor adsit.

Pilosophi verò longè plures statuunt affectus, de quibus ità dicemus, ut primò illorum definitionem afferamus, deinde, quomodo sint excitandi, quàm accuratissime præcipiamus.

§. I. De Amore, & Odio.

Quid est Amor?

R. Est affectus, quo alicui benè volumus, eique benefacimus, non nostrâ, sed illius causâ. Ubi vides tres omnino esse germani amoris conditiones, ac dotes. 1. Est, ut ei, quem amamus, optemus bona, vel saltèm quæ bona esse arbitramur.

2.

2. Conditio eſt, ut quæ bona judicamus, non optemus illi duntaxat, ſed etiam pro virili parte procuremus. Ut enim ait Julius Scaliger:

Tu ſi ex animo fortè velis cui benefactum,
Addas operam: ſola cadaver eſt voluntas.

3 Conditio eſt, ut ita ſimus animati non propter propriam utilitatem, ſed illius causâ, quem diligimus. *Nam*, ùt ait Cicero, *ſi ad fructum noſtrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimus, non erit iſta amicitia, ſed mercatura quædam utilitatum ſuarum.*

Quid differt Amor ab Amicitia?

R. Differt, quòd ſit verus amor, etſi qui amat non redametur; in amicitia verò requiritur amor mutuus. Unde Ariſtoteles rogatus quid eſſet amicus, pulchrè reſpondit: *Anima una in duobus habitans corporibus.*

Quo pacto conciliandus eſt Amor?

R. Amoris conciliandi cauſæ, ac viæ præcipuæ ſunt. 1. Excellens quædam, & rara virtus. Ità Ilioneus Trojanorum Orator præclaram Æneæ virtutem collaudando, Didonem illi conciliare conatur, Æneid. I.

Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter

Nec

Nec pietate fuit, nec bellô major, &
armis,

2. Utilitas, & collata beneficia. Jta Cicero Miloni benevolos mirifi é facit judices ab ejus in patriam beneficentia: *Hiccine vir patriæ natus, usquam nisi in patria morietur?* &c. Sic etiam ventorum rex Æolus, commemoratis Junonis erga se beneficiis, suum erga illam gratum, ac memorem animum testatur;

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptra Jovemque
Concilias, tu das epulis accumbere Divûm,
Nimborumque facis, tempestatumque potentem.

2. Nulla re magis comparatur amor, quàm amore mutuo, ùt monet pervulgata illa Senecæ vox: *Si vis amari, ama.* 4. Denique conciliatur amor, oris, ac corporis dignitate, si sit cum virtute conjuncta; unde rex Evander apud Virg. lib. 8.

. . . Sed cunctis altior ibat
Anchises. Mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.

Quid est Odium?

R. Est affectus animi aversantis id, quod malum esse putatur.

Qua-

Quanam arte concitandum erit Odium?

R. Ex iis, quæ de amore diximus, facilè cuivis patebunt Odii fontes, quod erit à contrariis capitibus excitandum, nimirum ab insignibus vitiis, ab improbitate, superbiaque, ab illatis injuriis. Cujus rei mirificum habes exemplum apud Cornelium Tacitum in Agricolæ vita, ubi magnanimus ille Galgacus suorum Britannorum animos adversùs Romanos hac eximia oratione irritare conatur.

Galgaci oratio contra Romanos apud Tacitum.

Raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuêre terræ, & mare scrutantur. Si locuples hostis est, avari: si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiaverit. Soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus, Imperium: atque ubi solitudinem faciunt, Pacem appellant. Liberos cuique, ac propinquos suos natura charissimos esse voluit; Hi per delectum alibi servituri auferuntur. Conjuges sororesque, etsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitum polluntur. Bona fortunasque in tributum egerunt, in annonam frumentum: Corpora ipsa, ac manus silvis, ac paludibus emuniendis, verbe-

ra

ra inter, ac contumelias conterunt. Nata ſervituti mancipia ſemel veneunt, atque ultrò à dominis aluntur. Britannia ſervitutem ſuam quotidie emit, quotidie paſcit, &c.

§. II. De Metu, Spe, & Audacia.

Quid eſt Metus, ſive Timor?

R. Eſt perturbatio nata ex opinione mali impendentis.

Quænam ſunt artes, & induſtriæ concitandi metus?

R. Tres ſunt potiſſimùm. Prima eſt, ſi denuncietur malum aliquod magnum, ac grave, ùt bellum, peſtilentia, pauperies, infamia, infelix æternitas. 2. Si oſtendatur mali vicinitas, imminenſque periculum: neque enim ſolent homines metuere vel ipſam mortem, ſi longè remotam arbitrentur; at illius horrore concutiuntur, ubi urget morbus, peſtilentia, vel naufragium:

Præſentemque viris intentant omnia mortem:

Hac arte mirabiliter, ſuo more, utitur Tullius in 2. Catilin: ubi funeſta Catilinæ conſilia, & impendentes urbi calamitates ità deſcribit: *Videor mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, ſubitò uno incendio concidentem. Cerno animô ſepultam patriam, miſeros,*

feros, atque insepultos acervos civium. Versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi in vestra cæde bacchantis. Quapropter de summa salute vestra, Populique R. de vestris conjugibus ac liberis, de fanis, ac templis, de libertate, ac salute Italiæ, deque universa republica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter.

Eadem arte Æneas Anchisem patrem humeris gestans, apud Virgilium lib. 2. timorem suum sic exponit ab imminentis calamitatis magnitudine:

Succedoque oneri: dextræ se parvus Julus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis:
Ponè subit conjux. Ferimur per opaca locorum,
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverso glomerati exagmine Graji,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum; & pariter comitique, onerique timentem.

3. Concitandi metus industria, & ars hæc est, si proponatur malum, non publicum duntaxat, & commune, sed privatum, & proprium. Solent enim nos privata mul-

multò magis tangere, & acriori doloris sensu ferire quàm publica; etsi homines vulgò videri malint publico potius dolore moveri, quàm suo.

Hoc probè intellexerat olim nobilis ille Græcus histrio, nomine Polus, qui Athenis acturus fabulam Sophoclis, cùm repræsentandus esset dolor Electræ gestantis cineres Orestis, clanculùm eruit ê sepulchro cineres, ossaque filii, quem amaverat unicè, urnamque detulit in scenam, & cùm lugere videretur aliena mala, deflebat sua. Ita A. Gellius lib. 7.

Quid est Spes?

R. Est gaudium ex opinione imminentis boni.

Quænam sunt incitamenta, animum ad Spem erigentia?

R. Hæc duo numerantur: 1 Honestas, & magnitudo boni: 2. Præsidia certa ad illud comparandum, qualia sunt opes, vires, industria, prudentia, amici, adversariorum imbecillitas, & favor divinus. Hinc Tullius Romanos ad certam victoriæ spem excitat sane luculenter 2. Catilin *Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias, vestra præsidia, vestrosque exercitus; & primùm gladiatori illi confecto, & saucio, Consules, Imperatoresque vestros opponite, deinde contra illam naufra-*

naufragorum electam, ac debilitatam manum florem totius Italiæ, & robur educite. Hinc etiam Æneas, suorum animos mirum in modum erigit, & bene sperare jubet, Æneid. I.

O passi graviora, dabit Deus his quoque finem,
Vos, & Scyllæam rabiem, penitusque sonantes
Accêstis scopulos, vos & Cyclopea saxa
Experti; revocate animos, mœstumque timorem
Mittite; forsan, & hæc olim meminisse juvabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium; sedes ubi fata quietas
Ostendunt; illic fas regna resurgere Trojæ.
Durate, & vosmet rebus servate secundis.

Ad spem pertinet audacia, seu confidentia, quæ est affectus quidam animi adversus futurum malum, quamvis arduum, ac difficile, quod tamen vinci possit, consurgentis.

Quomodo concitatur audacia?

R. Jisdem ferme artibus, quibus Spes.

Jta

Jta magnanimus Hannibal, trajectô Rhodanò, Jtaliam recta petens, suos milites hortatur, apud Livium Decade 3. ut obstructarum nivibus Alpium difficultates superent, Romanorumque vires contemnant: *Quid aliud Alpes esse creditis, quàm montium altitudines? Fingite altiores Pirenæis: An terras aliquas cœlum contingere, & inexpugnabiles humano generi esse creditis?* & alio loco: *Cum eo nimirum hoste res est nobis, qui nec bonam, nec malam ferre fortunam potest; seu vicit, ferociter instat victis; seu victus est, instaurat cum victis certamen.*

Hac eadem ratione audax Turnus suorum Latinorum animos ad pugnam accendit. Æneid 10.

Jn manibus Mars ipse, viri; nunc conjugis esto
Quisque suæ, tectique memor: nunc magna referto
Facta patrum, laudesque: ultrò occurramus, ad undam,
Dum trepidi egressisque labant vestigia prima.
AUDENTES fortuna juvat.

Multum etiam addit fiduciæ persuasio de favore divino. Hinc illa Tolumnii Auguris audacia, Æneid. 12.

Tum verò augurium Rutuli clamore salutant,

 Ex-

Expediuntque manus; primuſque Tolumnius augur:
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſæpè petivi.
Accipio, agnoſcoque Deos; me, me duce ferrum
Corripite, ô Rutuli......

§. III De Misericordia.

Quid est Miſericordia?

R. Eſt dolor animi, & ægritudo quædam ex malo alterius, præſertim immeritò laborantis. In hoc excitando commiſerationis affectu triumphare ſolet magni Oratoris induſtria. Siquidem, ùt vulgò dicitur, *Lacrymæ auditorum ſunt laus Oratoris, vel maxima.*

Quænam ſunt artes ad miſericordiam concitandam idoneæ?

R. Variæ, ac multiplices ſunt artes. Prima eſt, ſi qui malum patitur, eo planè indignus eſſe dicatur. Unde ad ciendam miſericordiam valet hoc Virgilii.

Nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis inſula texit.

2. Eſt, ſi de patria, vel de nobis privatim bene meritus fuiſſe oſtendatur. Hoc artificio mirè uſus eſt ſenior Horatius apud Livium, ut filium, ob interfectam ſoro-

rorem, parricidii reum, ab imminenti morte liberaret.

Oratio P. Horatii ad populum pro Filio parricidii reo.
Livius Lib. 1.

Hunccine, quem modò decoratum, ovantemque victoria, incedentem vidistis, Quirites, eum sub furca vinctum, inter verbera, & cruciatus videre potestis? Quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I, lictor, colliga manus, quæ paulò ante armatæ Imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris hujus urbis: Arbore infelici suspende: Verbera, vel intra Pomærium, modò inter illa pila, & spolia hostium: vel extra Pomærium, modò inter sepulchra Curiatiorum. Quò enim ducere hunc juvenem potestis, ubi non sua decora eum á tanta fæditate supplicii vindicent?

3. Ars est, si calamitatis magnitudo, vel diuturnitas, ceteræque hujusmodi circumstantiæ luculenter exponantur.

4. Ars hæc est, si tristia quædam recentis miseriæ signa, monimentaque ob oculos auditorum ponantur, ùt cruentæ vestes, vel ipsum mortui cadaver, aut imago. Nam ùt monet Horatìus ad Pisones:

Segnius irritant animos demissa per aures,

Quam quæ ſunt oculis ſubjecta fideli-
bus . . . . .

Sic M. Antonius, qui poſtea Triumvir fuit, prolata Julii Cæſaris veſte pugionibus, ac gladiis perforata, ſanguineque cruentata, Romanam plebem ita accendit, ut ad conjuratorum ædes inflammandas e veſtigio provolaverit. Sic Clotildis Clodovæi filia durè, & inclementer habita à marito Almarico Viſigothorum rege, cùm ſudarium ſuo imbutum ſanguine ad fratres ſuos Francorum reges miſiſſet, immane illud bellum excitavit, quo res Viſigothorum penitus attritæ, deletæque fuerunt. Sic olim ſummus ille orator Antonius, cùm defenderet Aquilium, in cauſa peroranda, tunicam ejus diloricavit, ac diſcidit è pectore, & adverſas ſenis cicatrices judicibus oſtendit.

Sic etiam Æneam flectere Dido conatur apud Ovidium in Heroide, hac lamentabili ſui imagine, ac pictura.

Aſpicias utinam, quæ ſit ſcribentis imago!
Scribimus, & gremio Troicus enſis adeſt.
Perque genas lacrymæ ſtrictum labuntur in enſem,
Qui jam, pro lacrymis, ſanguine tinctus erit.

§. IV.

§. IV. De Ira, & Indignatione.

Quid est Ira?

R. Dicere possem cum Horatio: *Ira brevis furor est.* Sed malo cum Aristotele sic illam definire: *Ira est sui, propter contemptum, ulciscendi cupiditas, cum dolore conjuncta.* Unde non maximopere differt ab odio, quod est *Ira quædam inveterata.*

Quomodo excitatur, & incenditur Ira?

R. Accenditur commemoratione illatæ injuriæ, si præsertim injuria sit cum contemptu conjuncta. Hinc nimirum apud Virgilium Æneidos 1. tantopere effervescit Junonis ira contra Trojanos, ob spretam à Paride Trojano formam suam, & Hebem filiam Ganymedi Trojano postpositam:

—Manet alta mente repôstum
Judicium Paridis, spretæque injuria formæ,
Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.

Et rursum in eodem libro suam iram sic exsuscitat eadem Juno:

Ast ego, quæ Divûm incedo Regina, Jovisque
Et soror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero. Et quisquam numen Junonis adoret?

Præ-

Præterea? aut ſupplex aris imponat honorem?

Quo quis verò eſt gloriæ appetentior, vel dignitate illuſtrior, hoc ob sui contemptum vehementius ſolet iraſci. Cujus rei memorabile in primis eſt exemplum Narſetis Eunuchi rei militaris gloriâ præſtantiſſimi Js enim poſt res fortiter geſtas adverſus Totilam Gothorum regem, cùm invidiâ quorumdam, à Juſtino Imperatore Jtaliæ præfecturâ fuiſſet exutus, atque etiam ab Jmperatrice Sophia, impotentis animi fœmina, virulentô hujuſmodi fuiſſet impetitus convitiô: *Narſetem eunuchum ad pensa, lanaſque cum fæminis esse relegandum*; illud adeo acerbe tulit, *ut ſe telam brevi orſurum dixerit, quam Imperator, & Conjux, dum viverent, nulla vi, induſtriaque retexere poſsent.* Ac paulo poſt, evocatis in Jtaliam Longobardis, Jmperatori magnam Italiæ partem ademit.

Quid eſt Indignatio?

R. Eſt dolor perceptus ob ſecundas res, bonaque alterius, qui hac felicitate judicatur indignus; ut apud Maronem Eclog. 1.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

Barbarus has ſegetes?

Ejuſmodi etiam illud Eclogæ 8.

Mop-

Mopſo Niſa datur: quid non ſperemus amantes?
Iungentur jam gryphes equis, ævoque ſequenti
Cum canibus timidæ venient ad pocula damæ.

Quomodo ab invidia differt indignatio?

R. Hoc differt, quòd indignatio ſit tantùm in indignos, eo quod fruuntur bono, ut vel ipſo nomine liquet. Unde indignatio præſertim ſuſcipitur ab his, qui ſunt viri probi, & honoris cupidi; quia boni ferunt indigne malos florere: & honoris ſtudioſi indignantur, immerentes anteferri ſibi. Invidia verò eſt erga bonos, & ſua felicitate dignos.

Quomodo concitatur indignatio?

R. Excitatur duplici modo. 1. Si vitæ prioris ſordes, & vitas cum præſentis temporis opibus, potentiâ & arrogantiâ præſertim conferantur. 2. Si hominis, in quem indignamur, vitia cum viri, cui antefertur, virtutibus comparentur. Ex primo capite Tullius indignationem ità movet in Vatinium: *Atque illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patior latere.* Deinde commemorat, ut homo vilis & obſcurus paulatim ad honores acceſſerit; tandemque illa ſubiungit: *Te cognati reſpuunt, tribules execrantur, vicini*

me-

metuunt, affnes erubescunt, strumæ denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis jam se locis collocârunt. Quasi nempe adeò sit impurus, ut vel ipsæ strumæ fœdum hominem aversentur.

Similiter Horatius indignationem concitat adversus Menam Pompeji magni libertum in hac Oda cedro linenda:

Licet superbus ambules pecunià,
Fortuna non mutat genus.
Videsne, sacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,
Ut ora vertat, huc & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumviralibus,
Præconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi jugera,
Et Appiam mannis terit:
Sedilibusque magnus in primis eques,
Othone contempto, sedet

Ex secundo capite vehementer indignatur Ajax apud Ovidium, quòd Ulysses secum ausit de Achillis armis contendere.

.... Agimus, proh Jupiter, inquit,
Ante rates causam, & mecum confertur Ulysses!
Præmia magna peti fateor: sed demit honorem,
Æmulus Ajaci. Non est tenuisse superbum,

(Sit

(Sit licet hoc ingens) quidquid ſperavit
Ulyſſes

§. V. De Mansuetudine.

Quid eſt Manſuetudo?

R. Manſuetudo, ſeu lenitas, ac clementia: eſt motus oppoſitus iræ; neque aliter definitur, quàm *iræ remiſſio, atque mitigatio.*

Quænam eſt ars conciliandæ clementiæ?

R. Mitigabitur ira, & conciliabitur manſuetudo, primò ingenua quadam culpæ confeſſione, ac dolore. Jtà Cicero Cæſarem, iratiſſimum licèt, tamen Ligario placavit: *Ad judicem ſic agi ſolet; ſed ego, ad patrem loquor: erravi, temere feci, pœnitet; ad clementiam tuam confugio; delicti veniam peto, ut ignoſcas oro: ſi nemo impetravit, arrogantem; ſi plurimi, tu idem fer opem, qui ſpem dediſti.*

2. Facit ad placandam iram humilitas, & ſupplicis animi demiſſio, præſertim apud hoſtem magnanimum. Ut enim pulchre ait Ovidius lib. 3. Triſtium:

Corpora magnanimo ſatis eſt proſtrâſſe
Leoni;
Pugna ſuum finem, dum jacet hoſtis,
habet.

Adde-

Addere poteris cum Virgilio tritum illud libri 6.

. . . Romane, memento
Parcere subjectis, & debellare superbos.

3. Ad deliniendam iram maximè sunt adhibendi, qui minùs habent roboris, & quos de vi inferenda cogitare nulla est suspicio, cujusmodi sunt pueri, fœminæ, senes, sacrorum antistites. Jtà legimus in sacris paginis, Davidis iram ab Abigail, iram Artaxerxis ab Esthere fuisse repentè mitigatam. Romana queque historia testatur, Sabinarum interventu, Romulum inter, & Tatium fœdus ictum fuisse. Jtem Volumnia, & Vetusta Martium Coriolanum, patriæ funestum bellum inferentem, à noxio proposito dimoverunt

4. Facit plurimum ad iram molliendam, si scias, & captes molles aditus, & commoda fandi tempora, quale est tempus convivii, ludi, fausti alicuius successus, victoriæ, festivitatis, ac lætitiæ publicæ; quo tempore solent homines ad mansuetudinem esse propensiores.

5. Si prudenter ostendas, quantum præstet mansuetudo cupiditati vindictæ; ùt rectè monet Juvenalis hisce versibus aureis Satyræ 13.

. . . Quippe minuti

Sem.

Semper & infirmi eſt animi, exiguique voluptas,
Ultio; continuò ſic collige quòd vindictâ
NEMO magis gaudet, quàm fœmina.

6. Denique valet plurimùm ad clementiam, ſi dicas, qui peccavit, non deditâ operâ, non dolô malô peccâſſe, nec id egiſſe, ut eum contemneret, quem habet iratum: ſed vel incautum, vel errore humano deceptum, vel neceſſitate adactum peccaviſſe. Vide, qua dexteritate locum hunc tractet Tullius ad Cæſarem M. Marcello placandum: *Atque hoc C. Cæſaris judicium, P. C. quàm latè pateat, attendite. Omnes enim qui ad illa arma fatô fuimus neſcio quo, reipublicæ miſero, funeſtoque compulſi, etſi aliquâ culpâ tenemur erroris humani, ſcelere certè liberati ſumus. Nam cùm M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipublicæ conſervavit, memet mihi, & itèm reipublicæ, nullo deprecante, reliquos ampliſſimos viros, & ſibi ipſis, & patriæ reddidit: quorum, & frequentiam, & dignitatem hoc ipſo in conſeſſu videtis. Non illos hoſtes induxit in curiam, ſed judicavit à pleriſque ignoratione potiùs, & falſo atque inani metu, quàm cupiditate, aut crudelitate civile bellum eſſe ſuſceptum.*

§. VI De Æmulatione.

Quid eſt Æmulatio? R.

R. Eſt dolor ex aliena felicitate ſuſceptus, non quòd illi contigerit, ſed quòd nos illa careamus. Hinc liquet Æmulationem eſſe in laude ponendam, & ad perdiſcendum bonas artes plurimùm valere. Sunt enim Æmulationi obnoxia, quæ maximè præclara, ùt virtus, honores, opes, doctrina, gloria, &c.

Quid intereſt Æmulationem inter & Jnvidiam?

R. Æmulationem bonam eſſe, laudabilem, & honeſtam, quia nos excitat, ut ipſi quoque bona conſequamur. Contrà verò Jnvidia vitioſa eſt, turpiſque, quia id agit, nè alter bonis potiatur, ùt ait Horatius.

Jnvidus alterius rebus macreſcit opimis.

Quomodo excitari poteſt Æmulatio?

R. Excitatur maiorum exemplô, nominis gloriâ, & propoſitis illuſtrium virorum egregiis facinoribus. Jtà Andromache Æneid. 3.

Quid puer Aſcanius? Superatne, & veſcitur aurâ?
. . . .
Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles
Et puer Æneas, & avunculus excitat Hector?

Jtà magnus ille Alexander cùm ad Achillis tumulum adſtitiſſet, ejus gloriam, & felicitatem æmulatus, *O fortunate*, inquit, *adoleſcens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris!* Et ille hiſtoricorum princeps Thucydides, adhuc adoleſcentulus, cùm forte ſuam hiſtoriam Herodotus legeret, itá gloriæ ſtimulis agebatur, ut lacrymas tenere non poſſet. Quo animadverſo, Herodotus ejus patri dixit: *Næ tu ſanè beatus es qui filium habeas ſic avidum gloriæ, & laudis appetentem.*

Concluditur doctrina de Affectibus generali præcepto.

Hactenus de Affectibus dictum eſt; in quibus illud generatim eſt obſervandum, quod apud Ciceronem monet Antonius: *Ut omnes motus quos Orator adhibere volet judici, in ipſo Oratore impreſſi, atque inuſti eſſe videantur, Neque enim facile eſt perficere, ut iraſcatur, cui tu velis, judex, ſi tu ipſe id lente ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis, niſi teipſum flagrantem odió ante viderit; neque ad miſericordiam adducetur niſi ei tu ſigna doloris tui, verbis, ſententiis, voce, vultu, collacrymatione denique oſtenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardeſcendum eſt, quæ niſi admoto igni, ignem concipe-*

cipere possit; sic nulla est mens tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, & ardens accesseris.

Optime igitur monet Horatius in arte Poëtica:

. . . Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi: tunc tua me infortunia lædent.

Finis Libri Secundi.

AR-

ARTIS
RHETORICÆ
LIBER TERTIUS

DE DISPOSITIONE.

Quid est Dispositio?

R. Dispositio definitur á Cicerone, *Rerum inventarum in ordinem distributio.*

Quænam est Dispositionis utilitas?

R. Non minùs necessaria est dispositio ad fidem faciendam, & ad motus excitandos; quam instructio exercitûs ad pugnam ac victoriam; quam in humano corpore conformatio membrorum, ad gratiam, & venustatem; quàm in ædificio lapidum, cæmentique apta compositio, ad ædium opportunitatem & elegantiam. Unde meritò præcipit Horatius in arte Poëtica;

Singula quæque locum teneant sortita decenter.

Sane ordo ubi adest, res audiuntur libentius, audita intelliguntur faciliùs, & intellecta diutiùs inhærent. Si verò negligatur dispositio, fit nimirum monstrum

illud

illud ex variis animantibus conflatum, quod artis initiô scite pingit idem Horatius. Fit, quod eodem loco reprehenditur.

Velut ægri somnia, vanæ
Fingentur species, ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ . . .

Quin nullum mihi videtur certius argumentum inscitiæ, hebetisque, ac pinguis ingenii, quàm cùm ita incondita est oratio, ità perturbata, nihil ut sit primum, nihil secundum. Contra verò nullum majus indicium artis, & industriæ, quàm ordo. Quamobrem cùm hactenus actum sit de Elocutione, & de Jnventione, in quibus opus est in primis lepore, atque ingeniô; deinceps videndum de Dispositione, in qua una magis elucet Oratoris judicium, atque prudentia.

Quisnam ordo servandus est in orationis dispositione, seu quænam sint orationis partes?

R. Orationis partes vulgo quatuor assignantur: Exordium, Narratio, Confirmatio, seu Contentio, & Peroratio.

Hæc artificiosa dispositio videtur omnino naturæ consentanea. Satis enim novimus; vel ipsa duce natura, ubi quidpiam volumus impetrare. 1. Conciliandos esse animos eorum quibuscum agimus, & hoc est Exordii munus: deinde exponendum

esse

esse illud quod petimus, & hoc est Narrationis; 3. Afferendas esse rationes quibus ostendatur illud concedendum nobis esse, & hoc efficit Confirmatio: denique preces addendas, aut alios motus adhibendos, quibus impelli vehementiùs auditorum animi possint, & hoc Peroratione consequimur.

Sunt qui non quatuor duntaxat, sed sex omnino velint esse partes orationis; nempe Exordium, Divisionem, Narrationem, Confirmationem, Confutationem, & Perorationem, quas etiam ajunt indicari pervagatissimô isthoc versiculô:

Exorsus, narro, seco, firmo, refuto, peroro.

Verùm, si rectè res æstimare velimus, Partitio cum Propositione revocatur ad Exordium: Confutatio verò redit ad Confirmationem. Unde liquet, quatuor tantùm esse statuendas orationis partes, quarum duæ valent ad faciendam fidem, scilicet Narratio, & confirmatio: reliquæ verò faciunt ad motus excitandos, videlicet Exordium, & Peroratio. Nunc verò de partibus orationis singulatim videamus.

CAPUT I.

De Exordio.

Quid est Exordium?

R. Exordium definitur à Tullio: *Pars ora-*

orationis, auditorum animos idoneè comparans ad reliquam dictionem Unde quod in humano corpore caput est, quod in ædibus vestibulum, hoc est Exordium in oratione. Atque adeò præcipua quadam cura, diligentiaque, præ ceteris orationis partibus est elaborandum, naturæ ipsius instar, quæ in fingendo, atque ornando capite potissimùm desudare consuevit Unde etiam Exordium *difficillima pars orationis* vocatur à Tullio.

Undenam sumpta est Exordii vox?

R. Est Metaphora à textoribus sumpta, qui propriè telam ordiri dicuntur, cum certa quadam lege fila collocant, & ordine illa componunt.

§ I. De Variis Exordiorum Generibus.

Quotuplex est Exordium?

R. Duplex. Aliud est justum ac legitimum, quod etiam temperatum appellatur: aliud est vehemens & abruptum, sive ex abrupto.

Quid est Exordium justum ac legitimum?

R. Illud est, quo auditorum animi artificiosa quadam verborum conciliatione præparantur

Quid est Exordium ex abrupto?

R. Illud est, quo Orator, quasi quodam abre-

abreptus impetu auditores repentino, & inopinato motu percellit. Tale est celeberrimum illud Ciceronis Exordium in Catilinam: *Quousque tandem abutêre Catilina, patientia nostra, &c.*

Quomodo fit Exordium ex abrupto?

R. Fit primo per licentiam, seu per liberiorem quemdam loquendi modum. Sicut apud Livium lib 23. Mucius Scævola deprehensus in Porsenæ castris, ità illum alloquitur ex abrupto: *Romanus sum civis: C. Mucium vocant. Hostis hostem occidere volui, nec ad mortem minus animi est, quam ad necem fuit. Et facere, & pati fortia Romanum est. Nec unus ego in te hos animos gessi. Longus post me ordo est idem petentium decus. Proinde in hoc discrimen si juvat, accingere, ut in singulas horas capite dimices tuo. Ferrum hostemque in vestibulo habes regiæ. Hoc tibi juventus Romana bellum indicimus. Nullam aciem, nullum prælium timueris: uni tibi, & cum singulis res erit.*

2. Fit per indignationem, & increpationem, ùt cùm apud Livium lib. 2. c. 40. Veturia filium Coriolanum sic alloquitur. *Sine, priusquam complexum accipio, sciam, ad hostem, an ad filium venerim; captiva, materne in castris tuis sim? In hoc me longa vita, & infelix senecta traxit, ut*

exu-

exulem te, deinde hostem viderem! Potuisti populari hanc terram quæ te genuit, atque aluit! Non tibi, quamvis infestô animô, & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit! non cùm in conspectu Roma fuit, succurrit; Intra ista mœnia domus, ac penates mei sunt, mater, conjux, liberique? Ergo, nisi peperissem, Roma non oppugnaretur! nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem!

Quandonam usurpandum est Exordium ex abrupto?

R. Usurpatur potissimùm vel in summa aliqua gratulatione, & lætitia; vel in summa quapiam offensione, aut indignatione: quibus scilicet omnibus Orator extra se rapi videtur quodammodo.

§. II. De Virtutibus, Ac Vitiis Exordii.

Quæ sunt Exordii dotes, ac virtutes?

R. Quatuor vulgò recensentur: *Proprietas, cura verecundia, brevitas.*

In quo posita est proprietas Exordii?

R. In eo posita est, ut Exordium sit cum reliqua oratione conjunctum, tanquam caput cum corpore. 2. Ut sit ex re quasi natum, & ex ipsis causæ visceribus ità depromptum, ut ex illius natura quodammodo videatur efflorescere. Contrà verò vitiosum erit, si sit vulgare, ac commu-

ne,

ne, hoc eſt, ſi cauſis aliis, & fortaſſe etiam contrariis, poſſit accommodari: cujuſmodi Exordia lepide comparantur Ephippio, quod equis bene multis accommodaretur, vel gladio Delphico, qui ad hunc modum factus fuit, ut eodem, & ſacras mactarent victimas, & ſuppliciò nocentes afficerent.

2. Vitioſum erit Exordium, ſi ſit commutabile, hoc eſt, ſi leviter mutatum, ab adverſario poſſit uſurpari. Si ſit procul accerſitum, longiuſque petitum, vel ſi nihil ad rem pertineat. Quæ Exordia ſimiliter se habent ac

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere ſi velit.

Quale etiam fuit Exordium inepti illius cauſidici, qui de lite inter duos vicinos acturus, Exordium petivit ab Adamo, vixque ad diluvii tempora tandem pervenit.

Jn quo poſita eſt Exordii cura?

R. Jn eo poſita eſt, ut Exordium ſit plenum dignitatis, ſit accuratum, & acutum, ſit aptum verbis & inſtructum ſententiis, & quod periti ſolent Architecti, *veſtibula aditusque ad cauſam faciat illuſtres*, inquit Tullius. Prima quippe Oratoris commendatio proficiſcitur ab Exordio, quod ſi negligentius tractatum fuerit, reliqua omnia faſti-

fastidiet, & nauseabit auditor. Ut enim optime monet Fabius, pessimus sane videtur gubernator ille, qui è portu solvens, statim ad scopulos navem appellit. Caveat tamen Orator, ne, quod sæpe contingit, Exordii nimis picti, & nimis artificiosi splendore, ac concinnitate, præstigiarum, ac fraudis suspicionem auditoribus præbeat.

In quo consistit Exordii verecundia?

R. In eo consistit, quòd Orator dicere incipiens, præseferat ingenuum illum pudorem, quem in Oratore summo L. Crasso tantopere laudabat Cicero: *Fuit enim*, inquit. *In L. Crasso pudor quidam, qui non modo non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset.* Et ipse etiam L. Crassus de se sic confitetur lib. 1. de Oratore; *In principiis dicendi, tota mente, atque omnibus artubus contremisco.* Sciebat enim summus ille dicendi artifex, & doctor, offendi solere auditorum animos, si Orator velut exultans, sibique præfidens, ad dicendum accedat.

In quo posita est brevitas Exordii?

R. In eo posita est, ut Exordium reliquæ orationis magnitudini sit accommodatum, & ut inani verborum circuitione non producatur longius, quàm par sit. Neque enim profectò cubitali Pygmæi corpori

pori caput giganteum, aut humili tugurio valvæ prægrandes, ingensque vestibulum affigi debent. Quod si fiat, bellissime sane quadrabit in enormia id genus proœmia facetum illud Diogenis dictum ad Myndios, qui suo oppidulo grandes, & magnificas fores affixerant: *Viri Myndi, portas claudite, nè urbs exeat*

Nolim tamen orationi nullum jungatur Exordium, ut olim in Areopago fieri solitum accepimus, ubi dicebant Oratores *sine Exordio, sine affectibus, sine epilogo*; inquit Julius Pollux; & ut etiam à Xenophonte factitatum legimus, qui sic exorditur; *Darius, & Parisatis duos habuere filios*.

Nolim etiam orationi, ceteroqui longulæ, brevissimum, ùt nonnulli solent, affigatur Exordium: neque enim ingentem Basilicam decent exiguæ fores; aut giganteo corpori Pygmæi caput, vel ingenti colosso globulus imponitur.

§ III. De Variis Exordiorum Fontibus.

Varii sunt fontes, unde derivari solet Exordium justum, ac legitimum. Nos hic præcipuos indicabimus.

1. Exordium rectè ducitur ab adjunctis personæ, rei, loci, ac temporis: atque

hic

hic erat fons notus, ac familiaris Tullio, qui hinc ferme solebat exordiri In Oratione pro M. Cælio exorditur à temporis insolentia: quippe die festo, contra quam fieri soleret, causam dicere cogebatur, Exordium Milonianæ ducitur 1. à persona adversariorum, qui armati forum obsidebant: 2. à persona Pompeii judicis: 3. ab insolita judicii forma. Pro Rege Dejotaro, ducit exordium ab angustiis loci, in quo habita fuit hæc oratio: *Moveor etiam ipsius loci insolentia*(inquit Tullius)*quòd tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent; in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiesco . . . Hanc enim, C Cæsar, causam si in foro dicerem, eodem audiente, & disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Rom concursus afferret? Quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem ætatem in populi Rom. bellis consumptam esse meminisset? Spectarem curiam, intuerer forum, cælum denique testarer ipsum . . . . Quæ quoniam angustiora faciunt parietes, actioque causæ maxime debilitatur loco; tuum est, Cæsar, qui pro multis sæpe dixisti, quid nunc mihi animi sit, ad te ipsum referre; quo facilius tum æquitas tua, tum audien-*

diendi diligentia minuat hanc perturbationem meam.

2. Ducitur Exordium á rotunda ſimplicique rei expoſitione, ſinè fuco, & calamiſtris, & ſinè ullo in ſpeciem artificio. Ità Cicero pro Ligario: *Novum crimen, C. Cæſar, & ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit: Q. Ligarium in Africa fuiſſe.*

3. Ducitur Exordium à contrario, cùm prima fronte ea videamur dicere, quæ cauſæ noſtræ ſint omnino contraria, & adverſariis faveant, ut ſcilicet eos ſenſim in noſtram ſententiam nihil minùs cogitantes pertrahamus; in quo ſane eſt artis, & induſtriæ plurimum. Jta Alexander apud Curtium milites ſuos cohortaturus, ut ſecum audacter pergant ad extremas Jndiæ partes, primò videtur probare illorum ſtudia, qui reditum in patriam cogitabant: *Magnitudinem rerum,* inquit, *quas geſſiſtis, milites, intuentibus vobis, minime mirum eſt, & deſiderium quietis, & ſatietatem gloriæ occurrere, &c.* Deinde mutata ſenſim velficatione, in contrariam ſententiam callidiſſimè deſcendit.

4. Ducitur Exordium ab inſigni quopiam effato, & dicto, vel ab illuſtri exemplo. Jta Catilina ſuos conjuratos ad impium bellum adhortatur apud Salluſtium hoc

effato: *Compertum habeo, milites, verba virtutem non addere neque ex ignavo strenuum, neque forte n exercitum imperatoris oratione fieri.* Jtà etiam Cæſar, dum in Senatu pro Catilina loquitur, apud eumdem Salluſtium, ab inſigni effato ſic exorditur: *Omnes homines (P.C.) qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, amentia, ira, atque miſericordia, vacuos eſse decet.*

5 Duci poteſt Exordium ab inſigni aliqua quæſtione. Jtà Tullius ſuum de Jnventione Rhetorica librum auſpicatur: *Sæpe, & multum hoc mecum cogitavi, bonine an mali plus attulerit hominibus, & civitatibus copia dicendi, ac ſummum eloquentiæ ſtudium.*

Eodem ex fonte ſuum in Rufinum carmen ducit Claudianus.

Sæpe mihi dubiam traxit ſententia mentem,
Curarent ſuperi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.
. . . .
Abſtulit hunc nobis Rufini pæna tumultum,
Abſolvitque Deos. Jam non ad culmina rerum
Jnjuſtos creviſſe queror. Tolluntur in altum
Ut lapſu graviore ruant. 6.

6. Præclare admodum trahitur Exordium à ſuſpenſione, quæ mirifice præparat auditorum animos, magnæ alicujus rei expectatione; & illos acuit vehementi cupiditate ſciendi, quid demum ſit illud, quod polliceatur Orator. Ita Cicero Verrina 1. *Quod erat optandum maxime, judices, & quod unum ad invidiam veſtri ordinis, infamiamque judiciorum ſedandam maxime pertinebat; id non humanô conſiliô, ſed prope divinitus datum, atque oblatum vobis ſummo reip. tempore videtur. Inveteravit enim jam opinio perniciosa reip. vobiſque periculoſa: quæ non modo Romæ ſed & apud exteras nationes omnium ſermone percrebuit, his judiciis, quæ nunc ſint, PECUNIOSUM hominem, quamvis ſit nocens, nullum poſſe damnari.*

Denique Exordium ab ipſis cauſæ viſceribus, hoc eſt ab intimis cauſæ principiis trahendum eſt; & in illo ſolerter jacienda ſunt argumentorum, & affectuum omnia ſemina, quæ deinde retractata, fuſius explicentur. Id verò non difficulter efficies, ſi ex Fabii Quintiliani præcepto diligenter intuearis, apud quos, pro quibus, contra quos, quo loco, quo tempore, quo rerum ſtatu dicendum ſit tibi; quid auditores ac judices ſentire credibile ſit; quis ſit orationis tuæ ſcopus; quid

petas, quid consequi velis. Hæc omnia ubi perspecta mature fuerint tibi, ipsa te magistra natura facile docebit, unde sit tibi capiendum orationis Exordium.

§. IV. De Officio, Ac Munere Exordii.

Quodnam est officium, ac munus Exordii?

R. Triplex; ut nempe reddat auditorem benevolum, attentum, & docilem.

Unde reddet auditorem benevolum?

R. Ex quadruplici capite: 1. à persona Oratoris ipsius. 2 à persona adversariorum. 3. à Persona auditorum, vel judicum: 4. ab illius, pro quo dicitur, persona.

Quomodo reddet auditorem benevolum à persona Oratoris ipsius?

R. Si Orator modestiam, pudorem, probitatem, & ingenuum quemdam candorem ore potius, & reipsa præ se ferat, quam verbis ostentet. Poterit tamen interdum sua merita, suum officium, suas virtutes, sed parce omnino, ac sine arrogantia commendare: quod mirificè facit Tullius in oratione pro Archia, suo quondam magistro: *Si quid est in me ingenii, judices, quod sentio quam sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non infici-*

ficior mediocriter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis, ac disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse: earum omnium rerum vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere prope suo jure debet. Nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hunc video mihi principem, & ad suscipiendam, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. Quòd si hæc vox hujus hortatu, præceptisque conformata nonnullis aliquando saluti fuit: à quo id accepimus, quo ceteris opitulari, & alios servare possemus; huic profecto, ipsi, quantum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus.

Quomodo colligetur benevolentia ab adversariorum persona?

R. 1. Si dicamus, nos nimiam illorum eloquentiam, aut gratiam revereri, unde illa reddatur suspecta judicibus: quod pulchre admodum facit Cicero pro Quinctio: *Quæ res in civitate duæ plurimùm possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia: quorum alteram, C. Aquili, vereor, alteram metuo.*

2. Si illos in odium, & in invidiam adducu-

ducere, vitiorum quibus laborant, commemoratione conemur; ùt pro Dejotaro: *Crudelem Castorem, ne dicam sceleratum, & impium, qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæque suæ terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri, & tegere debebat.*

Quòd si adversarius sit vir bonus, notæque probitatis, ac fidei, Tullium imitaberis, qui cùm pro Muræna diceret, Catonemque virum antiquæ virtutis haberet adversarium; non quidem in ejus vita, moribusque quidquam culpavit; sed tamen, ut illi quomodocunque fidem detraheret, sectam Stoicorum, cui se Cato totum addixerat, irridere cæpit; idque tam false, tamque facete, ut judicium risu dissolveretur, & Cato ipse dixerit: *Quam ridiculum habemus Consulem!*

Quomodo captabitur benevolentia à persona vel auditorum, vel judicum?

R. 1. Si eis confidere videatur Orator, ùt pro Roscio Amerino. 2 Si suam caussam cum eorum utilitate conjungat, ùt passim in Philippicis. 3. Si eorum justitiam, fidem, auctoritatem, & dotes ceteras modeste commendet, ùt in Exordio Milonianæ ubi Tullius Pompejum laudat à sapientia, justitiaque, cùm ait: *Sed me recreat, & reficit Cn. Pompeii sapientissimi, & ju-*

justissimi viri consilium, qui profecto nec justitiæ suæ putaret esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eumdem telis militum dedere: nec sapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publica armare.

Jmò ne ipse quidem Paulus Apostolus hoc sibi negligendum putavit, cùm pro se ipse diceret apud regem Agrippam Actorum capite 25 *De his omnibus, quibus accusor à Judæis, Rex Agrippa, æstimo me beatum, apud te cum sim defensurus me hodie, maxime te sciente omnia & quæ apud Judæos sunt consvetudines, & quæstiones. Propter quod obsecro, patienter me audias.*

Quomodo paratur benevolentia à persona clientis, sive illius, cujus causa agitur?

R. Si illius innocentiam, virtutemque commendes: si illius calamitatem, amicorum inopiam, & solitudinem conqueraris; ùt Cicero pro Roscio Amerino.

Semperne laborandum est in exordio, ut captetur auditorum Benevolentia?

R. De captanda benevolentia non valdè laborandum est in caussis illis, quæ per se sunt honestæ, sed tantum in iis, quæ sunt vel paradoxæ, vel dubiæ, vel humiles. Quatuor enim causarum genera distinguit Divus Augustinus in eximio suo libro de Rhetoricæ principiis; *Honestas, incredibiles,*

biles, dubias, & humiles, quæ ab illo vocantur *endoxæ, paradoxæ, amphidoxæ, adoxæ*.

In humili quidem argumento se se maxima nonnunquam exercuerunt, & ostentârunt ingenia; ut olim Polycrates, qui murium panegyricum celebravit, & Lucianus, qui muscam laudavit. Inter juniores verò Majoragius scripsit encomium luti, Calcagninus, post Psellum, pulicem prædicavit, Caliger anserem, Passeratius ipsum *nihil* laudandum suscepit, Umbram Janus Douza præconiô celebravit: & nostra ætate vir Cl. Daniel Heinsius asinum, pediculumque laudavit.

In his verò, aliisque id genus humilibus causis, itemque in illis, quæ minùs gratæ sunt auditoribus, opus est insinuatione, seu exquisitiore quadam arte, qua Orator subdole, & latenter in auditorum animos irrepat.

§. V. De Paranda Attentione.

Undenam conciliatur attentio?

R. Conciliatur partim promissione, partim petitione: promissione quidem, si pollicemur nos esse dicturos de rebus vel novis, vel magnis, vel utilibus, vel jucundis, Ità Horatius Od. 1. l. 3.

Carmina non prius

Audi-

Audita, Musarum Sacerdos,
Virginibus, puerisque canto.

Sic etiam in primis Cicero pro Rabirio; *Sic enim existimare debetis, Quirites, post hominum memoriam, rem nullam magis periculosam, magis ab omnibus vobis providendam, nec a Tribuno plebis susceptam, neque à Consule defensam, neque ad populum R. esse delatam.* Hoc etiam egregie præstitit Maro, quando de apibus dicturus, ità cecinit 4. Georg.

Protinus aërii mellis cœlestia dona
Exequar; Hanc etiam, Mecœnas, aspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum
Magnanimosque Duces; totiusque ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria...

Nolim tamen montes, ùt ajunt, aureos in ipso dicendi initio semper polliceatur Orator: nec sic incipiet, ùt Mævius ille, quem ridet Horatius:

Fortunam Priami cantabo; & nobile bellum.

Multoque sane cautius mihi videtur facere, qui cum Homero simpliciter, & verecundè sic exorditur.

Dic mihi, Musa, virum captæ post tempora Trojæ,
Qui mores hominum multorum vidit & Urbes.

Quàm si magnificentiùs sic incipias cùm Lucano:

Bella per Emathios plus quam civilia campos....

Aut si tumidum illud, turgidumque imiteris Claudiani prooemium *de raptu Proserpinæ*:

Inferni raptoris equos afflataque curru
Sidera Tænario, caligantesque profundæ
Junonis thalamos audaci promere cantu,
Mens congesta jubet.

Quod si satis appareat, rem; de qua agitur; esse abjectam, & exilem, plus efficiet Orator, si rotunde statim, & ingenue profiteatur; sese in re omnino tenui laborare, quam si grandia nequidquam polliceatur: sed causæ tenuitatem æquitate, vel necessitate, vel aliunde compensare conabitur; ùt Cic: Philippica 7. *Parvis de rebus, sed fortasse necessariis consulimur, P. C. de Appia via, & de moneta.*

2. Conciliandæ attentionis ratio est *petitio*; cùm scilicet auditores rogamus ut studiosè, ac diligenter velint attendere, ùt Cicero pro Sexto Roscio *Quapropter*

vos

vos oro, atque obsecro judices, attente, bonaque cum venia verba mea audiatis.

Quamvis autem sub ipsum Exordium postulari soleat attentio, satius tamen erit interdum illam in ipso orationis decursu postulare; cùm scilicet auditoris animus, initio arrectus, & alacer, languescere incipit, & defatigatæ illius aures incipiunt peregrinari, ùt solet. Hoc egregie præstitit Tullius pro Cluentio, dum sic ait: *Vos, quæso, ut adhuc me attentè audistis, item quæ reliqua sunt, audiatis. Profectò nihil à me dicetur, quod non dignum hoc conventu, & silentiô, dignum vestris studiis, atque auribus esse videatur.*

Quomodo comparabitur docilitas?

R. Tribus maxime rebus: 1. Si brevem te fore promittas, stesque promissis. Ut enim eleganter, & ingeniose monet Tullius, multò satius èst, ut Orator desinat, quàm si deficiat; & Auditor cum desiderio, quàm si cum fastidio, ac satietate recedat. Atque in Oratores nimis longos belle omnino quadrant ultima hæc artis poëticæ verba:

Jndoctum, doctumque fugat recitator acerbus
Quem verò arripuit, tenet, occiditque legendo
Non missura cutem, nisi plena cruoris Hirudo.

2.

2. Comparabitur docilitas, si breviter, dilucide, simpliciterque proponas, qua de re dicturus sis.

3. Fiet docilis auditor, si tuam orationem in duo, vel tria ad summum capita perspicue partiaris; ut cum ait Tullius Philippica 7. *Cur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest: quæ tria dum explico, peto á vobis P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, verba mea audiatis.* Sed quoniam permagni interest ad eloquentiam, quemadmodum proponat, & orationem suam partiatur Orator; & quia hic locus est in tota Rhetorica longe difficillimus, tyronibus præsertim; de utroque illo capite accuratius nobis esse disputandum arbitramur.

§ VI. De Propositione.

Quænam sunt Propositionis virtutes, ac dotes?

R. Quinque vulgò assignantur propositionis dotes, 1. est, ut simplex sit, unaque, non vero multiplex, ex illius enim unitate omnino pendet orationis unitas; semperque meminisse debet Orator eximii illius, numquamque satis inculcandi Horatiani præcepti.

Denique sit quodvis simplex duntaxat,
& unum.

Quid est porro una, simplexque propositio?

R. Una simplexque dicitur illa propositio, quæ constat una, simplicique sententia, v. gr. *Pax est conficienda, Injuriæ sunt condonandæ, &c.*

2. Propositionis dos est, ut sit ità clara, ut non modo nullo labore intelligatur, sed etiam ut non possit non intelligi; quemadmodum ista: *Otium est fugiendum.* 3. dos est, ut omnia totius orationis argumenta, partesque omnes in illam velut in scopum, metamque colliment. 4. dos est, uti tractari copiosè, & ornari facile possit, & amplam dicendi segetem suppeditet. Rectè enim monet Horatius, nè jejunum dicendi sumas argumentum, *& quæ desperas tractata nitescere posse, relinquas.* 5. dos est, ut propositio vel ipsa novitate percellat, vel insigni aliqua utilitate placeat: quæ duo vel maxime conciliare solent attentionem, atque benevolentiam.

Quomodo novitatem habebit propositio?

R. Si argumentum ita proponatur, ut ex trito, vulgarique fiat inusitatum, & auditorum animos statim erigat, feriatque; v. gr. trita est vulgarisque hæc propositio: *Homo multorum sibi malorum auctor est,* nihilque admodum dignum habet attentione. Fiet vero nova, & admirabilis, si di-

dicas cum Chryſoſtomo: *Nemo læditur niſi à ſeipſo*; vel *Nemo miſer, niſi qui velit*. Jtèm vulgaris eſt hæc propoſitio: *Mali aliquando ſunt utiles virtuti*; itemqe iſta; *Mors minus dura accidit miſeris, quàm felicibus*. Fiet autem illico utraque nova, mirificaque, ſi dicas, *Virtutem plus interdum improbis debere, quam probis*, & *Felicitatis genus eſſe infelicem mori*.

Quomodo utilitatem habebit propoſitio?

R. Utilitatem habere ſolent propoſitiones illæ, quæ contemplativæ non ſunt, ſed activæ (ſi duabus illis Senecæ vocibus nobis uti fas eſt) Contemplativæ porrò dicuntur illæ, quæ in ſola cognitione verſantur, quemadmodum iſta; *Stultorum infinitus eſt numerus*. Activæ contra dicuntur propoſitiones illæ, quarum finis eſt aliquid efficere: ùt, *Ferenda ſunt amicorum vitia*.

§. VII. De Divisione.

Cur adhiberi ſolet in oratione Diviſio, ſive Partitio?

R. Tribus potiſſimùm de cauſis 1. Quia lumen affert orationi. 2 Quia juvat memoriam Oratoris, & auditorum. 3. Quia levat audiendi faſtidium; recreatur enim animus admonitione ſingularum partium orationis: quemadmodum viatorem refici-

ciunt ſpatia certis lapidibus,& intervallis diſtincta, ùt ait Rutilius in Itinerario ;

Jnervalla viæ feſſis præſtare videtur,
Qui notat inſcriptus millia multa lapis .

Quænam ſunt leges diviſionis?

R. Quatuor: 1. eſt, ut Diviſio ſit plena ; hoc eſt: ut partes illius ſive membra omnino complectantur, & adæquent propoſitionem, quæ dividitur. 2. eſt, ut membra illa ſint oppoſita, neque unum in altero contineatur. 3. eſt, ut Diviſio habeat partes duas, treſve ad ſummum, vix plures. Si enim nimium conciſa ſit, & ut loquitur Fabius, nimium articuloſa, offundet orationi tenebras, parietque obſcuritatem illam, contra quam fuit inducta. 4. dos eſt, ut ſit plana, ſimplex, & quaſi obvia; non verò ad artis, & ingenii oſtentationem longius accerſita .

De Narratione, quæ eſt ſecunda orationis pars, fuſius, & uberius dictum eſt in ſecundo capite Elementorum Rhetoricæ.

CAPUT II.
De Confirmatione .

Quid eſt Confirmatio?

R. Eſt pars orationis, in qua firmamenta,ſeu robora cauſæ aſſeruntur. *Quot*

Quot suntpartes Confirmationis?

R. Duæ. 1. Eſt Confirmatio propriè dicta, in qua ea, quæ pro nobis ſunt, firmamus, ac ſtabilimus. 2. Eſt Confutatio, in qua contrarias adverſariorum rationes refellimus. Hinc liquet, Confirmationem eſſe præcipuam, ac potiſſimam Orationis partem, quæ quaſi viſcera, vitamque illius contineat, totamque perſuadendi ſpem in ea maxime parte ſitam eſſe. Unde *Piſis*, ſeu *Fides* jure nuncupatur ab Ariſtotele.

§ I. De Confirmatione Proprie Dicta.

Quomodo tractanda eſt Confirmatio propriè dicta?

R. Per Argumenta, & per Argumentationes.

Quid eſt Argumentum?

R. Eſt probabile inventum ad faciendam fidem.

Quid eſt Argumentatio?

R. Eſt argumenti fuſior, & artificioſa dilatatio.

Quid differt inter Argumenta, & Argumentationes?

R Hoc intereſt, quòd Argumentatio ſit modus, ſive ratio, qua argumentum tractatur: Argumentum verò ſit ipſa argumentationis materia. Unde argumenta ex

se

se jejuna sunt, & imbecilla, nisi accedat artificiosa illorum explicatio.

Unde petuntur argumenta ad confirmandum idonea?

R. Petuntur à locis tum intrinsecis, tum extrinsecis, de quibus accuratè dictum est à nobis lib: 2.

Quo ordine collocanda sunt argumenta in Confirmatione?

R. Firmiora partim in principio collocanda sunt, quia tunc vel maximè attendit auditor: partim in fine, quia quæ postremò dicuntur, altiùs inhærent: imbecilliora verò collocanda sunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas: quemadmodum imbecilliores milites, qui fugam, auditâ buccinâ circumspiciunt, in medium agmen cogi solent, ut qui per se parùm possunt, turbâ valeant, At si causa duobus tantùm argumentis nitatur, quorum alterum validius sit, alterum infirmius, tunc imbecillius subjicietur quidem validiori, sed mox ad validius recurretur.

Quot sunt argumentationum species seu quot modis tractari possunt argumenta?

R. Quatuor sunt præcipuæ species argumentationis: *Syllogismus*, seu *ratiocinatio*, *Enthymema*, *Inductio*, & *Exemplum*. His adde *Soritem*, & *Epicherema*,

§. II.

§ II. De Syllogismo.

Quid est Syllogismus?

R. Duplex distinguitur Syllogismus, seu ratiocinatio. Alius est Philosophicus, alius Oratorius. Syllogismus Philosophicus est argumentatio constans tribus propositionibus distinctis, & explicatis, quæ sic inter se connectuntur, ut concessis duabus primis, quarum altera *major*, altera *minor*, quia minus latè patet, appellatur, necessariò concedenda sit tertia, quæ *consequentia* dicitur: v. gr:

Omnis ars honesta est amplectenda:
Rhetorica est ars honesta:
Ergo Rhetorica est amplectenda.

Syllogismus Oratorius est ratiocinatio constans quinque partibus, vero inter se ordine connexis; unde etiam vocatur *Syllogismus perfectissimus*.

Quœnam sunt partes Syllogismi Oratoris?

R. Quinque numerantur. 1 est *Propositio*. 2. *Propositionis probatio*. 3. *Assumptio* 4 *Assumptionis probatio* 5. *Conclusio*. Habes insigne quoddam Syllogismi Oratorii exemplum in libro 1. de Inventione, ubi luculenter demonstrat Cicero, Divinâ providentiâ mundum gubernari. Sed quod exilier, & jejunè dixisset Philosophus in hunc ferme modum: *Illud*

Divi

Divinâ providentiâ administratur, quod optimè administratur: sed mundus optimè administratur; igitur mundus divinâ providentiâ administratur, id ipsum Tullius oratorio more ità pertractat

Meliùs accurantur, quæ consiliô geruntur, quam quæ sinè consilio administrantur. Et hæc est Propositio.

Domus ea, quæ ratione regitur, omnibus instructior est rebus, & apparatior, quàm ea, quæ temere, & nullo consilio administratur. Exercitus is, cui præpositus est sapiens, & callidus Imperator, omnibus partibus commodiùs regitur, quàm is, qui stultitiâ, & temeritate alicujus administratur. Eadem navigii ratio est. Nam navis optimè cursum conficit ea, quæ scientissimo gubernatore utitur. Et hæc est propositionis probatio.

Nihil autem omnium rerum meliùs, quàm mundus administratur. Et hæc est assumptio.

Nam, & signorum ortus, & obitus definitum quemdam ordinem servant; & annuæ commutationes non modò quadam ex necessitate semper eodem modo fiunt, verùm ad utilitates quoque rerum omnium sunt accommodatæ, & diurnæ, nocturnæque vicissitudines nulla in re unquam mutatæ quidquam nocuerunt; Et hæc est assumptionis probatio.

Quæ signa sunt omnia non mediocri quodam consilio naturam mundi administrari. Quæ est Complexio sive Conclusio.

Semperne constat quinque illis partibus Syllogismus oratorius?

R. Nequaquam. Si enim perspicua sit vel Propositio, vel Assumptio, tunc omittitur illius Probatio; & ità fit Syllogismus quadripartitus. Quòd si etiam perspicua videatur utraque, tunc probatione nihil opus erit; & ita tripartitus fiet Syllogismus.

Quid verò intererit inter Rhetorem & Philosophum si uterque tripartitum Syllogismum adhibeat?

R. Hoc intererit: primò, quòd Philosophus ea maximè quærat argumenta, quæ possint scientiam, aut certam opinionem efficere: Rhetori verò sufficiant, ut plurimùm, probabilia. Alterum discrimen est in argumenti tractandi ratione positum. Philosophus enim tres propositiones ordine collocat, quem ordinem *formam* appellant: Rhetoris verò industria in eo posita est, ut propositiones illas invertat, amplificet, verbis ornet, figuris illuminet, artem denique totam diligenter tegat. Hinc acutè admodum ajebat Zeno Philosophus, *Logicam seu dialecticam similem esse pugno; seu manui complicatæ; Rhetoricam* ve-

verò palmæ ſeu manui explicatæ, atque exporrectæ ſimilem eſſe.

Nunquamne Logicus, & naturalis ſervatur ordo in Syllogiſmis oratoriis?

R. Servatur aliquando non solùm ab Oratoribus, verùm etiam, quòd mirum ſanè videatur, ab ipſis Poëtis, ut in illo Perſii exemplo, Satyrâ 5.

An quisquam eſt alius liber, niſi ducere vitam
Cui licet, ùt voluit? Licet, út volo, vivere, non ſim
Liberior Brutô?

Qui profectò integer eſt Syllogismus, & ordinem eum planè ſervat, qui tradi ſoletà Logicis: Sic enim hoc loco dialecticum prorſus in morem argumentatur Perſius:

Nemo magis liber eſt, quàm is, cui licet ducere vitam, ùt vult:
Atqui mihi licet ducere vitam, ùt volo:
Ergo liber sum, & ipſo etiam Bruto liberior

§. III. De Enthymemate,

Quid eſt Enthymema?

R. Eſt pars Syllogiſmi, ſeu Syllogismus imperfectus

Quot partes habet Enthymema?

R. Duas; quarum prima vocatur à Logi-

gicis *Antecedens*; alia *Consequens*, v. gr. *Omnes artes sunt expetendæ. Ergo eloquentia est expetenda.* Hinc est quòd Enthymema jure optimo *curtum* Vocatur à Juvenali Sat. 6. in mulieres ;
Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit, Dicendi genus, aut curtum sermone rotato Torqueat Enthymema, nec Historias sciat omnes.

Vocatur, inquam, curtum, quòd sit argumentatio quasi mutila ; & una propositione veluti truncata; quæ si addatur, fiet integer Syllogismus.

Quomodo fit Enthymema?

R. Fit omittendo vel propositionem, vel assumptionem, seu ùt Logici loquuntur omittendo *majorem*, vel *minorem*; v. gr. *Clodius insidias struxit Miloni: ergo Clodius jure fuit occisus*; vel *Quicunque alteri struit insidias, jure ab illo occiditur: ergo Clodius jure fuit occisus à Milone.*

Unde nomen suum traxit Enthymema.

R. *Apo Tu enthymeithæ.* quod est *mente concipere, cogitare*, quòd scilicet tertia propositio, quæ verbis non effertur, mente retineatur.

Quodnam est optimum Enthymemati genus?

R Illud est, quod fit à contrariis, cujusmodi est apud Sallustium illud Micipsæ,

ad.

ad. Jugurtham; *Quem alienum fidum invenies, si tui hostis fueris?* Erit etiam acutius, ac validius Enthymema, si fiat per interrogationem. Tale est illud Medeæ apud Senecam:

Servare potui. Perdere num possim rogas?

Cur Enthymemate magis gaudere vulgò dicitur Orator, quam Syllogismô?

R. Tribus de causis. 1. Ut occultet artificium, quod scilicet agnitum, causæ magis obest, quàm prodest. Hinc etiam cúm utitur Syllogismô, Partes ejus ferè transponit 2. Nè videatur auditorum ingeniis diffidere: quasi necesse sit omnes Syllogismi partes sigillatim exprimi 3. Quia Enthymema validius percellit adversarios, illosque punctim, ùt ajunt, cæsimque ferit. Unde *jaculum*, *ac telum Oratoris* vocari solet. Vide quomodo Tullius Enthymemate feriat Antonium: *Pacem vult Antonius? arma ponat:* quasi si diceret: *Non arma ponit Antonius; ergo non vult pacem.*

§. VI. De Inductione.

Quid est Inductio?

R. Est argumentatio, qua ex multis singularibus enumeratis aliquod concluditur. Ità Seneca variarum rerum enumeratione magni-

magnifica, concludit solam in homine virtutem esse laudandam: *Navis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum, aut aureum rostrum est; sed quæ stabilis est, firma, velox, & consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur; sed cui ad secandum subtilis est acies. Regula non quàm formosa, sed quàm recta sit, quæritur. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet quantum aret, aut quàm multis salutetur, sed quàm bonus sit.*

Inductio non solùm Oratoribus perfamiliaris est, sed etiam Poëtis, & in primis Ovidio; qui ità majorem in modum delectabatur. Unum hic eximium afferemus exemplum, quo infelix ille Poëta; dum exularet in Scythia; uxoris suæ dolorem consolatur. Tristium lib: 4. probando per inductionem, asperas res gloriæ segetem, & materiam esse.

Materiamque tuis tristem virtutibus imple:
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua, Tiphy, jacet, si non sit in æquore fluctus:
Si valeant homines, ars tua, Phæbe, jacet.

Sic etiam apud Virgilium, Æneas probat

bat per inductionem, viventi ſibi iter ad inferos nequaquam interclusum eſſe debere:

Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus
Threiciâ fretus citharâ, fidibusque canoris,
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque, reditque, viam toties. Quid Theſea, magnum
Quid memorem Alciden? & mi genus ab Jove ſummo.

Quid obſervandum eſt in Inductione?

R. Duo diligenter cavenda ſunt. 1. Ut quæ ſumuntur, certiſſima ſint. 2. Ut id, cujus confirmandi cauſâ fit inductio, iis quæ ſumuntur ſimile ſit.

§. V. De Exemplo.

Quid eſt Exemplum?

R Eſt inductio imperfecta, qua ab uno ſimili argumentamur ad aliud. Cujuſmodi exemplum habes in Milioniana, ubi probat Tullius, non eſſe condemnandum Milonem, quod Clodium occiderit, cùm nec Horatius ob ſororem necatam fuerit condemnatus. Sed vide quomodo exemplum illud illuſtret Cicero: *Negant intueri lucem eſſe fas ei, qui à ſe hominem eſſe occiſum fateatur. In qua tandem urbe hoc*

homines stultissimi disputant? Nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi R. comitiis liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur. Similiter apud Virgilium Æn. 1. Juno furore percita concludit ab exemplo, licere sibi omnino in Æneam, & Trojanos; quod Palladi licuit in Ajacem & Argivos: Pallas nè exurere classem
Argivûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei?
. . . .
Ast ego, quæ Divûm incedo regina, Jovisque
Et soror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero.

§. VI. De Dilemmate.

Quid est Dilemma?

R. Est argumentum constans duabus partibus contrariis, quæ utrinque adversarium capiunt. Unde etiam Syllogismus cornutus appellatur, quod nempe illius cornua sint ita disposita, ut qui unum effugerit, in alterum incurrat. Sic bellè omnino probabis Dilemmate, quemvis do-

lo-

lorem æquô animô esse tolerandum: *Nam omnis dolor aut est vehemens, aut levis: si levis, facilè feretur; si vehemens, certè brevis futurus est.* Ità Cic: Philip: 5. probat hoc Dilemmate non esse mittendos legatos ad Antonium: *Legatos decernitis. Si ut deprecentur, contemnet; si ut imperetis, non audiet.*

Hoc eodem argumentandi modo rectè damnatur Lucretia illa, quæ à Sexto Tarquinio vi oppressa, sibi mortem intulit.

Si fuit ille tibi, Lucretia, gratus adulter;
Immerita ex merita præmia morte capis.
Sin potiùs casto vis est allata pudori;
Quis furor est, hostis crimine velle mori?
Frustra igitur laudem captas, Lucretia: namque
Vel furiosa ruis, vel scelerata cadis.

Unde nomen suum traxit Dilemma?

R. Ab adverbio Græco, dis, *bis*, & à voce lemma *sumptio, captio*, quod nimirum utrinque capiat adversarium.

Qua ratione solvi potest Dilemma?

R. Duplici 1. Si universum Dilemma torqueas in ipsum auctorem: cujusmodi exemplum affert Aristoteles lib. 2. Rhetoricorum: *Sacerdos quædam maximopere dissuadebat filio, nè ad populum verba faceret; nam si injusta suaseris, inquiebat, habebis Deos iratos: sin verò justa, ira-*

tos habebis homines. Hoc dilemma sic in matrem ipsam torsit ingeniosus adolescens: *Immò* inquit, *expedit ad populum verba facere Nam si justa dixero, Dii me amabunt: si injusta, homines.*

Ejusmodi fuit etiam celeberrimum illud Dilemma, unde se expedire nunquam potuerunt Areopagitæ, qui licèt mortalium sapientissimi vulgò haberentur, ortam tamen ex illo Dilemmate litem prorsus injudicatam reliquerunt. Cum enim in Protagoræ Rhetoris disciplinam se quidam adolescens tradidisset, grandèmque pecuniæ summam illi ex pactione fuisset pollicitus, ea lege ut primam omnium, quam esset habiturus, litem obtineret; jam plenè, ac perfectè præceptis intimæ artis eruditus, mercedem omnino negat. Litem intentat illi magister: *Et debes*, inquit, *omnino mercedem, quò res cumque vertant. Si enim vicero, debes, ut condemnatus: si viceris, debes ex pacto. Immò* inquit versipellis discipulus, *quo res cumque vertant, nihil habebis. Si enim causam vicero, ex judicum sententia nihil debeo, si verò causâ cado, jam tibi ex pactis debeo nihil.*

2. Solvitur Dilemma, si alterutram illius partem infirmare possis, vel si ostendas, aliquid medium inter duas propositiones

nes intercedere. Sic cum servus ab hero forté percussus, illum hoc repentino Dilemmate petisset: *Si sum improbus, cur meâ uteris operâ? si probus, cur aut quorsum tandem me percutis?* Hoc Dilemma sic in servum acutè retorsit *Non te percutio, quia probus es; sed ut ex improbo fias aliquando probus.*

§. VII. De Crocodillo, & de argumento insolubili.

Huc referri potest Crocodillus, de quo pauca sunt hoc loco delibanda.

Quid est Crocodillus?

R. Est argumentationis species captiosa, & fallax, quæ incautos, quibusdam quasi vinculis irretitos, inducit in fraudem. Vocatur autem *Crocodillus*, ob hanc, quam Poëtæ finxêre, causam.

Crocodillus oranti mulierculæ ut filium, dum fortè juxta flumen ambularet, abreptum, sibi redderet; respondit redditurum utique, si ad propositam quæstionem verum diceret. Hæc autem fuit quæstio: *Filium reddam tibi, necne?* Ad hæc mulier anxia, fraudemque suspicata, respondit; *Non reddes & ob eam causam "reddi debere, quod nempe verum dixisset."* Mentiris, inquit vafer Crocodillus: *si enim reddidero, verum non eris locuta. Reddere*

re ergo non possum, quin falsa dixeris.

Huc etiam revocantur propositiones, quas vocant *mentientes*, sive *insolubiles*, quæ se omnino destruunt; ejusmodi est hæc Cretensis cujusdam Poëtæ: *Omnes ad unum Cretenses semper mentiuntur*. Ergo non mentitur certè quidem Poëta Cretensis, dum illos semper mentiri assèverat: Unde non sunt omnes semper mendaces.

§ VIII. De Sorite, & Epicheremate

Quid est Sorites?

R. Est argumentatio, qua ex multis propositionibus gradatim, minutatim, & velut acervatim congestis aliquid infertur. Unde *Syllogismus acervalis* vocatur à Tullio Hoc acervali, captiosoque argumentandi genere utebatur olim Themistocles, dum per risum, jocumque dictitabat, filium suum, licèt nondum triennem, toti tamen terrarum orbi imperare. Sic enim lepide ajebat: *Meus filius imperat matri, illa mihi, ego Athieniensibus, Athenienses Græciæ, Græcia Europæ, Europa toti orbi; Ergo filiolus meus imperat toti terrarum orbi.*

In hoc disputandi genere frequentes erant Stoici, & illorum princeps Zeno. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur

tur Chrysippus, ut Socrates Inductione, & Ironia. Sed hoc genus argumenti ſæpè ſolet eſſe captioſum, & fallax. Cum enim ſenſim, & minutatim multa coacervantur, facilè eſt injicere reſpondenti laqueos, & periculosam illi telam texere. Retexere igitur oportebit, & seorſim ſingula conſiderare, ſicque facilius univerſa frangentur.

Cedo denique etymon illius vocis Sorites?

R. Habes germaniſſimum etymon in hac voce Græca *ſophos, cumulus, acervus*, unde *soreitis, ſorites, argumentum acervale*.

Quid est Epicherema?

R. Est Enthymema contractum, cujus duæ propoſitiones in unam conferuntur; ut, *Sinè cauſa dominum servus accuset?* In hac enim una propoſitione continentur hæ duæ: *Non debet ſervus temerè, & ſinè causa dominum incusare; ergo ſervus, & medicus regis Dejotari non debet illum temerè apud Cæſarem incuſare.*

De his omnibus argumentationum generibus habes splendidam, atque uberem tractationem in Acroaſibus Cl. Viri Jacobi Facciolati.

CAPUT III.

De Confutatione.

Quid est confutatio?

R. Est pars orationis, in qua rationes contra nos pugnantes refellimus.

Quomodo fit Confutatio?

R. Fit primò negatione mera, cum scilicet rem allatam ab adversario, falsam omnino esse dicimus; aut illam absurdam, incredibilem, repugnantem esse demonstramus. Ità Cic: pro Quinctio, rem negat apertè: *Negamus te bona Quinctii, Sexte Nævi, possedisse edicto prætoris.* Sic etiam pro Roscio perspicuè demonstrat, parricidii crimen, cujus insimulatur Roscius, ab illius vita, moribusque prorsus alienum esse; quem locum, quia longior est, omitto.

2. Fit Confutatio, cum factum non negamus, sed excusamus, & jure factum fuisse contendimus. Sic Tullius pro Rabirio, Saturnini mortem, quæ illi objiciebatur, adeò non expavescit ut scelus, ut potius illius auctorem exoptet fuisse Rabirium; *Arguis occisum esse à C. Rabirio L. Saturnium, & id C. Rabirius multorum testimoniis, Q. Hortensio copiosissimè defendente, antea falsum esse docuit. Ego autem si mihi esset integrum, susci-*

pe-

perem hoc crimen, agnoscerem, confiterer. Utinam hanc mihi facultatem causa concederet, ut possem hoc prædicare, C. Rabirii manu L. Saturninum hostem populi R. interfectum.

3. Fit Confutatio, cum adversarios pari, vel etiam majori re objecta, vicissim lacessimus, ut periti duces solent, qui hostium vires distrahunt, & alió avertunt. Talis est apud Virgilium disputatio pastorum; in qua sic prior incipit Damœtas:

Dic quibus in terris, (& eris mihi magnus Appollo)
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas!

Mopsus impar respondendo, nova quæstione conatur irretire Damœtam:

Dic quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores: & Phyllida solus habeto.

4. Confutatio fit per indignationem, atque contemptum: cum nempe generosa quadam fiducia, quæ nobis objiciuntur, spernere, ac dedignari videmur: Hujusmodi singulare omnino, nobileque in primis habes exemplum in 37. Livii libro, ubi magnus ille Scipio Africanus, post tot res præclarè gestas, invidorum, ut sit calumniis appetitus, & in jus ad causam

dicendam vocatus. *Silentio facto, Hoc, inquit, die, Tribuni plebis, vosque Quirites, cum Hannibale, & Carthaginensibus, signis collatis in Africa, bene, ac feliciter pugnavi. Itaque cùm hodie litibus, & jurgiis supersederi æquum sit, ego hinc extemplo in Capitolium, ad Jovem optimum maximum, Junonemque, & Minervam, cæterosque Deos, qui Capitolio, atque Arci præsident, salutandos ibo, iisque gratias agam, quòd mihi, & hoc ipso die, & sæpè aliàs egregiè reipublicæ gerendæ mentem, facultatemque dederunt. Vestrum quoque, quibus commodum est, ite mecum, Quirites, & orate Deos, ut mei similes Principes habeatis,*

Aliquando etiam valdè utile erit in confutatione jocos, sales & facetias, etiam in rebus feriis adhibere, quæ si nec in mimicam scurrilitatem degenerent, nec in atrocius maledictum, nec in nimiam dicacitatem, mirum quantum causæ prosint, & animos auditorum exhilarent.

Postremus denique refutandi modus fit per compensationem; cum scilicet neque factum negamus, neque jure factum contendimus; sed alio quodam præclaro facto abundé compensari ostendimus. Sic Horatius, qui sororem interfecerat, judicio populi R. fuit absolutus, *magis admira,*

miratione virtutis, quàm jure causæ, inquit Livius.

CAPUT IV.
De Peroratione.

Quid est Peroratio?

R. Peroratio, sive Epilogus, est ultima orationis pars, in qua id, quod tota oratione expetebat Orator, majori vehementia evincere, & obtinere contendit. *Ità Quintilianus.*

Quot partibus constat Peroratio?

R. Duabus: Enumeratione, & Motu, seu affectuum commotione.

§. I. De Enumeratione

Quomodo fit enumeratio in Peroratione?

R. Fit cum ea, quæ per totam orationem variè sparsa sunt, summatim colligimus, & sub uno veluti aspectu ponimus, per Anacephalæosim, seu recapitulationem, quæ est rerum fusè dictarum brevis, & artificiosa repetitio.

Cedo illustre aliquod exemplum Enumerationis per anacephalæosim?

R. Exemplo esse poterit Epilogus iste in Maniliana, qui tamen partis tantum est, non verò totius Orationis: *Quare videte, num dubitandum vobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima,*

xima, fortunæ plurimorum civium cum republica defenduntur. Et rursus in eadem Orat. *Quare cùm bellum ità necessarium sit, ut negligi non possit; ità magnum, ut accuratissimè sit administrandum; & cùm ei Imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à Diis immortalibus oblatum, & datum est, in rempublicam conservandam, atque amplificandam conferatis?*

Quid observandum est in Enumeratione, seu Anacephalæosi?

R. Duo maximopere sunt observanda. 1. Ut cursim, & raptim repetas ea duntaxat, in quibus causa potissimum consistit, & quæ maximè velis auditorum animis inhærere. Si enim omnia minutatim repetas, *non erit Peroratio, sed nova quædam oratio,* inquit Fabius.

2. Quæ dispersè, diffuseque dicta sunt, ità summatim numerabis, ut ea cum novo aliquo pondere dicantur, figurisque illuminentur, ornentur sententiis; nè scilicet videatur *crambe repetita*, inquit Satyricus si nimis jejuna sit, nudàque repetitio. Vide quàm sententiosa sit, quàm referta rebus, & verbis Anacephalæosis il-

la,

la, qua Ajax apud Ovidium suam contra Ulyssem,& pro se orationem ità concludit:

Nec Clypeus vasti, cœlatus imagine mundi
Conveniet timidæ, natæque ad furta sinistræ.
Debilitaturum quid te petis, improbe munus?
Quod tibi si populi donaverit error Achivi,
Cur spolieris, erit, non cur metuaris ab hoste,
Et fuga, qua sola cunctos, timidissime, vincis,
Tarda futura tibi est, gestamina tanta trahenti.
Adde, quòd iste tuus tam rarò prælia passus
Integer est Clypeus; nostro, qui tela ferendo
Mille patet plagis, novus est successor habendus.
Denique quid verbis opus est? Spectemur agendo:
Arma viri fortis medios mittantur in hostes;
Inde jubete peti,& referentem ornate relatis.

§. II.

§. II. De Affectuum Commotione.

Altera Perorationis pars, munusque alterum est affectuum concitatio: quod quidem ità proprium est illius, ut proptèrea Peroratio, *Sedes affectuum* à magistris artis appelletur; quòd nempe in eo potissimum loco debeat orator omnia orationis vela pandere, omnes eloquentiæ fontes aperire, & auditorum animis quasi faces, stimulosque subjicere.

Quomodo concitari possunt affectus in Peroratione?

R. Concitantur per amplificationem, quæ est gravior quædam, ac vehementior affirmatio, ad permovendum valde idonea. Vide, quæ suprà fusè præcepimus de Amplificatione.

Quinam præcipuè motus ciendi sunt in Peroratione?

R. Varii, pro variis dicendi generibus, In Panegyrico ciendi sunt motus amoris, admirationis, æmulationis, lætitiæ. In vituperatione excitandum est odium, invidia, contemptus. In deliberationibus spem, confidentiam, timorem commovebis. In judiciis verò omnia concurrunt, amor, odium, indignatio, misericordia.

In hac potissimùm parte incredibilem quamdam admirationem habuit eloquen-

tia

tia Ciceronis, qui dum peroraret, non incendebat modò judices, & auditores; sed ardere ipse quodammodo videbatur, ac præsertim quando concitanda erat erga reos commiseratio; itá, ut non rarò, quemadmodum ipse de se loquitur, *plangore, & lamentatione forum perorando compleverit.* Quapropter si fortè aliquando plures Oratores pro eodem homine dicerent, Ciceroni Peroratio relinqui solebat, ut ipse ità testatur librô de Oratore; *Quid ego de miserationibus loquar? Quibus eò sum usus pluribus, quod etiamsi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant, in qua ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar.*

Satis hoc indicat Peroratio Milonianæ, ubi sic ait: *Sed finis sit, neque enim præ lacrymis jam loqui possum, & hic se lacrymis defendi vetat . . . .*
Et in eadem oratione: *Me quidem judices, exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assiduè, & quibus intersum quotidie.* Itèmque pro Rabirio Posthumo: *Sed jam, quoniam, ùt spero, fidem, quam potui, tibi præstiti, Posthume: reddam etiam lacrymas quas debeo . . , Jam indicat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem.*

Ea-

Eadem concitandæ commiserationis arte perfidus ille Sinon Æneid. 2. suam ad Priamum, & Trojanos veteratoriam orationem ità concludit:

Quod te per superos, & conscia numina veri,
Per, si qua est quæ restat adhuc, mortalibus usquam,
Intemerata fides, oro: miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.

Vide etiam quám plena sit affectuum, quàmque, ut ità loquar, flexanima apud Ovidium Ulyssis peroratio, qua Achillis arma tandem impetravit, & Ajacem, doloris, ac repulsæ impatientem, ad mortem adegit;

At vos, o proceres, vigili date præmia vestro,
Pròque tot annorum curis, quos anxius egi,
Hunc titulum meritis pensandum reddite nostris,
Jam labor in fine est, obstantia fata removi,
Altaque posse capi faciendo, Pergama cepi.
Per spes nunc socias, casuraque mœnia Troum,

Per-

Perque Deos oro, quos hosti nuper ademi;
Per si quid superest, quod sit sapienter agendum.
. . . .
Este mei memores; aut si mihi non datis arma;
Huic date: & ostendit signum fatale Minervæ.

Quænam sunt præcipuæ virtutes Perorationis?

R. Duæ 1. Ut sit vehemens ad permovendos animos. 2 Ut sit brevis; quia, ùt observat Tullius, *lacrymæ citò arescunt, & animorum incendia celeriter restinguuntur.*

Finis Libri Tertii.

AR-

ARTIS RHETORICÆ LIBER QUARTUS

DE DIVERSIS ORATIONUM GENERIBUS.

TAmetſi quæ de Inventione, Diſpoſitione, & Elocutione fuſiùs diſputata ſunt à nobis hactenus, ad quodlibet argumenti genus facilè poſſint accommodari; tamen quò res ſit expeditior, & cuilibet magis in promptu, de variis Orationum generibus particulatim tradenda nobis eſſe præcepta judicavimus. Neque verò ſatis eſſe cenſuimus, generatim, atque universè indicare fontes, unde manat omnis oratio; niſi etiam ſingula itinera, ſingulaſque vias indicare ſigillatim aggrederemur.

Omnes itaque, quæ haberi poſſunt orationes, ad tria dicendi genera revocantur; nempe ad demonſtrativum, deliberativum, & ju-

judiciale. Ad genus demonstrativum pertinent. 1. Oratio Panegyrica; 2. Oratio natalitia, seu Genethliacon; 3. Epithalamium, seu Oratio nuptialis; 4. Oratio funebris; 5. Gratiarum actio; 6. Epinicium, & Oratio gratulatoria. Ad genus deliberativum revocantur suasio, dissuasio, hortatio, commendatio; de duobus hisce orationum generibus enucleatè videamus: nam Judiciale minus est nostra ætate usitatum.

CAPUT I.

De Orationibus, quæ pertinent ad genus demonstrativum.

§. I. De oratione Panegyrica.

Undenam nonen suum traxit Panegyricus?

R. Panegyricæ orationes propriè dicebantur illæ, quæ magno apparatu habebantur olim in penegyri, hoc est, in publico, solemnique Græcorum undique convolantium cætu, sive ad ludos faciendos, sive ad sacra, nundinasve in aliquo emporio celebrandas. Harum porrò orationum initium quò splendidius esset, sumi solebat

à lau-

à laude Numinis illius, quod ludis præesse credebatur, ùt Olympii Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico. Deinde sequebatur laus gentis, vel urbis, ubi ludi celebrabantur. Denique Principes, vel Magistratus, qui certamini præerant, pugiles, qui decertaverant, ac præsertim victores, qui præmia tulerant, plena manu laudabantur.

Hæc erat ratio veterum illarum orationum, quæ habebantur in penegyri. Sed posterioribus temporibus non illæ solùm vocatæ sunt Panegyricæ, quæ solemnibus in ludis dicerentur; sed illæ etiam, quæ in nobili quopiam consessu, qualis est Senatus, in Principum laudem habebantur.

§. II. De inventionibus, & Fontibus Panegyrici.

Quænam series servari solet in Panegyrico?

R. Duplex; artificialis nempe, & naturalis. Servatur series artificialis, cùm indiscriminatim, confuso temporis ordine, omnia ad certa quædam capita ex arte revocantur: v gr; si quis veteris, seu majoris Catonis laudes ad tria hæc referat capita, quòd fuerit optimus Senator, opti-

timus Orator, optimus Imperator. Simili ratione Túllius in Maniliana, Pompeji laudes refert ad scientiam rei militaris, ad virtutem, ad auctoritatem, & ad felicitatem. Sic etiam Q. Curtius Alexandrum Magnum laudat ex hoc duplici capite, virtute scilicet, & fortuna. *Fatendum est*, inquit, *cùm plurimùm virtuti debuerit, plus debuisse fortunæ, quam solus omnium mortalium in potestate habuit.* Hic porrò artificialis ordo longè plus habet artis, & ingenii, quàm ordo naturalis.

Quænam est series naturalis?

R. Series naturalis ea dicitur, in qua historiæ, ac temporis ordo servatur. Hæc autem series dividitur in tria tempora: illud, quod vitam antecessit; illud, quo quis vixit; & si naturæ concesserit, illud, quod mortem est consecutum.

Hunc persæpè adhibuerunt Isocrates, & Tullius. Hunc fermè usurpavit Plinius in nobili illo Trajani Panegyrico. Nam illius laudationem orditur ab adoptione, temporis ordinem ferè servans, & ad tertium usque consulatum perducit. Utinam verò seriùs habita fuisset pulcherrima illa laudatio, ut reliquam etiam optimi Imperatoris vitam haberemus. Cum enim in tertio, ùt diximus, Trajani Consula-

sulatu sistat Plinius, nihil prorsus in illo legas de Decebalo victo, unde Dacici nomen retulit Trajanus, quod quarto Consulatu contigit; nihil de tot aliis rebus præclarè ab eo gestis. Quæ verò Plinius refert, etiamsi non magnum belli ducem ostendant Trajanum, quia nondum ejus ductu bellum fuerat gestum: tamen signa sunt, ex quibus magnum olim belli ducem fore liquidò conjici poterat. Verùm qua parte nos destituit Plinius, alii Panegyristæ, sed aliis in Imperatoribus, exemplo esse poterunt: ùt è Latinis Mamertinus, aliique, qui cum eo pariter solent excudi. Nec planè aspernandus Ennodii Ticinensis Episcopi Panegyricus, dedicatus Theodorico Gothorum regi.

E Græcis adeundus Julianus, orationibus duabus in laudem Constantii Imp: Juvabunt quoque plurimùm Latinorum Poëtarum Panegyrici; ùt ille Tibulli ad Messalam librô 4. itèm seu Ovidii, seu Lucani ad Calpurnium Pisonem. Quibus adde Panegyricos Claudiani, Sinodii, & aliorum.

Hinc Naturalis ordo perfacilis est, sed vulgaris, ac plerumque languidus, nisi verborum, sententiarumque floribus aspergatur, & acutiùs excitetur sententiis: uti factum à Plinio in suo illo eximio Panegyri-

gyri-

gyrico, in quem tamquam in eximium exemplar, intueri poterimus.

§. III. De tempore, quod ortum antecessit.

Quid laudare poterit Orator in illo primo tempore?

R. Tria, nempe genus, patriam, & auguria, si quæ fortè pueri natalem horam præcesserint.

Quomodo laudari quis poterit á genere?

R. Si genus sit illustre, laudabis â splendore natalium, majorumque rebus gestis, quæ sunt quædam virtutis quasi semina, in nobilium animis insita. Dices majorum virtutem in eum, quem laudas, cum sanguine pariter fuisse transmissam, juxta decantatum illud Horatii verbum: *Fortes creantur fortibus.* Dices, filios impressis majorum vestigiis insistere solere. Hinc illud Claudiani,

. . . Nobilitas cunctis exordia pandit
Laudibus, atque omnes redeunt in semina causæ.

Hinc Maro magnificè laudat Camertem Æn. 12.

Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis.

Quid

Quid facto est opus, si is, qui laudatur, obscuro genere natus sit?

R. Locum habere poterit illud Minutii Felicis in Octavio: *Omnes pari sorte nascimur, sola virtute distinguimur.* Vel illud Velleji Paterculi: *Optimus quisque nobilissimus.* Dices quoque cum Seneca; *Non facit nobilem, atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem, cui ex quacunque conditione supra conditionem licet surgere.* Usurpabis tritum illud alterius Senecæ: *Qui genus laudat suum, aliena laudat.* Nihil etiam magis pervulgatum quàm effatum illud Ulyssis, in certamine cum Ajace;

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Cui planè simillimum est, quod ait Juvenalis Sat. 8.

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas;
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.
. . . . , . . .
Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,

Aut paſtor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Denique nè generis humilitas quidquam de laudibus deterat, erunt in promptu communia hæc exempla. 1. Auguſtum patre avoque argentario natum eſſe, ut nonnulli voluêre: proavum verò habuiſſe libertinum: avum autem maternum fuiſſe piſtorem Ariciæ, quod illi non ſemel exprobravit Antonius, teſte Suetonio. 2. Agathoclem Siciliæ regem patre figulo natum, teſte Juſtino. 3. Ptolomæum primum Ægypti regem, à quo ſucceſſores omnes dicti ſunt *Ptolomæi*, è gregario milite nomine *Lugo* fuiſſe prognatum. 4. Magnum illum Arſacem, primum Parthorum regem, unde itèm *Arsacidæ* dicti ſunt, obscuris omnino natalibus ortum fuiſſe.

5. Demoſthenis patrem, gladiorum fabrum fuiſſe.

Quò alludit Juvenalis, cùm ait Satyrâ 10.

Dis ille adverſis genitus, fatôque ſiniſtro,
Quem pater ardentis maſſæ fuligine lippus
A carbone, & forcipibus, gladioſque parante
Incude, & luteo Vulcano ad rethora miſit.

 Erit

Erit etiam in promptu magnifica illa Tullii vox, cùm contemptim, *novus Arpinas* appellaretur, *Ego*, inquit, *meis majoribus virtute mea præluxi.* Denique poterit usurpari quoque ingeniosum illud dictum Iphicratis, qui ex sutoris filio, ob summam rei militaris peritiam, factus Atheniensium exercitûs Imperator, invido cuidam generis ignobilitatem exprobranti salsè respondit: *Meum genus à me incipit: tuum in te desinit. Meorum primus ego sum; tu tuorum ultimus.*

Quomodo ducitur laus à patria?

R. Si ea illustris fuerit, virique insignibus nobilitate, hoc ipsum in laude poni solet. Hunc laudationis fontem non ignoravit Virgilius, cùm ait de Didone:

Multa viri virtus animo, multusque recursat Gentis honos.

Quid factò est opus, si patria sit ignobilis & obscurâ, vel etiam infamis?

R. 1 Usurpabis memorabile illud Anacharsis verbum, qui cum natus esset in Scythia, & à Græco nescio quo *Barbarus ac Scytha* contemptim appellaretur, perquàm ingeniosè respondit: *Mihi quidem patria probro est: tu verò patriæ.*

2. Dices cum Juvenale, tametsi adeò pervulgata esset Abderitarum stupiditas, ut etiam in communi proverbio versaretur:

unde

unde Martialis: *Abderitanæ pectora plebis habet*: tamen Abderitam fuisse Democritum, Physicum illum subtilissimum, naturæque venatorem accerrimum:

. . . . Cujus prudentia monstrat
Summos posse viros, & magna exempla daturos,
Vervecum in patria, crassoque sub aére nasci.

3 Juvabit etiam illud Claudiani, de laudibus Stiliconis:

Lectos ex omnibus oris
Evehis, & meritum, nunquam cunabula quæris,
Et qualis; non unde satus

4 Faciet quoque mirum in modum illa Ausonii sententia de Severo imperatore, qui natus erat in Africa.

Punica origo illi; sed qui virtute probaret
Non obstare locum, dum valet ingenium.

Quomodo laudari quis poterit ab auguriis, & signis, quæ illius ortum antecesserunt?

R. Si quid fortè singulare contigerit, quo pueri futura claritas, & amplitudo quomodocumque portendi videatur, id solerter in laude ponendum erit. Hujusmodi est fax illa, quam Hecuba prægnans

uterô gestare se somniavit. Ejusmodi est etiam vitis illa, quam in somnio vidit Astyages, quæ palmitibus Asiam obumbraret; unde Cyri magnitudinem præsagiri ab ariolis responsum est. Id genus est etiam illud examen apum, quod in nascentis vel vagientis Ambrosii labris consedisse dicitur. His adde quod de mirabili S. Joannis Baptistæ ortu narrant Sacræ Paginæ. Nec omittenda est orbicularis illa flamma, quæ nascente Joanne Pico Mirandulano, qui postea eruditionis quoddam portentum fuit, supra caput matris parientis visa est, & mox evanuit.

§. IV. De Iis, quæ In vita ipsa laudari possunt.

Quænam in hominis vita laudem præcipuam merentur?

R. Tria hæc in primis, virtutes, scientiæ, & artes.

Quænam virtutes sunt vel maximè celebrandæ?

R. Primum, ùt par est, locum obtinet religio, pietasque in Deum, in Parentes, & Patriam.

Ex hoc capite suam ipsius commendationem exorditur Æneas, 1. Æn.

Sum

Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum.

Secundum locum sibi jure vindicant clementia, moderatio, atque justitia. Ex primo capite Cæsarem mirificè commendat Tullius pro Marcello: *Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modò extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem, hæc qui faciat, non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico.* De hac eadem clementia sic Antonius Imperator ad Faustinam conjugem: *Non enim quidquam est, quod Imperatorem Romanum melius commendet gentibus, quam clementia. Hæc Cæsarem Deum fecit: Hæc consecravit Augustum.*

5. Laudabitur liberalitas, atque beneficentia, qua nimirum una reges, ac principes propius ad Deum possunt accedere. Commendabitur aurea illa Scytharum legati ad Alexandrum vox: *Si Deus es, tribuere hominibus beneficia debes, non sua eripere.* Celebrari quoque poterit facilitas, ac liberalitas Imperatoris Titi, qui nihil cuiquam quod concedi fas esset, abnuebat; *negans*, inquit Suetonius, *oportere quem-*

quam à Principe tristem discedere. Cùm verò aliquando, inter cœnandum, diem illum beneficio vacuum abiisse meminisset, conversus ad amicos, *Amici*, inquit, *diem perdidi.* Adeo scilicet Principibus vitam ad bene merendum de mortalibus datam existimabat: proindeque summis æquè, ac infimis charus adeò fuit, ut *humani generis deliciæ* meritò diceretur.

Usurpari etiam poterit aurea illa Virgilii sententia, Æneid. 6. sepositum quemdam Elysios esse locum iis omnibus, qui erga alios fuêre benefici:

Quique sui memores alios fecêre merendo.

Denique celebrabitur fortitudo in adeundis periculis, & in laboribus sufferendis; magnitudo animi excelsi, & invicti nihil extimescentis, constantia, fidesque in promissis, prudentia in consiliis capiendis, celeritas in exequendis; in adversis verò æquanimitas, & robur mentis semper imperterritæ.

Quomodo laudari quis potest à scientia, & artibus?

R. Ex duplici capite. 1. Si liberalium artium disciplinis sit instructus is, qui laudatur. 2. Si saltèm literis, & artibus faveat, & patrocinetur. Ex hoc posteriori capite

pite Imperatorem Trajanum magnificè celebrat Juvenalis Satyrâ 7.

Et spes, & ratio studiorum in Cæsare tantùm;
Solus enim tristes hac tempestate Camœnas Respexit.

§. V. De corporis, & fortunæ laudibus.

Quænam res laudantur in corpore?

R. Laudatur in corpore pulchritudo, robur, & sanitas, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quod bene sit illis usus: Qui non habuerit, quod sapienter caruerit: Qui amiserit, quod tulerit moderatè.

Cur caduca hæc, & plerumque etiam noxia corporis bona laudantur in homine?

R. Laudantur 1. Quia, licèt in se veram laudem non habeant, quæ debetur uni virtuti; tamen virtus in eorum usu, atque moderatione vel maximè cernitur. 2. Quia formæ dignitas est optimæ mentis indicium, & simulacrum quoddam, ac flos quodammodò virtutis. Unde non inscitè dictum est ab Eumenio in Panegyrico Constantini M. *Naturam ipsam magnis mentibus domicilia magna metari, & ex vultu homi-*

hominis, decoreque membrorum colligi posse, quantus cœlestis spiritus intrârit habitator. 3. Quia corporis decor est muta quædam commendatio &, út eleganter ajebat Carneades, *Regnum absque satellitio.*

Gratior, & Pulchro veniens in corpore virtus
Adjuvat . . . .

inquit Maro. Hinc est, quód olim populi bene multi, & in primis Æthiopes, Indique, in dandis Imperiis, proceritatem ac pulchritudinem spectare solebant, út narrat Aristoteles: graviterque mulctatus fuit olim à Lacedæmoniis Archidamus rex; quód exiguam duxisset uxorem. Querebantur enim *non reges, sed regulos* ex hoc conjugio procreatum iri 4. Quia pulchritudo est veritatis non solùm indicium, sed etiam adjumentum. 5. Denique cùm vel in ipsis sacris litteris prædicetur David út *pulcher aspectu. & facie decora*; quid sanè mirum, si à Cornelio Nepote laudetur Alcibiades, út *ætatis suæ formosissimus?* Si ex hoc eodem capite commendetur à Plutarcho Scipio Africanus, & si de Theodosio M. dixerit Pacatus; *Virtus tua meruit Imperium: sed virtuti addixit forma sufragium. Illa præstitit, ut oporteret te Principem fieri: hæc ut deceret.*

Quod

Quod ſi ſubturpiculus fortè fuerit vel deformis is, qui laudatur, tunc ſanè corporis vitium egregiis animi dotibus ſolerter compenſabis. Confugies ad illud Ovidianum.

Si mihi difficilis formam natura negavit;
Ingeniô formæ damna rependo meæ

Dices deformem fuiſſe Socratem, cæcum Homerum, coclitem ſeu altero oculo captum Philippum Alexandri magni patrem, itemque Hannibalem. Unde Juvenalis:

Cùm Getula Ducem portaret bellua luſcum,

Fluxam & caducam formæ fragilitatem, quæ propediem deſloreſcit, verbis exaggerabis, unde Socrates ingeniosè ajebat, illam eſſe *brevem tyrannidem*. Neque fragilem modò dices, ſed etiam rem eſſe plerumque perniciosam, præcipitem, lubricam, & periculoſæ aleæ plenam docebis. Unde feſtivè Petrarcha vocat illam *velum oculis, pedibus laqueum, viſcum alis*. Poſtremò addere poteris cum Petronio: *Raram facit mixturam cum ſapientia forma;* & cum Ovidio, primô Faſtorum.

Faſtus ineſt pulchris, ſequiturque ſuperbia formam:

Cum

Cum Martiali, lasciviam esse persæpe illius comitem.

Insignis formâ, nequitiaque puer.

Cum vanissimo illo milite apud Plautum: *Nimia est miseria pulchrum esse hominem nimis.* Sed in primis dices cum Juvenali Sat: 10.

Sed vetat optari faciem, Lucretia qualem
Ipsa habuit, cuperat Rutilæ Virginia gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii, miseros trepidosque parentes
Semper habet: rara est adeò concordia formæ
Atque pudicitiæ

Quænam sunt Fortunæ bona?

R, Honores, & divitiæ,

Quomodo commendari quis poterit ab honoribus?

R Bifariam, si nempe illos promeritus fuerit, beneque illis fuerit usus. Hinc acute omnino suum Trajanum laudat Plinius, quòd meruerit honores, antequam fuisset illos adeptus: *Soli,* inquit, *contigit tibi, ut pater patriæ esses, antequam fieres.* 2. Si meruerit simul, & spreverit,

rit, quemadmodum magnanimus ille Frontinus, quem Rufo itá comparat Plinius in Epistolis: *Uterque, inquit, ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere contendit. Alter* (Rufus) *cùm expetit debitos titulos: alter* (Frontinus) *cùm mavult videri contempsisse.*

Quomodo commendari quis potest à divitiis?

R. 1. Si possideat, non possideatur 2. Si sint honestis laboribus partæ. 3. Si iis utatur non ad perfruendas voluptates, sed vel ad usus vitæ honestos, vel ad juvandos amicos, vel ad egenorum inopiam sublevandam, ùt Traianus; de quo ità Plinius: *Nihil magis tuum credis, quám quod per amicos habes:* Non verò quemadmodum aut luxuriosi, perditique nepotes, aut avari.

Aut qui divitiis soli incubuêre repertis,
Nec partem posuêre suis; quæ maxima turba est.

Quod si fortunæ bonis caruerit is, quem laudas, confugies ad tritos illos, communesque locos, blandientis fortunæ munera potiùs esse in malis, quàm in bonis numeranda; caduca semper hæc esse, non virtutis, & ingenii, sed incertæ sortis, & temporum munera; infelicita-

citatis genus esse, semper esse felicem, Usurpabis aureum illud verbum: *Nescio quomodo bonæ mentis soror est paupertas:* Amplificabis Horatianum illud: *Aurum irrepertum, & sic melius situm cùm terra celat.* Dices denique cum Juvenali.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul.
Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhetor.

§. VI. De tempore illo, quod mortem subsequitur.

Superest nunc tempus ultimùm, cujus in primis habenda est ratio. Ut enim docet D. Ambrosius: *Ante mortem nulla est perfecta laudatio; neque quisquam in hac vita potest definitó præconió prædicari, cùm posteriora ejus incerta sint.*

Quænam res in ultimo tempore laudari possunt?

R. Duæ. 1. Quæ in ipsa morte; 2. Quæ sub ipsum mortis tempus contigêre.

Quid in ipsa morte considerare potissimùm debet Orator?

R. Duo: genus nimirum, & causam mortis; Genus, si quis piè, ac fortiter obierit, ùt sapientem, ac probum decet:

Cau-

Causa verò laudabitur, si nempe vel pro patria pugnans occubuerit; *Dulce enim, ac decorum est pro patria mori*, inquit Horatius; vel si pro tuenda religione mortem occubuerit, ùt Christi Martyres Sanctissimi: vel denique si honestis animi, corporisve laboribus, & curis sibi ipse mortem acceleraverit.

Quænam post mortem consideranda sunt?

R. Tria hæc spectari solent, 1. Pompa funebris, & honores habiti mortuo; ùt quòd Aristoteli statua fuerit erecta cum inscriptione hujusmodi: *Aristoteles Philosophorum optimus*; vel quòd uni Demetrio Phalereo statuæ trecentæ, & sexaginta fuerint Athenis positæ, vel quòd Gorgiæ Leontino, non aureata, ùt ceteris, sed aurea statua fuerit erecta. 2. Spectatur bonorum mœror, & luctus. Quò refer illa Mopsi apud Maronem Ecl: 5

Nonnulli pastos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque amnem
Libavit quadrupes, neo graminis attigit herbam.
Daphni, tum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri, silvæque loquuntur. Sed

Sed nihil in hoc genere comparandum cum incredibili, insolitòque omnium luctu, & acerbissima militum comploratione post Alexandri mortem; quod eloquentissimè itá describit *Curtius* lib: 10 *Suprema hæc vox regis fuit & paulò post extinguitur. Ac primo ploratu, lamentisque, & planctibus tota regio personabat; mox velut in vasta solitudine omnia tristi silentio muta torpebant, ad cogitationes quid deinde futurum esset, dolore converso. Nobiles pueri custodiæ corporis ejus assueti, nec doloris magnitudinem capere, nec se ipsos intrà vestibulum regiæ retinere potuerunt; vagique, ac furentibus similes totam urbem luctu, ac mærore compleverant, nullis quæstibus omissis, quos in tali casu dolor suggerit.... Nec poterant victi à victoribus in communi dolore discerni. Persæ justissimum ac mitissimum dominum, Macedones optimum, ac fortissimum regem invocantes, certamen quoddam mæroris edebant. Nec mæstorum solùm, sed etiam indignantium voces exaudiebantur; tam viridem, & in flore ætatis fortunæque invidiâ Deorum ereptum esse rebus humanis Vigor ejus, & vultus educentis in prælium milites, obsidentis urbes, evadentis in muros, fortes viros pro concione donantis, occurrebant oculis.*

Per-

Persæ, comis more suo detonsis in lugubri veste cum conjugibus ac liberis, non ut victorem, & modò hostem, sed ut gentis suæ justissimum regem, vel ô desiderio lugebant. ... Ad Darii quoque matrem celeriter fama perlata est.. Abscissa ergo veste, qua induta erat, lugubrem sumpsit; laceratisque crinibus, humi corpus abjecit . . . , ad ultimum dolori succumbit, obvolutôque capite, accidentes genibus suis neptem, nepotemque aversata, cibô pariter abstinuit, & luce; quinto, postquam mori statuerat, die extincta.

3, Denique spectantur filii superstites relicti, unde levari mortis mœror, damnumque aliquo pacto sarciri possit. Jtà D. Ambrosius in funere Theodosii magni, *Ergo, inquit, tantus Imperator recessit à nobis, sed non totus recessit. Reliquit enim liberos, in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus eum cernimus, & tenemus.* Intelligit autem Honorium & Arcadium, qui patri in Imperio successêre

§. VII. Animadversiones quædam circa personarum laudationem.

Quænam observanda sunt in personarum laudatione? R.

R. Tria hæc. 1. Nè ad ementitas, fictitiasque laudes recurramus, quæ scilicet non splendorem afferunt orationi, sed in veris etiam fidem omnino derogare solent; ùt olim contigit imprudentibus hisce Poëtis, qui versibus celebrare veriti non sunt hyacinthinas Stratonices comas, quam non deformem modò, sed calvam prorsus essè nemo non sciebat. Hoc etiam illustrare poteris exemplô Lipsii, qui Alexandrum sapienter effinxit hastam manu tenentem, Appellem reprehendens, quòd eundem fulminantem depinxisset, & ità spoliâsset veris, ac propriis insignibus, ut ornaret falsis, quæ nullam apud posteros fidem essent habitura.

2. Cavendum est, nè in meliorum copia, res consectamur viles, & facta leviora. Ut enim scitè ajebat Phavorinus, turpius est exiguè frigidèque laudari, quàm graviter vituperari. In magnis tamen viris aliquando etiam res minusculas commendare operæ pretium est. Fecit hoc olim Damis in Apollonio suo Tyanæo: eòque nomine reprehensus; argutè respondit: *De mensis Deorum analecta quoque colligi sedulò debere, nè de illorum ambrosia quidquam depereat.*

3. Denique erit hoc observandum diligen-

genter, ut non communes, ac pervagatas, sed proprias cujusque, vel saltem cùm paucis communes laudes præcipuè consectentur. Quapropter planè, ac perfectè perspecta tibi esse debent, quæ propria sunt illius, de quo agitur.

De personarum laudatione satis superque dictum à nobis hactenus. Unde intelligi facilè potest, quomodo debeat institui vituperatio, quippe ubi omnia prorsus debent inverti.

§ VIII. De oratione natalitia, seu genethliaca.

Quid est oratio Genethliaca?

R. Oratio Genethliaca, quæ etiam Genethliacum, vel Genethliacus appellatur, est oratio, qua alicujus dies natalis celebratur.

Quas partes, seu capita continet oratio Genethliaca?

R. Quatuor. 1. Continet laudes parentum, atque majorum, quæ jure quodam hæreditario pertinere videntur ad prolem. 2. Spem, quam præbet puer vitæ aliquando cum laude peragendæ, 3. Lætitiam, & gratulationem de prole feliciter parentibus nata 4. Vota, & preces

ad

ad Deum O. M. ùt infanti faustè, feliciter, prosperèque eveniant omnia, ùtque in patriæ decus, & ornamentum adolescat. Hujusmodi vota pro Domitiani filio, licèt nondum nato, facit Martialis l. 6.

Nascere Dardanio promissum nomen Julo,
Vera Deûm soboles, nascere magne puer,
Cui pater æternas, post sæcula, tradat habenas,
Quippe regas orbem cum seniore senex.

Undenam excitari potest spes illa, atque expectatio de futura prolis virtute, ac gloria?

R. Ex variis circumstantiis; 1. ex genere; 2. ex facie; 3. ex futura educatione; 4. ex signis, ex portentis, ex victoriis, prosperisque aliis eventis; si quæ fortè id genus pueri ortum vel antecesserint, vel comitata fuerint, aut subsecuta: qualia de Augusto narrantur, itemque de Pyrrho rege, qui maternis uberibus appensius dixit: Bulonxi, volo, quæ vox transiit in omnem futuræ audaciæ. Si quis parentum enixè efflagitantium precibus, ac votis concessus à Deo fuerit, habebis uberem benè augurandi campum, ùt de Scipione memorat A. Gellius, & ùt Ludo-

vico Magno contigisse vidit ætas nostra.

Quænam est dispositio Genethliaci?

R. Exordium erit lætitiæ, & gratulationis plenum, & ductum ab aliqua temporis, loci, vel personæ circumstantia. Ità Maro eximium illud Salonini, seu alterius Genethliacum exorditur ab apostrophe, quæ gestientem quamdam lætitiam exprimit:

Sicelides Musæ, paulò majora canamus,

Confirmatio continebit parentum laudes, & varias causas, quæ læta omnia de infante sperare jubeant, Vide quàm magnificè locum hunc tractet Virgilius, quantàque non vereatur augurari de puero, ex patris virtute notissima.

Ille Deûm vitam accipiet, Divisque videbit
Permistos heroas; & ipse videbitur illis:
Pacatùmque reget patriis virtutibus orbem,
. . . .
At simul heroum laudes, & facta parentis
Jam legere, & quæ sit, poteris cognoscere, virtus;
Molli paulatim flavescet campus aristâ.

Peroratio denique vota, precesque pro

filii,

filii, & parentum incolumitate continebit. Ità Statius Silvarum librô 4.

Magnus te manet ordo fæculorum,
Natis longior, abnepotibusque,
Annos perpetuâ geres juventâ,
Quos fertur placidos obîsse Nestor,
Quos Tithonia computat senectus,
Et quantos ego Delium poposci.

Quid est oratio Lustrica?

R. Ea est, quæ à veteribus nonnulls habebatur; quando infanti nomen imponebatur. Vocabatur autem *Lustrica oratio*, quòd dies ille *Lustricus*, seu *lustralis* vulgò diceretur. Verùm quoniam illud orationis genus penitùs apud nos videtur obsolevisse, in illo tractando operam & oleum perdemus.

§ IX De oratione nuptiali, sive Epithalamio.

Quid est Epithalamium, seu oratio nuptialis?

R. Epithalamium, ùt vox ipsa satis indicat, est oratio, qua alicujus nuptiæ celebrantur. Sic autem appellatur à voce Græca Talamos, quæ *cubiculum nuptiale* significat.

Quot sunt partes Epithalamii?

R.

R. Quatuor. 1. Dicitur generatim, & universè de nuptiarum laudibus, & de bonis matrimonii, quo scilicet hominum societas primùm cœpit, urbes conditæ sunt, genus humanum propagatur, vitæ levantur incommoda, & mutua charitas, atque benevolentia cognationibus, & affinitatibus serpit, atque diffunditur.

2. Pars quæ præcipuam quamdam curam, diligentiamque desiderat, continet laudes utriusque conjugis. Ducuntur autem laudes illæ à Parentibus, à Patria, ab honoribus, fortunisque, à corporis, animique dotibus, & à certis illis capitibus, unde laudari homines solent, de quibus, fusè diximus supra. Ità Mariam Imperatoris Honori novam conjugem laudibus in Cœlum tollit Claudianus Epithal.

Salve sidereæ proles augusta Serenæ,
Magnorum soboles regum, parituràque reges.
. . . .
Quæ proprior sceptris facies, quis dignior aulâ
Vultus erit? Non labra rosæ, non colla pruinæ,
Non crines æquant violæ, non lumina flammæ.
. . . .

Au-

Auroræ vincis, digitos, humerosque
Dianæ.

Tertiô locô laudatur nuptiarum apparatus atque celebritas, popularium, & affinium prædicatur lætitia, & aliqua etiam laude solent aspergi, qui ad nuptias convenêre. 4 Denique præcipuis, & faustis ominibus clauditur oratio, & vota Deo, Superisque pro felici liberorum ortu, mutuàque conjugum concordia nuncupantur. Ità Statius in Epithal. Stellæ, & Violantillæ:

Eja age, præclaros Latio properate
nepotes.
Qui leges, qui castra legant, qui carmina
ludant;
Acceleret partu decimum bona Cynthia
mensem;
Sed parcat Lucina, precor, tùque ipse
Parenti
Parce puer; nè mollem uterum, nè
stantia lædas
Pectora; cùmque tuos tacito natura recessu
Formavit vultus, multum de matre decoris,
Plus de patre feras.

Pro mutua conjugum concordia sic vota nuncupat Martialis in Epith; Prudentis, & Claudiæ l. 4.

Dili

Diligat illa senem quondam: sed & ipsa marito
Tunc quoque cùm fuerit, non videatur anus.

§ X. De Laudatione funebri.

Quid est oratio Funebris?

R Ea est, quæ habetur vel in ipso funere, vel in anniversario funeris die, cujusmodi erant orationes illæ, quas ad Mausoli sepulchrum quotannis haberi jussit Artemisia; itèmque quæ Athenis habebantur in laudem eorum, qui in bello pro patria cecidissent, qualis est oratio Periclis apud Thucydidem.

Quænam est origo hujusmodi Funebrium orationum?

R Illarum inventor apud Græcos fuit Solon, unus è septem Sapientibus: apud Romanos verò Valerius Publicola, qui collegam suum Junium Brutum, in pugna contra Tarquinios cæsum, funebri oratione prosecutus est; tantoque id populi applausu fecit, ut exinde mos ille obtinuerit, publicè laudandi Duces eos, qui in bello cecidissent, & à Romanis mos ille ad ceteras gentes, & ad ipsos etiam Christianos manaverit. Hujusmodi porrò

rò laudationibus mendosam factam esse historiam, auctor est Tullius, & post illum Livius; quòd nempe supra modum res in illis augeri solerent, & benè multa assentatoriè magis, quàm verè dicerentur, ùt ferè fit.

Quot partibus constat oratio Funebris?

R. Orationem funebrem tribus omnino partibus constare debere: nimirum laude, consolatione, & parænesi, sive adhortatione: Laude mortui; consolatione Parentum, & affinium; Parænesi verò, seu adhortatione ad superstites, ut in mortui vitam, atque virtutes, tamquam in exemplar intueantur.

De artificio funebris orationis.

Quodnam esse debet, & undenam ducendum est illius Exordium?

R. Magnam quamdam mœroris, luctusque significationem præseferre omnino debet. Duci autem poterit. 1. ab exclamatione, Tale est Exordium brevis illius, sed perelegantis orationis Tullianæ in morte Crassi Oratoris clarissimi; *O fallacem nostram spem, fragilemque fortunam, & inanes nostras contentiones, quæ in medio spatio sæpè franguntur, & corruunt, & antè*

antè in ipso cursu obruuntur, quàm portum conspicere potuerunt!

2. Duci potest Exordium à descriptione funebris apparatûs, vel à mæsto audientium silentio, quæ res utraque sacrum quemdam horrorem audientibus incutiat. Ità nos olim sumus exorsi funebrem laudationem III Ecclesiæ Principis Camilli de Nausville Archiepiscopi & Proregis Lugd. *Quòd tristi silentio, tacitàque mæstitia defixos, & rerum à me dicendarum expectatione suspensos esse vos videam (Auditores) arguit illud quidem dolorem vestrum, cujus vim acerbissimam in vestris animis altiùs insedisse satis intelligo. At hic vester mæror, hæc expectatio tanta, nè mihi, vobisque fraudi sit, est omnino, quod verear. Habent hoc nempe magni dolores, ut superbissimus sit illorum sensus delicatissimùmque fastidium: Habent hoc, ut refricando facilè recrudescant, neque se nisi cautè admodum ac molliter interpellari patiantur. Verùm opprimar antè licèt officii pondere, quàm illud deseram.*

3. Duci poterit Exordium à gravi aliquo apophtegmate de fragili, caducàque rerum humanarum sorte, quæ nobis, ùt cùm maximè, ante oculos obversatur.

4. Duci poterit ab adjunctis, quæ forte

tè laudandi mortem circumſtetêre. Hinc Imperatoris Theodoſii M. laudationem funebrem orditur D. Ambroſius: *Hoc nobis motus terrarum graves, hoc juges pluviæ minabantur, & ultra ſolitum caligo tenebroſior denunciabat, quòd clementiſſimus Imperator Theodoſius receſſurus eſſet è terris. Ipſa igitur receſſum ejus elementa mærebant, Cælum tenebris obductum, aer perpeti horrens caligine, terra quatiebatur motibus, replebatur aquarum alluvionibus Quidni mundus ipſe defleret eum principem continuò eſſe rapiendum, per quem dura mundi iſtius temperari ſolerent?*

5 Denique abruptum exordium ad movendam commiſerationem longè aptius eſſe videtur, quàm temperatum, ac lene. Vide quomodo M Antonius Muretus in funere Caroli noni Galliarum Regis exordiatur ex abrupto: *Hoc igitur reſtabat unum afflictis, ac penè proſtratis infelicis Galliæ rebus, ut Carolus Rex, quo ſe illa recreabat, ac ſolabatur uno, de quo cogitans, in quem intuens, omnium, quas excepit, acerbitatum memoriam deponebat, cùm bonorum animos ad aliquam ſpem quietis erigere cæpiſſet, in ipſo ineuntis adoleſcentiæ flore, acerba, atque immatura morte raperetur. O fallaces hominum ſpes! O incer-*

cer-

certa vota! O lubrica, & ancipitia humanæ vitæ curricula!

Quid facto opus est in confirmatione?

R. Tribus illis, quæ supra memoratæ sunt partibus, constabit Confirmatio, laude nimirum, consolatione, atque Paræneſi; laude mortui, consolatione propinquorum ac amicorum, & Paræneſi ad adstantes. Quod attinet ad mortui laudes, vide quæ diximus de Panegyrico, à quo nimirum hôc tantùm differt oratio funebris, quòd audientium voluptatem sequatur, & captet Panegyricus; funebris verò laudatio nihil nisi mœrori serviat, atque tristitiæ; unde vitandum erit diligenter quidquid lætitiam, gaudiumque posset animis ingenerare. Hoc artificium observare poteris in illo Horatii Carmine, ubi Quintilii amici, & affinis sui mortem lamentatur:

Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget? cui pudor, & justitiæ soror
Incorrupta fides, nudàque veritas,
Quando ullum invenient parem?

Mœrentium dolorem utcumque consolabitur.

1. Vitæ ab amico laudabiliter actæ felix recordatio. 2. Honores viventi, mortuoque habiti, & omnia, quæ virtutem illius testantur tum publica, tum privata monu-

numenta. 3. Spes minimè dubia de immortali ævo, quo ille inter felices animas in cœlo perfruitur, vel aliquando fruiturus est 4. Filii, nepotesque superstites, ad quos paternæ virtutis hæreditas transit.

Quòd si forté pro patria pugnans occubuerit is, qui laudatur: tunc enimverò poteris vagari liberiùs in hoc uberrimo dicendi campo, quem tibi aperit Tullius, cùm Martiam Legionem, quæ in prælio Mutinensi fortiter pugnans cecidit, magnificentissimè laudat Philippicâ 13 *Illi impii, quos cæcidistis, etiam apud inferos pœnas parricidii luent: vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem & locum consecuti. Brevis autem vobis vita data est, at memoria benè redditæ vitæ sempiterna: quæ si non esset longior, quàm hæc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus, & periculis ad summam laudem, gloriàmque contenderet?* Et post pauca: *Sed quoniam, Patres Conscripti, gloriæ munus optimis, & fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos; quibus optima hæc est quidem consolatio, parentibus, quòd tanta Reip: præsidia genuerunt; liberis, quòd habebunt domestica exempla*

virtu-

virtutis; conjugibus, quòd viris carebunt, quos laudare quàm lugere præstabit; fratribus, quòd in se ùt corporum, sic virtutum similitudinem esse confident.

Denique adstantibus, earum, quas celebrâsti, virtutum recordatione stimulos admovere conaberis.

Quodnam esse debet Perorationis artificium?

R. Hæ sunt Perorationis partes 1. Æternam apud Superos felicitatem apprecari mortuo. 2. Sempiternam eidem apud Posteros exoptare ac polliceri memoriam. 3. Summum illius desiderium in auditorum animis excitare, his vel similibus Horatii verbis, de eodem Quintilio:

> Quis desiderio sit pudor, aut modus
> Tam chari capitis? Præcipe lugubres
> Cantus, Melpomene, &c.

§ XI De oratione Eucharistica.

Quid est oratio Eucharistica seu Eucharisticum?

R. Oratio Eucharistica dicitur ea, qua ob acceptum insigne aliquod beneficium gratias agimus alicui; cujusmodi est luculenta illa oratio, qua Ausonius Orator, & Poëta Gallus, Imperatori Gratiano discipu-

cipulo quondam ſuo gratias egit pro Conſulatu ab illo accepto. Traxit autem tum illud *Euchariſtici* nomen à voce Græca Euchariſtes, *gratias ago*.

Quot ſunt præcipuæ partes Euchariſtici?

R. Tres. 1. Significamus lætitiam obortam ex accepto beneficio. 2: Accepti beneficii magnitudinem amplificamus. 3. Gratum, & memorem animum pollicemur.

Quodnam eſſe debet exordium orationis Euchariſticæ?

R. Exordium verſari debet in aperto quodam, candidoque dicendi genere, & magnam grati animi foras quodammodò erumpere geſtientis ſignificationem continere. Duci autem poterit 1. A beneficii magnitudine, cui pro eo ac par eſt, verbis exornando, te imparem profitearis. Sic Tullius in oratione poſt reditum habita in Senatu: *Si, Patres conſcripti, pro veſtris immortalibus in me, fratremque meum, liberoſque noſtros meritis, parum vobis cumulatè gratias egero: quæſo, obteſtorque, nè meæ naturæ potiùs quàm magnitudini beneficiorum id tribuendum putetis. Quæ enim tanta poteſt exiſtere ubertas ingenii, quæ tan-*

ta

ta dicendi copia, quod tam divinum, atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos universa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando?

2 Duci poterit Exordium ab excusatione diuturni silentii post acceptum beneficium. Hoc pacto Tullius exorditur suum illud eximium Eucharisticum ad Cæsarem pro impetrato M. Marcelli reditu: *Diuturni silentii, P. C. quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit; idemque initium quæ vellem, quæque sentirem, meo pristino more dicendi.*

Quid facto est opus in Eucharistici confirmatione?

R. 1. Amplificanda est & in bono lumine collocanda beneficii magnitudo. 2. Laudanda est persona, à qua profectum est beneficium.

Quomodo amplificanda est beneficii magnitudo?

R. Amplificabitur quadrifariam 1. A persona, quæ gratificabitur, si rex, si in amplissimo dignitatis gradu collocata. Hinc enim augetur beneficii magnitudo. 2. A persona, cui gratificatur, si benefici-

um fit ègenti collatum, si immerenti, si ad plures pertineat. 3. A re qua gratificatur, si honesta, si opportuna, si exoptata, si difficilis. 4. A ratione, & modo; si non ægre, sed libenti animo; si non rogatu alieno. sed sponte; si non redditum sit, sed datum beneficium, si non tardè, sed citò & opinione citiùs. Ut enim est in veteri Proverbio, *Bis dat, qui citò dat*: & interdum etiam beneficii locô ducitur, si citò negetur. Unde in laudatissimo Epigrammate auctoris incerti, sed veteris:

Cæsaris ad valvas sedeo, sto nocte, dieque:
Nec datur ingressus, quo mea facta loquar.
Ite, Deæ faciles, & vestro numine saltèm
Dicite divini Cæsaris ante pedes:
Si nequeo placidas affari Cæsaris aures,
Saltèm aliquis veniat, qui mihi dicat, Abi.

Quidnam in Peroratione servandum est?

R. Accepti beneficii memoriam nunquam interituram, & trabali, ut ita loquar, clavo figendam esse polliceberis. Ità Ausonius ait ubique sibi occurrere beneficia Gratiani, *in templo, in foro, in curia,*

in

in palatio, domi. Sic etiam Mamertinus ad Imperatorem Julianum: *In referenda gratia hoc tibi polliceor, semperque præstabo, mihi nec in suggerendis consiliis veritatem, nec in adiendis periculis animum, nec in laboribus perferendis industriam defuturam.* Sed nullum, quod sciam, illustrius exemplum afferri potest, quàm Eucharisticum Æneæ ad Didonem, Æneid. 1.

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos rell quias Danaûm, terræque, marisque
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos
Urbe, domo socias. Grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido: nec quidquid ubique est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem,
Dî tibi (si qua pios respectant numina, si quid
Usquam Justitiæ est, & mens sibi conscia recti)
Præmia digna ferant.

Vide etiam apud Livium lib: 28. orationem Saguntinorum gratias agentium Senatui Rom: quòd eorum causa bellum adversus

ſus Hanibalem ſuſcepiſſet. Vide in Bello Jugurthino orationem Bocchi regis ad Syllam. Habes quoque lectiſsimam illam epiſtolam, qua Tullius agit gratias Marcello ob ſupplicationem ſibi ejus opera decretam.

§. XII. De Epinicio, & Gratulatione.

Quid eſt Epinicium?

R. Eſt gratulatio ob reportatam victoriam. Sic autem nuncupatur à voce Græca Nilei *victoria*.

Quodnam eſſe debet illius artificium, & diſpoſitio?

R. Exordium, ſi unquam aliàs, erit ſplendidum, floridumque, & hilaritatis plenum, ac lætitiæ. Videtur autem abruptum magis eſſe debere, quàm temperatum.

In Confirmatione amplificabitur 1. Belli neceſſitas. 2. Belli difficultas. 3. Æquitas in ſuſcipiendo, diligentia in apparando, virtus in gerendo, celeritas in conficiendo. 4. Enumerabuntur commoda, & utilitates victoriæ, quæ, timore populos, direptione urbes, vaſtitate Provincias liberaverit. Laudabuntur fortiſſimi viri, qui

in

in bello strenuè pugnantes cecidêre. Ità Virgilius Euryalum Nisúmque laudibus in Cœlum extollit: Æneid. 9.

Fortunati ambo, si quid mea carmina pos- sunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo;
Dum domus Æneæ Capitoli immobile sa- xum
Accolet, imperiúmque pater Romanus habebit.

Sua etiam laus tribuetur præfectis ducibusque præcipuis, qui in victoriæ partem aliquam venêre. Ità Ruæus, hisce inscriptionibus, Augusti sæculô dignis, consecravit nomen illorum, qui bellum Batavicum una cum Ludovico Magno administraverant.

LUDOVICO PRINCIPI CONDEO TRIBUS AD SENEFUM EXERCITIBUS FRACTIS.
HENRICO PRINCIPI TURRENIO, SERVATIS REGNI FINIBUS, PULSIS ULTRA RHENUM GERMANIS, EORUM EXERCITU QUATER CÆSO.
FRANCISCO MARESC. CREQUIO DELETIS INCRUENTA VICTORIA GERMANORUM COPIIS, &c.

Pero-

Peroratio vota continebit pro victoris incolumitate, gloria, felicitate, postquam Deo O. M. victoriarum largitori, & bonorum omnium fonti, grates fuerint, ùt par est, ritè persolutæ.

Quòd si non pro victoria, sed pro adepto insigni quopiam honoris, ac dignitatis gradu, fiat alicui gratulatio; significabis. 1. Quantam ceperis animô voluptatem ex illius nova dignitate. 2. Quanta sit etiam publica hilaritas, & lætitia. 3. Honoris, & gradûs amplitudinem verbis extolles. 4. Non casu, non prehensatione & ambitu, non percibus, muneribusque, sed meritis, rebùsque gestis fuisse comparatum hunc honorem, quem multi ambierint, perpauci obtinuerint.

Pertinent etiam ad demonstrativum genus Soteria, Propempticon, Apobaterion, & Epibaterion.

Quid est Soteria?

R. Soteria vocamus orationis genus quoddam, quo restitutam alicui sanitatem gratulamur, & pro illius incolumitate, & salute grates agimus Superis.

Quid est Propempticon?

R. Est Oratio, qua discedentem aliquem faustis ominibus, votisque prosequimur; cujusmodi luculentum habes exem-

plum

plum in egregio Horatii Propemptico, ad Virgilium Athenas proficiscentem:

Sic te Diva potens Cypri,
  Sic fratres Helenæ lucida sidera,
Ventorùmque regat pater,
  Obstrictis aliis, præter Japyga,
Navis quæ tibi creditum
  Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem, precor,
  Et serves animæ dimidium meæ.

Quid est Apobaterion?

R. Est oratio, quam habemus discedentes ex patria, vel ex alio quodam loco, ubi cum singulari benevolentiæ significatione sumus excepti. Hujus generis est Æneæ discedentis oratio ad Helenam, & Andromachen, Æneid. 3.

Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur,
Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum:
Arva neque Ausoniæ semper cedentia retrò
Quærenda: Effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
Quam vestræ fecêre manus; melioribus opto

Auspi-

Auspiciis, & quæ fuerit minùs obvia Grajis.

Quid est Epibaterion?

R. Est oratio, quæ habetur ab illo, qui post longam peregrinationem, domum incolumis rediit. Vide Scaligerum lib: 3. Poëtices,

---

CAPUT II.

De orationibus, quæ pertinent ad genus deliberativum.

Quænam est materia generis deliberativi?

R. Illius materia sunt res omnes in manu, & arbitrio nostro positæ: Ut enim ait Tullius, *Tollitur omnis deliberatio, si intelligatur quidquam fieri non posse, aut imponatur necessitas Neque enim quisquam deliberat, qua ratione perpetuò victurus sit, quoniam intelligit sibi moriendi necessitatem incumbere: neque quisquam deliberat; quomodo volare possit, scit enim sibi alas non adesse.*

Quisnam est finis generis deliberativi?

Honestas, & utilitas.

Quænam orationes spectant ad genus deliberativum?

R.

R. Pertinent ad genus deliberativum ſvaſio, diſſuaſio, hortatio, dehoratio, conciliatio, concitatio, commendatio, petitio, & conſolatio.

§. I. De Suasione, & Dissuasione.

Quid est Suaſio?

R. Eſt oratio deliberativa, qua oſtenditur, quid faciendum ſit. Diſſuaſione verò contrarium ſuadetur.

Undenam ducuntur argumenta Suaſioni, vel Diſsuaſioni propria?

R. Ducuntur ab honeſto, ab utili, à neceſſario, à facili, à jucundo, cùm aliquid ſuadendum eſt; & a contrariis capitibus, cùm eſt aliquid diſſuadendum.

Quid est Honeſtum?

R. Honeſtum id intelligimus, inquit Cicero, quod tale eſt ut detracta omni utilitate, per ſe ipſum laudabile ſit, & expetendum; v. g. ſi quempiam hortemur, ut M. Attilii Reguli exemplô malit ad mortem vel ad vincula reverti, quàm datam hoſtibus fidem fallere. Ità Tullius in Manilianis probat ſuſcipiendum eſſe bellum Mithridaticum, ut deleatur ignominia, quam Populo R. Mithridates inuſſit, cùm unâ horâ tot civium Romanorum millia

juſ-

juſſit occidi. Ex hoc eodem loco Cato apud Lucanum lib: 9 animos militum accendit sola gloriæ commendatione, ad aggrediendum iter periculoſum, ac difficile :

O quibus una ſalus placuit mea caſtra ſecutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, ſummoſque labores :

Quam orationem claudit pulchra illa ſententia :

——Serpens ſitis, ardor, arena,
Dulcia virtuti: gaudet patientia duris:
Lætius eſt, quòties magno ſibi conſtat honeſtum.

Quid vocas utile?

R. Utile eſt, quod propter commodum expetitur; ſive adjunctam habeat honeſtatem, út gloria, honor, dignitas; ſive non habeat, út divitiæ, valetudo, tranquillitas, malorum depulſio, &c. Ex his locis Catilina conjuratos hortatur, apud Salluſtium, ad nefarium facinus, quod ille maximum, atque pulcherrimum vocat: *Nobis*, inquit, *eſt domi inopia, foris æs alienum, mala res, ſpes multò aſperior. Denique quid reliqui habemus, præter miſeram* ani-

animam ? Quin igitur expergiſcimini? en illa quam ſæpe optâstis, libertas; præterea divitiæ, decus, gloria in oculis ſita ſunt. Fortuna ea omnia victoribus præmia poſuit.

Curio ſimiliter, apud Lucanum lib: I. ſpecie utilitatis Iulium Cæſarem ad bellum civile ſic hortatur.

Bellantem geminis tenuiti e Gallia luſtris,
Pars quota terrarum! Facili ſi prælia pauca
Geſſeris eventu, tibi Roma ſubegerit orbem.

Quid vocas Neceſſarium?

R Neceſſarium dicitur id omne, ſine quo ſalus, aut dignitas ſtare non poteſt. Seu mavis cum Scaligero: neceſſarium dicitur, quod ità utile eſt, ut ſinè eo res NEC ESSE poſſit unde & nomen derivatum eſt. Hujusce porrò loci magna vis eſt. Multi enim ſunt animis adeò ſegnibus, ut tum quoque, cùm aliquid honeſtum & utile eſſe nôrunt, tamen ſi res ſit cum magno labore conjuncta, facilè terreantur: Apud tales ratio neceſſitatis eſt compendioſa via ad persuadendum. Ejusmodi eſt Ciceronis argumentum in 4. Philip: *Agitur enim non qua conditione victuri, ſed victu-*

cturine simus, an cum supplicio, ignominiaque perituri. Ab hoc potissimùm loco, itemque ab honesto Æneam Hector ad fugiendum hortatur; Æneid 2

Heu! fuge nate Dea, tèque his, ait eripe flammis.

Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja.

Sat Patriæ, Priamoque datum si Pergama dextrâ Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.

Quid vocas Facile?

R. Facile illud est, quod sinè magno labore, sumptuve, aut molestia brevi tempore fieri potest: quæ sanè omnia maximo sunt ad persuadendum momento. Frustra enim suadetur illud, quod vix, aut ægrè admodum fieri posse creditur. Ac propterea, si quis hac de re scrupulus hæreat auditoribus, is ante omnia ex illorum animis omnino erit eximendus. Ita Venerem in suam sententiam conatur allicere astuta Juno. Æneid:

Mecum erit iste labor: nunc qua ratione, quod instat,

Confieri possit, paucis, adverte, docebo.

Quid vocas Jucundum?

R. Jucundum dicitur, quod honestam habet voluptatem vel animi, vel corporis; sic

ſic nuncupatum, inquit Tullius, *à juvando*, quòd nempe juvet vel utrumque vel alterutrum. Hinc ducitur illud argumentum Tullii; *Hoc velim tibi persuadeas, ſi rationibus meis à te proviſum eſse intellexero, magnam te ex eo, & perpetuam voluptatem eſse capturum*.

Quænam in ſuadendo, vel diſsuadendo præcipuè ſpectanda ſunt?

R. Tria. 1. Quid ſit, de quo deliberetur. 2. Qui ſint, qui deliberent. 3. Quis ſit, qui ſuadeat, vel diſſuadeat.

Quid ſpectandum eſt in re, de qua delibe-ratur?

R. Quinque illa, de quibus egimus enucleatè: An ſit honeſta, an utilis, an neceſſaria, an facilis, an jucunda.

Quid ſpectandum eſt iis, qui delibe-rant?

R. Caput artis eſt noſſe penitùs animos eorum, qui deliberant, eorumque voluntates, ac naturas feſtinè odorari, ut poſſis ambitioſis ſplendida, avaris utilia, voluptuoſis jucunda proponere, & suo, quod ajunt, hamô quemque piſcari.

Prudentia ergo Oratoris erit videre, an agat cum regibus, aut viris principibus, apud quos, ùt ajebat Pariſatis illa, verbis byſſinis opus eſt; an cum nobili-

bus,

bus, quos honesta, ac laudabilia tangunt; an cum plebe, bellua multorum capitum, apud quam negotium tractare longè difficilimum est. Neque verò satis est dignitatem spectare: sed habenda est etiam ingenii, morum, & ætatis ratio, ut rem facilius possis ad exitus optatos perducere. Jure igitur merito de variis variarum ætatum, conditionum, & gentium moribus hic agi solet ab artis Magistris, & in primis ab Aristotele.

§. II. De variis variarum ætatum moribus.

Quinam sunt juvenum, virorum, ac senum mores?

R. Ætatis cuiusque mores graphicè admodum itá pingit Horatius in Arte poëtica.

Imberbis Juvenis tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibùsque, & aprici gramine campi.
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus æris;
Sublimis, cupidusque, & amata relinquere pernix.

Conver-

Converſis ſtudiis, ætas, animúſque virilis
Quærit opes, & amicitias, inſervit honori:
Commiſiſſe cavet, quod mox mutare laboret.
Multa ſenem circumveniunt incommoda: vel quod
Quærit & inventis miſer abſtinet, ac timet uti;
Vel quòd res omnes timide, gelideque miniſtrat;
Dilator, ſpe longus, iners, aviduſque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, cenſor caſtigatorque minorum.

Juvenes igitur flagrant cupiditatibus; facilè & vehementer excandeſcunt, unde adoleſcentia quidam quaſi rationis æſtus appellatur; honeſtum utili præferunt, aperti ſunt, candidi, & miſericordes; ſuâ enim innocentiâ ceteros metiuntur. Prodigi ſunt; & in ſumptus effuſi; nondum enim egeſtatem ſunt experti: ad riſum,& dicacitatem ſunt propenſi.

At diſpar omnino eſt ſenum ratio. Facilè ſuccenſent illi quidem, ſed non æquè pa-

parent iræ; quia, ùt ſcitè Horatius, *Lenit albeſcens animo capillus, Litium & rixæ cupidos protervæ* Parum ſperant; quia diu vixerunt; pauca moliuntur, præteritis gaudent, facetos, ac ridiculos odêre, ſoliciti ſunt officiorum exactores, ad rem attenti, lenti, difficiles, ſuſpicioſi; ſæpè enim aut ſe, aut alios deluſos meminerunt. Præterea queruli ſunt, moroſique, ùt ait Tullius, *in fragili corpore odiosa eſt omnis offenſio*.

Denique verboſi ſunt, & loquaces, quia dicere amant Unde non inscitè Cornelius Gallus, ſeu potiùs Maximianus;

Deficit auditor, non deficit ipse loquendo,
O ſola fortes garrulitate ſenes!
Sed facilè hoc illorum ætati condonandum,

ob egregias virtutes, quibus hoc vitium abundè compenſant.

Virilis ætas ſenectutem inter, & adoleſcentiam interjecta, ac in quodam quaſi confinio poſita, utriuſque virtutum, vitiorumque particeps eſt, & utriuſque indolem, velut ex vicinia, trahit. Juventus fortis eſt, ſed intemperans; ſenectus eſt temperans, ſed timida; virilis ætas fortis eſt, ſobriàque. Juventus nimis

credu

credula est; senectus nimis suspiciosa; virilis ætas, pro rerum natura, vel confidit vel diffidit. Juventus quærit honestum potiùs quàm utile: senectus utile magis quàm honestum, virilis ætas, & honestum simul, & utile.

Puerilis denique ætas effervescit facilè, mutatur in horas; magnam habet indolem ad virtutem gloriæ, honorique mirum in modum velificatur. Audi Tullium libr. 5. de Finibus. *Quanta sunt puerorum decertantium studia! ùt illi efferuntur lætitiâ, cùm vicerint! ùt se accusari nolunt! quàm cupiunt laudari! quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes sint!*

§. III. De moribus Nobilium, Divitum, & Plebeiorum

Quinam sunt Nobilium mores?

R. Nobiles sunt honoris, ac gloriæ vel maximè studiosi, & si Apulejana voce uti fas est, sunt in primis *honoripetæ* Solent autem non solùm ignobiles aspernari, sed etiam homines novos, qui primi ex sua gente sunt honores consecuti.

Ità Metellus contemnebat C. Marium, illique Consulatum invidebat, Unde sic

de

de eo Sallustius: *Inerat contemptor animus, & superbia, commune nobilitatis malum.*

Quinam sunt Divitum mores?

R. Divites, si præsertim divitias sunt nuperrimè consecuti, contumeliosi fermè sunt ac superbi. Nempe facilè sibi persuadent præstare se cæteris, quia divitias possident, quibus venalia sunt omnia. Præterea solent mollitiâ, luxùque diffluere, ùt notat Juvenalis Sat. 6.

Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu
Divitiæ molles.

Hanc, quam memoravimus, novorum divitum arrogantiam, scitè tangit Cicero, cùm de T. Roscio ait, *Qui in sua re fuisset egentissimus erat, ùt fit, insolens in aliena;* & Maro, cùm ait de Numano.

Vociferans, tumidusque novô præcordia regnô.

Qui sunt denique Plebejorum mores?

R. Germanos plebis mores suis coloribus scitè pingunt Sallustius, Horatius, Tacitus, & Seneca, dum ajunt, *plebem esse belluam multorum capitum . . plumâ,*

&

& ventô nobiliorem esse . .. opinione duci magis, quàm veritate. . . ire quò itur, non quo eundum est . . privatis commodis servire potiùs quam publicæ vel honestati vel cupiditati . .. cupidam esse rerum novarum . . . Denique pessimi argumentum turbam esse.

De variis Reipublicæ formis.

Neque verò in deliberatione satis est ætatis, & conditionis cuiusque indolem, ac studia diligenter spectare. Spectandi præterea sunt Reipublicæ mores, qui scilicet, pro varia Politiæ forma, solent maximopere variare. Aliter igitur agendum apud Gallos, Hispanosque, & Lussitanos, quibus Rex unus summo cum imperio præest: aliter apud Helvetios, Batavosque ac Venetos, apud quos vel plebs vel Optimates dominantur.

Quid est Monarchia?

R. Est unius dominatus, communem utilitatem spectans.

Quid est Aristocratia?

R. Est Optimatum imperium, cujusmodi est apud Venetos. Quòd si Optimates illi pauci sint, & propriæ, non verò publicæ serviant utilitati, vocabitur *Oligarchia?*

Quid

Quid est Democratia?

R. Eſt imperium populi, cujuſmodi ferme eſt apud Helvetios. Quòd plebs infima dominetur, vocabitur *Ochlocratia.* Addi poteſt *Anarchia*, quæ ſolet ex turbulentiſſimis temporibus exurgere, cùm ſine Rege, ceteriſque magiſtratibus, fluctuat labefactatum imperium.

De variis variarum gentium moribus.

Varios præterea gentium mores, ingeniumque accuratè cognoſces, & illorum germanam indolem perſpectiſſimam habebis, ut poſſis ad illam ſermonem accommodare, ut monet Horatius:

Intererit multùm Davusne loquatur, an heros,
Colchus, an Aſſyrius, Thebis nutritus, an Argis.

Quænam igitur est variarum Europæ Gentium indoles?

R. Galli sunt humani, hospitales, candidi, urbani, lauti, audaces, bellicoſi, mobiles, præcipites, longæ ſpei impatientes, faciles ad obliviſcendas injurias æquè ac benefacta; acribus initiis, injurioſo fine, & ùt ait Florus de veteribus Gallis, primo impe-

impetu plusquam viri, secundo non itèm; magni peregrinatores; unde jure dictum est, *Nullum bellum sinè milite Gallo.*

Germani sunt simplices, aperti, fortes, animarum prodigi, veri amici, verique hostes, inquit Scaliger. Belgæ, Batavique medium ferme tenent Gallos inter atque Germanos. Hispani sunt constantes, sedati, lenti in consiliis, laboris, ac disciplinæ tolerantes; vile ministerium, etiamsi spes magna affulgeat, aversantes. Itali sunt cunctatores, ingeniosi, sapientes, mentis excelsæ, ac reconditæ, & ad regendum omnino nati, ùt ait Virgilius.

Tu regere imperiô populos Romane
memento;
Hæ tibi erunt artes.

Poloni sunt feroces, bellicosi, & quos arte magis, quàm vi possis superare; Moscovitæ contra fraudulenti &c. Longum esset cetera persequi. Plura qui volet, adeat, quæ ingeniose, & eleganter de præcipuis gentibus disseruit Joannes Barclajus in icone animorum cap: 3. & sex proximè sequentibus. Adeat item Calvidii Læti Callipediam, ubi versibus elegantissimis diversarum Europæ gentium mores, & ingenium diligenter expressit.

Quid denique spectandum est in illo, qui suadet, vel dissuadet? R.

R. Tria maximè in illo ſpectanda ſunt, prudentia, probitas, & benevolentia. Prudentia quidem, *quia iis fidem habere ſolemus*, inquit Tullius libro de Officiis, *quos plùs intelligere, ac videre, quàm nos arbitramur*. 2 Probitas, *quia quò quis verſutior, & callidior, hoc inviſior, & ſuſpectior, detracta opinione probitatis*, ait idem Tullius: *& ſi quem, licèt peritum, ac prudentem ceteroqui, fallacem tamen, & ſui potiùs amantem credamus, quàm noſtri, ejus conſilium penitùs averſabimur.* 3. Spectatur in ſuadente benevolentia: quia ut vel maximè prudens, & probus quis credatur, tamen ſi odiſſe nos, vel alteri parti meliùs velle exiſtimetur, nequaquam nobis benè conſulere velle judicabitur. Tria hæc complexus videtur Cicero, cùm lib: 2. ad Atticum ait: *Nunc mihi, & conſiliis opus eſt tuis, & amore & fide. Quare advola: expedita erunt omnia, ſi te habebo.* Nam conſilium ad prudentiam pertinet, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

§. IV. De Hortatione, & Dehortatione,

Quid differt Hortatio à Suaſione?

R.

R. Hoc differt, quòd suadeamus ratione, & consiliô, hortemur verò motu, atque impulsu. Unde suasio propriè pertinet ad intellectum; Adhoratio verò pertinet ad affectum. Suasio docet, eoque plus habet argumentorum; Adhortatio verò inflammat, ac propterea plus habet caloris. Suasio facit, ut scias, quid factô sit opus; Hortatio facit, ut velis, & ausis, illiùsque partes sunt, faces, ac stimulos veluti subjicere auditorum animis; illosque ad rem benè gerendam inflammare. Denique Suasio pertinet ad confirmationem; Exhortatio verò conclusioni reservatur.

Quinam affectus sunt in hortatione concitandi?

R. Excitabis. Spem, & fiduciam. 2. Amorem, & desiderium rei, quæ suadetur. 3. Æmulationem alienæ gloriæ, quæ est potentissimum ad feriendos animos telum. 4. Laudabis virtutem illorum, quos hortaris, illosque hortatu nequaquam indigere dices: Ut enim observat Tullius, in excitando & in acuendo, plurimum valet, si laudes eum, quem cohortaris. Ità socios recordatione virtutis inflammat Mnestheus apud Virg: Æn. 5.

At media socios incedens nave per ipsos

Horta-

Hortatur Mnestheus. Nunc nunc insurgite remis,
Hectorei socii, Trojæ quos sorte suprema
Delegi comites; nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis syrtibus usi,
Jonioque mari, Maleæque sequacibus undis.
Non jam prima peto Mnestheus, neque vincere certo
(Quanquam oh!) sed superent, quibus hoc,
Neptune, dedisti,
Extremos pudeat rediisse. Hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas. . . .

Illustre adhorationis exemplum habes apud Curtium, lib; 7. ubi Alexander trecentos Juvenes adhortatur, ut invadant præruptam illam, & undique abscissam Sogdianorum petram, quæ in triginta stadiorum altitudinem eminebat, & quam Arimazes cum triginta armatorum millibus obtinebat.

ALEXANDRI HORTATIO AD TRECENTOS MILITES.

Vobiscum, ó juvenes, & mei æquales, ur-
bium

bium invictarum ante munimenta supe- ravi: montium juga perenni nive obruta emensus sum: angustias Ciliciæ intravi; Indiæ, sinè lassitudine, vim frigoris sum perpessus: & mei documenta vobis dedi, & vestri habeo. Petra, quam videtis, unum aditum habet, quem barbari obsi- dent, cetera negligunt nullæ vigiliæ sunt nisi quæ castra nostra spectant. Invenietis viam, si solerter rimati fueritis aditus ferentes ad Cacumen. NIHIL tam altè natura constituit, quò virtus non possit eniti. Experiendo, quæ ceteri despera- verunt, Asiam habemus in potestate. Eva- dite in cacumen, quòd cùm ceperitis, candidis velis signum mihi dabitis: Ego copiis admotis, hostem in nos à vobis convertam. Præmium erit ei, qui pri- mus occupaverit verticem, talenta de- cem: uno minus accipiet, qui proximus ei venerit: eademque ad decem homines servabitur proportio. Certum autem ha- beo, vos non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.

Dehortationis verò luculentissimum exemplum habes apud Livium, lib: 23. in oratione Calavii civis Campani, qua fili- um suum Perollam ab Hannibalis cæde dehortatur.

De

DEHORTATIO.

Per ego te, fili, quæcunque jura liberos jungunt parentibus, precor, quæsoque, nè ante oculos patris facere, & pati omnia infanda velis. Paucæ horæ sunt, intrà quas jurantes, per quidquid Deorum est, dextras dextræ jungentes, fidem obstrinximus, ut sacratis de Mensis essemus. Digressi à colloquio, extemplo in eum armamur. Surgis ab hospitali mensa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Hannibale es; eam ipsam mensam cruentare vis hospitis sanguine? Hannibalem modò pater filio meo potui placare; filium Hannibali non possum? Unus aggressurus es Hannibalem? Quid illa turba tot libertorum, servorumque? Quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpescentne in amentia illa? Vultum ipsius Hannibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus R. tu sustinebis? Et si auxilia desint, me ipsum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Hannibalis, sustinebis? Atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigiendusque est. Deterreri hic sine te potius, quàm illic vinci.

Vale.

Valeant preces apud te meæ, sicut pro te hodie valuerunt.

§. V. De Concitatione, & Conciliatione.

Quid est Concitatio?

R. Est virulentum quoddam orationis genus, quo multitudinis præsertim animi, veluti quodam seditionis flabello concitantur. Exemplum unum afferam ex Tacito, lib; 1. Annalium, ubi ait fuisse in castris Percennium quemdam gregarium militem, hominem turbulentum, & procacem, qui commilitonum seditionem conflare conatus est hac artificiosissima concione: *Cur paucis centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum servorum obedirent; quando ausuros exposcere remedia, nisi novum, & nutantem adhuc principem precibus, vel armis adirent? Satis per tot annos ignaviâ peccatum, quòd tricena, aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore tolerent. Ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed apud vexillum retentos, alio vocabulo eosdem labores perferre,* & paulò post: *Denis in diem assibus animam, & cor-*

pus

pus æstimari. Hinc vestem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum, & vacationes munerum redimi: ac Hercule verbera & vulnera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiternam.

Concitationi opponitur conciliatio, qua vel nobis amorem alicujus conciliamus, vel diffidentes partes in concordiam, gratiamque reducere conamur. Sic olim Germanicus Cæsar tumultuantes legiones prudenti oratione sedavit, & Julius Cæsar exercitum compescuit, *Quirites* appellando, pro militibus, qua una voce obortam seditionem repentè compressit.

§. VI. De Commendatione.

Quot sunt præcipua Commendationis capita?

R. Tria. 1. Causas Commendationis exponemus, idque modestè, & verecundè; ut quòd benè quis de nobis, aut de nostris meritus sit: quòd simus cum illo vel sanguine, vel affinitate, vel amicitiâ conjuncti: quòd perspectissima nobis sit illius humanitas, fides, eruditio, virtus. &c. Addere poterimus, scire nos Horatianum illud Epist: lib: 1.

Qua-

Qualem commendes etiam atque etiam
aspice: nè mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed viri integritatem, & præclaras animi dotes nobis exploratissimas esse. 2. Exponemus negotium, cujus causâ commendatur à nobis quispiam. 3. Orabimus atque obtestabimur, vel dicemus nos pluribus nolle contendere, nè de ejus, quem rogamus, humanitate diffidere videamur. 4. Denique tum nostro, tum ejus, quem commendamus, nomine, omne grati, ac memoris animi officium pollicebimur.

Est, & obliquæ Commendationis genus, quo simulamus nos commendare nolle, quem interim vel maximè commmendamus; ùt si dicas, non quidem commendare te alteri Sextium, velle; sed orare solùm, ut propiùs hominem noscere nè gravetur. Sperare enim futurum, ut, cùm gratias agere soleant, qui commendârunt, alter tibi gratias agat, per quem viri tanti notitiam sit consecutus.

§. VII. De Petitione.

Quid est Petitio?

R.

R. Petitio est oratio, qua aliquid postulamus vel pro nobis, vel pro alio. Posterior hæc vocatur intercessio. Utriusque artificium paucis complexus est Servius; ubi Junonis ad Æolum orationem enarrat.

Rhetorum, inquit, est, in omni petitione hoc observare. 1. Ut facilè præstari possit, quod petitur: 2. Ut sit justa petitio. 3. Ut habeat modum, & adhibeatur in illa moderatio: hoc est, ut si majora dari non possint, minoribus certè contenti videamur. 4. Ut sequatur expedita remuneratio. Quatuor hæc observare licet in Junonis petitione. 1. Enim docet rem facili negotio fieri posse:

Æole (namque tibi Divûm Pater, atque hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.)

2. Justam esse petitionem ostendit, dum inimicam gentem insectatur:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.

3. Adhibet moderationem; dum alterutro contenta est:

Incu-

Incute vim ventis, submersasque obrue
 puppes :
Aut age diversas, & disjice corpora
 Ponto.

4. Beneficii præmium pollicetur.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore
 Nymphæ.
Quarum, quæ formâ pulcherrima, Dejo-
 pejam
Connubio jungam stabili, propriamque di-
 cabo.

Quam plurima etiam petitionum exem-pla suppeditabunt epistolæ Ciceronis : quas inter, sideris instar, elucet ele-gantissima illa ad Lucejum, quæ est 12. libri 5 ad familiares, qua Lucejum enixè rogat, ut quæ in Consulatu suo gesserat Tullius, ea litteris quàm primùm velit consignare. Eam autem sic orditur: *Co-ram me tecum . . .*

§. VIII. De Consolatione.

Consolator vel minor est, vel æqualis, vel major. Minori cautiùs & molli-ùs erit agendum : Amorem suum in primis testabitur : & nè de suo plus altero sapere velle videatur, ea quæ dictu opus erunt, ex quopiam Philoso-pho,

pho, vel alio summæ prudentiæ viro se aliquando audiisse profitebitur. Æqualis pro communi amicitiæ jure facere se dicet. Major aget liberiùs, adeò, ut, si quis immoderatiùs dolorem ferat, audeat etiam increpitare, sed leniter, & amicè.

Scitè omnino argumentum illud tractat Scaliger, libro. 3. de Arte Poëtica, cap: 123. *Consolator*, inquit, *aut est major, aut æqualis. Magnitudinem intelligo aut imperiô, aut dignitate, aut opibus, aut sapientiâ, aut ætate; Aliter enim consolabitur Nasonem Livia; aliter Liviam Naso. Hoc spectat ad Imperium. Dignitas autem etiam sinê Imperio esse potest. Veluti si pater filium, Ciceronem Pompejus. Opibus: ùt si è plebe quempiam clientem suum Crassus. Sapientiâ, quemadmodum Polybium, aut matrem Seneca De ætate, opus est exemplis. Major interponet auctoritatem, etiam objurgabit. Sapiens opponet etiam disputationem, Sententiæ huic crebriores. Minor ostendet affectum; sese id à sapientibus accepisse. Æqualis testabitur amicitiam, jus commune benevolentiæ,*

Si

Si Mœrentis dolor sit adeò gravis, & adeò recens, ut medicinam videatur respuere, bipartita erit oratio. Priori parte affirmabimus parùm idoneos esse nos, qui solemur alium, cùm vel ipsi quoque consolatione plurimùm egeamus: simùlque privati nostri doloris causas afferemus. Addemus non nos modò, sed omnes etiam bonos dolere, quod ipsum tamen qualecumque mœrenti solatium debet afferre: quia scilicet.

Leviùs communia tangunt.

Altera verò parte afferemus, quæ leniendo dolori sunt idonea; qualia sunt trita hæc, & pervulgata. 1. Vitæ communis conditio, quæ multis malis sit obnoxia. 2. Ejus, quem consolamur, doctrina, virtus, animi magnitudo. 3. Inutilitas, & damnum, unde dolor augeatur, non corrigatur. 4. Patientiæ vis, quæ mitiget omnia, juxta illud Venusini Poëtæ;

Durum; sed levius fit patientiâ,
Quidquid corrigere est nefas

5. Quàm sit honestum in altissimo divinæ voluntatis consilio semper acquiescere. 6. Quàm sit sapiente dignum, quàmque laudabile sit, ratione, consilioque mitigare dolorem illum, qui die ip-

sa,

sa, ac tempore tandem aliquando defervescet.

Ad genus judiciale, quod *bellum togatum* jure vocare possumus, pertinent duæ orationum species; accusatio nimirum, atque defensio; quæ non alia præcepta, desiderant, quàm quæ sunt hactenus à nobis allata: cùm præsertim veterum judiciorum ratio fuerit prorsus immutata.

Finis Libri quarti.

ARTIS RHETORICÆ LIBER QUINTUS

DE PRONUNTIATIONE.

SUpereſt Pronuntiatio, ſive actio, poſtrema quidem oratoriæ facultatis pars, ſi ordinem in tractando conſideres; ſed tanti tamen momenti; ut primas, ſecundas, & tertias ei Demoſthenes meritò, & jure tribuerit.

Quid eſt Pronuntiatio?

R. Eſt vocis, geſtuumque, pro rerum, verborumque varietate, apta conformatio. Quanta porrò ſit illius vis, & utilitas, docet Tullius, cùm ait, infantes, & indiſertos homines, actionis dignitate, eloquentiæ ſæpè fructum, palmamque tuliſſe: diſertos verò benè multos, actionis deformitate, infantes fuiſſe judicatos. Hinc Pronuntiatio rectè vocatur ab eodem Tullio: *Quædam corporis eloquentia;* & ali-

alibi, *Sermo corporis* ab eodem etiam appellatur.

Quot res sunt ad rectè pronuntiandum necessariæ?

Tres: memoria, vox, & gestus. Est enim memoria quasi fundamentum actionis, de cujus vi, gratiaque multum depereat necesse est, si memoriter non pronuntietur oratio, & si orator non possit á commentariis oculos, & vultum avertere.

Viris tamen principibus, & in publica re vehementer occupatis vitio verti nequit, si recitent è commentario; ut olim Augustus, qui, nè memoriæ subiret aleam, vel in ediscendo sibi tempus abiret, ferè de scripto dicebat; ut auctores sunt Suetonius, & Dio. Itémque Patrum nostrorum memoriâ Carolus V. ad Belgii Proceres orationem è scripto recitavit, cùm sese regno Bruxellis abdicaret, illúdque Philippo filio traderet. Datur quoque eadem venia ægrotis, senibusque; aliis veró nequaquam.

§. I. De Memoria.

Quid est Memoria?

R;

R. Memoria, ut est eloquentiæ pars, definitur à Tullio, *Firma rerum, ac verborum recordatio*. Est autem duplex memoriæ genus: Alia est artificialis, alia naturalis.

Quid est artificialis memoria?

R. Artificium memoriæ à veteribus traditum, constat locis, & imaginibus. Loci se habent instar chartæ, imagines verò instar Scripturæ. Hanc artem primus apud veteres Simonide prodidisse, apud recentiores Raymundus Lullus illustrâsse, traditur. Ea verò iis, qui memoriâ valent, minimè necessaria est, qui non valent, prorsus inutilis. Tu illam modò exerceto, ediscendis ad verbum, ùt ait L. Crassus apud Cic: lib: 1. de orat, quamplurimis, & tuis scriptis, & alienis; quod faciliùs fortasse præstabis, si, antequàm cubitum eas, attentè ea, quæ manè voles ediscere, semel, aut iterum legas. Nisi te hæc exercitatio juverit, nihil sanè in arte, quo possis juvari, reperio.

§. II. De Voce.

Ad Actionis usum, ac laudem maximam sinè dubio partem vox obtinet, inquit Tul-

Tullius de Oratore; *neque tam refert, qualia ſint, quæ dicas, quàm quando dicantur.*

Quænam igitur circa vocem ſunt obſervanda?

R. Tres haſce potiſſimùm leges diligenter obſervabis. Prima lex hæc eſt, ut dilucidè, articulatim, & ſincerè pronuntietur, ità ut integra verba ſyllabæque omnes proferantur. Nolim tamen ſyllabatim ſic pronunties, quaſi ſi litteras computando annumerares; quod eſſet moleſtum, ac putidum.

Ad eandem legem pertinet etiam, nè volubili quadam, præcipi tique celeritate dicendi incitata feratur oratio: sed vox reſpiratione recreetur, & ſpiritus in ter dicendum ſuspendatur identidem, & auditoribus ſpatium aliquod cogitandi relinquatur.

Secunda lex hæc eſto, ut pro argumenti, motuumque præſertim varietate, vox etiam opportunè varietur, & utcumque ſe affectum videri volet Orator, & audientium animos moveri, ità etiam certum vocis ſonum adhibeat. Iracundia poſtulat vocis genus acutum, incitatum, crebrò incidens: miſeratio, & mœror flexibile, plenum, flebile, inter-

interruptum: voluptas effusum, lene, tenerum, hilaratum: metus demissum, hæsitans, abiectum &c.

Præterea mutanda tibi vox erit pro variis orationis partibus. Aliam enim vocem flagitat Exordium, aliam Narratio, aliam Confirmatio, aliam Peroratio.

In Exordio, nisi fortè indignatione constet, voce utendum submissa, ac verecunda. Nec debet orator, simul ac dicturus prodit, perfricare frontem, & in verba statim erumpere. Ceteroqui futurum est, ut feroculum Oratorem jure omnes aversentur. Sed oportet, ut paululùm cogitatione quasi defixus moretur: Idque tum quòd auditores hæc oratoris cura delectet, tum ut interea ipse se colligat, & ad dicendum componat. Ità Ulysses apud Nasonem paulisper consistit, oculis in terram defixis, priusquam suam eloquentiam torrentis instar effundat.

. . . Oculos paulùm tellure moratos
Sustulit ad proceres, expectatòque resolvit
Ora sonô, neque abest facundis gratia dictis.

Ab exordio paulatim insurgit vox: ac in

in narrando quidem, voce utimur aperta, simplicique, qualis ferè est in sermone familiari. In Confirmatione, & in argumentatione præsertim voce utimur acriori. In Peroratione demum, quasi partâ victoriâ, vox solet esse excitatior, ut ità, ostendat Orator, se niti bonitate causæ, magnamque fiduciam in auditorum probitate, prudentiaque collocare.

§. III. De monotonia, & cantu.

Gratæ huic varietati opponitur è diametro unus ille, insulsùsque vocis tenor; quem Græci *monotoniam* vocant, & qui non modò dicentem enecat, sed etiam audientes exanimat, & unde omnis orationis decor, ac venustas deflorescit:

. . . Ut citharœdus
Ridetur, chorda qui semper oberrat eâdem, inquit Horatius.

Huic, quam tantopere commendamus, varietati opponitur etiam cantus, qui nihil aliud est, si quæris, quàm clamosa quædam, & uno fermè tenore subsultans nænia.

Qua ratione huic vitio poterit occurri?

R.

R. Huic incommodo remedium adhibebitur, 1. Si pueri rebus humilibus, ac quotidianis æquabiliter, & rotundè pronuntiandis assuescant; neque verò statim ad tragicam granditatem procurrant. 2. Si eorum, quæ pronuntiant, germanum sensum penitus animadvertant. 3. Si interdum vernaculâ, non illa inflata, tragicaque, sed simplicia, & quotidiana pronuntient.

4. Exerceantur aliquandiu in orationibus illis, quæ varios motus, ac vocis inflexiones efflagitent; ut videant, quid submissè ac leniter, quid festivè, quid atrociter, quid sedatè, quid concitatiùs dicendum sit 5. Denique ubi illa pronuntiationis quasi tyrocinia, posuerint, poterunt citra periculum in rebus grandioribus, tragicisque versari.

Tertia circa vocem lex hæc est, ut ea, pro amplitudine loci, & auditorum multitudine, vel intendatur, vel remittatur: sed tamen nec ascendat ad supremum, nec ad extremum descendat. Nam vox si ima sit, vim non habet; si verò nimium acuta sit, contentaque, delicatas, ac teretes urbanorum hominum aures offendet.

Scio equidem hoc esse plebeculæ rudioris

oris ingenium, ut vocalissimum quemque, & valentissimum lateribus, ità optimum oratorem judicet, nullámque putet egregiam, nisi quæ *pontem indignetur*, actionem, in qua scilicet, & clamosæ fauces, & vox ululans, & rigidi vultus torvitas, & pedum supplosiones, & brachiorum remigatio & totius corporis dissoluta quædam, intemperansque jactatio, & ilia denique inflata rumpantur.

Ciceroni verò longè alia mens erat. Ajebat enim venustissime, clamosos hujusmodi *latratores* veriùs quàm oratores, similes esse claudorum, qui cùm ambulare non possint, ad equum confugiunt. Ità illi, in illa Stentorea voce tamquam in jumento, suam omnem apud imperitos fiduciam reponunt; nec magis hoc nomine possunt Oratores dici, quàm bajulus posſit dici citharœdus.

§. IV. De Gestu.

Vocem subsequi debet Gestus, & varios animi sensus cum illa simul aperire. Qua de re colligemus ex veteribus ea tantùm, quæ sæculi nostri moribus sunt accommodata. Multa siquidem ex antiquorum ge-

ſticulatione prorſus obſoleviſſe videmus.

Quid eſt Geſtus ?

R. Geſtus, inquit Valla, eſt actio quædam, & quaſi pronuntiatio corporis; ſeu mavis cum Quintiliano, *Geſtus eſt totius corporis motus, & conformatio.*

Quid in geſtu generatim, & univerſè cavendum eſt?

R. 1. Nihil in illo ſit effœminatum, & molle; nihil nimis exquiſitum, aut elegans; nihil quod affectatam quamdam diligentiam, artemque redoleat. Monet enim Fabius, actionem non eſſe deliciis, nimiâque curâ molliendam; & comptis illis, delicatiſque Oratoribus ſæpenumero ſolet evenire, quod olim Sybaritarum equitatui contigit. Cùm enim gens effœminata, & chorearum ad insaniam avida, ſuos etiam equos ad numerum, ſymphoniamque ſaltare docuiſſet: cùm deinde ex umbraculis in ſolem, ac pulverem contra Crotoniatas hoſtes fuit illis prodeundum, hiſtriones illi equi, turbarum, & martis ignari, motibus compoſitis, ſaltibuſque numeroſis repentè laſcivientes, ſe, & exercitum totum miſerè perdiderunt. Ità umbratiles illi Oratores ab imis unguiculis ad verticem uſque venuſtuli, quando ex domeſtica exercitatione,

tione, in medium agmen, in pulverem, in caſtra, atque aciem forenſem prodeunt, & ſe, & cauſas, ſuas in magnum quoddam diſcrimen conjiciunt.

2. Nihil in geſtu ſit durum, aut agreſte; nè, dum mollitiem fugimus, in contrarium ruſticitatis vitium videamus incidere. Quamqnam, ſi in alterutro peccandum eſſet, faciliùs excuſaretur ruſtica quædam ſimplicitas, quàm putidiuſcula geſtûs, vocis, & habitûs affectatio

Quid de totius corporis motu præcipiendum?

R. Præcipitur. 1. Ut ſtatus corporis ſit celſus, & erectus, trunco magis toto, virilique quadam laterum inflexione se ſe Orator moderetur. 2. Nè in ſtatuæ morem obrigeſcat, quaſi ſi veru deglutiſſet ùt facetè ajebat Epictetus. 3 Ne crebris & incompoſitis corporis commotionibus vehementiùs agitetur, more furentis Sibyllæ:

. . . . Cui pectus anhelum
Et rabie fera corda tument . . .

Vitioſum quippe eſt huc illuc curſitare, quod olim exprobratum fuit Domitio Afro, qui *non agere, ſed ſatagere*, non illepide dicebatur. Et cùm alius quidam non minùs actuoſus Orator multùm concur-

ſa-

ſâſſet in dicendo, facete rogavit eum adverſarius Virginius; *Quot demum paſſuum millia declamâſset?* Caſſius quoque Severus adverſùs circumcurſitantes hujuſmodi Oratores ſolebat poſcere lineam, quæ immodicas illorum excurſiones prohiberet.

Quid in capitis, & oris totius conformatione ſervandum eſt?

R. 1. Vitioſa eſt frequentior capitis jactatio, Mænadum inſtar, de quibus Catullus, Carmine de Berecynthia, & Athi: Capita Mænades vi jaciunt hederigeræ. Aut inſtar famoſæ illius Meſſalinæ, de qua Tacitus. 11. Annalium: *Ipsa crine fluxo Thyrſum quatiens juxtaque Silius hedera vinctus gerere cothurnos, jacere caput.* Non tamen dedecet aliquando vel annuendo confirmare, vel abnuendo negare: vel capitis in latus inclinatione langvorem, & averſione indignationem, aut alio ſimili motu dubitationem, & ejuſmodi affectus deſignare. Sed neque capite erimus immobili, rigidoque, quod ſemibarbarum eſt; ùt olim Rufus ille Rhetor, de quo ità Auſonius Epigrammate 50.

Rhetoris hæc Rufi ſtatua eſt, ſi ſaxea, Rufus.

Cur id ait? ſemper ſaxeus ipse
fuit.

3. Capite utemur non demiſſo, & obſtipo, vel in cervicem reflexo; ſed rectè potiùs celsòque; quamquam hic quoque modus ſervandus eſt, ne audaciæ, ac arrogantiæ videatur; & capitis demiſſio poteſt aliquando triſtitiam, luctum, mœrorem, pœnitentiam, & iræ divinæ placandæ ſtudium perbellè ſignificare. Sed in ore, vultûque & oculis ſunt indices. Quapropter pro rerum natura, vultum indues modò hilarem; modò mœſtum, nunc blandum, nunc minacem. Ità Horatius:

Triſtia mœſtum
Vultum verba decent; iratum plena minarum;
Ludentem laſciva; ſeverum ſeria dictu.

Frons exporrecta, diffuſaque hilaritatis indicium eſt: contra verò ſeveritas indicatur fronte corrugata, caperataque, & ſuperciliis vel contractis, vel etiam inæqualibus. Unde Tullius in Piſonem: *Altero ad frontem ſublato, altero ad mentum depreſſo ſupercilio reſpondit. . . .* &

pro

pro Sextio: *Tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio, tamquam Rhadamantus ille niti videretur:* Hinc etiam Petronius Arbiter:

Quid me spectatis constricta fronte, Catones?

Et post illum Martialis lib: 1.

Contigeris nostros, Cæsar, si fortè libellos.
Terrarum dominum pone supercilium,

Orantem, & aliquid à Deo poscentem indicant oculi in cœlum sublati, ùt res ipsa satis loquitur. Unde Cassandra:

Ad Cœlum tendens ardentia lumina frustrà

Oculos avertere aversantis est, vel fastidientis, vel negantis. Sic misera Didonis umbra conspecto apud inferos Ænea: Illa solò fixos oculos aversa tenebat.

Oculi clausi meditantem, & cogitantem animum produnt. Oculis in unum locum defixos habent, qui præ admiratione stupent. Unde Æn. 2.

Dum

Dum ſtupet, obtùtuque hæret defixus in uno.

Præterea demiſſi oculi modeſtiam, pudoremque ſignificant. Sic Andromache Æn. 3.

Dejecit vultum & demiſſa voce locuta eſt:

Quid in brachii moderatione servandum?

R. Brachia nec deorſum incompoſita pendeant, nec immodicè projiciantur, niſi in affectu vehementiori. Brachium extenſum, ac porrectum, potentiam, auctoritatem, & robur arguit. Contrà verò continere, ac cohibere brachium, eſt pudoris, ac verecundiæ. Unde Tullius pro Cœlio: *Nobis olim annus erat unus ad cohibendum brachium toga constitutis, ut exercitatione, ludóque campestri tunicati uterentur.*

Quid circa manus, digitosque præcipitur?

R. Manus sinè quibus trunca esset actio, ac debilis, vix dici potest, quot motus ha-

beant,

beant, inquit Fabius . . . *Jam cæteræ partes loquentem adjuvant: hæ, propè est, ut dicam ipsæ loquuntur. An non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? Gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus?* Circa manus autem certæ quædam sunt, ac definitæ leges, quas sequi oportebit.

1. Manus in Exordio non solet extendi. Ast ubi paulùm effervescere cœpit oratio, manus pariter exeritur cum illa, pariterque cum illa deponitur.

2. Pectori manus admovetur, cum de seipso qui loquitur: at cùm alloquitur alium, ad illum extenditur.

3. *Manus sinistra nunquam sola gestum facit*, inquit Fabius, *dextræ se frequenter accommodat*: sive in digitos argumenta digerimus, causamque, ùt olim Hortensius consueverat, partimur in digitis (quem morem hodieque nonnulli non infeliciter,

imi-

imitantur) ſive adverſas palmas, quaſi repellendo, & repudiando objicimus.

4. Solœciſmus geſtu committitur, cùm aliud voce, aliud geſtu monſtramus; ut Rhetor ille, qui cælum appellans, tellurem intuebatur, geſtuque monſtrabat

5. Urgemus crebra manuum impreſſione. Supplicamus manibus elatis, junctiſque. Confirmamus manibus pronis, gravi quodam, & decenti motu depreſſis.

6. Admirantium eſt manus tollere. Unde Tullius in Academicis Quæſtionibus: *Hortenſius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuò Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus ſæpè tolleret* Et ad Cæſarem, Epiſtolarum librô ſeptimô: *Suſtulimus manus ego, & Balbus.*
Huc etiam pertinet illud Catulli, Carmine. 53.

Admirans ait hæc, manuſque tollens:
Dii magni, ſalapuſium diſertum!

7. Manu extenta facimus nobis audientiam, indicimùſque ſilentium, Hinc Perſius in Satyris;

Fert

Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Majestate manûs . . . .
Lucanus etiam librô primô de Cæsare.
. . . . . . Tumultum

Composuit vultu, dextrâque silentia jussit.

8. Manus ori admota tacentis, & silentium suadentis habitus est, *Digitô compesce labellùm*, inquit Juvenalis; quo etiam gestu simulacrum Harpocratis effingebant Ægyptii veteres.

9. Solebat Tullius antequam diceret, barbam demulcere, quod hodieque nonnulli solent. Sunt etiam qui aut frontem fricent, aut lacunar intueantur, sed hæc vitiosa sunt. Vitiosum est quoque manus vel supra caput attollere, vel infra pectus demittere; præterquam in summis affectibus.

10. Pectus ferire, aut femur, propè scenicum est.

11. Manus optimè à sinistro incipit latere, dextroque deponitur.

12 Hoc esse cavendum ait Cicero, nè nimiæ sint digitorum argutiæ, nève immodica sit illorum gesticulatio, quo vitio laboravit summus Orator Hortensius. *Cùm enim*, inquit Agellius, *manus ejus, inter agendum, essent argutæ admodum, & gustuosæ, maledictis, compellationibùsque probrosis jactatus est; multaque in eum quasi in histrionem in ipsis causis, atque judiciis dicta sunt.*

Has autem omnes, quas hactenus diximus, Oratoris Virtutes, cura, & labore comparari posse liquet mirabili Demosthenis exemplo, qui cùm primam artis suæ literam dicere nequiret, studio, & exercitatione perfecit, ut planissimè diceret, & balbutiem, inditîs ori calculis, emendavit, exilitatem vocis, ad fluctus maris declamando, illiusque fremitus voce vincendo, sustulit; angustias spiritûs, locorum inter declamandum ascensu, tandem aliquando superavit.

Atque hæc de Pronuntiatione monuisse sufficiat. Reliqua, quæ eodem pertinent, exercitationi relinquimus; cui scilicet plus multò, quam præceptis, esse tribuendum existimavimus.

Finis Libri Quinti.

APPARATUS ELOQUENTIÆ,

SEU LATINORUM AUCTORUM *ÆTATIS AUREÆ* LOCA EXQUISITISSIMA.

Ut ad Rhetoricæ noſtræ calcem pretioſiſſimum hunc ætatis aureæ quaſi theſaurum adjungeremus, duæ potiſſimùm cauſæ nos impulerunt. Primum enim poſt tot congeſta dicendi præcepta, operæ pretium exiſtimavimus, etiam exempla congerere, in quibus appareat præceptorum uſus & exercitatio.

Deinde animadverſum ſæpe à nobis eſt, hoc eſſe in Tyronibus vulgare vitium, ut quamvis abundent præceptis, rerum tamen inopia & jejunitate laborent. Tolletur hoc vitium, ſi habeant in manu, quod poſſint imitari. Prompta nimirum erit parataque optimarum Sententiarum rerumque ſylva locupletiſſima; *verbaque proviſam rem non improviſa ſequentur*, ut recte monet Horatius.

Idcirco non ſat habuimus exempla hæc primo

ver-

versu subindicare. Persæpe etiam, ut præstò magis essent, & in promptu, exscripsimus integre loca illa, vel quæ eximia palmariaque judicavimus ipsi; vel quæ elegantes urbanique homines habere solent in deliciis; vel quæ à callidis rerum æstimatoribus emunctæque naris criticis, Scaligero, Mureto aliisque non paucis præcipue laudantur.

SELECTA EX VIRGILIO.

INitium facimus à Divino, ut loquitur Scaliger, Æneidos Poémate, in quo cùm summa sint omnia, secundus tamen, quartus & sextus liber omnium consensu ceteris antecellunt.

In secundo libro mirifica sunt hæc & supra omnem laudem. 1. Priami mors.

Forsitan & Priami fuerint quæ fata requiras.
. . . .
Arma diu senior desueta trementibus ævo
Circumdat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
. . . .
Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
Conjecit; rauco quod protinus ære repulsum, &c.

In quarto libro aurea ista Didonis ad Æneam fugam parantem oratio.

Dissimulare etiam sperâsti, perfide, tantum
Posse nefas, tacitusque meâ discedere terrâ
Mene fugis? Per ego has lachrymas.....

2. Ejusdem Didonis ira & indignatio, audito Æneæ responso. Ta-

Talia dicentem jam dudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis.
. . . . Neque te teneo, neque dicta refello.
I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas,
Spero equidem mediis, si quid pia numina possint,
Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus absens.
Et cum frigida mors animâ seduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero.

3. Intercessione sororis Annæ Æneam flectere postremum conatur Dido.

I, soror, atque hostem supplex affare superbum.

4. Auguria mortis tristiaque portenta.

Hinc exaudiri gemitus, & verba vocantis
Visa viri: nox cum terras obscura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.

5. Didonis animo fluctuantis dubitatio, angores, ac demum desperatio.

En quid agam? rursusne procos irrisa priores
Experiar, Nomadumque petam connubia supplex?
Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.

6. Didonis furor & imprecatio in ipso Æneæ discessu.

. . . . Proh Jupiter! ibit.
Hic, ait, & nostris illuserit advena regnis,

Non

Non arma expedient; . . .
Excriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos.

7. Didonis ſuprema verba & mors,

At trepida & cœptis immanibus effera Dido
Sanguineam volvens aciem, maculiſque trementes
Jnterfuſa genas . . . . .
Dulces exuviæ, dum fata Deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis:
vixi . . . . .
Moriemur inultæ;
Sed moriamur, ait: Sic, ſic juvat ire ſub umbras...
Ter ſeſe attollens, cubitoque innixa levavit:
Ter revoluta thoro eſt; oculiſque errantibus alto
Quæſivit cœlo lucem, ingemuitque repertâ.

I. In ſexto libro, rariſſima ſunt iſta, & quovis pretio digna. 1. Æneæ & Didonis occurſus apud inferos.

Jnter quas Phæniſſa recens a vulnere Dido.....
Jlla ſolo fixos oculos averſa tenebat,
Nec magis incepto vultum ſermone movetur,
Quam ſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia cautes.

2. Græcorum pavor, viſo apud inferos Ænea.

Pars vertere terga,
Ceu quondam petiêre rates: Pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor fruſtratur hiantes.

3. Damnatorum ſupplicia.

Con-

Continuo sontes ultrix accincta flagello
Tysiphone quatit insultans, torvosque sinistra
Intentans angues, vocat agmina sæva sororum.

4. Romani ad imperandum nati.

Excudent alii spirantia molliùs æra :
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus.....
Tu regere imperio populos, Romane, memento.

5. Marcelli laudes exquisitissimæ.

Ostendet terris hunc tantum fata...
Heu miserande puer, si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris.

6. Dædali dolor.

. . . Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare, haberes,
Bis conatus erat casus effingere in auro :
Bis patriæ cecidêre manus.

Laudantur potissimùm in secundo libro Sinonis fraudes & perfidia; Lacontis episodium; Æneæ pietas erga patrem, uxorem & filium. *Hoec fatus latos humeros.........* *Stat casus renovare omnes.........* Illud vero de flammæ prodigio supra caput Ascanii, ita concinnum, ita elegans, ut nihil supra.

Ecce levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas & circum tempora pasci.

Exi-

Eximia est in quinto libro descriptio Entelli, cæstibus pugnantis cum Darete.

Hæc fatus duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna ossa lacertosque
Exuit, atque ingens media consistit arenâ ....
Nec mora, nec requies, quam multâ grandine nimbi
Culminibus crepitant....

Vide in tertio libro mirabilem illam Achæmenidis narrationem de Harpyis, itemque de Polyphemo.

Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro
Prensa manu magna, medio resupinus in antro,
Frangeret ad saxum, sanieque aspersa natarent
Limina: vidi atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent sub dentibus artus.

In septimo, Reginæ Amatæ venustissimam comparationem cum turbine, *quem pueri magno in gyro, vacua atria circum, intenti ludo exercent ..... Stupet inscia turba, impubesque manus, mirata volubile buxum...* Miraberis in octavo Caci speluncam, Herculisque de illo victoriam. Ecce furens animis..... hic Cacum in tenebris...... in nono, Euriali mortem, matrisque miseræ luctum. Hoc vero quâ munditiâ, quâ elegantiâ?

Volvitur Eurialus letho, pulchrosque per artus
It cruor, inque humeros ceruix collapsa recumbit.
Purpureus veluti cum flos succisus aratro
Languescit moriens, lassove papavera collo
Demisêre caput, pluviâ dum forte gravantur.

Jn undecimo, Turni iurgium cum Drance. *An tibi Mavors ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis semper erit.* His adde in libro octavo Cyclopum laborem & mirificum illum Clypeum, qui callidissimo Poëtæ artificio, rerum Romanarum summam complectitur paucis. Adde concinnum illud atque venustum, lib: 1.

Ac primum silici scintillam excudit Achates,
Suscepitque ignem foliis atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam,

Jam vero in Georgicis laudantur potissimum, lib: 1. horrenda prodigia in ipsa Julii Cæsaris morte: *Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam.* .... In secundo libro vitæ rusticæ laudes, innocentia, felicitas:

O fortunatos nimium, sua si bona nôrint,
Agricolas! . . . .
Jnterea pendent dulces circum oscula nati.
Casta pudicitiam servat domus .....

Et reliqua plane aurea usque ad libri finem.
Istud vero de Corycio, blandum, tenerum, molle, ac delicatum in quarto Georgic.

Regum æquabat opes animis: seraque revertens
Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis
Primus vere rosam atque autumno carpere poma.
. . . .
Ille comam mollis jam tum tondebat achanti
Æstatem increpitans seram, Zephyrosque morantes.

Denique exquisitissimi saporis est tota Aristæ fa-

fabula ad calcem ejusdem libri quarti Georg. Pastor Aristæus fugiens Peneïa Tempe.... & in primis quod legitur de summo Orphei dolore, ac de illius morte, amissa iterum Eurydice conjuge.

Te dulcis conjux, te solo in littore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.
. . . Eurydicen vox ipsa & frigida lingua,
Ah! miseram Euridicen, anima fugente vocabat.

SELECTA EX CICERONE.

Ex Libris Philosophicis.

Librorum Philosophicorum exordia elegantissima ferme atque magnifica, & in primis exordium II. Libri, qui inscribitur *Lucullus*, omnibus pictum & politum artis coloribus.

2. Dionysii Syracusarum Tyranni historia festive admodum scripta, *Tuscul.* lib: V. *Duodequadraginta annos Tyrannus Syracusarum fuit Dionysius* .... Ejusdem Dionysii jocus lepidissimus in assentatorem Damoclem.

Terræ situs, figura, ornatus, divitiæ, *lib:* 1. *de nat. Deorum. Ac principio terra universa.....* 4. Oculorum structura mirifica. *Nam oculi tanquam speculatores altissimum locum obtinent......* 5. Canum fida custodia, & adulatio erga dominos, eorumdem sagacitas. 6. Ætheris descriptio admirabilis. 7. Gruum volatus mirificus, forma triangulari. *Illud vero animadversum, grues, cum loca calidiora petentes, maria transmittant, trianguli efficere formam. Ejus autem summo angulo äer ab eis adversus pellitur: deinde sensim*

ab

ab utroque latere, tamquam remis, ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tamquam a puppi, ventis adjuvatur, hæque in tergo prævolantium colla & capita reponunt: quod quia ipse dux facere non potest, quia non habet ubi nitatur, revolat, ut ipse quoque quiescat. In ejus locum succedit ex iis, quæ acquierunt, eaque vicissitudo in omni cursu conservatur. Malus Pythii dolus in horto vendendo lib: 3. de Offic: *C. Canius eques....* 8. Agricolarum voluptates *Venio nunc ad agricolarum voluptates.* Vitium cultura & incrementa. *Vitis quidem, quæ natura caduca est, & nisi fulta sit, ad terram fertur; eadem ut se erigat, claviculis suis, quasi manibus, quidquid est nacta complectitur: quam serpentem multiplici lapsu, & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne sylvescat sarmentis, & in omnes partes nimia fundatur.* 9. Architæ Tarentini oratio contra voluptatem corporis. *Accipite enim optimi adolescentes....* 10. Argumenta, quibus probatur animorum immoralitas. 11. Quam absurda sit in senibus avaritia. *Avaritia Senilis quid sibi velit, non intelligo. Potest enim quidquam esse absurdius, quam quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere.* 12. Mors sapienti minime acerba. *Nec me vixisse pænitet, quoniam ita vixi, ut non frustra me natum existimem, & ex hac vita ita discedo, tamquam ex hospitio, non tamquam ex domo. Commorandi enim natura diversorium nobis, non habitandi, dedit. O præclarum illum diem, cum ad illud divinum animarum concilium, cœtumque proficiscar; cumque ex hac turba & colluvione discedam.* lib: de Senec.

13. Utilitates amicitiæ. *Principia, cui potest esse vita vitalis, ut ait Ennius, qui non in amici benevolentia mutua conquiescat? Quid dulcius quam habere, quocum audeas omnia sic loqui ut tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æque ac tu ipse, gauderet? Adversas verò ferre difficile est sine eo, qui illas gravius etiam, quam tu, ferret. Denique ceteræ res, quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus fere singulis: divitiæ, ut utare; opes, ut colare; honores, ut laudere; voluptates, ut gaudeas; valetudo, ut dolore careat, & muneribus fungare corporis. Amicitia res plurimas continet: quoquo te verteris, præsto est; nullo loco excluditur: numquam intempestiva, numquam molesta est.*

Ex Epistolis.

1. Epistola ad Quintum fratrem, quæ est prima lib: 1. Sapientis & probi magistratus imaginem numeris omnibus absolutam exhibet. *Etsi non dubitabam......*

2. Responsio ad Metellum, quæ est II. libri V. ad familares, generosæ cujusdam, sed humanitatis sale conditæ sui ipsius defensionis exemplum absolutissimum esse potest. *Si tu exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me te existimasse.........*

3. Epistola ad Luceium, quæ est 12, libri V. quâ etiam atque etiam petit ab illo, sed singulari quadam dexteritate, ut res ab ipso Cicerone, in consulatu gestas historiæ mandare velit. *Coram me tecum....*

4. Epistolæ ad Brutum plenæ dignitatis, plenæ consilii & sapientiæ, post Cæsaris mortem scriptæ videntur.

5. Litteræ ad Atticum præ ceteris omnibus, urbanissimo quoddam leporis sale sparsæ sunt atque conditæ. Placet in primis Epistola XVIII. lib: I. *Nihil mihi nunc scito tam deesse....* & XXI. lib. II. *De Republica, quid ego .....*

Ex Orationibus.

1. Summam in primis admirationem habent Tullii perorationes, quæ, ut ipse de se loquitur, plangore ac lamentatione forum complere solebant. Sunt autem præ ceteris insignes perorationes pro Milone, pro Fonteio, pro Ligario, pro Flacco, pro Quintio, pro Muræna, in quibus omnia eloquentiæ vela pandit Orator, & auditorum animos penitus videtur incendere; præsertim cum est excitanda commiseratio: ut cum ait pro Fonteio: *Tendit ad vos Virgo vestalis manus supplices easdem, quas pro vobis Diis immortalibus tendere consuevit.....*

2. Milonianæ exordium & narratio summo in pretio sunt apud omnes peritos rerum æstimatores. 3. Laudantur summopere I. & II. Catilinariæ exordia pueris etiam nota. *Quo usque tandem abutere .... Tandem aliquando, Quirites....* Ceteris vero omnibus longe multumque præstare videtur nobilissimum illud exordium secundæ Philipp. *Quonam meo fato P. C. fieri dicam....* Legenda est a capite ad calcem tota illa admirabilis secunda Philippica, de qua scilicet merito dictum a Juvenali, Sat. IX.

Ridenda Poëmata malo,
Quam te conspicuæ divina Philippica famæ
Volveris a prima quæ proxima.

vi-

Vide nominatim duos illos vehementissimos locos, ubi Antonio objicit Lupercalia: *Ad Lupercalia veniamus*, & impudicæ vitæ sordes exprobrat illi. *Visne igitur te inspiciamus a puero.* ..... *Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem reddidisti..*

4. Oratio pro Marcello, exquisitissimo quodam artificio est elaborata. Nihil vero exquisitius, quam laudes illæ, quibus Cæsaris clementiam commendat: *Domuisti gentes immanitate barbaras*, & cetera, quæ passim invenies in nostra Rhetorica.

5. Orationi pro Ligario tanta vis inest, ut Cæsar, tametsi certum illi ac deliberatum esset Ligario non ignoscere, idque palam professus fuisset, victus tamen denique fuerit, eique cartæ è manibus delapsæ fuerint ad hæc Tullii verba: *Tu qui oblivisci nihil soles, nisi injurias.*

6. His addito in oratione pro Archiâ, humaniorum literarum utilitatem & fructum: in Maniliana, virtutes Jmperatorias. *Quis igitur hoc homine scientior umquam aut fuit, aut esse debuit*.... Jn Verrina ultima, Gavii civis Romani supplicium. *Cædebatur virgis*. Jn Verrina IX. Syracusarum laudes.

7. Mihi denique salis, urbanitatis & leporis specimen visus semper fuit ille locus pro Muræna, ubi Tullius probat primùm Catonis accusantis virtutes & auctoritatem præjudicio esse non debere L. Murænæ; deinde Stoicorum placita, quibus se totum addixerat Cato, facete omnino, magnoque judicum risu cavillatur. *Venio nunc ad M. Catonem....*

8. Nec minus venusta videbitur Hypotyposis illa, quâ mollem libidinosamque impuri Verris vitam sic describit. *Jta vivebat bonus ille Jmperator*

tor hybernis mensibus, ut eum non facile, non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret. Cum autem ver esse cœperat, cujus initium iste non a Favonio, neque ab astro aliquo notabat, sed cum rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat se labori atque itineribus, in quibus eo usque se præbebat patientem atque impigrum, ut eum nemo umquam in equo sedentem videret. Nam, ut mos fuit Bithyniæ regibus, Lectica Octophoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitensi rosa fartus. Ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo: reticulumque ad nares sibi admovebat tenuissimo lino, minutisque maculis plenam rosæ. Sic confecto itinere cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica, usque in cubiculum deferebatur: Eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani..........

Ex Libris Oratoriis.

Jam vero libri de Oratore tres sunt exquisitæ ac mirum in modum concinnæ latinitatis. Habes in secundo de Oratore, festivum illum Scipionis Nasicæ jocum cum Ennio Poëta. Sed ante omnia placet in eodem libro, aurea illa narratiuncula de Hannibale, qui cum Carthagine pulsus, Ephesum venisset, & Peripateticum Philosophum Phormionem de Imperatoris officio, & de omni re militari aliquot horas differentem, invitatus audisset; libere respondit, *se multos deliros senes sæpe vidisse; sed qui magis, quam Phormio, deliraret, vidisse neminem.*

Liber de claris Oratoribus, seu *Brutus*, mirâ jucunditate conditus est, ob rerum varietatem & ger-

germanæ veræque eloquentiæ formam perfectissimam exhibet.

INSIGNIORES LOCI.

Ex T. Livio selecti.

Ex centum & quadraginta plane aureis, quos scripsit Livius, Historiæ Romanæ libris, quibus res a Populo Romano gestas ab Urbe condita, usque ad Drusi mortem complectitur, vix bene triginta quinque ad nos usque pervenerunt: nimirum ex Decadibus omnino quatuordecim, quas reliquerat Decas prima, Decas tertia & quarta, cum quinque primis Decadis quintæ libris, iisque fœyde mutilatis. Reliqua omnia, temporum injuria, miseroque rei litterariæ fato, interiêre. Ex iis igitur, qui supersunt, triginta quinque libris, exquisitissima quæque summo studio selecta lectori hic apponimus, iterum atque iterum regustanda.

Ex Decade I.

1. Raptus Sabinarum. *Jam res Romana....* Lib: 1.

2. Horatiorum certamen cum Curiatiis; qui locus utriusque populi Romani scilicet & Albani spem ac metum varium graphice omnino depingit. *Datur signum.....*

3. Horatius victor obviam sororem interficit. *Princeps Horatius ibat....*

4. P. Horatii Senis oratio ad populum pro filio perduellionis reo. *Hunccine, ajebat, quem modo...*

5.

5. Violata Lucretia, ejusque mors. *Quærenti viro, Satin Salvæ? minime, inquit, quid enim salvi est mulieri, amissa pudicitia? Vestigia viri alieni, Collatine, in lecto sunt tuo: Ceterum corpus est tantum violatum, animus insons, mors testis erit. Sed date dextras fidemque haud impune adultero fore.... Ego me etsi peccato absolvo, supplicio non libero. Nec ulla deinde impudica Lucretiæ exemplo vivet.*

6 Bruti conjuratio in Tarquinios. *Per hunc, inquit, castissimum, ante regiam injuriam, sanguinem juro; vosque, Dii, testes facio, me L. Tarquinium Superbum, cum scelerata conjuge, & omni liberorum stirpe, ferro, igni, quacumque dehinc vi possim, exsequuturum, nec alium quemquam regnare Romæ passurum.*

7. Junius Brutus morte multat suos & sororis filios, qui contra patriam pro Tarquiniis conjuraverant. Lib: II.

8. Valerius Publicola post Bruti collegæ mortem de affectato regno suspectus quod domum ædifacaret in Velia, arcis in morem, purgat se apud populum: *Non obstabunt P. Valerii ædes libertati vestræ, Quirites, tuta erit vobis Velia. Deferam non in planum modo ædes, sed colli etiam subjiciam, ut vos supra suspectum me civem habitetis. In Velia ædificent, quibus melius quam P. Valerio creditur libertas.*

9. Mucius, cui postea Scævolæ nomen inditum, Porsenam Regem interficere aggreditur. *Cum C. Mucius adolescens nobilis .....* ejusdem Oratio ad Porsenam, *Romanus sum civis....* Cloelia obses, inter hostium tela Tiberim tranat.

10. Menenius Agrippa, prisco illo & horrida, sed efficaci modo plebem ab Aventino monte in

urbem revocat. *Tempore quo in homine . . . . .*

11. Marcius Coriolanus patriæ bellum infert... Veturiæ matris ad illum Oratio vehemens & luculenta. *Sine, priusquam complexum accipio.....*

12. Quintius Cincinnatus ab aratro ad Dictaturam vocatur. Hostes sub jugum mittit, & sexto decimo die, se ultro Dictatura abdicat. *Spes unica populi R. L. Quintius trans Tiberim, quatuor jugerum colebat agrum, quæ prata Quintia vocant: Ibi ab legatis seu fossam fodiens, palæ innixus, seu cum araret; operi certe, id quod constat, agresti intentus: salute data invicem, redditaque, rogatus quod bene verteret ipsi, reique publicæ, togatus mandata Senatus audiret, admirans, rogitansque: Satin Salva essent omnia? togam propere e tugurio proferre uxorem Raciliam jubet. Qua simul, absterso pulvere ac sudore, velatus processit, Dictatorem eum legati gratulantes consalutant; in urbem vocant; qui terror sit in exercitu exponunt. Lib: III.*

13. Furius Camillus proditos hostium filios parentibus remittit.

Romani a Gallis Senonensibus ad Alliam victi. Roma capta. Miserabilis Romanorum status. Manlius Capitolium tutatur. Fusi fugatique a Camillo Galli. Camillus dissuadet populo ne relictis urbis Romæ ruinis, Veios transmigrent. *Adeo mihi acerbæ sunt, Quirites...*

14. Manlius, qui Capitolium tutatus fuerat, tyrannidem affectat; plebem commovet adversus Patres. *Quousque tandem ignorabitis vires vestras, quas natura ne belluas quidem ignorare voluit. Numerate saltem quot ipsi filis, quot adversarios habeatis...*

15. Manlii Torquati singulare certamen cum Gal-

Gallo, cui torquem aureum detrahit, unde *Torquatus* nuncupatur. *Tum eximia corporis magnitudine in vacuum pontem Gallus processit......*

16. Manlius Consul filium licet victorem securi percutit, quod ipsius injussu pugnâsset. *Quandoquidem*, inquit, *tu T. Manli, neque imperium consulare, neque majestatem patriam veritus, adversus edictum nostrum, extra ordinem in hostem pugnâsti, & quantum in te fuit, disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diem Romana res, solvisti.... triste exemplum, sed in posterum salubre juventuti erimus....*

17. P. Decius Mus Consul se pro exercitu Diis Manibus devovet, lib: VIII. Patris exemplo se devovet filius in bello contra Gallos atque Samnites.

Ex Decade III. & IV.

Hæc tertia Decas (secundam enim interiisse diximus) amplitudine, magnificentia, uberate, verborum etiam ornatu & elegantia tantum vincit priorem, quantum Romana Respublica hoc sexto sæculo florens & adulta, se ipsa nascente superior erat. Facileque apparet Livium in hac eximia sui Operis parte curiosius elaboranda, omnes sui ingenii vires, conatum omnem effudisse.

Laudantur autem potissimum in ipso secundæ Decadis initio, 1. Hannibalis indoles ad vivum expressa, suisque virtutibus ac vitiis mirifice distincta. *Numquam ingenium idem ad res diversissimas parendum atque imperandum habilius fuit.... Plurimum audaciæ ad pericula capessenda; plurimum consilii inter ipsa pericula erat.*

Nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par .... Princeps in prœlium ibat: ultimus conserto prœlio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant; inhumana crudelitas; perfidia plusquam Punica; nihil veri, nihil sancti: nullus Deorum metus; nullum jusjurandum, nulla religio.

2. Obsidio Sagunti. Legatio Romana ad Hannibalem & Carthaginem. Hannonis in Hannibalem Oratio vehementissima in ipso Senatu Carthaginensi. *Per Deos fœderum arbitros ac testes monuisse, prœdixisse se, ne Amilcaris progeniem ad exercitum mitterent....*

3 Ejus mirificum in Italiam iter, per Hispaniam, per Pyrenæos, per Gallias, per Alpes & Apenninum cum centum armatorum millibus, cui quidem Livii loco nihil omnino ex omnibus aliis Historicis posse æquiparari facile ausim affirmare.

4. Hannibal primas Alpes superans: *Ex propinquo visa montium altitudo, nivesque cœlo prope immistæ, tecta informia posita rupibus, pecora jumentaque torrida frigore, homines intonsi & inculti, animalia inamataque omnia rigentia gelu. Cetera visu quam dictu fœdiora terrorem renovavêre.* Quam Alpium descriptionem Alpibus ipsis pene sublimiorem Fabianus Strada non veretur appellare.

5. Hannibalis ad suos adhortatio: *Mirari se, quinam pectora semper impavida repens terror invaserit.... quid aliud esse Alpes creditis quam montium altitudines? Fingerent altiores Pyrenæi jugis; nullas profecto terras cœlum contingere, nec insuperabiles humano generi esse.*

6.

6. Hannibal Italiam ſuis oſtendit ex ſummo Alpium vertice. *Per omnia nive oppleta cum ſignis prima luce motis, ſegniter agmen incederet, pigritiaque & deſperatio in omnium vultu emineret; prægreſſus ſigna Hannibal, in promontorio quodam, unde longe ac late aſpectus erat, conſiſtere juſſis militibus, Italiam oſtentat, ſubjectosque Alpinis montibus circumpadanos campos, mœniaque eos tum tranſcendere non Italiæ modo, ſed etiam urbis Romæ: Cetera plana, proclivia fore: uno aut ſummum altero prælio, arcem & caput Italiæ in manu ac poteſtate habituros.*

7. Hannibal montem rumpit aceto: *Inde ad rupem muniendam, per quam unam via eſſe poterat, milites ducti; cum cædendum eſſet ſaxum, arboribus circa immanibus dejectis, detruncatisque, ſtruem ingentem lignorum faciunt: eamque cum & vis venti apta faciendo igni coorta eſſet, ſuccedunt, ardentiaque ſaxa infuſo aceto, putrefaciunt. Ita torridam incendio rupem ferro pandunt, molliuntque anfractibus modicis clivos, ut non jumenta, ſed elephanti etiam duci poſſent.*

8. Scipio & Hannibal ſuos quiſque ad prælium hortantur: *Si eum exercitum..... Si quem animum....*

9. Conſul Flaminius, ad Thraſymenum cum exercitu cæſus. Conſternatio in urbe.

10. Fabius Dictator cunctando reſtituit rem, illius cautiones multiplices. M. Minutii Magiſtri equitum, hominis ferocis præcipitiſque, in Fabium oratio & dicteria, qui locus ſummo eſt artificio elaboratus.

11.

11. Romanorum immensa clades ad Cannas, mors Pauli, fuga Varronis, Urbis trepidatio, luctus, consternatio.

12. Senatus Romani magnanimitas atque constantia. Servi armantur. Gratiæ actæ M. Terentio Varroni Consuli, *quod de republica non desperásset*. Nulla timoris significatio, nulla monitio pacis.

13. P. Cornelius Scipio jurat se rempublicam non deserturum, & eodem jurejurando adstringit nobiles aliquot, qui de Jtalia deserenda apud Metellum deliberabant, stricto super capita consultantium gladio: *Ex mei animi sententia*, inquit, *juro, ut ego Rempublicam populi Romani non deseram, neque alium civem Romanum deserere patiar. Si sciens fallo, tum me, Jupiter Opt: Max. domum, familiam, remque meam pessimo letho afficias. Jn hæc verba, L. Cæcili, jures, postulo, ceterique qui adestis: qui non juraverit, in se hunc gladium strictum esse sciat.*

14. Maharbal equitum Præfectus auctor est Hannibali, ut recta pergat Romam: *Jmo ut quid hac pugna sit actum scias, die quinto victor in Capitolio epulaberis. Sequere cum equite, ut prius venisse, quam venturum sciant.*

15. Ejusdem Maharbalis ad Hannibalem cessantem morasque nectentem libera veraque vox: *Non omnia nimirum eidem Dii dedére. Vincere scis, Hannibal; victoria uti nescis.*

16. Hanno Pœnos victores hortatur ad pacem: *Tacuissem hodie....*

17. Poeni cum Hannibale, Capuæ deliciis molliuntur: *Jbi partem majorem hyemis exercitum in tectis habuit....*

18. Marcellus Syracusas obsidet, Archimedis machi-

chinæ ad urbem defendendam. *Et habuisset tanto impetu cœpta res fortunam, nisi unus spectator cæli siderumque, mirabilior tamen inventor ac machinator bellicorum tormentorum, operumque, quibus, ea quæ hostes ingenti mole agerent, ipse perlevi momento ludificaretur.* Vide graphicam Archimedis machinarum descriptionem, lib. XXIV. *Capta urbe, Archimedes intentus formis, quas in pulvere descripserat, ab ignaro milite quis esset, interficitur.*

19. Hannibal ad tertium ab urbe lapidem castra ponit, mœnia Romæ contemplatur. *Postero die transgressus Anienem Hannibal, in aciem, omnes copias eduxit.*

20. Imbribus grandine mistis bis dirimitur prælium, in quo urbs Roma victori præmium esset.. Auditur hæc vox Hannibalis *Potiundæ sibi urbis Romæ, modo mentem non dari, modo fortunam.*

21. Hannibal ad ipsas Romæ portas audit Romanos milites sub vexillis in supplementum Hispaniæ profectos, & agrum illum, in quo ipse castra haberet, per eos dies vænisse, nihil ob id diminuto pretio. *Id vero adeo superbum atque indignum visum, ejus soli, quod ipse bello captum possideret haberetque, inventum Romæ emptorem: ut extemplo vocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc erant, jusserit venire.*

21. Juvenis Scipio vix viginti & quatuor annos natus, in Hispaniam cum imperio mittitur. Laudatur in primis magnificum illud Scipionis præconium: *Fuit enim Scipio non veris tantum virtutibus mirabilis, sed arte quoque quadam ab juventa, in ostentationem earum compositus . . . .* Marcium qui unus perditas Hispaniæ res restitu-

erat

erat, in honore habet. *Marcium secum habebat cum tanto honore, ut facile appareret nihil minus, quam vereri, ne quis obstaret gloriæ suæ* .... Illius ad milites oratio: *Nemo ante me novus Imperator*.... Carthaginem novam expugnat uno die.

23. Singulare quoddam innocentiæ & continentiæ specimen dat in captiva eximiæ formæ virgine. *Captiva deinde a militibus adducitur ad eum adulta virgo, adeo eximia forma, ut quocumque incedebat, converteret omnium oculos. Scipio percunctatus patriam parentesque, inter cetera accepit desponsam eam principi Celtiberorum adolescenti: Allucio nomen erat. Extemplo igitur parentibus, sponsoque ab domo accitis, cum interim audiret deperire eum sponsæ amore, ubi primum venit, accuratiore eum sermone quam parentes alloquitur. Juvenis, inquit, juvenem appello; quo minor sit inter nos hujus sermonis verecundia.... Fuit sponsa tua apud me eadem, qua apud soceros tuos parentesque suos, verecundia, servataque tibi est, ut inviolatum & dignum me teque dari tibi donum posset. Hanc mercedem unam pro eo munere paciscor: amicus populo Romano sis: & si me virum bonum credis esse, quales patrem patruumque meum jam ante hæc gentes nôrant, scias multos nostri similes in civitate Romana esse, nec ullum in terris populum hodie dici posse, quem minus tibi hostem tuisque esse velis, aut amicum malis. Adolescens simul pudore & gaudio perfusus, dextram Scipionis tenens, Deos omnes invocare ad gratiam illi pro se referendam, quoniam sibi nequaquam satis facultatis, pro suo animo, atque illius erga se merito esset. Parentes inde cognatique* vir-

virginis appellati, qui quoniam gratis sibi redderetur virgo, ad quam redimendam, satis magnum attulissent auri pondus, orare Scipionem, ut ad se donum acciperet, cœperunt . . . . Scipio, quando tanto opere peterent, poni ante pedes jussit; vocatoque ad se Allucio, super dotem, inquit, quam accepturus a socero es, hœc tibi a me dotalia dona accedent, aurumque tollere ac sibi habere jussit. His lœtus donis honoribusque dimissus domum, implevit populares laudibus meritis Scipionis, venisse Diis simillimum juvenem, vincentem omnia cum armis, tum benignitate ac beneficiis.

24. Huic prorsus aureolo Livii Loco adde alios tres non minus exquisiti saporis, in quibus suum illum, sibique præ ceteris carum, ut satis apparet, Scipionem magnifice prædicat. In primo describitur Scipio in eodem cum Asdrubale lecto, apud Syphacem accumbens, illiusque comitas miraque ingenii dexteritas celebratur, *Tanta autem inerat comitas Scipioni, atque ad omnia naturalis ingenii dexteritas, ut non Syphacem modo barbarum insuetumque moribus Romanis, sed hostem etiam infestissimum facunde alloquendo sibi conciliarit.*

25. In secundo describitur Scipio, Massinissæ cum Sophonisba victi Syphacis uxore, nuptias egregia oratione damnans. *Aliqua te existimo. Massinissa, intuentem in me bona. . .* & infelix Sophonisbæ Syphacisque fortuna narratur.

26. In tertio refertur Hannibalis cum Scipione colloquium. Artificiosa Hannibalis oratio de pace. Generosum Scipionis responsum, & mox secuta victoria ad Zamam. *Paulisper alterius conspectu admiratione mutua prope attoniti conticuere. Tum Hannibal prior, Si hoc ita fato datum*

tum erat... Quod ego fui ad Trasimenam, ad Cannas, id tu hodie es.....

27. In quarta refertur Hannibalis cum Scipione fortuitum colloquium Ephesi, ejusdemque Hannibalis de optimis Imperatoribus callidum judicium: *Quærenti Africano quem fuisse maximum Imperatorem Hannibal crederet*, respondisse *Alexandrum Macedonum Regem;* quærenti deinde, *quem secundum poneret; Pyrrhum dixisse:* Exequenti quem tertium duceret, *haud dubie semetipsum dixisse.* Tum risum obortum Scipioni, & subjecisse: *Quidnam tu diceres, si me vicisses? Tum me vero, inquit, & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios Imperatores esse.*

28. In ultimo denique commemoratur magnifica illa Scipionis de rebus a se gestis oratio, cum a Tribuno plebis accusatus, reusque citatus, magno agmine amicorum clientumque per mediam concionem ad rostra subiit, silentioque facto, *Hoc*, inquit. *die Tribuni plebis, vosque, Quirites, cum Hanibale & Carthaginensibus, signis collatis in Africa, bene ac feliciter pugnavi. Itaque cum hodie litibus & jurgiis supersederi æquum sit, ego hinc extemplo in Capitolium ad Jovem Opt. Max. Junonemque & Minervam, ceterosque Deos, qui Capitolio atque Arci præsident, salutandos ibo: iisque gratias agam; quod mihi & hoc ipso die, & sæpe alias egregie Reipublicæ gerendæ mentem facultatemque dederunt. Vestrum quoque quibus commodum est, ite mecum, Quirites, & orate Deos ut mei similes principes habeatis.... Ab rostris in Capitolium ascendit: simulque universa concio avertit, & secuta Scipionem est.*

Di-

Dignissima demum, quæ iterum iterumque legantur ultima morientis Hannibalis verba, Lib: XXXIX. *Liberemus, inquit, diuturna cura populum Romanum: quando mortem senis expectare longum censent. Nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoque Flaminius victoriam feret....* Neque vero minoris pretii sunt extrema Scipionis gesta, ejusque Liternum secessus ad vitandam invidiam, ac denique mors, quæ eodem anno contigit, quo mortuus est Hannibal.

Prætermitti nequaquam potest in Libro XXIX. vehemens æque ac justa Locrensium de Pleminio Legato querela. *Quærentibus Consulibus, Locrenses se dixerunt ea passos....* Itemque Perollæ ad Pacuvium Calavium oratio de interficiendo per insidias Hannibale. *Consilium affero, pater....* Patrisque filium a facinore dehortantis oratio vehementissima, & cui paucas pares reperias. *Per ego te, fili....* Lib: XXIII. Adde in ipso Libri XXXIV. principio dignissimam Catone orationem pro Lege Oppia, contra muliebrem luxum; *Ne qua mulier plus semuncia auri haberet.... Si in sua quisque nostrum matrefamiliæ,* & L. Valerii disertam orationem contra Legem Oppiam. *Si privati tantum...* Habes demum in Libro XI, celebrem illam Demetrii Perseique dissensionem, & habitas ultro citroque orationes eximias, post brevem Philippi illorum patris quasi prolusionem. *Sedeo miserrimus pater, judex inter duos filios.*

In iis, qui supersunt, Decadis quintæ libris celebris est L. Æmilii Pauli de Perseo Macedonum Rege victoria, & ejusdem Æmilii triumphus, duorum, quos inter ipsam triumphi celebritatem amisit, filiorum morte funestatus. *Memorabilis ejus oratio, & digna Romano Principe fuit....*

Si

Si cui forte mirum videbitur nos ex uno Livio longe plura, quam ex aliis aureæ ætatis Scriptoribus ſelegiſſe; id cauſæ nobis eſſe ſciat, non quod Scriptorem hunc ceteris velimus anteponere; ſed quod illius ubertatem, vim, copiam atque varietatem plurimum a d eloquentiam comparandam utilitatis afferre judicaverimus.

INSIGNIORES LOCI
Ex Horatio Selecti.

Hæc eſt una omnium vox Artem Pöëticam Horatii eſſe opus ab omni parte perfectum, in quo præclariſſima quædam non modo Pöeſeos, ſed etiam eloquentiæ in primis præcepta contineantur. Cujuſmodi eſt, *v. g.* aureum illud.

Denique ſit quodvis ſimplex duntaxat & unum.

. . . .

Non fumum ex fulgore, ſed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut ſpecioſa dehinc miracula promat.

. . . .

In vitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte.

Eximium vero illud, quod de variis variarum ætatum moribus tradit.

Ætatis cujuſque notandi ſunt tibi mores...

Inter Satyras, ſideris inſtar elucet tertia libri primi; *Omnibus hoc vitium eſt cantoribus...* qua docemur ferenda eſſe amicorum vitia, & quam ego *palmarem Satyram* facile auſim appellare.

Quid

Quid enim ad mores emendandos & ad amicitias tuendas aptius divinis hisce versibus, quos in omnium animis alte defixos esse pervelim:

Quam temere in nosmet legem sancimus iniquam:
Nam vitiis sine nemo nascitur: optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum est,
Cum mea compenset vitiis bona; pluribus hisce,
Si modo plura mihi bona sunt, inclinet; amari
Si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.
Qui ne tuberibus propriis offendat amicum
Postulat, ignoscat verrucis illius. Æquum est
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.

Nona ejusdem Libri I. *Ibam forte via sacra*... Qua importunam & improbam garruli cujusdam loquacitatem describit, adeo venusta est & elegans, ut *medio de fonte leporum* petita dici merito possit. Exquisitissima & urbano homine digna brevis hæc Mæcenatis laus *paucorum hominum, & mentis bene sanæ*.

Laudatur plurimum prima Libri I. Satyra, *Qui fit Mœcenas*, qua pingitur mortalium suæ conditionis ac sortis pertæsorum anxietas, & inconstantia; itemque in IV. falsum illud contra obtrectatores: *Mentio si qua de Capitolini furtis injecta Petilli te coram fuerit*... & in decima, præclarum illud præceptum perpaucis notum.

Est brevitate opus, ut currat sententia, ne se
Impediat verbis lassas onerantibus aures.

Sed illud præ ceteris videtur esse salis & urbanitatis specimen, quod narrat Horatius, quo pacto inter Mœcenatis amicos & familiares fuerit cooptatus.

Fe-

. . . . . Felicem dicere non hoc
Me possum casu, quod te sortitus amicum.
Nulla etenim mihi te sors obtulit. Optimus olim
Virgilius, post hunc Varius dixére quid essem.
Ut veni coram, singulatim pauca locutus
(Infans namque pudor prohibebat multa profari)
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed quod eram, narro. Respondens, ut tuus est mos,
Pauca: abeo, & revocas nono post mense, jubesque
Esse in amicorum numero . . .

Ultima Libri II. Satyra, *Ut Nasidieni juvit te cœna beati?* affluit omni lepore ac venustate, putidasque Nasidieni Rufi lautitias, & inelegantem, ut ita dicam, hominis elegantiam admodum facete ac jocose cavillatur,

Inter Horatianas Epistolas, placet in primis septima Libri I. tum ob lepidissimam de Volteio Mena narrationem; tum ob festivum illum vulpeculæ & mustelæ apologum.

Forte per angustam tenuis vulpecula rimam,
Repserat in cameram frumenti, pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra.
Cui mustela procul; si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra subîsti.

Secunda ejusdem Libri I. *Trojani belli Scriptorem* . . . abundat sapientissimis Philosophiæ præceptis; cujusmodi est istud.

. . . . *Nam cur*
Quæ lædunt oculos festinas demere; si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui cœpit, habet: Sapere aude:

In-

Incipe; vivendi qui recte prorogat horam,
Rusticus expectat dum defluat amnis: at ille
Labitur, & labetur in omne volubilis ævum.

Verum, ut ingenue loquar quod sentio, si eximia quærimus Philosophiæ præcepta, nihil æquiparandum existimo primæ ad Macenatem Epistolæ. Fidem facient pauca hæc, quæ sequentur.

Hic murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Itemque illud, quod est summæ sapientiæ.

Et mihi res, non me rebus submittere conor.
. . . .
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere, & sapientia prima
Stultitiâ caruisse....

Inter Odas Horatianas, quænam præ ceteris palmam mereantur, difficile admodum dijudicatu est. Si Scaligerum audimus, Palmares sunt istæ duæ. *Donec gratus eram tibi*. Et *Quem tu Melpomene semel*. Quas quidem tam impense mirabatur vir ille summus, ut mallet illarum auctor esse, quam esse totius Hispaniæ Tarraconensis Rex. Mihi vero, si meum quoque fas est interponere judicium, exquisitissimi saporis esse videtur epodos de vitæ rusticæ laudibus. *Beatus ille, qui procul negotiis* ... & Ode 11. lib: I. qua faustam navigationem amico Virgilio precatur. *Sic te diva potens Cypri*... mirare in primis aureum illud.

Post

Post ignem ætherea domo
Subductum, macies, & nova febrium
Terris incubuit cohors:
Semotique prius tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.

Habes præterea in lib: I. cedro linendam Odem, qua deflet Quinctilii mortem. *Quis desiderio sit pudor*... In qua hoc eximium.

Cui pudor & justitiæ soror
Incorrupta fides nudaque veritas
Quando ullum invenient parem?

In II. libro, quovis pretio dignæ sunt hæ quatuor.

Nullus argento color est..... II.
Æquam memento rebus in arduis... III.
Eheu fugaces, Posthume, XIV.
Labuntur anni....
Otium Divos rogat in patenti.... XVI.

In tertio libro, majores spiritus induit Poëta virtutemque mirifice docet, Sunt autem insignes potissimum hæ.

Odi profanum vulgus & arceo....I.
Augustam, amici, pauperiem pati... II.
Justum & tenacem propositi virum...III.
Coelo tonantem credidimus Jovem.... V.

Sed reliquis longe videtur antecellere sexta, *Delicta majorum immeritus lues*... qua sæculi sui vitia detestatur, & mores antiquos laudat. Illud enim

enim qua munditia, qua venustate, quo spiritu dictum:

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo, & fingitur artubus,
Jam nunc & incestos amores
De tenero meditatur ungui.
Non his juventus orta parentibus
Infecit æquor sanguine Punico:
Pyrrhumque & ingentem cecidit
Antiochum, Hannibalemque dirum.

Laudatur in quarto libro, secunda de Pindaro. *Pindarum quisquis*. Et VII. Epodos, qua civile bellum detestatur: *Quò, Scelesti ruitis?* ... Et XVI. quæ eodem pertinet: *Altera jam teritur bellis civilibus ætas*... Sæculare vero carmen pro Imperii Romani incolumitate: *Phœbe, sylvarumque potens, Diana*, doctum, tersum, elaboratum, inquit Scaliger in Arte Poëtica. Ex quibus sane locis, aliisque hujusmodi bene multis satis liquet Horatium *venustatum parentem, & elegantiarum patrem* non immerito nuncupari.

ILLUSTRIORES LOCI
Ex Cæsare selecti.

De Cæsare habemus eximium hoc Ciceronis judicium, illum simplici quadam venustate & incorrupta candidaque Latini sermonis integritate atque elegantia ceteros omnes Scriptores post se relinquere.. Laudantur vero potissimum in aureis illius Commentariis

1. Quæ scripsit de Gallorum ingenio, moribus fortitudine, curiositate, levitate, &c. *Quoniam ad hunc locum perventum est, non alienum esse videtur, de Galliæ, Germaniæque moribus, & quo differant eæ nationes inter se, proponere....*

2. Druidum origo, auctoritas, munus, privilegia, disciplina, opinationes de animis, sideribus .... *Non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios; atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto...... Natio est omnis Gallorum admodum dedita Religionibus... Galli se omnes ab Dite Patre prognatos prædicant.*

Germanorum mores, vestes, victus, hospitalitas, illorum cum Gallis comparatio. *Germani multum ab hac consuetudine differunt..,*

4. Expeditio adversus Tungros, seu Atuaticos, partaque de illis victoria, Locus ille plurimum habet suavitatis atque nitoris. *Ubi vineis actis, aggere extructo, turrim constitui procul viderunt, primum irridere ex muro, atque increpitare vocibus, quo tanta machinatio ab tanto spatio institueretur? Quibusnam manibus, aut quibus viribus, præsertim homines tantulæ staturæ (nam plerisque hominibus Gallis, pro magnitudine corporum suorum, brevitas nostra contemptui est). tanti operis turrim in muros sese collocare confiderent. Ubi vero moveri & appropinquari mœnibus viderunt, nova atque inusitata specie commoti, legatos ad Cæsarem de pace miserunt, qui ad hunc modum locuti: non se existimare Romanos sine ope Deorum, bellum gerere, qui tantæ altitudinis machinationes tanta celeritate promovere, & ex propinquo pugnare possent.*

5. Alexiæ, seu Alisiæ descriptio, obsidio, & expu-

pugnatio dignissima quæ legatur. *Ipsum erat oppidum in collo summo*... Lib: VII. 6. Pons ligneus Rheno impositus. *Germanico bello confecto, multis de causis Cæsar statuit sibi Rhenum esse transeundum*... Lib: IV. 6. T. Pulsionis, & L. Vareni, Legionis illius quæ cum Quinto Cicerone hiemabat, egregium facinus & mira fortitudo. *Erant in ea legione fortissimi viri.* Hæc narratio perfectæ narrationis dotes omnes, atque virtutes continet. 7. Alcis, & Uri descriptio suavissima.

8. Helvetiorum legati ad Cæsarem oratio, Lib. VI. libera sinceraque, pro more gentis: *Se ita a patribus, majoribusque suis didicisse, ut magis virtute, quam dolo contenderent, aut insidiis niterentur*..... Cæsaris responsum præclarissimum. *Consuésse Deos immortales, quo gravius homines ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum ulcisci velint, his secundiores interdum res, & diuturniorem impunitatem concedere.*

9. Militum Romanorum consternatio, rumusculi, querelæ, cum Cæsar bellum Germanicum pararet. *Dum paucos dies ad Vesuntionem, rei frumentariæ commeatusque causa moratur; ex percunctatione nostrorum, vocibusque Gallorum ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute, atque exercitatione in armis esse prædicabant: sæpenumero sese cum iis congressos, ne vultum quidem atque aciem oculorum ferre potuisse; tantus subito timor omnem exercitum occupavit, ut non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret... Vulgo totis castris testamenta obsignabantur*. 10. Cæsaris ad suos milites oratio roboris, dexteritatis, nervorum ac impavidæ firmitatis plena... *Se proxi-*

xima nocte, de quarta vigilia, castra moturum, ut quamprimum intelligere posset, utrum apud eos pudor atque officium, an timor plus valeret. Quod si præterea nemo sequatur, tamen se cum sola decima Legione iturum, de qua non dubitaret; sibique eam prætoriam cohortem futuram.

In Commentariis de bello civili, multa sunt pretiosissima; sed hæc, præ cæteris laudantur. 1. ad milites oratio de Senatus injuria. *Quibus rebus cognitis, Cæsar apud milites concionatur* . . . . 2. Concio ad Senatum ipsum, de inimicorum injuriis. *Coacto Senatu, injurias inimicorum commemorat* . . . 3. Plenus est insinuationis & artificii, magnamque continet æquitatis significationem locus ille, in quo Cæsar pacis conditiones offert Pompeio. *Erat autem hæc summa mandatorum; debere utrumque pertinaciæ finem facere, & ab armis discedere, neque amplius fortunam periclitari: Satis esse magna utrimque incommoda accepta, quæ pro disciplina & præceptis habere possent, ut reliquos casus timerent . . . Proinde sibi ac Reipublicæ parcerent, quantumque in bello fortuna posset, jam ipsi incommodis suis satis essent documento. Hoc unum esse tempus de pace agendi, dum sibi uterque confideret, & pares ambo viderentur: si vero alteri paulum modo tribuisset fortuna, non esse usurum conditionibus pacis eum, qui superior videretur, neque fore æqua parte contentum, qui se omnia habiturum confideret.*

4. Nihilo inferior est Labieni oratio ante pugnam Pharsalicam. Noli, inquit, existimare Pompei... Lib: III. Sed nihil venustius illustriusque, quod sciam, quam colores illi, quibus egregie pingitur bellicus ardor fortissimi illius primipili, cui

nomen erat *Crastinus*, qui dato pugnae Pharsalicae signo, ad socios conversus, *Sequimini me, inquit, manipulares mei, qui fuistis, & vestro Imperatori, quam constituistis, operam date. Unum hoc praelium superest, quo confecto, & ille suam dignitatem, & nos nostram libertatem recuperabimus. Simul respiciens Caesarem; faciam, inquit, hodie, Imperator, ut aut vivo mihi, aut mortuo gratias agas. Haec cum dixisset, primus ex dextro cornu processit.*.

Denique Pompeii castra graphice admodum & artificiose describuntur a Caesare. *In castris Pompeii videre licuit triclinia strata, magnum argenti pondus expositum, recentibus cespitibus tabernacula constrata, L. etiam Lentuli & nonnullorum tabernacula protecta hedera; multaque praeterea, quae nimiam luxuriam & victoriae fiduciam designarent; ut facile aestimari posset nihil eos de eventu ejus diei timuisse, qui non necessarias conquirerent voluptates: atque ii miserrimo ac patientissimo exercitui Caesaris luxuriam obiiciebant, cui semper omnia ad necessarium usum defuissent.*

Non omittenda est obsidio Massiliae, in I. & II. libro de bello civili. Ex quibus profecto, aliisque sexcentis id genus locis satis constat verissimum esse aureum illud de Caesare dictum: *EODEM animo scripsit, quo pugnavit*. His adde Catonis Uticensis mortem, & pugnam militis cum elephante, in Commentariis de bello Alexandrino; itemque bellum cum Afranio Petrejoque, & praelium ad Mundam. Quamquam haec sunt Hirtii, non Caesaris ipsius. Sed de Caesare satis.

IN-

INSIGNIORES LOCI
Ex Ovidio Selecti.

Jnitium facimus ex Metamorphoseos lib: quem *perfectum opus* appellare solebat Scaliger, sive ob politiorem descriptionum varietatem & elegantiam, seu ob crebra sententiarum lumina: seu ob mirificam fabularum, naturali quodam ordine inter se aptarum connexionem & quasi cognationem.

Atque ut perfectius a perfecto facernamus, quoad ejus fieri poterit. Laudantur in primo libro. 1. Deorum concilium: *Est via sublimis, cœlo manifesta sereno...* 2. Lycaon mutatus in lupum. 3. Jnitium a Jove consilium orbis diluvio perdendi, & ipsius diluvii descriptio. 4. Daphnes in laurum metamorphosis mira suavitate condita. Nec omittendi in I. libro tres illi rarissimi versus de homine: *Pronaque cum spectent animalia cetera terram, os homini sublime dedit....*

Jn libro II. bellissime depictam habes solis regiam, & domum invidiæ. Placet etiam in primis Battus in lapidem mutatus, aureumque plane videtur illud ejusdem Batti de vaccis, quas sufuratus fuerat Mercurius.

. . . . Sub illis
Montibus, inquit, erant, & erant sub montibus illis
Risit Atlantiades, & me mihi, perfide, prodis?
Me mihi prodis, ait.

Omnium vero judicio longe pulcherrima est

fa-

fabula Phaëtontis. Nihil enim venuſtius, quod ſciam, hac Solis ad Phäëtontem filium oratione.

Pignora certa petis; do pignora certa timendo:
Et patrio pater eſſe metu probor: aſpice vultus
Ecce meos: utinamque oculos in pectora poſſes
Inſerere, & patrias intus deprehendere curas.

. . . .

Deprecor hoc unum, quod, vero nomine poena,
Non honor eſt: Pænam, Phäëton, pro munere poscis.
Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis?
Ne dubita, dabitur (ſtygias juravimus undas)
Quodcumque optaris: ſed tu ſapientius opta.

In eodem libro II. commendatur Europæ raptus, & in III. judicium Tireſiæ, Narciſſusque in florem mutatus. *Fons erat illimis, nitidiſque argenteus undis*..... In IV. Libro, quovis pretio digna mihi videtur Pyrami & Thisbes fabula. Quid enim ad vim doloris ſignificandam aptius tragica illa Pyrami ad feras apoſtrophe, viſo Thisbes amictu lacero & cruore tincto.

. . . Noſtrum divellite corpus,
Et ſcelerata fero conſumite viſcera morſu,
O quicunque ſub hac habitatis rupe leones.
Sed timidi eſt optare necem.....
Ad nomen Thisbes oculos in morte gravatos
Pyramus erexit, viſaque recondidit illa.

In Libro V. graphice admodum pingitur Cereris dolor & querelæ, amiſſa filia Proſerpina. Sextum librum præcipue commendant Arachnes fabula; agricolæ in ranas; Terei, Procnes & Philo-

lomelæ casus. Mihi vero præ ceteris placet eximium illud de Niobe.

Felicissima matrum
Dicta foret Niobe, si non sibi visa fuisset
. . . At nunc miseranda vel hosti,
Corporibus gelidis incumbit, & ordine nullo
Oscula dispensat natos suprema per omnes.
A quibus ad Coelum liventia brachia tollens,
Pascere crudelis nostro, Latona, dolore,
Pascere, aït, satiaque meo tua pectora luctu.

Habes in Libro VII. Jasonis & Medeæ fabulam perelegantem. In VIII. venustam supra quam dici possit narrationem de Dædalo & Icaro ejus filio, coenamque rusticanam Philemonis ac Baucidis, versibus delicatissimis expressam. Quæ quidem Philemonis fabella naturalis cujusdam nitoris ac suavitatis exemplum esse potest.
Quale est istud, v, g.

Sed pia Baucis anus, parilique ætate Philemon,
Illa sunt annis juncti juvenalibus, illa
Consenuêre casa, paupertatemque ferendo
Effecêre levem, nec iniqua mente ferendam:
Nec refert dominos illic, famulosne requiras.
Tota domus duo sunt Jidem parentque jubentque
. . . .
Inde foco tepidum cinerem dimovit, & ignes
Suscitat hesternos, foliisque & cortice sicco
Nutrit, & ad flammas anima perducit anili.
. . . .
Accubuêre Dei: Mensam succincta tremensque
Ponit anus: Mensæ sed erat pes tertius impar;
Testa parem fecit.....

Uni-

Unicus anser erat minimæ custodia villæ,
Quem Dîs hospitibus Domini mactare parabant.
Ille celer penna tardos ætate fatigat,
Eluditque diu, tandemque est visus ad ipsos
Confugisse Deos. Superi vetuêre necari.

In decima & undecima laudantur Herculis lucta cum Acheloo, Midas omnia vertens in aurum, & Orpinei fabella, quam tamen Virgilius longe splendidius, ornatiusque tractavit. Denique in postremis quatuor libris magno æstimantur Achillis mors, & Julius Cæsar in astrum mutatus. Sed si callidis rerum æstimatoribus fidem habemus, cetera omnia exsuperat & extra pretium est Ajacis cum Ulysse contentio.

In Epistolis Heroidum sexcenta sunt eleganter & ornate dicta. Cuiusmodi est istud Phyllidis ad Demophoontem.

Demophoon ventis & verba & vela dedisti,
Vela queror reditu, verba carere fide.
Unum in me scelus est, quod te, scelerate, recepi.
Sed scelus hoc meriti pondus & instar habet

Phyllida Demophoon letho dedit, hospes amantem;
Ille necis causam præbuit, illa manum.

Nec impar illud furentis Medeæ ad Jasonem

Quantum perfidiæ tecum, scelerate, perisset!
Dempta forent capiti quam mala multa meo!
Est aliqua ingrato meritum exprobrare voluptas.
Hac fruar, hæc de te gaudia sola feram.

Quod vivis, quod habes nuptam, ſocerumque potentem.
Hoc ipſum ingratus quod potes eſſe, meum eſt.

Illud vero Hypſiphyles ad Jaſonem de ſuſceptis ex eo duobus gemellis, qua venuſtate, qua elegantia dictum!

Si quæras cui ſint ſimiles? Cognoſceris illis:
Fallere non norunt. Cetera patris habent.

Rara multa ſunt in epiſtola Didonis ad Æneam. Jſtud autem rariſſimum.

Non tamen Æneam, quamvis male cogitet, odi,
Sed queror infidum, queſtaque pejus amo.

Quod tibi malueram, ſine me debere procellis,
Juſtior eſt animo ventus & unda tuo.

Exerces pretioſa odia & conſtantia magno.
Si dum me fugias, eſt tibi vile mori.

Aſpicies utinam quæ ſit ſcribentis imago....

Cui non notum eſſe poteſt eximium illud Oenones ad Paridem?
Jnciſæ ſervant a te mea nomina fagi,
Et legor Oenone falce notata tua
Et quantum trunci, tantum mea nomina creſcunt
Creſcite, & in titulos ſurgite rite meos.
Populus eſt, memini, fluviali conſita ripa,
Eſt in qua noſtri littera ſcripta manu.
Popule, vive, precor, quæ conſita margine ripæ,
Hoc in rugoſo cortice carmen habes.
Cum

Cum Paris, Oenone poterit ſpirare relicta,
Ad fontem Xanthi verſa recurret aqua.
Xanthe retro propera, verſæque recurrite lymhæ
Suſtinet Oenonem deſeruiſſe Paris.

Jn primo denique libro Triſtium. Elegia III. *Cum ſubit illius triſtiſſima noctis imago.....* Habes præclariſſimum hoc uxoris Ovidii ad maritum proficiscentem in exilium.

Dum licet, amplectar: numquam fortaſſe licebit
Amplius: in lucro quæ mihi datur hora eſt,
Non potes avelli: ſimul ah! ſimul ibimus, inquit.
Te ſequar, & conjux exulis exul ero.
Te jubet e patria diſcedere Cæſaris ira:
Me pietas: Pietas hæc mihi Cæsar erit.

SALUSTIANA.

In pingendis hominum moribus, nullum invenias parem Salluſtio; idque potiſſimum, cum Catilinæ, Semproniæ, Cæſaris, Catonis, & Marii ingenium atque indolem vivis ſpirantibuſque coloribus exprimit. Mirabilis eſt effigies Catilinæ in bello Catilinario, cap: V. *Lucius Catilina nobili genere natus.* Vide §. IV. Lib: I. de Etopoeia.

Ad imaginem Semproniæ, quæ ipſa quoque erat in numero conjuratorum, nihil addi poteſt, nihil demi. *Jn his erat Sempronia, quæ multa ſæpe virilis audaciæ facinora commiſerat. Hæc mulier genere atque forma, præterea viro atque liberis ſatis fortunata fuit: Litteris Græcis & Latinis docta; Pſallere & ſaltare elegantius*

quam necesse est probæ; multa alia quæ instrumenta luxuriæ sunt; sed ei cariora semper omnia quàm decus atque pudicitia fuit. Pecuniæ an famæ minus parceret, haud facile discerneres: libidine sic accensa, ut sæpius peteret viros, quam peteretur... Verum ingenium ejus haud absurdum; posse versus facere; jocum movere; Sermone uti vel modesto; vel molli, prorsus multæ facetiæ, multusque lepos inerat. Cap: XXV.

Exquisitissimi saporis est Cæsaris Catonisque comparatio. *Cap : 54. Memoria mea, ingenti virtute, diversis moribus fuêre viri duo...* Catilinæ ad conjuratos oratio mirum in modum idonea est ad animos permovendos. *Ni virtus fidesque vestra...* quæ enim vehementia, quis spiritus, quis ardor animi in paucis hisce verbis! *Postquam Res. publica in paucorum potentium jus, atque ditionem concessit, semper illis reges, tetrarchæ, vectigales esse: populi, nationes stipendia pendere, ceteri omnes, strenui, boni nobiles atque ignobiles, vulgus fuimus, sine gratia, sine auctoritate, his obnoxii, quibus, si Respublica valeret, formidini essemus. Itaque omnis gratia, potentia, honor, divitiæ apud illos sunt, aut ubi illi volunt: nobis reliquerunt pericula, repulsas, judicia, egestatem. Quæ quousque tandem patiemini, fortissimi viri? Nonne emori per virtutem præstat, quam vitam miseram, atque inhonestam, ubi alienæ superbiæ ludibrio fueris, per dedecus amittere? Verum enim vero, proh Deum, atque hominum fidem! victoria in manu nobis est, viget ætas, animus valet. Contra illis annis aque divitiis, omnia consenuerunt. Tantummodo incæpto opus est: cætera res expediet. Etenim quis mortalium, cui virile ingenium est, tole-*

levare potest illis divitias superare, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis; nobis rem familiarem etiam ad necessaria deesse: illos binas aut amplius domos continuare; nobis rem familiarem nusquam ullam esse . . . . . Denique quid reliqui habemus præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? En illa, illa, *quam sæpe optastis, libertas, præterea, divitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt.*

Ejusdem ferme generis est Catilinæ ad milites oratio, in ipso decretoriæ pugnæ articulo. *Compertum ego habeo, milites, verba viris virtutem non addere . . . . semper in prælio iis maximum est periculum, qui maxime timent: audacia pro muro habetur . . . Quod si virtuti vestræ fortuna inviderit; cavete ne inulti animam amittatis; neu capti potius sicut pecora trucidemini, quam virorum more pugnantes, cruentam atque luctuosam victoriam hostibus relinquatis* cap: 58.

Exquisitissima est, & plena calliditatis Cæsaris oratio de Catilinæ sociis, qui in custodiis tenebantur . . . . *Omnes homines...* cap: 51. contra gravis, ac vehemens Catonis responsio, qua censet de conjuratis sumendum esse supplicium: *Longe mihi alia mens est* . . . cap: 52.

Sed cetera omnia vincere videtur caput ultimum, in quo describitur Catilina cum suis tam fortiter pugnans, ut illorum nemo vivus in hostium potestatem venerit.

Interea Catilina cum expeditis in ima acie versari; laborantibus succurrere, integros pro sauciis accersere: omnia providere; multum ipse pugnare, sæpe hostem ferire, strenui militis & boni Imperatoris officia simul exsequi . . . Postquam fusas copias, seque cum paucis relictum videt Catilina, memor ge-

ne-

neris ac pristinæ dignitatis suæ, in confertissimos hostes incurrit, ibique pugnans confoditur: Sed confecto prælio, tum vero cerneres quanta audacia quantaque animi vis fuisset in exercitu Catilinæ. Nam fere quem quisque vivus pugnando locum ceperat, eum amissa anima, corpore tegebat... Catilina vero longe a suis, inter hostium cadavera repertus est, paululum etiam spirans, ferociamque animi, quam habuerat vivus, in morte retinens,

In bello Iugurthino laudatur effigies Jugurthæ, de quo est illud eximium cap: 6. *Cum omnibus gloria anteiret, omnibus tamen carus esse...... Plurimum facere, & minimum de se loqui,*

Marii ad Quirites oratio contra nobilitatem, & de ea quam parabat in Africam expeditione, tametsi horridula & incompta videri fortasse possit, quam generosa tamen sit, & militaris audaciæ plena, facile liquebit ex pauculis hisce. *Comparate nunc, Quirites, cum illorum superbia me hominem novum. Quæ illi audire & legere solent, eorum partem vidi, alia egomet gessi. Quæ illi litteris, ea ego militando didici: Nunc vos existimate facta an dicta pluris sint. Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam. Mihi fortuna, illis probra objectantur... Quod si jure despiciunt me; faciant idem majoribus suis, quibus, uti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Invident honori meo; ergo invideant labori, innocentiæ, periculis etiam meis, quoniam per hæc illum cepi... Non possum fidei causa, imagines, neque triumphos aut consulatus majorum meorum ostentare: at si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia dona militaria, præterea, cicatrices adverso corpore. Hæ sunt meæ imagines,*

hæc

hæc nobilitas, non hæreditate relicta, ut illis, sed quæ ego plurimis meis laboribus & periculis quæsivi. Non sunt composita verba mea: parum id facio: ipsa se virtus satis ostendit: illis artificio opus est, ut turpia facta, oratione tegant. Neque litteras Græcas didici; parum placebat eas discere, quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt. Illa multo optima Reipublicæ doctus sum, hostes ferire, præsidia agitare, nihil metuere nisi turpem famam .... Sordidum me & incultis moribus aiunt; quia parum scite convivum exorno. ..

Huic omnium consensu laudatissimæ orationi Marianæ addito Syllæ orationem ad Bocchum, Mauritaniæ Regem: *Rex Bocche, magna nobis est lætitia....* & Bocchi responsum ad Syllam, cap: 102.

SELECTA EX JUVENALI
& Persio.

Virgilii politiorem elegantiam, vel Horatii sales urbanos & in jocando leporem, aut auream Ovidii simplicitatem, Augusti sæculo dignam, noli to in Juvenali vel in Persio quærere. At orationis impetum ac vehementiam, sententiarum gravitatem & pondus, mirumque in vitiis exagitandis ardorem in illis omnino reperies. Summo in pretio est Juvenalis Satyra X. de hominum votis. *Omnibus in terris...* aureumque illud præsertim, sub Satyræ finem.

Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis,
Permittes illis expendere numinibus quid
Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris.
Nam pro jucundis aptissima quæque dabunt Dii.
Carior est illis homo quam sibi...
Orandum est ut sit mens sana in corpore sano.

Vide etiam de Cicerone, de Demosthene, de Han-

Hannibale, & Alexandro M. quæ habentur in eadem Satyra X. *Eloquium ac famam Demosthenis aut Ciceronis incipit optare....*

Expende Hannibalem: quot libras in duce summo
Jnvenies? Hic est quem non capit Africa mauro
Perfusa Oceano....
..... Opposuit natura Alpemque nivemque:
Diduxit scopulos, & montem rupit aceto.

Sexta Satyra contra vitia mulierum: *Credo pudicitiam...* divina est tota, inquit Scaliger. Utinam turpitudine rerum, & obscoenitate verborum non illam inquinâsset. Eximium vero istud contra mulieres præpostere doctas.

Non habet matrona tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum sermone rotato
Torqueat Enthymema, nec historias sciat omnes;
Sed quædam ex libris & non intelligat. Odi
Hanc ego quæ repetit, volvitque Palæmonis artem.
.... Solæcismum liceat fecisse marito.
Nil non permittit mulier sibi! turpe putat nil,
Cum virides gemmas collo circumdedit....
Intolerabilius nihil est quam fœmina dives.

Commendari satis non potest VIII. Satyra contra nobiles degeneres: *Stemmata quid faciunt? Quid prodest, Pontice, longo sanguine censeri?* ... illius præsertim initium singulari quodam artificio videtur eleboratum. Sed in hac tota Satyra nihil magis placet Scaligero, quam locus iste, quem ille *divinum* appellat more suo.

Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam, vivendi perdere causas.

Hoc est perdere veritatem, honestatem, justitiam, reliquasque virtutes, propter quas vivimus, inquit Cicero in Acad: q. ubi asserit, *hominem natum ad nihil esse aliud, quam ad honestatem.* Quartam Satyram: *Ecce iterum Crispinus....* illustrat Cœna Domitiani, & festivus concilii appara-

ra.

ratus, variæque adulantium Senatorum sententiæ, & quasi Senatus consultum de Rhombo capto; qui quidem locus adeo elegans est & urbanus, ut nihil supra, inquit Scaliger, Hunc tu locum legito solers: *Cum jam Semianimum laceraret Flavius orbem.... incidit Adriaci spatium admirabile Rhombi....*

Nihil illustrius, quam initium Satyræ XIII. de malæ conscientiæ stimulis ac cruciatibus.

Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet Auctori. Prima est hæc ultio, quod se
Judice, nemo nocens absolvitur...

Magnos spiritus habet II. Satyra contra impios, & pseudo-Catones *hypocritas*.

Ultra Sauromatas fugere hinc libet & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent,
Qui Curios simulant, & Bacchanalia vivunt.

Illud sapientissime dictum.

Nemo repente fuit turpissimus...

Ægyptiorum impiæ æque & aniles superstitiones non infacete ridentur Sat: XV. *Quis nescit Volusi...* Quartam decimam de pueris sancte educandis: *Plurima sunt Fuscine*...nulli inferiorem audeo dicere. Luculentissimum sane videbitur illud.

Nil dictu foedum visuque hæc limina tangat
Intra quæ puer est....
Maxima debetur puero reverentia: si quid
Turpe paras, ne tu pueri contempseris annos.
Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.

. . . .

Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cum facias pejora senex...

Vide etiam memorabile illud de Judæis, vel etiam fortasse de Christianis qui tum Romæ degebant, & qui ipsi quoque indiscriminatim nuncupabantur Judæi.

Quidam sortiti metuentem Sabbatha patrem,

Nil præter nubes & Coeli numen adorant.

. . . . .

Romanas autem soliti contemnere leges,
Judaicum ediscunt, & servant ac metuunt jus.
Credidit arcano quodcumque volumine Moyses.

Non omittendus in prima Satyra locus unus, quem adeo miratur Scaliger, ut vix in toto Horatio quemquam illi parem inveniat

Exul ab octava Marius bibit, & fruitur Diis
Iratis; at tu victrix Provincia ploras.

In Persii Satyris nihil illustrius, quod sciam hac coelesti Satyræ III. sententia, quam summopere laudavit D. Augustinus.

Magne pater Divum, sævos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido
Moverit ingenium, ferventi tincta veneno:
VIRTUTEM videant, intabescantque relicta.

Est etiam in pretio prologus omnibus notus: *Nec fonte labra prolui cabalino...* initium Satyræ I. *O curas hominum! o quantum est in rebus inane!...* Itemque libera illa in ineptos putidosque Neronis versus cavillatio: *Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis...* Vide §. VI. Libri I. de Stylo vitioso.

LOCI INSIGNES

Ex Curtio selecti.

Inter cetera eleganter & ornate dicta, quæ Quinti Curtii libros maximopere commendant, hæc in primis laudantur ab eruditis. In tertio libro (nam primi duo periêre) 1. Marsiæ amnis florida descriptio. 2. Gordii nodi amoena narratiuncula. 3. Alexandri subitum vitæ periculum, cum sese in perfrigidum amnem Cydnum lavandi causa conjecisset. 4. Alexandri humanitas erga regi-

nas

nas captivas; verbum ad Syſigambim de Hephæſtione: *Non errâſti, mater, nam & hic Alexander eſt.*

In quarto libro hæc ſeligi poſſunt. 1. Alexandri reſponſum ad ſuperbas Darii litteras: *Et vincere, & conſulere victis ſcio.*

2. Abdalonymus ex Olitore Rex factus. *Erant Hephæſtioni hoſpites...* Quam eximiam narrationem vide cap: III. de narratione. 3. Tyri deſcriptio & obſidio, variæ Tyriorum artes; urbis expugnatio & excidium ſeptimo poſt menſe. 4. Jovis Hammonis templum & oraculum. 5. Ultima Darii legatio ad Alexandrum de pace. Parmenionis conſilium ad pacem inclinans, & generoſum Alexandri reſponſum: *Acciperem, ſi eſſem Alexander... & ego ſi Parmenio eſſem.* Alexandri reſponſum ad Darii legatos: *Nuntiate Dario gratiarum actionem apud hoſtem ſupervacaneam eſſe...* Darii ad ſuos oratio ante pugnam Arbellenſem: *Terrarum, quas Oceanus hinc alluit....*

Palmaria ſunt hæc in quinto Libro. 1. Babylonis magnifica deſcriptio, corruptique Babyloniorum mores. 2. Alexandri ſingularis pietas erga Siſygambim, quam moerentem ſolatur verbis ſuaviſſimis. *Cave, obſecro, ne in contumeliam acceperis ignorationem meam: Quæ tui moris eſſe cognovi, ut ſpero, abunde ſervata ſunt. Scio apud vos filio in conſpectu matris nefas eſſe conſidere, niſi cum illa permiſit. Quotieſcumque ad te veni, donec ut conſiderem annueres, reſtiti. Procumbens venerari me ſæpe voluiſti; inhibui. Dulciſſimæ matri Olympiadi nomen debitum tibi reddo* 5. Euctemonis Græci ad quatuor mille commilitones mutilos foedeque deformatos oratio, ne in patriam redire velint. *Qui multum in ſuorum miſericordia ponunt, ignorant, quam celeriter lachry-*

chrymæ inarescant. Nemo fideliter diligit, quem fastidit: nam & calamitas querula est, & superba felicitas... nisi mutuo essemus miseri, olim alius alii potuissemus esse fastidio... inter hos latendum est, qui nos miseros nosse cœperunt.
Habes in libro sexto luculentam Philotæ conjurationis rei orationem pro se ipso: *Verba innocenti reperire facile est....* Jn septimo vero admirabilem illam liberamque orationem, quam maximus natu Scytharum legatorum viginti habuit ad Alexandrum, cum bellum pararet in Scythiam, cui quidem orationi paucas oppido æquiparandas existimo: *Si Dii habitum corporis tui aviditati.* Nec impar videtur descriptio præruptæ undique Sogdianorum arcis, cum hortatione Alexandri ad trecentos juvenes, ut illam audacter invaderent. *Una erat petra, quam Arimazes Sogdianus triginta millibus armatorum obtinebat, alimentis congestis....*

In octavo libro jactantur potissimum, 1. Alexandri dolor & sera poenitentia Clito, ob linguæ intemperantiam inter epulas occiso. *Rex cum multo incaluisset mero, immodicus æstimator sui .....* 2. Calisthenis Philosophi libera oratio contra assentatores, qui Alexandro vivo divinos honores reddi volebant: *Si Rex Sermoni tuo affuisset.* 3. Insignis de Rege Poro victoria, & Alexandri in illum liberalitas. *Quoniam*, inquit Porus, *percontaris: respondebo ea libertate, quam interrogando fecisti. Neminem me fortiorem esse censebam: meas enim noveram vires, nondum expertus tuas. Fortiorem esse te belli docuit eventus: sed ne sic quidem parum felix sum, secundus tibi. Rursus interrogatus quid ipse victorem statuere*

debe-

debere censeret? Quod hic, inquit, dies tibi suadet; quo expertus es, quam caduca felicitas esset.

In 9. libro nihil, quod sciam, illustrius quam tria hæc. 1. Generosa objurgatio, qua Alexander suorum militum ulterius progredi recusantium, torporem socordiamque castigat. *Solus ire perseverabo... inveniam qui desertum a vobis sequantur. Scythœ Bactrianique erunt mecum, hostes paulo ante, nunc milites nostri. Mori Præstat quam precario Imperatorem esse. Ite reduces domos, ite deserto Rege ovantes; ego hic a vobis desperatæ victoriæ, aut honestæ morti locum inveniam.* 2. Coeni ad Alexandri objurgationem responsio liberrima: *Dii prohibeant a nobis impias mentes....* 3. Alexandri incredibilis fortitudo & ultimum vitæ discrimen in Oxydracarum oppido, quod solus invadit.

Decimum librum illustrant. 1. Seditio militaris ab Alexandro repressa. *Asiænoe pertæsum est, quæ vos gloria rerum gestarum Diis pares fecit. .. Facessite hinc ocyus: ego cum Persis, abeuntium terga tutabor. Neminem teneo, liberate oculos meos, ingratissimi cives. Læti vos excipient parentes liberique sine vestro Rege redeuntes! obviam ibunt desertoribus transfugisque!... Jam autem scietis & quantum sine Rege valeat exercitus, & quid opis in me uno sit.* 2. Alexandri Babylonem reversi morbus, suprema verba, mors. *Quærentibus cui relinqueret regnum, respondit, ei, qui esset optimus... Rursus Perdicca interrogante, quando cœlestes honores haberi sibi vellet, dixit tum velle, cum ipsi felices essent. Suprema hæc vox fuit Regis, & paulo post extinguitur.* 3. Immensus omnium luctus, & miseræ Sisygambis ex luctu mors.

EPI-

SELECTA
EX
EPIGRAMMATIS
Catulli & Martialis.

Pauca, sed delicata suppeditat pater elegantiarum Catullus, de quo merito jactatum illud, ob mirificam amoenitatem candidi ac suavis ingenii, quod veneres omnes, ac venustates omnibus unus subripuerit. Sunt autem in cetera Epigrammatum turba, sex elegantissima, quæ ceteris longe anteponit Vavassor, emunctæ naris Aristarchus, ut nemo nescit. Horum subindicare primum versum sat habebimus.

4. *Phaselus ille, quem videtis hospites...*
14. *Ni te plus oculis meis amarem.*
22. *Suffenus iste, Varre, quem probe nosti.....*
31. *Peninsularum Sirmio, insularumque,..*
39. *Egnatius quod candidos habet dentes...*
44. *O funde noster, seu Sabine, seu Tibur.*

Venustis hisce Epigrammatis addito hæc non minus suavia. 26. Furium. *Furi villula nostra...* 9. Ad Verannium: *Verani omnibus e meis amicis antistes mihi millibus trecentis.* 29. In Cæsarem. *Quis hoc potest videre, quis potest pati nisi impudicus, & vorax, & helluo?...* 36. In Annales Volusi, *Annales Volusi, cacata charta..* 42. In quamdam: *Adeste hendecasyllabi, quot quot estis, omnes...* 84. De Ario: *Chommoda dicebat, si quando commoda vellet dicere, & hinsidias Arrius insidias...* 52. *Quid est, Catulle, quod moraris emori?...* Tertium denique mellitum, tenerum, omnibusque notum, de passere mortuo Lesbiæ.

Luge-

Lugete, o Veneres, Cupidinesque,
Et quantum est hominum venustiorum.
Passer mortuus est meæ puellæ,
Passer delitiæ meæ puellæ,
Quem plus illa oculis suis amabat.
Nam mellitus erat, suamque notat
Ipsam tam bene, quam puella matrem:
Nec sese a gremio illius movebat.
Sed circumsiliens modo huc, modo illuc,
Ad solam dominam usque pipilabat.
Qui nunc it per iter tenebricosum,
Illuc unde negant redire quemquam.
At vobis male sit, malæ tenebræ
Orci, quæ omnia bella devoratis:
Tam bellum mihi passerem abstulistis.
O factum male! o miselle passer!
Tua nunc operâ meæ puellæ
Flendo turgiduli rubent ocelli.

Longe plura suppeditaret nobis Catullus, ni auream verborum elegantiam rerum obscoenitate fœdâsset.

Commendatur potissimum epigrammata Martialis, non puro illo simplicique candore Catulliano, qui toto versuum corpore sit fusus; sed argutiori quadam conclusiuncula, quæ feriat in ipso fine & cum delectatione relinquat aculeum. Sunt autem hæc ex omnibus optima pulcherrimaque; omnium assensu, Martialis epigrammata: primo libro, 14. De Arria: *Casta suo gladium. . . .* 22. de Mutio Scævola: *Cum peteret Regem decepta satellite dextra. . .* 31. de fictis Gelliæ lachrymis: *Amissum non flet, dum sola est Gellia Patrem . . .* 48. De amicorum delectu ad Fuscum.

Si quid, Fusce, vacas adhuc amari,
Nam sunt hinc tibi, sunt & hinc amici.
Unum si superest, locum rogamus.
Nec me, quod tibi sim novus, recuses.
Omnes hos veteres tui fuerunt.

In-

Tu tantum inſpice, qui novus paratur,
An poſſit fieri vetus ſodalis.

Itemque 84. de Venere immodeſte picta.

Qui pinxit Venerem tuam, Lycori,
Blanditus, puto, pictor eſt Minervæ.

Quia nimirum Venus, arbitro Paride, certaverat olim de forma cum Minerva. Adde 41. de amicorum æqualitate.

Vis te, Sexte, coli: volebam amare.
Parendum eſt tibi; quod jubes, coleris:
Sed ſi te colo, Sexte, non amabo.

In tertio libro digna ſunt hæc quæ ſeligantur. 16. In piſces affabre ſculptos.

Artis Phidiacæ toreuma clarum
Piſces adſpicis: adde aquam, natabunt.

In quemdam nimis Poëtam: *Occurrit tibi nemo quod libenter...* 48. In petitorem improbum: *Eſſe nihil dicis, quidquid petis, improbe Cinna. Si nil, Cinna, petis: nil tibi, Cinna, nego.* In libro 4. laudatur 65. Epigramma de cœna divite ac jejuna: *ad Cœnam nuper Varus me forte vocavit..*, In quinto libro 9. in medicum: *Languebam, ſed tu ...* 51. *Cui credas, Lupe, filium magiſtro...* 53. *Cras te victurum...* At ceteris lepore præſtat decima, in famam, ſola fere morte venalem.

Eſſe quid hoc dicam, vivis quod fama negatur,
Et ſua quod rarus tempora lector amat.
His ſunt invidiæ nimirum, Regule, mores,
Præferat antiquos ſemper ut illa novis,
Sic veterem ingrati Pompeii quærimus umbram,
Sic laudant Catuli vilia templa ſenes.
Ennius eſt lectus ſalvo tibi, Roma, Marone
Et ſua riſerunt ſæcula Mæonidem.
Rara coronato plauſêre theatra Menandro.
Norat Naſonem ſola Corinna ſuum.
Vos tamen o noſtri, ne feſtinate libelli.

Si post fata venit gloria, non propero.

In sexto libro falsum illud de inepto causidico: *Non de vi, neque cœde, nec veneno, sed lis est mihi de tribus capellis*.. Nec minus illud in 7. in Emacem.

Omnia Castor emit: sic fiet ut omnia vendat.

Illudque, Lib: 8. in veterum laudatorem.

Miraris veteres, Vacerra, solos,
Nec laudas, nisi mortuos Póëtas.
Ignoscas petimus, Vacerra; tanti
Non est, ut placeam tibi, perire.

In decimo sunt eximia hæc ferme quatuor, octavum in Paullam anum: *Nubere Paulla cupit nobis: Ego ducere Paullam nolo; anus est: vellem, si magis esset anus*. Tertium de imagine viri probi.

Ars utinam mores, animumque affingere posset,
Pulchrior in terris nulla tabella foret.

43. In vitam felicem: Vitam quæ faciunt beatiorem ... Nobile vero in primis istud de Scorpe illo nobili auriga, immature mortuo.

Ille ego sum Scorpus clamosi gloria Circi,
Plausus Roma tui, deliciæque breves.
Invida quem Lachesis raptum trieteride nona,
Dum numerat palmas, credidit esse senem.

SELECTA EX PATERCULO
Ex Floro & Suetonio.

Perpauca, sed eximia degustabimus ex Vellei Paterculi Romana historia. 1. Nobilissimum illud de Mario, immissum percussorem, sola Imperatorii vultus auctoritate, deterrente & inter Carthaginis ruinas sedente. *Marius post sextum consulatum annoque LXX. nudus ac limo obrutus,*

tus, oculis tantummodo ac naribus eminentibus extractus arundineto, circæ paludem Maricæ, in qua se fugiens consectantes Syllæ equites, abdiderat, injecto in collum loro, in carcerem Minturnensium jussu II. Viri perductus est: Ad quem interficiendum missus cum gladio servus publicus natione Germanus, qui forte ab Imperatore e bello Cimbrico captus erat, ut agnovit Marium, magno ejulatu expromens indignationem casus tanti viri, objecto gladio, arefugit e carcere. Tum cives ab hoste misereri paulo ante principis viri, docti, instructum eum viatico collataque veste, in navem imposuerunt. At ille assecutus circa Ænariam filium, cursum in Africam direxit, inopemque vitam in tugurio ruinarum Carthaginensium, toleravit; cum Marius aspiciens Carthaginem, illa intuens Marium, alter alteri possent esse solatio. 2 Brevem, & ornatissimam Sejani laudationem lib: 2. *Virum severitatis lætissimæ, hilaritatis priscæ, actu otiosis simillimum, nihil sibi vindicantem, eoque assequentem omnia; vultu vitaque tranquillum; animo exsomnem.*

In Flori Epitome rerum Romanarum superant cetera, si quid judico; primo pugna Cæsaris cum Pompeii filiis, & Catonis mors, lib: 4. cap: 2. Deinde Campaniæ laus, lib: 1. cap: 16. Præterea pugnæ Cannensis narratio. *Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Hannibal diceret militi suo :* Parce ferro. *Ducum effugit alter, alter occisus est.* Postremo bellum Cimbricum & Theutonicum a Mario feliciter gestum. *Actum erat nisi Marius illi sæculo contigisset...* Adde cap: 13. lib: 1. de bello Gallico: *Galli Senones, gens natura ferox...*

Sueto-

Suetonius Hadriano Jmperatori ab epiſtolis, laudatiſſimæ brevitatis auctor, Cæſarum vitas ita diligenter ſcripſit, ut bene multa, quæ aliis omnibus exciderunt hiſtoricis, ipſe ſigillatim & curioſe fuerit perſecutus. Singulare vero in primis, dignumque memoria, quod ab illo narratur.

1. In Julio Cæſare, de oſtento apud Rubiconem, ejuſdemque Rubiconis tranſitu; de ſtatura & cultu corporis; de prodigiorum contemptu; de virtute in reparanda acie inclinata: *Jnclinatam aciem ſolus ſæpe reſtituit, obſiſtens fugientibus, retinenſque ſingulos, & contortis faacibus convertens in hoſtem, & quidem adeo plerumque trepidos; ut aquilifer moranti, cuſpide ſit comminatus: alius in manu detinentis reliquerit ſignum.* De Diſciplina militari: *Militem tractabat pari ſeveritate atque indulgentia. Non enim ubique ac ſemper; ſed, cum hoſtis in proximo eſſet, coercebat... deſertorum & ſeditioſorum & inquiſitor, & punitor acerrimus, connivebat in ceteris... Jactare ſolitus milites ſuos etiam unguentatos bene pugnare poſſe: nec milites eos pro concione, ſed blandiori nomine commilitones appellabat, habebatque tam cultos, ut argento & auro politis armis ornaret.*

2. In Auguſto, de illius parſimonia & ſupellectili ac veſtimentis, de eloquentia & opuſculis ab illo editis; de quorumdam ſermonum uſurpatione familiari. De mira illius frugalitate, modeſtia, moderatione: *Manu vultuque indecoras adulationes repreſſit, & inſequenti die graviſſimo corripuit edicto, Dominumque ſe poſthac appellari ne a liberis quidem, aut nepotibus vel ſerio, vel joco paſſus eſt... Jn Conſulatu pedibus fere extra Conſulatum ſæpe adoperta ſella per Publicum inceſſit.*

cessit. Promiscuis salutationibus admittebat & plebem... Quoties Magistratum comitiis interesset, tribus cum Candidatis suis circuibat, supplicabatque more solemni.. Filiam & neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret... Habitavit ædibus modicis Hortensianis, neque laxitate, neque luxu conspicuis... Per annos amplius quadraginta eodem cubiculo hyeme & æstate mansit. ... Cœnam tribus ferculis, aut cum abundantissime senis præbebat, ut non nimio sumptu, summa comitate.... Veste non temere alia quam domestica usus est, ab uxore & sorore, & filia neptibusque confecta... Cibi minimi erat, atque vulgaris fere, &c.

3. In Claudio, de illius socordia atque fatuitate singulari.

4. In Nerone, de Christianorum suppliciis; de illius aurea domo; de aurigandi & citharisandi studio.

5. In Vitellio, de illius in epulando profusa luxuria.

6. In Vespasiano, fabulosa duo miracula ab illo Alexandriæ patrata. *E plebe quidam luminibus orbatus, itemque alius debili crure, sedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valetudinis demonstratam à Serapide per quietem: restituturum oculos, si inspuisset: confirmaturum crus, si dignaretur calce contingere. Cum vix fides esset rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet; extremo hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit, nec eventus defuit.*

7. In Tito, ejus mutatio in melius. *Propalam alium Neronem & opinabantur, & prædicabant: at illi ea fama pro bono cessit, conversaque est in maxi-*

maximas laudes... Berenicem statim ab urbe dimisit invitus invitam... Admonentibus domesticis quasi plura polliceretur quam præstare posset; non oportere, ait, quemquam a sermone principis tristem discedere. Atque etiam recordatus quondam super cœnam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, illlam meritoque laudatam vocem edidit: Amici, Diem Perdidi.

In Domitiano denique, mira sagittandi peritia. *Nonnumquam in pueri procul stantis, præbentisque pro scopo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocue evaderent.*

EX LUCRETIO, PHÆDRO & Terentio.

Scabrum fortasse ac duriusculum videri identidem poterit Lucretii carmen. *Propter egestatem linguæ & rerum novitatem;* sic enim ipse loquitur Placet tamen vehementer in illo quidam antiquitatis sapor, quo conditus est, & incorrupta, quam undique spirat, Latini sermonis integritas. Sunt autem summo pretio apud eruditos hi ferme, quos hic enumeramus, Lucretii loci. Primo elegantissima descriptio pestilentiæ, quæ Athenas penitus vastavit, tempore belli Peloponnesi (qui locus videtur expressus a Thucydide) *Hæc ratio quondam morborum & mortifer æstus...*

2. Magnificum Epicuri præconium, in ipsa fronte libri 3.

Tu pater & rerum inventor: tu patria nobis
Suppeditas præcepta....

3. Subtilissimæ illius disputationes de rerum primordiis, seu de corpusculis; de imaginibus ac simu-

ſimulacris; de ortu occaſuque ſiderum; de Solis, & Lunæ defectu, de fulminis natura, de arcu cœleſti, de coloribus; de ſpeculis, de magnete; de cauſis morborum & de morte contemnenda.

Inter aureolas Phœdri fabellas, vix ſatis dici poteſt, qua munditia, qua elegantia ſint hæ ferme.

In I. Libro. Ranæ Regem poſtulantes... Graculus ſuperbus, Rana rupta. In II. Libro, Cæſar ad Atrienſem:

Eſt Ardelionum quædam Romæ natio,
Trepide concurſans, occupata in otio,
Gratis anhelans, multa agendo nihil agens,
Sibi moleſta, & aliis otioſiſſima...

In tertio libro. *Æſopus & petulans...* Frater formoſus & ſoror deformis, quos præclare ſic admonet pater ſapientiſſimus.

Quotidie, inquit, ſpeculo vos uti volo:
Tu, formam ne corrumpas nequitiæ malis:
Tu, faciem ut iſtam moribus vincas bonis.

In quarto libro, Mons parturiens... Simonides a Diis ſervatus... Vipera & lima. In quinto denique, viatores & latro.

In Terentii Comœdiis ſummopere laudatur, 1. In Andria, Simonis ſenis de filio Pamphilo narratio exquiſitiſſima.

Sic vita erat: facile omnes perferre ac pati.
Cum quibus erat, cumque una iis ſeſe dedêre;
Eorum obſequi ſtudiis, adverſus nemini;
Numquam præponens ſe aliis. Ita facillime
Sine invidia invenias laudem & amicos pares
. . . .
Sic cogitabam: hic pravæ conſuetudinis
Cauſa, mortem, hujus tam fert familiariter.
Quid ſi ipse amâſſet quid mihi hic faciet patri!

2. Scena V. ejuſdem actus, in qua Chryſis moriens

riens Glycerium commendat Pamphilo: *Jam ferme moriens me vocat....*

3. In Eunucho, Scena IV. actus V. ubi fordidissimi perditarum mulierecularum mores graphice omnino pinguntur.

Dum foris sunt, nihil videtur mundius,
Nec magis compositum, quidquam nec magis elegans.
Quæ cum amatore suo cum coenant, ligurinnt,
Harum videre ingluviem, sordes, inopiam:
Quam inhonestæ solæ sint domi, atque avidæ cibi,
Quo pacto ex jure hesterno panem atrum vorent:
Nosse omnia hæc, salus est adolescentulis.

SELECTA EX TACITO.

Soceri sui Agricolæ vitam & mores mirifice pingit Tacitus in ipsius vita, summo artificio elaborata: *Ex iracundia nihil supererat Secretum & silentium ejus non timeres. Honestius putabat offendere quam odisse... Cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus, adeo, ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur... nihil appetere jactatione, nihil ob formidinem recusare... nec minus periculum ex magna fama, quam ex mala... Crebro per eos dies, apud Domitianum, absens accusatus, absens absolutus est. Causa periculi non crimen ullum, nec querela læsi cujusquam; sed infensus virtutibus princeps & gloria viri, ac pessimum inimicorum genus, laudantes.*

Nec impar quod ait de Germanici erga Tiberium egregia fide, & illius magnanimitate in repudi-

pudiando, quod illi a legionibus Germanicis offerebatur, imperio. *Tum vero, quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. Opposuerunt abeunti arma, minitantes ni regrederetur. At ille moriturum potius quam fidem exueret clamitans, ferrum a latere diripuit, elatumque deferebat ni pectus, ni proximi prehensam dexteram vi attinuissent.* Itemque de singulari illius erga Drusum amore. *Divisa namque & discors aula erat tacitis in Drusum aut Germanicum studiis..... sed fratres egregie concordes & proximorum certaminibus inconcussi.* Nec minori pretio dignum, quod ait de illius morte supremisque ad Agrippinam conjugem & ad amicos verbis, & & de publico urbis bonorumque omnium luctu. *Tum ad uxorem versus, per memoriam sui, per communes liberos oravit exueret ferociam, sævienti fortunæ submitteret animum, neu regressa in urbem, æmulatione potentiæ, validiores irritaret.*

Dignum memoratu, quod dicitur Ann: Lib: VI. de Tiberii secessu, sceleribusque, & de illius infelicissima morte. Nec minus exquisitum, quod legitur Lib: XI. de incredibili Claudii stupore, ac stoliditate, de prodigiosis ipsius uxoris Messalinæ, illo vivente ac sciente, nuptiis cum Silio: *At Messalina non alias solutior luxu, adulto Autumno, Simulacrum vindemiæ per domum celebrabat: urgeri prœla, fluere lacus, & fœminæ pellibus accinctæ assultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ. Ipsa crine fluxo thyrsum quatiens, juxtaque Silius hedera vinctus gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt Vestium valentem lascivia in præaltam arborem connisum, interrogantibus quid aspiceret, respondisse, tempestatem ab Hostia atrocem.*

Eadem arte, eàdemque industria pinguntur à Tacito Narcissus, Pallas, Callixtus & alia id genus jocantis fortunæ prodigia: Agrippinæ ingenium: *Nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret;* ejusdem, amissa Neronis filii sui gratia, solitudo: *Statim relictum Agripinæ limen: nemo solari, nemo adire præter paucas fœminas, incertum amore an odio;* Astrologorum vanitas: *Genus infidum dominantibus, quod semper vetabitur, semper retinebitur:* Galbæ indoles, & avaritia: *Ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus... Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ avarus... quod segnitia erat, sapientia vocabatur: major privato visus dum privatus fuit, & omnium consensu capax imperii, si non imperâsset.*

Huc adde infandam, auctore Nerone, Britannici, Senecæ & Agrippinæ mortem; jactatas ab eadem Agrippina contra filium minas: *Adultum jam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio... Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent; suæ in primis nuptiæ, suum veneficium. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rursus Burrhus, & exul Seneca, trunca scilicet manu & professoria lingua, generis humani regimen expostulantes.*

Non omittendæ orationes Galgaci, Agricolæ, Thraseæ, & Othonis. Sed longe pulcherrimum, quod legitur Ann: libr: 16. de Petronii ad mortem a Nerone adacti, moribus & ingenio. *Illi dies per somnum, nox officiis & oblectamentis vitæ transigebantur. Utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat: habebaturque non ganeo & profligator, ut plerique sua*

haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus quanto solutiora, & quandam sui negligentiam praeferentia, tanto gratius inspeciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniae, & mox Consul, vigentem se ac parem negotiis ostendit: dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni assumptus est, elegantiae arbiter, dum nihil amoenum & molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset. Unde invidia Tigellini quasi adversus aemulum, & scientia voluptatum potiorem Exquisiti saporis est, quod additur de eodem Petronio moriente: *Alloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiae gloriam peteret; audiebatque referentes nihil de immortalitate animae & sapientium placitis; sed levia carmina & faciles versus.*

MISCELLANEA

Atque ex Auctoribus aliis, aetatis vel aureae vel argenteae pauca quaedam carptim delibemus; digna omnino sunt quae seligantur, & in pretiosa, ut ita dicam, pulcherrimaque supellectili praecipuum locum inveniant.

In Cornelio Nepote, Attici vita; itemque Catonis, Annibalis, Alcibiadis, Themistoclis & Epaminondae.

In Justino, Cyri initia & incrementa; mores Scy-

tharum, Spartanorum, Parthorum, & Amazonum: Philippi, Macedonum Regis, ingenium; Massiliensium historia; Hannibal Antiocho suspectus redditus, artificio Romanorum.

In Ausonio, venustissimum illud Epigramma de Dione.

Infelix Dido, nulli bene nupta marito.
Hoc pereunte fugis; hoc fugiente peris.

Nec minus elegans illud de matre & filio pulchris, sed luscis.

Parve puer, lumen quod habes, concede parenti,
Sic tu cæcus amor; sic erit illa Venus.

Bellum quoque hoc de Venere armata. *Armatam Venerem..* In Statio, Epithalamium Stellæ & Violantillæ. Tiresias erebum ciens, seu incantationes Tiresiæ: *Tartareæ sedes & formidabile regnum...* Et libri sylvarum, quibus inter cetera Statii opera, jure omnino palmam adjudicat Scaliger. In Columella de re rustica, Gallus gallinaceus, capra, bos, illudque præsertim suavissimum de cane gregis & villæ custode. *Villæ custos eligendus est amplissimi corporis, vasti latratus canorique....... sit autem coloris unius. Probatur quadratus potius quam longus aut brevis: capite tam magno, ut corporis videatur pars maxima: dejectis & propendentibus auribus, nigris vel glaucis oculis, acri lumine radiantibus, amplo villosoque pectore, latis armis, cruribus crassis & hirtis, cauda brevi, vestigiorum articulis & unguibus amplissimis. Mores autem ne-*

que mitissimi, neque rursus truces atque crudeles; quod illi furem quoque adulantur, hi etiam domesticos invadunt.

In Lucani Pharsalia, Lib: I. Perelegans & salsa in Neronem ironia potius quam assentatio: *Partem si presseris unam, sentiet axis onus*; quod scilicet obesus esset ac corpulentus. *Unde tuam videas obliquo sidere Romam*; quod esset luscus. *Seu te flammiferos Phœbi transcendere currus*. ... Quod nimirum insana aurigandi libidine teneretur.

In eodem libro. Rubiconis transitus, & patriæ Prosopopoeia: *Jam gelidas Cæsar cursu superaverat Alpes. Lib:* Cæsaris ad milites hortatio: *Decimo jam vincitis anno... Marcellusque loquax & nomina vana Catones...* Oratio Marciæ ad Catonem.

. . . Da tantum nomen inane
Conjugii. Liceat tumulo scripsisse Catonis
Marcia...

Magni Catonis oratio ad milites . . . . . ad Brutum, Lib: II..... ejusdem mores, & virtus.

Non sibi, sed toti genitum se credere mundo.

Pompeii oratio ad filium: *Mundi jubeo tentare recessus...* ad Senatum.

Sparsit potius Pharsalia nostras,
Quam subvertit opes. Sed me vel sola tueri
Fama potest rerum toto, quas gessimus orbe,
Et nomen quod mundus amat.

Pompeii victi oratio ad conjugem Corneliam.

. . Erige mentem;
Et tua cum fatis pietas decertet, & ipsum

Quod

Quod ſum victus, ama. Nunc ſum tibi gloria major.
A me quod faſces, & quod pia turba, Senatus
Tantaque diſceſſit rerum manus. *Incipe magnum*
Sola ſequi.

Denique Cordi pietas erga mortuum Pompejum, & Cæſaris lachrymæ ſeu veræ ſeu fictæ viſo Pompeii capite.

In Palladio Grammatico & incerti temporis Poëta, acutiſſimum illud Epigramma de aſino qui forte Homeri voravit Iliadem.

Carminis Iliaci libros conſumpſit aſellus :
Hoc fatum Trojæ eſt. Aut equus, aut aſinus.

Itemque illud ejuſdem Palladii, cujus argumentum ſatis per ſe liquet.

Mittitis in galea nidum fecêre columbæ,
Apparet Marti, quam ſit amica Venus.

In quo ſane utroque, licet Auctoris parum noti, epigrammate licet obſervare tres perfecti epigrammatis dotes atque virtutes.

INDEX CAPITUM

Elementa Rhetoricæ.

§ V.

LIBER I.

De Elocutione

CA-

CAP.

LIBER II.

De Inventione

LIBER III.

De Dispositione

§ II.

LIBER. IV.

De Diversis Orationum generibus

§. VIII.

LIBER V.

De Pronuntiatione

APPARATUS ELOQUENTIÆ

Seu Latinorum Auctorum Ætatis Aureæ loca exquisitissima.

Ex

A. D.
M. D. G.

12
15
50
12
24 | 190 | 5

12
30
24 | 360 | 1
24
120

